

Biblioteca
BMI
muznologică

Muzeul Național de Istorie

CERCETARI ARHEOLOGICE

5
1982

Muzeul Național de Istorie

CERCETĂRI ARHEOLOGICE

V

Comitetul de redacție

Prof.dr FLORIAN GEORGESCU - redactor responsabil -
VALERIU LEAHU, dr. LUCIA MARINESCU, dr. LUCIAN CHIȚESCU

BUCUREȘTI

1982

Secretar de redacție: AL.D. VASILE

Desene și coperta: DOMNIȚA RAFAILIDIS

Traduceri: PAULA GORNESCU, DANIELA NICULESCU

Materialele arheologice publicate în prezentul volum au fost restaurate în laboratoarele Muzeului Național de Istorie al R. S. România

INTRODUCERE

Al cincilea volum din seria "Cercetări arheologice" editată de Muzeul Național de Istorie al Republicii Socialiste România include cu precădere în sumar rapoartele preliminare asupra săpăturilor efectuate de specialiștii instituției noastre în anul 1980, lor adăugându-li-se și un mănunchi de studii, note și articole cu teme diverse, continuate într-unul sau altul dintre domeniile investigației specifice. Luând cunoștință de acestea, cititorii vor reține, desigur, ritmul alert pe care dorim să-l menținem în acțiunea de valorificare a cercetărilor arheologice, deopotrivă cu direcțiile prioritare pe care au evoluat preocupările noastre.

Astfel, cunoașterea mereu mai aprofundată a marilor valori ale civilizației neo-eneolitice din spațiul carpato-danubiano-pontic a constituit în continuare, pentru noi, obiect de studiu, la fel cum cercetarea culturii materiale și spirituale a tracilor de pe teritoriul României ne apare ca un domeniu pe cât de important, pe atât de necesar a fi investigat. Moștenirea geto-dacilor - așezările și necropolele celor "mai drepți și mai viteji dintre traci" - din diferite etape istorice și sectoare geografice ale evoluției lor ne-a preocupat pe tărâm arheologic și în anul 1980. Nu am neglijat nici studiul civilizației romane de pe teritoriul țării noastre - împletirea acestei civilizații cu cea fărâșită de geto-daci fiind și pentru specialiștii Muzeului Național de Istorie temă majoră, prioritară. Cât privește explorarea unor mărturii de cultură și a unor monumente din epoca medievală cititorii volumului de față vor putea constata că ea a ocupat în anul 1980 un loc important, rezultatele fiind, în consecință, din cele mai consistente.

Semnălnind asemenea realități, care definesc în continuare programul nostru de săpături arheologice, ne exprimăm și acum nădejdea că volumul de față, întocmai ca precedentele, va fi util specialiștilor, că el va marca o contribuție la eforturile de cunoaștere mereu mai adâncită a trecutului mai îndepărtat sau mai apropiat al țării.

Tocmai de aceea dorim, în cele ce urmează, să avizăm cititorii asupra a ceea ce apare mai interesant, inedit și mai purtător de semnificații în fiecare raport de săpătură, articol sau studiu incluse în volum.

Descoperiri cu totul deosebite sînt astfel consemnate în raportul preliminar asupra săpăturilor efectuate la Ariușd, jud. Covasna. Cercetarea e localizată într-o stațiune bine cunoscută tuturor arheologilor

din țară și de peste hotare - acolo unde s-a identificat și studiat pentru prima dată aspectul sud-est-transilvănean al marelui complex cultural cu ceramică pictată de tip Cucuteni-Arșiud. În 1980 a fost investigat un complex de locuire cu trăsături specific meșteșugărești, autorii semnaland "că sîntem în fața unei construcții ... de proporții și de un caracter neobișnuit, nefîlnit pînă în prezent în aria culturii cu ceramică pictată", emițînd în consecință ipoteza "unei construcții-atelier de olărie, cu funcții însă mai complexe", prefigurînd, poate, existența "unui cartier de olari". Ineditul este evident, pregnant și tot atît de promițător pentru cunoașterea unor aspecte de viață și organizare economică la populațiile din perioada finală a epocii eneoliticului de pe teritoriul României.

Cercetările efectuate în 1980 în stațiunea de pe Dealul Ghindaru, com. Poduri, jud. Bacău, au urmărit cu precădere, după cum informează autorii raportului, stabilirea stratigrafiei. Drept urmare, informația comunicată are un caracter accentuat tehnic. Dar chiar așa, sînt semnalate descoperiri care, sîntem siguri, vor fi în viitor de cel mai acut interes: un ring de piatră din epoca bronzului, două locuințe și un complex de cult din faza B a culturii Cucuteni, mai multe locuințe din faza A a aceleiași culturi; apoi "vestigiiile unor locuințe care par să facă tranziția spre cultura Cucuteni propriu-zisă", ținînd seama că materialele ceramice au o serie de caracteristici arătînd că ele "nu sînt încă cucuteniene, dar nici nu mai pot fi încadrate în faza Precucuteni III"; în continuare, noi resturi de locuințe precucuteniene - iar din toate: importante cantități de semințe carbonizate, unele (sînt semnalate cele din obsidiană), vase și fragmente ceramice etc. Se conturează astfel, pe baza cercetărilor de la Poduri, existența unei stațiuni arheologice complexe, care ar putea deveni un viitor punct-"pilot" în investigarea civilizației neo-eneolitice carpato-dunărene și în cunoașterea culturii Cucuteni.

Specialiștii preocupați de acest din urmă domeniu vor găsi date interesante și în următorul raport de săpătură - cel de la Preușești, jud. Suceava. Aici interesul este însă sporit și prin comunicarea rezultatelor obținute în explorarea unui sistem de fortificație al unei așezări ce datează din prima epocă a fierului.

La Giurcani, în jud. Vaslui, s-a trecut în anul 1980 la exploatarea unui nou tunel, din grupul celor trei existenți aici. Mormintele de înhumăție descoperite se divid, în funcție de ritualul utilizat, în două categorii; unele, datînd din perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului, aparțin triburilor din stepele nord-pontice intruse și în spațiul carpato-danubiano-pontic; celelalte aparțin sarmatilor timpurii din sec. I-II e.n. Atît unele, cît și celelalte sînt fără îndoială interesante, pentru că descoperirile funerare de tipul culturii stepice apar încă extrem de puține comparativ cu numărul deosebit de mare al tumulilor identificați, iar antichitățile sarmatice timpurii de pe teritoriul României abia încep a fi mai bine studiate și cunoscute.

Valoroase ni se par și datele comunicate în raportul asupra săpăturilor practicate la Valea Iașului, jud. Argeș. Caracterul în bună măsură particular al materialelor arheologice din perioada timpurie a epocii bronzului va fi desigur sesizat de specialiști. De aceea, prudent, autorul a evitat omologările categorice, consemnând conștient, bine informat, analogiile către care trimit descoperirile. Dar, astfel, aspectul cultural identificat se dovedește cu prisosință interesant, invitând la noi explorări și verificări. Apare clar că peisajul etno-cultural de la începutul epocii bronzului este, pe teritoriul țării noastre, divers, complex.

Pentru civilizația tracilor timpurii din spațiul carpato-danubiano-pontic se dovedesc însă semnificative descoperirile de la Dala, jud. Giurgiu, aparținând purtătorilor culturii Tei. Acest grup cultural este, cum bine se știe, reprezentativ pentru epoca bronzului de pe teritoriul României și de aceea orice nouă descoperire de tip Tei trezește interesul legitim al cercetătorilor. În raportul de săpături de la Dala datele referitoare la influența civilizației epocii bronzului din Macedonia asupra culturii triburilor din Muntenia vor fi, neîndoielnic, receptate de specialiști. Raportul în discuție se dovedește, odată în plus, interesant și prin publicarea unui grup de vase getice, databile în veacul al IV-lea f.e.n., între care o cană cu toartă, lucrată la roată, cu dăcor zoomorf incizat, constituie deocamdată un unicum la nordul Dunării.

O contribuție consistentă la progresul cercetărilor arheologice românești apărem că este marcată prin publicarea raportului asupra săpăturilor efectuate la Petrișoru-Racovișeni, jud. Buzău. Cercetarea a dus la identificarea unui nou grup cultural pe harta epocii bronzului carpato-danubiano-pontic, căruia i-au fost deja definite aria de răspândire, poziția cronologică și fizionomia etno-culturală. Este un grup de populații de origine răsăriteană, intrus în etapa finală a perioadei mijlocii a epocii bronzului în aria locuită de triburile Monteoru, cu care noul venit vin în contact și de care vor fi chiar influențați. "Aspectul cultural Petrișoru-Racovișeni", cum, cu îndreptățire, este numit de descoperitor, aduce astfel elemente noi în studiul mișcărilor de populații ce au avut loc pe teritoriul României către finele epocii bronzului.

Foarte succint, raportul asupra săpăturilor de la Valea Argovei, jud. Călărași, comunică totuși un fapt arheologic mai rar constatat în teren: un mormânt-cenotaf, în tumul, ce se poate data între sfârșitul epocii eneolitice și finele bronzului.

Raportul asupra cercetărilor întreprinse în raza comunei Nicolae Titulescu, jud. Olt, introduce pe harta arheologică a țării noastre puncte și stațiuni noi, aparținând culturilor Cernavoda III, Tei, geto-dace și din sec. IV și IX-X e.n.

În raportul preliminar asupra campaniei de săpături arheologice de la Micia (com. Veșel, jud. Hunedoara) sînt comunicate cu precădere rezultatele obținute prin continuarea explorării castrului roman. Date interesante, valoroase, pentru că ele confirmă existența a două etape

în istoria stabilimentului militar și pentru că printre vestigiile aflate figurează și piese mai deosebite: o statueta de bronz reprezentând pe Amor și o altă, din bronz aurit, înfățișând pe zeița Fortuna.

Următoarele șase rapoarte marchează interesul major, și deja semnalat, pentru cercetarea arheologică a epocii feudale a istoriei țării noastre.

Astfel, la Fierbinți-Malu Roșu, jud. Ialomița, pe lângă vestigii din veacurile VI-VII e.n. din perioada formării poporului român, au fost investigate resturile unei așezări din sec. al XVII-lea.

La Netezi, în jud. Neamț, au fost explorate resturile unui complex de locuire, ce definesc o reședință feudală, datată prin numeroase indicii (monede, ceramică specifică) încă din vremea lui Petru I Mușat. Locuința și biserica, întemelte de boierul Bratul Netezului, alcătulesc, după cum apreciază justificat cercetătorii, cea dintâi reședință feudală cu ziduri de piatră cunoscută pînă în prezent, în mediul rural, la est de Carpați. Așadar, suficiente elemente pentru a susține importanța săpăturilor, valoarea deosebită a descoperirilor înregistrate.

În raportul asupra săpăturilor efectuate în 1980 la Curtea de Argeș - printre cele mai vechi orașe medievale românești, cea dintâi reședință a Țării Românești - sînt consemnate preocupările cercetătorilor de a obține date noi referitoare la începuturile așezării și la evoluția sa ulterioară. Dintre rezultatele comunicate relieșăm descoperirea unui cuptor din sec. XV-XVI, a unor resturi de ziduri datate în sec. al XVIII-lea, a unor urme de locuire, de factură diversă, din sec. XVI-XVII.

În raportul de săpături intitulat "Date arheologice referitoare la mănăstirea Partoș, jud. Timiș" sînt comunicate în primul rînd materialele ce definesc un nivel de locuire din sec. al XIV-lea, constituind însă continuarea unei existențe începută cu cel puțin două veacuri mai înainte. Cu deosebire interesante sînt apoi datele arheologice care aduc mărturii suplimentare despre expansiunea ordinilor eclesiastice apăsene în regiunea sud-vestică a României, pe fundalul unui fenomen ce nu-i numai strict religios, ci și social-politic, de rezistență față de elementele intruse, de păstrare a "legii românești".

Paleta preocupărilor, atotcuprinzătoare pentru studiul arheologic al mărturiilor și monumentelor din evul mediu românesc, e întregită și prin cercetările efectuate în 1980 la Polata, jud. Gorj. Acolo au fost investigate fundațiile în piatră ale unor clădiri din sec. XV-XVI, obținându-se date interesante cu privire la sistemul de construcție, deopotrivă cu recoltarea unui material ceramic caracteristic.

Cum va rezulta însă din lectura volumului de față, atenția maximă, eforturile concentrate ale specialiștilor muzeului pe tărîmul arheologiei medievale au fost acordate obiectivului aflat la Pîua Petrii, în jud. Ialomița, unde, de șase ani încoace, sînt cercetate vestigiile unui important centru economic al Țării Românești, "Orașul de Floci". Printre rezultatele consistente ale campaniei din 1980 semnalăm descoperirea a trei ateliere de prelucrarea osului, datate în sec. XVI-XVII, restu-

rile mai multor locuințe de suprafață aparținând populației din oraș, o nouă necropolă a așezării, cu înmormântări datate în sec. al XVI-lea și numeroase mărturii de cultură materială (printre acestea, foarte multe vase întregi și fragmentare contribuind la definirea trăsăturilor proprii ale ceramicii din Orașul de Floci). De altfel, toate datele campaniilor de săpături întreprinse până acum la Piva Petrii încep să contureze din ce în ce mai clar fizionomia acestui important centru meșteșugăresc și de negoț, cu un rol atât de activ în viața economică a Țării Românești.

Capitolul de studii și note al volumului V "Cercetări arheologice" este inaugurat de valorosul studiu: "Contribuții la cunoașterea economiei animale în cultura Boiaa în lumina materialelor de la Căscioarele, jud. Călărași". Tema însăși este interesantă și, am spune, așteptată, cunoscând că în cercetarea celei mai vechi epoci a istoriei României abordarea unor atare aspecte ale investigației se dovedește până acum cu totul sporadică. Meritul de căpetenie al autoarei este acela al explorării domeniului de pe pozițiile unei adâncite specialități, al unei depline competențe și, în plus, al unei viziuni decise istorice. Iată de ce considerăm că observațiile și încheierile din acest studiu vor fi întâmpinate cu interes maxim, ținând seama și de faptul că epoca pietrei șlefuite se definește ca treaptă importantă în evoluția societăților omenești primare tocmai prin rolul covârșitor pe care l-au avut progresele experimentale și înnoirile din economia populațiilor.

În continuare, într-un studiu restrâns, dar dens: "Aplice de bronz geto-dace cu reprezentări animaliere" sînt prezentate două aplica de bronz geto-dace, recent intrate în patrimoniul Muzeului Național de Istorie. Antichitățile sînt ele însele de cel mai mare interes, dovedindu-se în repertoriul artei traco-geto-dace din veacurile V-IV î.e.n. plese cu multe ipostaze inedite. Va fi posibil ca nu toate noutățile și aprecierile autorului să fie unanim împărtășite de specialiști, fapt însă firesc într-un domeniu - cel al artei traco-geto-dace - ce apare încă mult dezbătut, în sfera căruia confruntările de opinii sînt în actualitate. Dar chiar așa, publicarea aplicelor zoomorfe de la Dăbuleni, jud. Dolj, și dintr-o localitate dobrogeană încă neidentificată marchează o contribuție pe care, cu certitudine, literatura de specialitate o va recepta.

O săpătură de salvare efectuată în 1974 la Frătești, jud. Giurgiu, prilejuiește autorului posibilitatea comunicării unor date noi referitoare la o necropolă din feudalismul timpuriu. Cele șaptesprezece complexe funerare identificate, precumpănitor de incinerare, susțin cu argumente noi încadrarea cronologică în veacurile VII-VIII î.e.n. Datarea însă este suficientă pentru a recomanda valoarea descoperirii, deoarece necropolele aparținând etapei timpurii a culturii Dridu sînt încă neinvestigate, în ciuda interesului maxim, acut al arheologiei de la noi pentru perioada finală a etnogenezei românești.

În studiul "Contribuții arheologice la cunoașterea primului lăcaș

al mitropoliei Moldovei: biserica Mirăuților din Suceava" sînt puse în valoare rezultatele unor cercetări efectuate în 1976. Cea mai importantă concluzie este desigur aceea a stabilirii ca dată de edificare a monumentului anii de domnie ai lui Petru I Mușat, subliniind și prin aceasta eforturile voievodului de consolidare a operei de făurire a statului feudal centralizat și independent - Moldova.

Preocupările de studiu similare, cantonate însă într-o altă arie geografică și istorică, sînt consemnate în studiul lui Gh.I.Cantacuzino: "Aspecte ale cercetării arheologice privind fațeturile urbane ale Țîrgoviștei". Sînt semnalate, astfel, resturi de locuire anterioare sec.al XIV-lea și le susține concluzia că Țîrgoviștea, dezvoltată inițial din structurile unui vechi sat, dobîndește către finele sec.al XIV-lea nete trăsături urbane. În acest proces, viața economică a constituit factorul decisiv, mărturiile arheologice care probează evoluția meșteșugurilor și negoșului în oraș fiind clare, categorice. În sfîrșit, cercetările arheologice atestă existența și treptata înmulțire a clădirilor și locuințelor de zid, începînd din sec.al XV-lea, accentuînd așadar caracterul urban al vechii cetăți de Scaun a Țîrgoviștei.

Am inseriat în finalul volumului V "Cercetări arheologice" o lucrare cu un caracter particular - deși, cum se va vedea, atașată strict domeniului de specialitate; "Pagini din scrisori, pagini de arheologie. Din corespondența prof.Gheorghe Cantacuzino", adunate și publicate de George Trohani. Se valorifică astfel o parte din corespondența regretatului cercetător, intrată în patrimoniul Muzeului Național de Istorie al Republicii Socialiste România, laolaltă cu alte manuscrise și cărți. Materialele reproduse acum permit, de o parte, cunoașterea unor aspecte ale stilului de muncă, de informare și verificare ale arheologului român, de alta furnizează celor interesați date și opinii dintre cele mai interesante referitoare la rituri și ritualuri neolitice, la vestigii romane din țara noastră (în acest sens semnalăm o scrisoare a arheologului Nicolae Gostar), în fine, cu privire la unele tipuri de înmormîntări feudale. Introducem astfel în circuitul de specialitate elemente utile studiilor arheologice, care, altfel, ar fi putut să se piardă...

Din sumarele noastre considerații și avizări pe marginea rapoartelor, studiilor și notelor incluse în volum avem nădejde că cititorii vor aprecia contribuția pe care lucrarea o aduce în cercetarea arheologică românească, consistența informației oferite, varietatea preocupărilor colectivului de specialiști al Muzeului Național de Istorie.

Noi dorim lucrării de față succesul pe care l-au înregistrat volumele precedente ale seriei "Cercetări arheologice". Vom avea atunci, îndreptățiți, satisfacția datoriei împlinite.

Prof.dr.FLORIAN GEORGESCU
Directorul Muzeului Național de Istorie
al Republicii Socialiste România

INTRODUCTION

Le cinquième volume de la série "Recherches archéologiques" éditée par le Musée National d'histoire de la République Socialiste de Roumanie comprend les rapports préliminaires sur les fouilles effectuées par les spécialistes de notre institution en 1980 aussi bien que plusieurs études, notes et articles qui traitent des thèmes divers en continuant l'investigation dans les domaines spécifiques. En informant les lecteurs sur ce point nous leurs attirons l'attention sur le rythme alerte que nous désirons maintenir dans l'action de mise en valeur des recherches archéologiques et aussi des directions prioritaires vers lesquelles ont évoluées nos préoccupations.

C'est ainsi que la connaissance toujours plus approfondie des grandes valeurs de la civilisation néo-énéolithique de l'espace carpatodanubien-pontique a constitué, pour nous, un objet d'étude ininterrompu, aussi bien que les recherches sur la culture matérielle et spirituelle des Thraces sur le territoire de la Roumanie qui nous apparaît comme un domaine aussi important que nécessaire d'être investigué. L'héritage des Géo-Daces - les établissements et les nécropoles des plus "honnêtes et des plus vaillants entre les Thraces" - des différentes étapes historiques et secteurs géographiques de leur évolution nous a préoccupé du point de vue archéologique en 1980 aussi. On n'a guère négligé l'étude de la civilisation romaine sur le territoire de notre pays - étant donné que l'entrelacement de cette civilisation avec celle créée par les Géo-Daces est un thème majeur, prioritaire pour les spécialistes du Musée National d'histoire aussi. En ce qui concerne l'exploitation de certains témoignages de culture et de certains monuments de l'époque médiévale les lecteurs du présent volume pourront constater qu'elle a occupé en 1980 une place importante, ce qui a produit l'effet correspondant.

En signalant ces réalités qui définissent toujours notre programme des fouilles archéologiques, nous manifestons de nouveau notre espoir que le présent volume, aussi bien que les précédents, soit utile aux spécialistes et qu'il marque une certaine contribution aux efforts de connaître toujours plus profondément le passé, plus ou moins éloigné de notre pays.

C'est pour ça que nous désirons, par la suite, d'aviser les lecteurs sur ce qui apparaît plus intéressant, inédit et plus significatif dans chaque rapport sur les fouilles, article ou étude inclus en ce volume.

Découvertes d'une particulière importance sont consignées dans le rapport préliminaire sur les fouilles effectuées à Ariuşd, dép. de Covasna. L'investigation est localisée dans une station bien connue par tous les archéologues roumains ou étrangers - lieu où on a identifié et étudié pour la première fois l'aspect sud-est-transylvain du grand complexe culturel à la céramique peinte du type Cucuteni-Ariuşd. En 1980 a été investigué un habitat dont les traits étaient spécifiquement artisanaux, tel qu'on résulte des dits des auteurs qui signalent "qu'on est en présence d'une construction... de proportions et dont le caractère est inaccoutumé et qu'on n'a pas trouvé jusqu'à présent dans l'aire de la culture à la céramique peinte" ce qui les détermine à émettre l'hypothèse d'une construction - atelier de poterie, dont les fonctions étaient, paraît-il, plus complexes", qui ait indiqué peut-être l'existence "d'un quartier de potiers". L'inédit est évident et très prometteur pour la connaissance des aspects de vie et d'organisation économique chez les populations de la période finale de l'époque néolithique sur le territoire de la Roumanie.

Les investigations effectuées en 1980 dans la station située sur la Colline de Ghindaru, commune de Poduri, dép. de Bacău, ont poursuivi avant tout, tel que nous sommes informés par les auteurs du rapport, d'établir la stratigraphie. Par la suite la dite information a un caractère purement technique. Dans ce cas même on signale des découvertes, qui, nous sommes sûrs, vont devenir dans l'avenir extrêmement intéressantes; un ring en pierre de l'âge du bronze, deux habitations et un complexe de culte de la phase B de la culture de Cucuteni, plusieurs habitations de la phase A de la même culture, puis "les vestiges de certaines habitations qui, paraît-il, font la transition vers la culture de Cucuteni proprement - dite", compte tenant du fait que les matériaux céramiques ont une série de caractéristiques spécifiques. On démontre qu'ils ne sont pas encore du type de la culture de Cucuteni, mais en même temps on ne peut plus les encadrer dans la phase de Pré-Cucuteni III"; on signale ensuite d'autres vestiges d'habitations appartenant à la culture de Pré-Cucuteni - où ont été trouvés; d'importantes quantités de grains carbonisés, des outils (on signale ceux en obsidienne), des vases et des fragments céramiques etc. Prend contour ainsi, à base des recherches de Poduri, l'existence d'une station archéologique complexe, qui peut devenir dans l'avenir un point - "pilote" dans l'investigation de la civilisation néo-énéolithique carpato-danubienne et dans la connaissance de la culture de Cucuteni.

Les spécialistes préoccupés par le domaine ci-dessus mentionné vont trouver des données intéressantes dans le suivant rapport sur les fouilles de Preuţeşti, dép. de Suceava. Ici l'intérêt s'accroît par la communication des résultats obtenus dans l'exploitation d'un système de fortification d'un établissement qui date du premier âge du fer.

A Giurcani, dans le dép. de Vaslui, en 1980 a commencé l'explo-

tation d'un autre tumulus du groupe de trois y existents. Les tombes à l'inhumation y découvertes se divisent, conformément au rituel utilisé, en deux catégories: quelques unes, datant de la période de transition de l'énéolithique vers l'âge du bronze, appartiennent aux tribus des steppes nord-pontiques intruses dans l'espace carpato-danubien-pontique aussi; les autres appartiennent aux Sarmates anciens des Ier-IIe siècles de n.è. Tant les unes que les autres sont sans doute intéressantes, parce que les découvertes funéraires du type de la culture de steppe apparaissent encore assez peu nombreuses si on les compare avec le grand nombre de tumulus identifiés, et les antiquités sarmates anciennes sur le territoire de la Roumanie sont à peine étudiées et connues.

D'une grande valeur sont aussi les données communiquées dans le rapport sur les fouilles pratiquées à Valea Iaşului, dép.d'Argeş. Le caractère assez particulier des matériaux archéologiques de la période ancienne de l'âge du bronze sera certainement saisi par les spécialistes. Pour cette raison, prudemment, l'auteur a évité les homologations catégoriques, en consignait, consciencieusement et bien informé, les analogies suggérées par les dites découvertes. Mais de la forme, l'aspect culturel identifié prouve son haut degré d'intérêt, en invitant à d'autres exploitations et vérifications. Apparaît clairement le fait que le paysage ethno-culturel du début de l'âge du bronze est complexe et divers sur le territoire de notre pays.

Pour la civilisation des Thraces anciens de l'espace carpato-danubien-pontique sont toujours significatives les découvertes de Daia, dép.de Giurgiu, qui appartiennent aux porteurs de la culture de Tei. Ce groupe culturel est, fait bien connu, représentatif pour l'âge du bronze sur le territoire de la Roumanie et pour cette raison toute nouvelle découverte du type Tei éveille un légitime intérêt chez les chercheurs. Dans le rapport sur les fouilles de Daia, les données qui se réfèrent à l'influence de la civilisation de l'âge du bronze de Macédoine sur la culture des tribus de Valachie seront, sans aucun doute, reçues par les spécialistes. Le respectif rapport prouve, une fois de plus, son intérêt, en comprenant la publication d'un groupe de vases gètes, qu'on peut dater au IVe siècle av.n.è., parmi lesquels se détache une tasse à l'anse, travaillée au tour, au décor zoomorphe incisé et qui constitue, pour le moment, un unicum au nord du Danube.

Une consistante contribution au progrès des recherches archéologiques roumaines est marquée par la publication du rapport sur les fouilles effectuées à Petrişoru-Racoviţeni, dép.de Buzău. L'investigation a mené à l'identification d'un nouveau groupe culturel sur la carte de l'âge du bronze carpato-danubien-pontique dont l'aire de diffusion, la position chronologique et la phisionomie ethno-culturelle ont été déjà définies. C'est un groupe de populations d'origine orientale, intrus pendant l'étape finale de la période moyenne de l'âge du bronze dans l'aire où habitaient les tribus de la culture de Monteoru, avec

lesquelles les nouveaux venus seront en contact jusqu'à se laisser influencer. "L'aspect culturel de Petrișoru-Racovițeni", nom légitimement donné par celui qui a fait la découverte, nous apporte ainsi de nouveaux éléments dans l'étude des mouvements des populations qui ont eu lieu sur le territoire de la Roumanie vers la fin de l'âge du bronze. Très succinct, le rapport sur les fouilles de Valea Argovei, dép. de Călărași, nous communique quand-même un fait archéologique plus rare constaté sur place: une tombe-cénotaphe, dans un tumulus, qui peut être daté entre la fin de l'époque néolithique et la fin de l'âge du bronze.

Le rapport sur les investigations entreprises sur l'étendue de la commune de Nicolae Titulescu, dép. d'Olt introduit sur la carte archéologique du pays d'autres points et nouvelles stations, appartenant aux cultures de Cernavoda III, Tel et géro-daces et des IVe et IXe-Xe siècles de n.è.

Dans le rapport préliminaire sur la campagne de fouilles archéologiques de Mică (commune de Vețel, dép. de Hunedoara) on communique spécialement les résultats obtenus par l'exploitation du camp romain. Des données intéressantes, de grande valeur, parce qu'elles confirment l'existence de deux étapes dans l'histoire de l'établissement militaire et parce que parmi les vestiges qu'on a trouvé, figurent aussi des pièces remarquables: une statuette en bronze représentant le dieu Amor et une autre, en bronze doré, représentant la déesse Fortuna.

Les suivants six rapport marquent l'intérêt majeur et déjà signalé pour l'investigation archéologique de l'époque féodale de l'histoire de notre pays.

C'est ainsi qu'à Fierbinți-Malu Roșu, dép. de Ialomița, à côté des vestiges des VIe-VIIe siècles av. n.è. de la période de formation du peuple roumain, ont été investigués aussi les vestiges d'un établissement du XVIIe siècle.

A Netezi, dans le département de Neamț, ont été étudiés les vestiges d'un habitat qui représente une demeure féodale, datée à base de nombreux indices (monnaies, céramique spécifique) déjà depuis le règne de Pierre Ier Mușat. L'habitation et l'église, fondées par le boyard Bratul Netezul constituant tel que d'une manière justifiée considèrent les investigateurs, la première résidence féodale pourvue de murs en pierre connue jusqu'à présent dans le milieu rural, à l'est des Carpates. Voilà des éléments suffisants pour soutenir l'importance des fouilles, la grande valeur des découvertes y faites.

Dans le rapport sur les fouilles effectuées en 1980 à Curtea de Argeș - une des plus anciennes villes médiévales roumaines et la première résidence princière de la Valachie - sont consignées les pré-occupations des investigateurs d'obtenir des nouvelles données concernant le début de l'établissement et son évolution ultérieure. Parmi les résultats communiqués on doit mettre en relief la découverte d'un,

four des XVe-XVIe siècles de certains décombres de murs datés au XVIIIe siècle et de quelques traces d'habitat de facture diverse, des XVIe-XVIIe siècles.

Dans le rapport des fouilles intitulé "Données archéologiques concernant le Monastère de Partoș, dép. de Timiș" sont communiqués premièrement des matériaux qui définissent un niveau d'habitat du XIVe siècle, mais qui constitue la continuation d'une existence commencée au moins deux siècles avant. Très intéressantes sont aussi les données archéologiques qui apportent des témoignages supplémentaires sur l'expansion des ordres ecclésiastiques occidentaux dans la région du sud-ouest de la Roumanie à base d'un phénomène qui n'est pas strictement religieux, mais aussi social et politique, de résistance vis-à-vis des éléments intrus, de conservation de la "loi roumaine".

La diversité des préoccupations, qui comprend les plus différents aspects au cadre des études archéologiques concernant les témoignages et les monuments du Moyen Age roumain est amplifiée aussi par les investigations faites en 1980 à Polata, dép. de Gorj. C'est là qu'ont été investigués des fondements en pierre de plusieurs édifices des XVe-XVIe siècles, ce qui a offert des données intéressantes concernant le système de construction et aussi la récolte d'un matériel céramique caractéristique.

Mais tel qu'on résulte de la lecture du présent volume la plus grande attention, les plus importants efforts des spécialistes du musée en archéologie médiévale ont été orientés vers l'objectif situé à Piuș Petrii, dans le dép. de Iaomița, où, depuis six ans, sont investigués les vestiges d'un important centre économique de la Valachie, "La Ville de Floici". Parmi les résultats consistents de la campagne de 1980 nous signalons la découverte de trois ateliers où on travaillait l'os et qui ont été datés aux XVIe-XVIIe siècles, les décombres de plusieurs habitations de surface appartenant à la population de la ville, une nouvelle nécropole de l'établissement, avec des sépultures datées au XVIe siècle et d'autres nombreux témoignages de culture matérielle (parmi ceux-ci un grand nombre de vases intacts et de fragments qui contribuent à la définition des traits propres de la céramique de la Ville de Floici). De fait, toutes les données des campagnes de fouilles entreprises jusqu'alors à Piuș Petrii contournent de plus en plus clairement la phisionomie de cet important centre artisanal et commercial qui a joué un rôle très actif dans la vie économique de la Valachie.

Le chapitre dédié aux études et aux notes du Ve volume des "Recherches archéologiques" est inauguré par l'étude de grande valeur: "Contribution à la connaissance de l'économie animale de la culture de Boian à la lumière des matériaux de Căscioarele, dép. de Călărași". Le thème même est intéressant et, on peut dire, attendu, étant donné que, dans l'investigation de la plus ancienne époque de l'histoire de la Roumanie, des aspects similaires de l'investigation ont été abordés jusqu'à présent seulement d'une manière sommaire. Le principal mérite de

l'auteur est celui de l'exploitation du domaine faite de l'angle d'une spécialisation approfondie, d'une compétence complète et au plus, d'une vision vraiment historique. Voilà pourquoi nous considérons que les observations et les conclusions de cette étude seront reçues avec le plus grand intérêt, étant donné aussi le fait que l'époque de la pierre polie est définie comme un échelon de premier ordre dans l'évolution des sociétés humaines primaires précisément à cause du rôle déterminant joué par les progrès expérimentaux et les nouveautés de l'économie des populations.

Ensuite, dans une étude restreinte mais dense "Appliques en bronze avec des représentations animalières" on présente deux appliques en bronze géto-daces, récemment entrées dans le patrimoine du Musée National. Les antiquités sont, elles-mêmes, du plus grand intérêt parce que dans le repertoire de l'art thraco-géto-dace des Ve-IVes siècles av.n.è., ces pièces présentent plusieurs hypostases inédites. C'est possible qu'il-y-ait des nouveautés et des appréciations qui ne soit pas unanimement partagées par les spécialistes, fait d'ailleurs naturel dans un domaine-celui de l'art thraco-géto-dace - qu'on débat encore beaucoup et dans la sphère duquel les confrontations d'opinion sont toujours en actualité. Même comme ça la publication des appliques zoomorphes de Dăbuleni, dép. de Dolj et d'une localité encore non-identifiée de Dobroudja, marque une contribution, que, certainement, la littérature de spécialité va recevoir.

Une fouille de sauvegarde effectuée en 1974 à Frătești, dép. de Giurgiu permet à l'auteur de communiquer certaines nouvelles données concernant une nécropole du féodalisme ancien. Les dix-sept complexes funéraires identifiés, qui sont en grande majorité d'incinération à base de nouveaux arguments permettent de conclure qu'on peut les encadrer chronologiquement aux VIIe-VIIIe siècles de n.è. Cette même datation est suffisante pour recommander la valeur de la découverte, parce que les nécropoles qui appartiennent à l'étape ancienne de la culture de Dridu ne sont pas encore investiguées, en dépit du grand intérêt de l'archéologie roumaine pour la période finale de l'ethnogenèse de notre peuple.

Dans l'étude "Contribution archéologiques a la connaissance de la première localisation de la Métropole de la Moldavie: l'église de Mirăuți de Suceava" on met en valeur les résultats de certaines investigations effectuées en 1976. La plus importante conclusion est certainement celle d'établir, comme date d'édification du monument, les années du règne de Pierre Ier Mușat, en soulignant ainsi les efforts du voivode pour la consolidation de l'oeuvre de création de l'état féodal centralisé et indépendant de la Moldavie.

Des préoccupations d'étude similaires mais orientées dans une autre aire géographique et historique, sont consignées dans l'étude de Gh.I. Cantacuzino "Aspects des recherches archéologiques concernant

les débuts de la vie urbaine à Tîrgoviște". On signale ainsi les décomposés d'un habitat antérieur au XIVe siècle ce qui soutient la conclusion d'après laquelle Tîrgoviște, développée initialement des structures d'un ancien village, acquiert vers la fin du XIVe siècle des traits urbains certes. Dans ce processus la vie économique a constitué le facteur décisif, étant donné que les témoignages archéologiques qui prouvent l'évolution des métiers et du commerce dans la ville sont claires et catégoriques. En fin, les investigations archéologiques attestent l'existence et la continuelle augmentation du nombre des édifices et des demeures pourvues de murs en pierre, dès les VIe siècle, ce qui accentue le caractère urbain de l'ancienne capitale de Tîrgoviște.

A la fin du Ve volume des "Recherches archéologiques" a été ajouté un travail ayant un caractère particulier - quoique, tel qu'on va voir, il est strictement attaché au domaine spécifique, "Pages de lettres, pages d'archéologie - la correspondance du prof. Georges Cantacuzino" amassées et publiées par George Trohani. On met en valeur ainsi une partie de la correspondance du feu investigateur, qui est entrée dans le patrimoine du Musée National d'histoire de la République Socialiste de Roumanie, à côté d'autres manuscrits et livres. Les matériaux y reproduits permettent, d'un côté, de connaître certains aspects sur le style de travail, d'information et vérification de l'archéologue roumain, et de l'autre côté fournissent aux intéressés des données et des opinions des plus intéressantes sur les rites et les rituels néolithiques, sur les vestiges romains de notre pays (dans ce sens nous signalons une lettre de l'archéologue Nicolae Gostar) et en fin, concernant certains types de sépultures féodales. On introduit ainsi, dans le circuit de spécialité, des éléments utiles pour les études archéologiques, qui, autrement, pouvaient se perdre à jamais.

De nos sommaires considérations et avis en ce qui concerne les rapports, études et notes inclus dans le présent volume, nous espérons que les lecteurs apprécient la contribution que cette oeuvre apporte à l'investigation archéologique roumaine, la consistance de l'information y offerte, la variété des préoccupations du collectif de spécialistes du Musée National.

Nous désirons que le présent ouvrage ait le même succès qu'ont enregistré les précédents volumes de la série des "Recherches archéologiques". De la forme, nous pourrions jouir d'une manière justifiée, de la satisfaction du devoir accompli.

Prof.dr. FLORIAN GEORGESCU

Directeur du Musée National d'Histoire
de la République Socialiste de Roumanie

INTRODUCTION

The 5th volume of "Cercetări arheologice" issued by the History Museum of the Socialist Republic of Romania, includes mainly summaries of the preliminary reports on the excavations performed in 1980 by the specialized staff of our institution. To these, studies, notes and papers on different themes, dealing with the research-works carried out in various specific fields, are added. Readers will most surely notice the alert rhythm we wish to preserve in turning to good account the results of the research studies, as well as the main lines of interest we have focussed upon.

Thus, the ever deeper knowledge of the great values belonging to the neo-eneolithic civilization in the Carpathian-Danubian-Pontic area, has constituted our main object, just as the study of the material and spiritual culture of the Thracians on the Romanian territory has been of utmost importance to us, requiring, therefore thorough investigations. The inheritance of the Geto-Dacians - i.e. settlements and necropolises of "the most honest and most valiant of all Thracians" from different geographical zones and historical periods of their evolution was our top archaeological concern in 1980, as well. The study of the Roman civilization on our country's territory, as well as the merging process between the Dacian and Roman civilizations were neither neglected, these being priority themes for the archaeologists of the Museum. As for the monuments of the Middle Ages, in 1980 it was also contained among our major interests, consequently its results being most positive.

In signalling such facts, which help to further define the profile of our archaeological excavation programme, once again we express our hopes that the present volume - just like the previous ones - will prove of use to specialists and will contribute to the deeper knowledge of the more or less remote past of our country.

That is why we wish to call the reader's attention upon the most interesting, original and significance-bearing novelties brought by each and every excavation report, paper or study included in this volume.

Several remarkable discoveries are introduced by the preliminary report on the excavations carried out at Ariusd, Covasna county. The survey took place on a site well known both to Romanian and foreign archaeologists - the very place where the South-East-Transyl-

varian aspect of the great cultural complex with painted pottery of the Cucuteni-Arșud type was identified and studied for the first time. In 1980, investigating a building complex with features typical for handicraftsmen inhabited zones, the archaeologists pointed out that they were faced with "a construction of unusual proportions and character, never before encountered within the area of the painted pottery culture", and consequently put forward the hypothesis of "a pottery workshop, yet with more complex functions, anticipating probably the existence of a potters' district". Obviously, the novelty is both striking and promising for the knowledge of certain sides of the life and economic organization of a population living on the Romanian territory during the final period of the eneolithic era.

The report on the 1980 archaeological research works performed at Dealu Ghindaru, Poduri, Bacău county, informs us that its authors' attention was focussed on establishing the stratigraphy of the place. Whereof, the communicated information is of a stressed technical character. Nevertheless, they draw the attention to discoveries which are sure to become of the greatest interest in the future: a stone floor dating from the Bronze Age, two dwellings and a religious complex belonging to stage B of the Cucuteni civilization, several dwellings belonging to the stage A of the same civilization. Then, there come "the vestiges of several dwellings which seem to make the transition to the Cucuteni civilization", if we take into account the ceramic elements which, by certain characteristics, prove not to belong to the Cucuteni stage yet, and still cannot be accounted as belonging to the Pre-Cucuteni III stage anymore". Further on, new Pre-Cucutenian remnants of dwellings are mentioned, all of them containing important quantities of carbonized seeds, tools (obsidian tools are pointed out), ceramic vessels and fragments of pottery etc. Hence, the research works at Poduri outline the existence of a complex archaeological site, which could become a landmark for the investigation of the Carpathian-Danubian neo-eneolithic civilization and for the knowledge of the Cucuteni one.

The specialists concerned with this latter domain will also find interesting data in the next excavation report - the one on the excavations at Preușești, Suceava county. Yet, the importance of this is increased by the report on the results of survey carried out upon the fortification system of a settlement dating from the earliest stage of the Iron Age.

In 1980, the archaeologists started the diggings of a tumulus from the group of the three ones existing at Glurcani, Vaslui county. According to the inhumation ritual, the tombs discovered can be divided into two categories: some of them, dating from the period of transition from the Eneolithic to the Bronze Age, belonged to the tribes living in the North-Pontic steppe, that had also penetrated the Carpathian-Danubian-Pontic area; the other ones belonged to the early Sarmatians of

the 1st and 2nd centuries A.D. No doubt, both the former and the latter are interesting, since the discovered burial vestiges of the steppe civilization type are still extremely few as compared to the extremely large number of identified tumuli, and since the early Sarmatian antiquities on the Romanian territory only now begin to be better studied and known.

The data delivered by the report on the excavations at Valea Iașului, Argeș county, also seem to be of particular value. The partly peculiar character of the archaeological materials dating from the early period of the Bronze Age is sure to be noticed by specialists. Therefore, the well-informed author prudently avoided any categorical acknowledgements, scrupulously, recording the analogies which the discoveries hint at. As a matter of fact, the identified cultural aspect proves to be fully interesting, calling for new surveys and identifications. It clearly points out that the ethno-cultural background on our country's territory at the beginning of the Bronze Age is varied and complex.

Yet, for the early Thracians' civilization on the Carpathian-Danubian-Pontic area, of extreme significance are the discoveries at Daia, Giurgiu county, belonging to the Tei culture. As it is well known this cultural group is representative for the Bronze Age on the Romanian territory and therefore, any new discovery of the Tei-type arouses the legitimate interest of the researchers. Undoubtedly the data on the impact that the Macedonian Bronze Age civilization had on the culture of the Muntenian tribes, comprised in the Daia report, will be properly received by specialists. Once more this report proves interesting by publishing a group of Getic vessels, datable in the 4th c. B.C. among which a pot with bail shaped on potter's wheel, with engraved zoomorphic design, which, for the time being constitutes an unicum for the North-Danubian area.

A major contribution to the development of the Romanian archaeological research-works was brought by the report on the excavations at Petrișoru-Racovițeni, Buzău county. The survey led to the identification of a new Bronze Age cultural group on the Carpathian-Danubian-Pontic zone, its spreading area, chronology and ethnology having already been set. Towards the end of the Middle Bronze Age this group of peoples originating from the East penetrated the space inhabited by Monteoru tribes establishing contacts with and even being influenced by them. Hence, the new elements in studying the populace migrations on the Romanian territory towards the end of the Bronze Age forewarded by "The Cultural Aspect Petrișoru-Racovițeni".

The report on the excavations at Valea Argovei, Călărași county, briefly communicates a rather unusual archaeological site event - i.e., a cenotaph tumulus tomb, which can be dated between the ends of the eneolithic and Bronze Age.

The report on the studies carried out in Nicolae Titulescu village, Olt county, brought to light new settlements belonging to Cernavoda III,

Tor and Geto-Dacian cultures and to cultures from the 4th and 9th-10th centuries.

The results of the digging at the Roman castrum of Micla (Vețel village, Hunedoara county) are comprised in a preliminary report. Valuable data confirming the existence of two stages in the history of the military fort, among which a bronze statue of Cupid and a gilt-bronze one of Tyhe (Fortune), are mentioned.

The next six reports come to prove the researchers' major interest in the Middle Ages of our country.

Thus the excavations at Fierbinți-Malu Roșu (Ialomița), besides vestiges from the period of formation of the Romanian people i.e. 6th-7th c.A.D., also produced remnants of a settlement from the 17th century.

The remnants of a building complex, defining a feudal residence dating, according to numerous proves (coins, specific pottery from the age of Petru Mușat I, were investigated at Netezi (Neamț). The dwelling and church built by boyar Bratul Netezul constitute the first known feudal stone-walled residence in the rural area at the East of the Carpathians.

The report on the 1980 excavations at Curtea de Argeș - one of the oldest Romanian towns, the first capital of Wallachia - shows the archaeologists' concern with new data regarding the beginnings of the settlement and its later evolution. An oven from the 15th-16th centuries, wall remnants from the 18th c. and dwelling traces of different styles from the 16th-17th c., are the most interesting results.

Proofs that demonstrate the existence of a settlement during the 14th c, this being actually the confirmation of a settlement founded at least two centuries before, are delivered in "Archaeological Data on Partoș Monastery (Timiș county)". Extremely remarkable are then the archaeological data which bring more evidence about the expansion of the Western clerical orders in Romania's South-Western area - a phenomenon which met with the resistance of the people against the intruding elements for preserving the "Romanian law".

The stone foundation of certain buildings from the 15th-16th c, were surveyed in 1980 at Polata (Gorj) allowing for new data about the construction system and for a rich collection of characteristic pottery.

The specialists of the museum in mediaeval archaeology have focussed their attention on the archaeological site at Plua Petril (Ialomița) where they have been investigating the vestiges of an economic center of Wallachia "Orașul de Floci" for six years. Three workshops for bone processing from the 16th-17th c., dwelling remnants, a new necropolis dating in the 16th c., and numerous proofs of material culture (pots found whole or fragmentary emphasizing the characteristics of the pottery from Orașul de Floci) are the most interesting vestiges discovered in 1980. The study results make more and more evident the aspect of this handicraft and commercial center which

played an active part in the economic life of Wallachia.

The chapter "Studies and Notes" begins with the important study: "Bone Material from Căscioarele, Călărași county: A Contribution to the Animal Economy of the Bolan Culture", which brings forth certain aspects of the oldest ages in the history of Romania, period, investigated sporadically up to now. The author has made a top merit of exploring this field as a real, full competent specialist. Therefore, we consider that both notes and conclusions will be met with the highest interest taking into account that the polished stone age defines itself as an important stage in the evolution of early human society because of the overwhelming part played by the experimental evolution and changes in peoples' economy.

The two latest Geto-Dacian bronze appliqués of the patrimony of the History Museum with unique engravings belonging to the Thracian-Geto-Dacian art from the 6th-5th c. B.C. are presented in the brief but thorough study "Geto-Dacian bronze appliqués with animal engravings. The novelties and considerations put forward might not be shared unanimously by specialists—that is quite natural—because the Thracian-Geto-Dacian art has always incited to controversies. Nevertheless the study on the zoomorphic appliqués from Dăbuleni (Dolj county) and from a Dobrudjean place unidentified yet emphasize a contribution which will be surely grasped by the archaeological literature.

The archaeologists, performing a rescue excavation at Frătești, Giurgiu county, in 1974, have communicated new data concerning a necropolis of the early feudalism. The 17 identified funeral complexes — of which mostly cremation ones — support with new arguments the chronological dating i.e. 7th-8th c. A.D. The dating is quite sufficient for revealing the remarkable importance of this discovery because the necropolises of the early ages of Dridu culture have not been investigated yet in spite of the archaeologists' top interest in the final period of the Romanian ethnogenesis.

The study "Archaeological data about the first settlement of the metropolitan church in Moldavia: Mîrăușilor "Church at Suceava" comprises the results of the survey carried out in 1976, whose main goal was to establish — as data for the foundation of the church — the age of Petru Mușat I, at the same time underlining the voievode's endeavour to consolidate the centralized independent feudal state of Moldavia.

Similar preoccupations but with references to another geographical-historical area "are dealt with in Gh.I. Cantacuzino's paper"; Aspects of the archaeological research-work regarding the urban beginnings of Tîrgoviște. Building remnants dating before the 14th c. come to support the conclusion that the old village Tîrgoviște became a city towards the end of the 14th c. and to prove that economic life was a definite factor thereof.

Last but not least, the study "Pages of letters, pages of archaeology. From prof. Gh. Cantacuzino's correspondence" comprises let -

ters of the late archaeologist collected and published by George Trohani. The materials included in the present volume allow on the one hand for a better knowledge of the Romanian archaeologists' manner of working, investigation and verification and on the other hand for bringing forth interesting data and considerations regarding the neolithic rites and rituals, the Roman vestiges in our country (for this, mention should be made to the archaeologist Nicolae Costar's letter as well as some types of feudal funerals.

We express our hopes that the brief considerations and data presented in the reports, studies and notes of this volume will be looked upon as a contribution to the Romanian archaeological research-work and a proof of the various concerns of the specialized staff of the History Museum of the Socialist Republic of Romania as well.

We wish the present volume the success of the previous ones issued under the title "Cercetări arheologice". Hence, the satisfaction that our duty has been properly carried out.

Prof.dr.FLORIAN GEORGESCU
Director of the History Museum
of the Socialist Republic of Romania

INTRODUCCIÓN

El quinto volumen de la serie de las "Investigaciones arqueológicas" editado por el Museo Nacional de historia de la República Socialista de Rumania comprende especialmente en su sumario los informes sobre las excavaciones efectuadas por los especialistas de nuestra institución en 1980, a los cuales se añade un grupo de estudios, notas y artículos que tratan diferentes temas concernientes a uno u otro de los dominios de la investigación específica. Al conocer todo esto los lectores se darán ciertamente cuenta del vivo ritmo que quisiéramos mantener en la acción de valoración de las investigaciones arqueológicas y al mismo tiempo de las direcciones más importantes hacia las cuales evolucionaron nuestras preocupaciones.

De este modo, el conocimiento cada vez más profundizado de los grandes valores de la civilización neoeolítica del espacio carpato-danubiano-pónico ha constituido a continuación, para nosotros, un objeto de estudio, así como la investigación de la cultura material y espiritual de los Tracios que vivían en el territorio de Rumania nos aparece como un dominio tan importante que necesario para estar investigado. La herencia de los Geta-Dacios - los establecimientos y las necrópolis de los "más honestos y más valientes de entre los Tracios"- de las diferentes etapas históricas y sectores geográficos de su evolución-nos preocupó también en el campo arqueológico durante el año 1980. Tampoco hemos dejado el estudio de la civilización rumana en el territorio de nuestro país - el enlace de esta civilización con la creada por los Geta-Dacios es también para los especialistas del Museo Nacional de Historia un tema de gran importancia. En cuanto a la exploración de ciertos vestigios culturales y algunos monumentos de la época medieval, los lectores del presente volumen podrán constatar que ella ha ocupado en 1980 también un lugar muy importante y los resultados fueron, por consiguiente, de los más consistentes.

Al señalar tales realidades, que definen a continuación nuestro programa de excavaciones arqueológicas, expresamos una vez más nuestra esperanza de que el presente volumen, tal como los precedentes, sea útil para los especialistas y que contribuya a los esfuerzos para conocer aún más profundamente el pasado más o menos alejado del país.

En este sentido queremos, en las siguientes líneas, advertir a los lectores sobre lo que aparece más interesante, inédito y lleno de significado en cada informe, artículo o estudio incluidos en el volumen.

Descubrimientos peculiares se encuentran así señalados en el informe preliminar sobre las excavaciones hechas a Ariuşd, dep. de Covasna. La investigación está localizada en un punto conocido a todos los arqueólogos del país o extranjeros - es el lugar donde se ha identificado y estudiado por primera vez el aspecto sur-este-transilvano del gran conjunto cultural con cerámica pintada, del tipo Cucuteni-Ariuşd. En 1980 se ha investigado un habitat con rasgos específicamente artesanales sobre el cual los autores señalan: "que nos encontramos delante de una construcción... de amplias proporciones y que tiene un carácter no muy corriente, que hasta la fecha no se ha encontrado en el área de la cultura con cerámica pintada" y emiten por consiguiente la hipótesis "de una construcción - taller de alfarero, pero cuyas funciones son aún más complejas", que, quizás pueda figurar la existencia "de un barrio de alfareros". Lo inédito es evidente y muy prometedor para el conocimiento de ciertos aspectos de vida y organización económica de las poblaciones que vivieron durante el período final de la época eneolítica sobre el territorio de Rumania.

Las investigaciones hechas en 1980, en el punto llamando Dealul Ghindaru, pueblo de Poduri, dep. de Bacău, fueron orientadas especialmente, así como nos declaran los autores del informe, para establecer la estratigrafía. Como consecuencia, la información que se nos ofrece tiene un carácter puramente técnico. A pesar de esto se nos señalan ciertos descubrimientos que, estamos seguros, demostrarán en el futuro su máximo interés: un ring de piedra de la edad del bronce, dos habitaciones y una sede para la práctica del culto datados en la fase B de la cultura de Cucuteni, algunas habitaciones de la fase A de la misma cultura, en más "los vestigios de algunas habitaciones que parecen hacer la transición hacia la cultura de Cucuteni propiamente dicha", dado que los materiales cerámicos tienen una serie de características y así como se indica "no son todavía pertenecientes a la cultura de Cucuteni pero tampoco se pueden considerar como haciendo parte de la fase Precucuteni III"; a continuación, otros vestigios de habitaciones de la cultura de Precucuteni - y como objetos: importantes cantidades de granos carbonizados, útiles (se señalan los de obsidiana), vasijas y fragmentos cerámicos, etc. Aparece de esta forma, a base de las investigaciones de Poduri, al contorno de un yacimiento arqueológico complejo que existe allí y que pudiera volverse en el futuro en un verdadero punto-"pilote" en la investigación de la civilización neoeolítica carpato-danubiana y también en el conocimiento de la cultura de Cucuteni.

Los especialistas preocupados por este último dominio van a encontrar datos interesantes en el siguiente informe sobre las excavaciones de Preuţeşti, dep. de Suceava. Pero aquí el interés está aún más grande por la comunicación de los resultados obtenidos en la investigación de un sistema de fortificaciones de un establecimiento que data de la primera edad del hierro.

A Giureani, en el departamento de Vaslui, en 1980 ha empezado la explotación de otro túmulo de los tres que allá existen. Las tumbas de inhumación descubiertas se dividen, conforme al ritual utilizado, en dos categorías: unas que datan del período de transición del eneolítico a la edad del bronce, pertenecen a las tribus de las estepas del norte del Ponto que penetraron también en el espacio carpato-danubiano-pónico; las demás pertenecen a los Sarmatas antiguos de los I-II siglos d.de J.C. Tanto unas que las otras son, sin duda alguna, interesantes, porque los descubrimientos funerarios del tipo de la cultura de estepa aparecen todavía muy pocos si los comparamos con el gran número de túmulos identificados y los objetos sarmatas antiguos que aparecieron en el territorio de Rumania sólo están para estudiarse y conocerse.

De gran valor se nos parecen también los datos del informe sobre las excavaciones hechas a Valea Iaşului, dep.de Argeş. El carácter más bien peculiar, de los materiales arqueológicos del período antiguo de la edad del bronce será ciertamente observado por los especialistas. Por esta razón el autor, muy prudente, ha evitado las homologaciones categóricas pero ha consignado con atención y bien informado, las analogías que existieran para estos descubrimientos. Pero de esta forma, el aspecto cultural identificado se presenta como muy interesante e invita a nuevas exploraciones y verificaciones. Resulta claramente que el paisaje etnocultural del comienzo de la edad del bronce es en el territorio de nuestro país diverso, complejo.

Para la civilización de los Tracios antiguos del espacio carpato-danubiano-pónico resultan significativos los descubrimientos de Daia, dep.de Giurgiu, pertenecientes a los representantes de la cultura de Tei. Este grupo cultural es, tal como se conoce, representativo para la edad del bronce en el territorio de Rumania y por eso cualquier nuevo descubrimiento de tipo Tei despierta el legítimo interés de los investigadores. En el informe sobre las excavaciones de Daia, los datos concernientes a la influencia de la civilización de la edad del bronce de Macedonia sobre la cultura de las tribus de Valaquia serán, sin duda alguna, observados por los especialistas. El dicho informe es, una vez más, interesante, por la publicación de un grupo de vasijas getas, que se pueden datar en el IV siglo a.de J.C., donde se destaca una taza con asa, trabajada al torno, con decoración zoomorfa hecha por incisiones y que constituye, hasta la fecha un unicum al norte del Danubio.

Una importante contribución al progreso de las investigaciones arqueológicas rumanas consideramos que está representada por la publicación del informe sobre las excavaciones hechas a Petrişoru-Răcoiţeni, dep.de Buzău. La investigación condujo a la identificación de un nuevo grupo cultural en el mapa de la edad del bronce carpato-danubiano-pónico, cuya área de difusión ya se ha definido, tal como la posición cronológica y fisionomía etnocultural. Es un grupo de poblaci-

ones de origen oriental intruso durante la etapa final del período mediano de la edad del bronce, en el área donde vivían las tribus Monteoru, con las cuales entra en contacto el dicho grupo, hasta dejarse influído por éstas. "El aspecto cultural de Petrișoru-Racovițeni" como justificadamente lo ha nombrado el descubridor, aduce nuevos elementos en el estudio de los movimientos de las poblaciones que tuvieron lugar en el territorio de Rumania hacia el final de la edad del bronce.

Muy en breve el informe sobre las excavaciones de Valea Argovei, dep.de Călărași, nos comunica un hecho arqueológico menos corriente encontrado allí; una tumba - cenotafio, en túmulo, que se puede datar entre el final de la época eneolítica y el final de la del bronce.

El informe sobre las excavaciones hechas en el territorio del pueblo de Nicolae Titulescu, dep.de Olt introduce sobre el mapa arqueológico de nuestro país nuevos puntos que pertenecen a las culturas de Cernavoda III, Tel, geta-dacia y de los siglos IV y IX-X d.de J.C.

En el informe preliminar sobre la campaña arqueológica de Micia (pueblo de Vețel, dep.de Hunedoara) se nos comunican especialmente los resultados obtenidos mediante la continuación de la exploración del campo romano. Datos interesantes, valiosos, porque confirman la existencia de dos etapas en la historia del establecimiento militar y porque por entre los vestigios encontrados hay también unas piezas peculiares: una estatuilla en bronce representando al dios Amor y otra, en bronce dorado, representando a la diosa Fortuna.

Los siguientes seis informes indican el gran interés ya señalado, del cual goza la investigación arqueológica de la época feudal de la historia de nuestro país.

De esta forma, a Fierbinți-Malu Roșu, dep.de Ialomița, al lado de unos vestigios de los siglos VI-VII d.de J.C., del período de la formación del pueblo rumano, fueron investigados los escombros de un establecimiento del siglo XVII.

A Netezi, en el departamento de Neamț fueron explorados los escombros de un habitat, cuya forma define una residencia feudal, dada a base de numerosos indicios (monedas, cerámicas específicas) en la época de Pedro I Mușat. La casa y la iglesia, fundadas por el boyardo Bratul Neteșul, forman, así como justamente consideran los investigadores, la primera residencia feudal dotada de muros de piedra, que se conoce hasta hoy día en el campo, al este de los Cárpatos. He aquí suficientes elementos para sostener la importancia de las excavaciones, el peculiar valor de los descubrimientos hechos aquí.

En el informe sobre las excavaciones hechas en 1980 a Curtea de Argeș - una de las más antiguas ciudades medievales rumanas y primera residencia de Valaquia - están anotadas las preocupaciones de los investigadores en obtener nuevos datos concernientes al comienzo del establecimiento y a su ulterior evolución. Entre los resultados que se nos comunican hay que poner de relieve el descubrimiento de un horno de los siglos XV-XVI, de unos escombros de muros datados en

el siglo XVIII; de unos restos de habitat, de factura diferente, de los siglos XVI-XVII.

En el informe titulado "Datos arqueológicos concernientes al Monasterio de Partos, dep. de Timiș" se nos comunican primeramente detalles sobre los materiales que definen un habitat del siglo XIV, pero que en realidad constituye la continuación de la existencia que comenzó unos dos siglos antes. Muy interesantes se reve an los datos arqueológicos que representan testimonios suplementarios en apoyo de la tesis de la expansión de las ordenes eclesiásticas occidentales en la región del sur-oeste de Rumania, cuyo telón de fondo no es sólo un fenómeno estrictamente religioso, sino también socio-político, de resistencia frente a los elementos intrusos, en el sentido de la conservación de la "ley rumana".

La variedad de las preocupaciones, multifacéticas en cuanto al estudio arqueológico de los monumentos del Medio Evo rumano esta completado también por las investigaciones hechas en 1980 a Polata, departamento de Gorj. Se investigaron allá los fundamentos de piedra de unos edificios de los siglos XV-XVI y se obtuvieron interesantes datos en lo que concierne el sistema de construcción y se logró sacar un material cerámico característico.

Pero así como resultará de la lectura del presente volumen, la máxima atención y todos los esfuerzos de los especialistas del museo en el dominio de la arqueología medieval, se concentraron sobre el objetivo que se encuentra en Piuș Petrii, dep. de Ialomița. Alla desde hace seis años, se están investigando los vestigios de un importante centro económico de Valaquia "La Ciudad de Floci". Por entre los resultados más importantes de la campaña de 1980 señalamos el hallazgo de tres talleres para el procesamiento del hueso, que fueron datados en los siglos XVI-XVII, los escombros de varias casuchas que pertenecieron a la población de la ciudad, otra nueva necrópolis del establecimiento, con sepulturas datadas en el siglo XVI y numerosos testimonios de cultura material (tal como vasijas completas o fragmentarias que contribuyen a la definición de los rasgos propios de la cerámica de la Ciudad de Floci). Es que, todos los datos de las campañas de excavaciones hechas hasta la fecha a Piuș Petrii comienzan a precisar cada vez más claramente la fisionomía de este importante centro artesanal y comercial, cuyo papel fue tan activo en la vida económica de Valaquia.

El capítulo que comprende los estudios y las notas del quinto volumen de las "Investigaciones arqueológicas" está encabezado por el valioso estudio: "Contribuciones al conocimiento de la economía animal de la cultura de Boian a la luz de los materiales de Căscioarele, dep. de Călărași". El tema mismo es interesante, y, pudléramos decir, esperado, dado que en la investigación de la más antigua época de la historia de Rumania, el tratar tales aspectos del dominio no se hizo sino de una manera esporádica. El mérito cabal de la autora es el de

explorar este dominio del ángulo de una profundizada especialización, de una gran competencia y, aún más, de una visión claramente histórica. He aquí por qué consideramos que las observaciones y las conclusiones de este estudio serán receptadas con máximo interés, teniendo en cuenta también el hecho de que la época de la piedra pulida se define como un escalón muy importante en la evolución de las sociedades humanas primarias exactamente por el papel determinante que han tenido en los progresos experimentales y las novedades de la economía de las poblaciones.

A continuación, en un estudio restringido pero denso titulado "Aplicques de bronce geta-dacias con representaciones animales" se presentan dos aplicques en bronce geta-dacias que entraron recientemente en el patrimonio del Museo Nacional. Los objetos son ellos-mismos del mayor interés pues presentan, en el repertorio del arte tracio-geta-dacio de los siglos V-IV a. de J.C., inéditas hipótesis. Es posible que no todas las novedades y consideraciones del autor sean unánimemente aceptadas por los especialistas. Pero esto es natural en un dominio - el del arte tracio-geta-dacio - que por ahora se está discutiendo mucho y en la esfera del cual las confrontaciones de las opiniones quedan actuales. Pero aún así, la publicación de las aplicques zoomorfas de Dăbuleni, dep de Dolj y de una localidad de Dobrogea todavía no identificada, constituye una contribución, que, ciertamente, la literatura de especialidad notará.

Una excavación de salvamento hecha en 1974 a Frătești, dep. de Giurgiu permite al autor de comunicar ciertos datos inéditos concernientes a una necrópolis del feudalismo antiguo. Los diecisiete conjuntos funerarios identificados allí, la mayoría de incineración, ofrecen nuevos argumentos para encuadrarlos cronológicamente entre los siglos VII-VIII d. de J.C. Esta misma datación es suficiente para recomendar el valor del hallazgo, pues las necrópolis que pertenecen a la etapa antigua de la cultura de Dridu todavía no fueron investigadas, a pesar del máximo interés que, para la arqueología nuestra, presenta el período final de la etnogénesis rumana.

En el estudio "Contribuciones arqueológicas al conocimiento de la primera sede de la iglesia metropolitana de Moldavia; la iglesia de Mirăuți de Suceava" se ponen de relieve los resultados de unas investigaciones hechas en 1976. La principal conclusión es, ciertamente, la de establecer como fecha de la edificación del monumento, los años del reino de Pedro I Mușat, lo que subraya una vez más los esfuerzos del vaivoda en consolidar la obra de creación del estado feudal centralizado e independiente de Moldavia.

Preocupaciones de estudio similares, pero orientadas en otra área geográfica e histórica, están anotadas también en el estudio de Gh.I. Cantacuzino "Aspectos de la investigación arqueológica concerniente a los comienzos de la urbanidad en Tîrgoviște". Se señalan aquí escombros de un habitat anterior al siglo XIV lo que sostiene la con-

clusión de que Tîrgovişte, que se desarrolló inicialmente de las estructuras de una antigua aldea, adquiere hacia el final del siglo XIV claros rasgos urbanos. En este proceso, la vida económica constituyó el factor decisivo y los testimonios arqueológicos prueban la evolución de las profesiones y del comercio de la ciudad, hecho que resulta muy claramente. Por fin, las investigaciones arqueológicas confirman la existencia y el gradual aumento de los edificios y de las casas con murallas de ladrillos ya desde el siglo XV, lo que acentúa el carácter urbano de la antigua ciudad - capital de Tîrgovişte.

Al final del quinto volumen de las "Investigaciones arqueológicas" hemos incluido un trabajo que tiene un carácter particular-pero, como vamos a ver estrictamente relacionado con el dominio de especialidad: "Páginas de las cartas, páginas de la arqueología. De la correspondencia del profesor Gheorghe Cantacuzino" recogidas y publicadas por George Trohani. Se valora de esta forma parte de la correspondencia del difunto investigador, que entró en el patrimonio del Museo Nacional de historia de la República Socialista de Rumania, junto a otros manuscritos y libros. Los materiales ahora publicados permiten, por un lado, conocer ciertos aspectos y la forma de trabajar de informarse y verificarse del arqueólogo rumano y por otro lado ofrece a los interesados datos y opiniones interesantísimas sobre los ritos y rituales neolíticos, los vestigios romanos de nuestro país (hay que señalar una carta del arqueólogo Nicolae Gostar) y por fin sobre ciertos tipos de sepulturas feudales. Se introducen de esta forma en el circuito de especialidad unos elementos útiles en los estudios arqueológicos que, de otra forma, se hubieran perdido.

De nuestras breves consideraciones sobre los informes, estudios y notas presentes en este volumen, esperamos que los lectores destaquen la contribución de este trabajo en la investigación arqueológica rumana, así como la consistencia de la información y la variedad de las preocupaciones del colectivo de especialistas del Museo Nacional.

Nosotros deseamos que este trabajo goce del mismo éxito que los precedentes volúmenes de la serie de "Investigaciones arqueológicas". Porque así, nosotros también gozaremos de la satisfacción de haber cumplido con nuestro deber.

Prof.dr.FLORIAN GEORGESCU

Director del Museo Nacional de historia
de la República Socialista de Rumania

I. R A P O A R T E   D E   S Ă P Ă T U R I

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA ARIUȘD, JUD. COVASNA

de EUGENIA ZAHARIA,
DOINA GALBENU
și SZEKELY ZOLTAN

În 1979-1980 săpăturile arheologice de la Ariușd au fost consacrate degajării și cercetării în continuare a unui mare complex neolitic, cercetat de Szekely Zoltan în anii 1977-1978 și semnalat în comunicarea sa prezentată, sub titlul de Cuptoarele de ars cald de la Ariușd, la a XIII-a sesiune anuală de rapoarte ținute la Oradea în 1979¹.

În urma acelor cercetări se descoperiseră 11 cuptoare (considerate de olărie), cu o singură încăpere, ovale și de dimensiuni normale, 1,20-1,40 m. În această cercetare din anii 1977-1978 s-a lucrat în întregime jumătatea dinspre nord a construcției, secționând-o pe o lungime de 11 m. În aceeași secțiune s-a atins și marginea de nord a unei locuințe situată imediat la est de "Cuptoare", pe o lungime de 6 m. Săpături mai vechi (László) au tăiat aceste complexe, una fiind plasată între locuință și "Cuptoare", distrugând posibilitatea de a stabili raportul dintre ele, lucru care ar fi fost necesar, ținând seama de apropierea lor și de natura complexului "Cuptoare"².

În stadiul actual al cercetărilor, în afara cuptoarelor - asupra cărora a prezentat o comunicare colegul Szekely Zoltan - s-a dezvoltat din această mare construcție o suprafață de 55 m² spre sud și sud-vest, făcând să li se fi putut atinge marginile. La acest nivel, construcția se prezintă ca o suprafață mare de chirpici, în pantă spre sud și sud-vest, având goluri mari, ovale. Fragmente ceramice, vase fragmentare și întregi, bucăți de gardină, pletre, rșnițe, foarte puține oase de animal, cenușă, cărbune se găsesc la acest nivel (pl. I).

Secțiunea menționată mai sus a tăiat construcția până la bază, oferindu-se elemente importante pentru cercetarea ei. La bază există o podea amenajată în lutul galben, care, cam în mijloc, are o ridicătură cu un pînten înalt de 40-50 cm. De o parte și de alta acestui pînten, podeaua, care este puternic arsă (între 5-20 cm), se lasă în pantă spre vest, probabil tot în pantă și spre sud, după indicațiile pe care ni le dă nivelul superior al construcției. La vest de pîntenul podelei se află o spîrare ca un zid de lut puternic ars, gros de 40-50 cm și înalt de 60 cm, cu lipituri verticale, mai multe fetuleli. Lîngă acest perete median al construcției s-au păstrat resturile a două bazine cu marginea cva-drillobată, arse puternic (aproximativ 60-70 cm).

Tot la vest de pînten se află o vatră ovală (la nivelul superior al

pintenului), probabil vatra unui cuptor cu cupolă, formată din lipituri succesive pînă la nivelul ei superior (40-45 cm).

La aproximativ 1 m spre SV de această vatră s-a dezvoltat o porțiune unde erau patru fșii de lipitură groasă pe lemn, așezate distanțat și radial, sub care s-au găsit vase pictate sparte pe loc. În acest loc sînt indicii sigure de existența unui cuptor de ars oale.

În apropierea acestor resturi, într-o secțiune mai veche (1978) N-S, care a atins la nivelul superior resturile construcției, s-a găsit un strat de oase calcinate gros de cîțiva cm. Din observațiile de pînă acum, sînt numai oase de animal. Acest strat de oase calcinate stă pe o lipitură de chirpici și este acoperit de dărîmături de chirpici care formează un strat de 10-20 cm grosime.

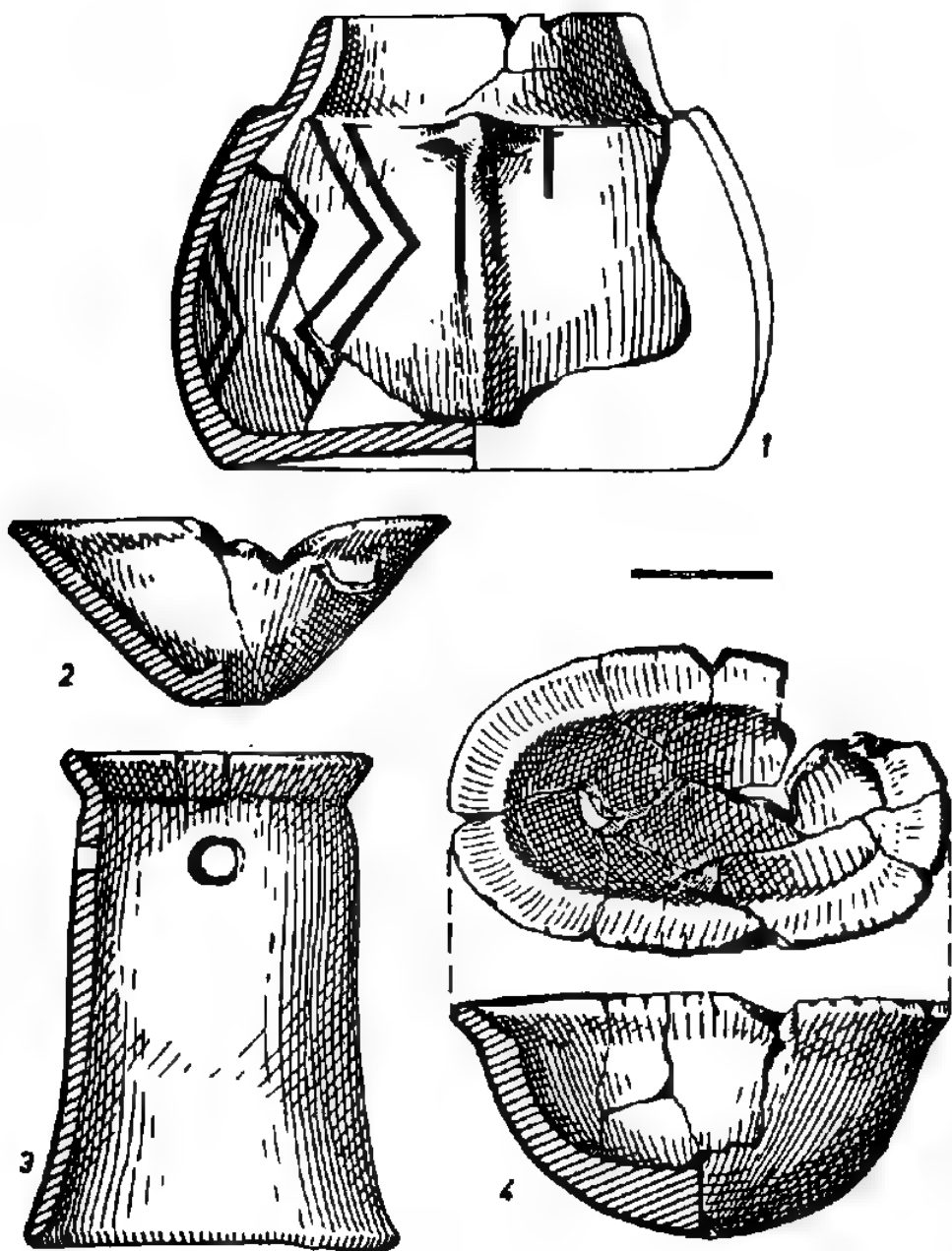
După indicațiile care rezultă din secțiunile Szekely (1978), acestea se întind spre sud cu încă 7 m din marginea săpăturilor noastre, și cu 2-3 m încă spre vest.

Din rezultatele obținute pînă în prezent reiese că sîntem în fața unei construcții din chirpici, de proporții și de un caracter neobișnuit, nefîlnit pînă în prezent în aria culturii cu ceramică pictată. Deocamdată sîntem siguri că este un complex de cuptoare, de tipul cu o încăpere (vatra și cupolă), numit obișnuit cuptor de gospodărie, presumăm și indicații privind prezența unui cuptor de oale de o parte și de alta a unui perete median, de care erau prinse și două bazine făcute din lipitură de lut. Deocamdată putem face ipoteza doar a unei construcții-atelier de olărie, cu funcții însă mai complexe - după cum rezultă din mărimea construcției și prezența oaselor calcinate -, care urmează să fi lămurită numai după degajarea completă a resturilor de chirpici. Existența în această vreme a unui atelier de olărie și poate și a unui "cartier de olari", situat în aria sud-estică a așezării, are implicații de importanță deosebită pentru cunoașterea stadiului de dezvoltare social-economică a populațiilor din aria cu ceramică pictată în general, unde pînă în prezent nu se cunosc decît cuptoare de ars oale izolate.

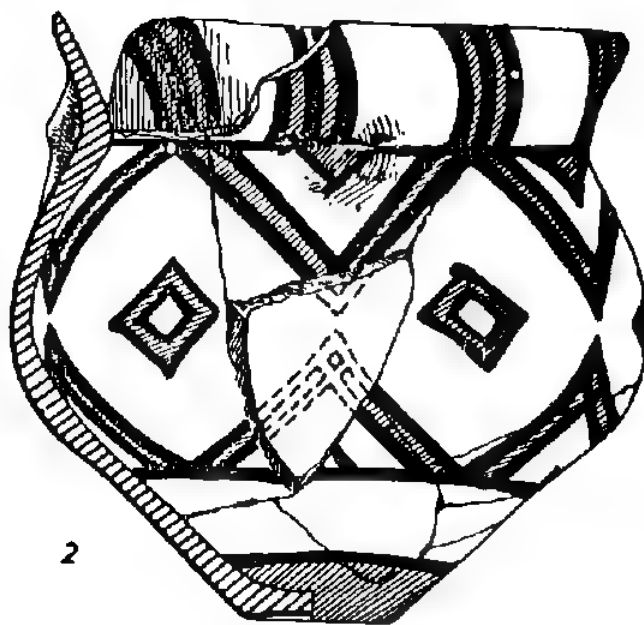
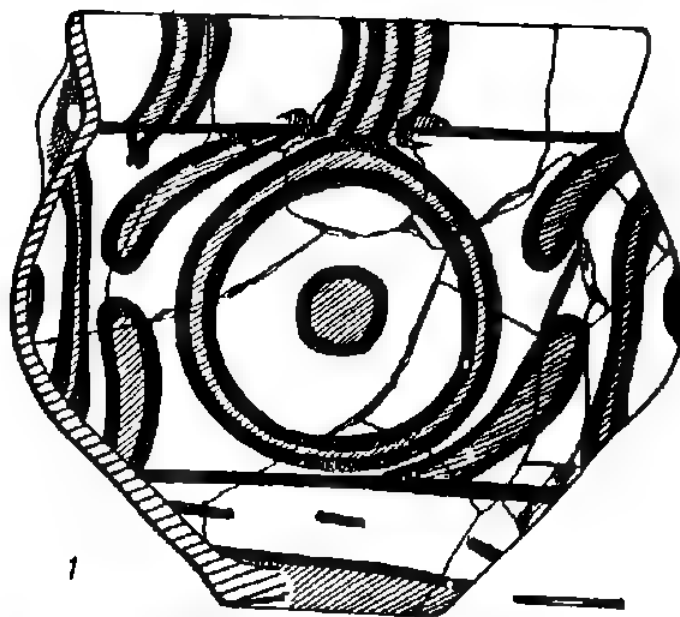
Complexul a fost adîncit în pămîntul viu și este acoperit de depunerea de pămînt castaniu-mășeroc, care aparține penultimului nivel de locuire. După pămîntul cenușos-versal care acoperă nivelul de chirpici, complexul aparține celui de al treilea nivel de locuire (cenușiu-versal III) stabilit în săpăturile ultime de la Ariușd.

În cercetările viitoare vom încerca dezvoltarea integrală a complexului pentru a se putea începe cercetarea lui, stabilirea corectă a caracterului și a funcțiilor pe care le-a îndeplinit construcția de chirpici.

Locuința alăturată complexului de cuptoare a fost lucrată parțial. Resturile de chirpici formează o masă dreptunghiulară orientată aproximativ ENE-VSV. Latura lungă, de sud, a fost tăiată de secțiunea S-V Szekely, iar latura de vest, dinspre cuptoare, de o secțiune veche, Lăszlo. Latura întregă este cea de sud, care și intră cu 50-60 cm în malul încă nesăpat. Pe această latură, de-a lungul ei, s-au păstrat

Pl.1.-Ceramică descoperită în zona cuptoarelor.

Pl. II. - Vase descoperite în locuință.

lipiturile de margine, care se ridică pe perete. La jumătatea suprafeței de chirpici sînt lipituri transversale (S-N), care ar indica un perete despărțitor. În marginea de vest, lipituri groase de chirpici formează un fel de laviță înaltă de 20-25 cm. Aceasta face corp comun cu restul locuinței și a fost tăiată de șanțul vechi Lăszlo. Au fost degajate două vetre, una în spre marginea de SV, și alta în jumătatea de est a locuinței, de formă dreptunghiulară (120 x 0,80). Spre nord există o grădină rectangulară, deschisă spre vatră.

Numeroase fragmente ceramice, fragmente mari de vase și vase întregi s-au găsit și între resturile de chirpic (pl. II). În secțiune, resturile de chirpici ale locuinței au o grosime de 40-50 cm. La nivelul la care s-a lucrat pînă acum, resturile aparțin pereților și nu podelei locuinței.

Stratigrafia locuinței zace pe lutul galben și pe urme de cenușă de la defrișare și este acoperită de depunerile ultimelor nivele de locuire.

N O T E

- 1 Materiale și cercetări arheologice, a XIII-a sesiune anuală de rapoarte, Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1979.
- 2 Pentru săpăturile efectuate aici, v. și Eugenia Zaharia, Dolna Galbenu și Szekely Zoltan, Raport preliminar asupra săpăturilor din 1979 de la Ariușd, jud. Covasna, în Cercetări arheologice, vol. IV, București, 1981, p. 3-6.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES D'ARIUȘD, DÉP. DE COVASNA

Résumé

En 1980 les fouilles archéologiques d'Ariușd ont été consacrées au dégagement et à l'investigation d'un grand complexe néolithique. Selon les résultats obtenus jusqu'à présent on constate qu'il s'agit d'une construction en torchis dont les proportions et le caractère inusités la détache au cadre de l'aire de la culture d'Ariușd-Cucuteni.

Pour le moment nous avançons l'hypothèse qu'il s'agit d'une construction-atelier de poterie dont les fonctions étaient plus complexes.

Ce complexe appartient au troisième niveau d'habitat établi dans les dernières fouilles d'Ariușd.

LÉGENDE DES PLANCHES

Pl.I.-Céramique découverte dans la zone des fours.

Pl.II.-Vases découverts dans l'habitation.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DIN TELL-UL CUCU TENIAN DEALUL GHINDARU, COM. PODURI, JUD. BACĂU

de DAN MONAH, ȘTEFAN CUCOȘ,
DRAGOMIR POPOVICI și SILVIA ANTONESCU

Stațiunea arheologică Dealul Ghindaru (com. Poduri, jud. Bacău) a fost descoperită în anul 1978, iar din anul 1979 a fost începută investigația sistematică a tell-ului cucutenian, care-și propune efectuarea unei cercetări complexe, interdisciplinare¹.

În campania 1980 obiectivul principal propus a fost stabilirea stratigrafiei stațiunii. Pentru îndeplinirea acestei sarcini au fost trasate două secțiuni transversale (S II și S III), orientate nord-sud. Una dintre secțiuni (S II) măsoară 22/3 m, fiind trasată la 1,50 m spre est de S I/1979. Cealaltă secțiune (S III), cu dimensiunile de 75/3 m, a fost amplasată la 0,50 m spre est de S II. În acest fel a putut fi obținut un profil transversal continuu al așezării.

Așa cum se întâmplă, de obicei, în stațiunile cu mai multe nivele, stratigrafia este destul de complicată. Pe alocuri straturile de pământ nu se diferențiază ușor, și de cele mai multe ori sînt discontinue. În încercarea de stabilire, cît mai exactă, a stratigrafiei am ținut seama nu numai de schimbarea culorii straturilor de pământ, ci și de suprapunerea locuințelor. Acest element ne-a permis diferențierea unor re-faceri în cadrul aceleiași faze cronologice. Suprafața destul de mică săpată pînă în prezent nu ne permite alcătuirea unei schițe stratigrafice definitive, dificultățile fiind accentuate de faptul că pînă în prezent nu a putut fi studiat în întregime materialul ceramic recoltat. De aceea în raportul preliminar nu prezentăm decît o schiță preliminară, sumară și perfectibilă a stratigrafiei depunerilor arheologice de pe Dealul Ghindaru.

În stadiul actual al cercetărilor situația stratigrafică se prezintă astfel :

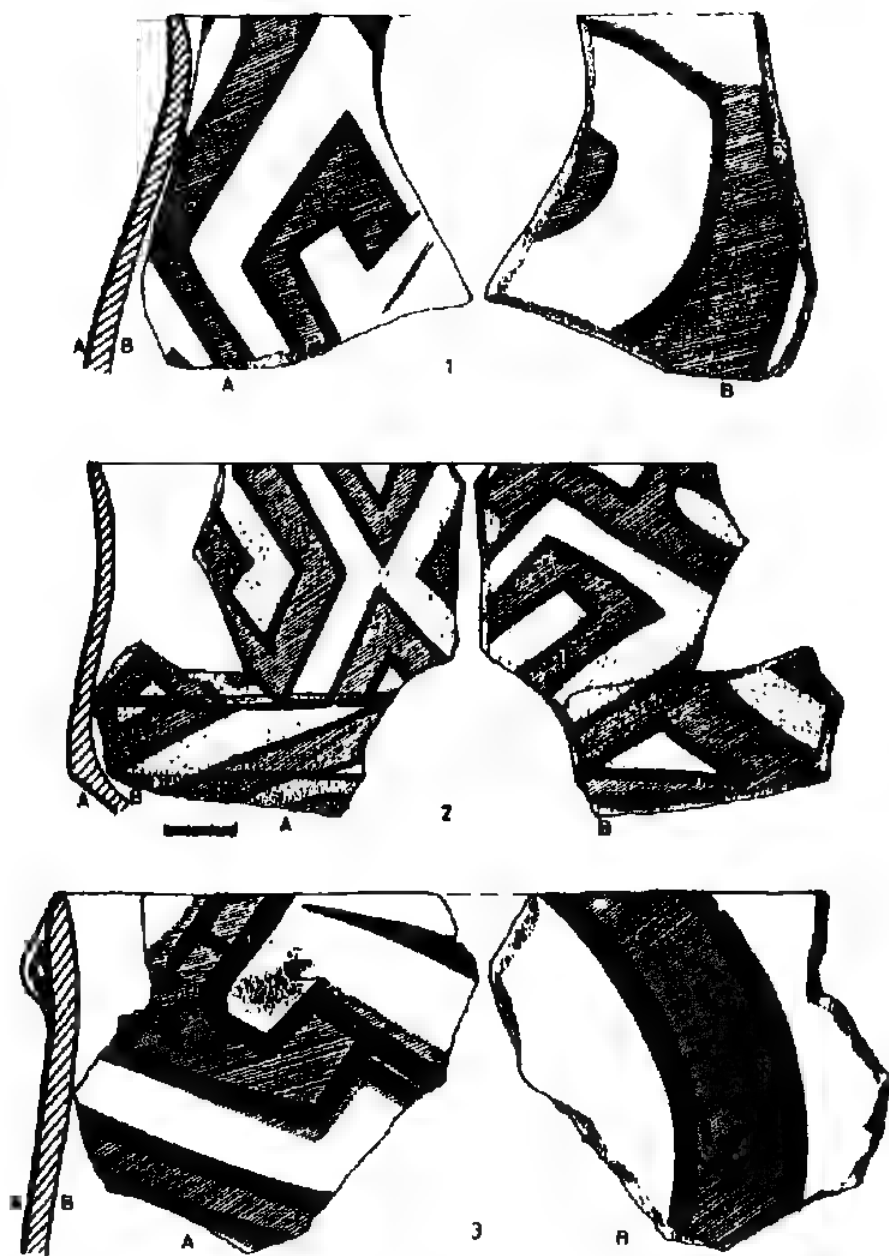
I. În stratul vegetal, cu o grosime de 0,15-0,25 cm, au fost descoperite sporadic fragmente ceramice datînd din epoca bronzului. Din pînă pînă în prezent nu au fost descoperite complexe de locuire. Fragmentele ceramice din epoca bronzului sînt amestecate, datorită lucrărilor agricole, cu fragmente Cucuteni B și chiar Cucuteni A. În acest nivel a fost constatată prezența unui ring din epoca bronzului, care suprapune traseul unui șanț, probabil circular, săpat în aceeași perioadă. Ringul este construit în epoca bronzului, fiind constituit din pietre de rîu de dimensiuni mari, unele arse destul de puternic. Este vorba de ceea ce considerasem, în campania trecută, ca fiind mantaua unui mormînt Costișa². Acum putem preciza că mormîntul cu urnă din 1979

reprezintă o înmormântare secundară, posterioară construcției ringului. Menționăm că ringul are lățimea de 6-7 m și până în prezent a fost investigată aproximativ o treime din suprafața lui. Ringul are o anumită înclinare în plan, pietrele care formează circumferința interioară apar la -0,15-0,20 m, în timp ce circumferința exterioară se găsește la adâncimea de 0,80 m. Rostul construcției, în stadiul actual al cercetărilor, nu poate fi precizat. Sub ring, urmînd același traseu, se află un șanț, care se adîncește pînă la 5,80 m. Șanțul a fost săpat tot în epoca bronzului, pe fundul lui fiind descoperite fragmente ceramice datînd din aceeași epocă. Utilitatea sau semnificația acestui șanț încă nu poate fi descifrată. Cele două complexe, ringul și șanțul, din epoca bronzului se află în apropierea marginii de nord a terasei, această parte fiind din vechime distrusă de alunecări de teren.

II. Al doilea nivel este format din depuneri aparținînd fazei Cucuteni B. Stratul nu este continuu, depunerile găsindu-se în special în apropierea locuințelor, unde ating grosimea maximă de 0,60 m.

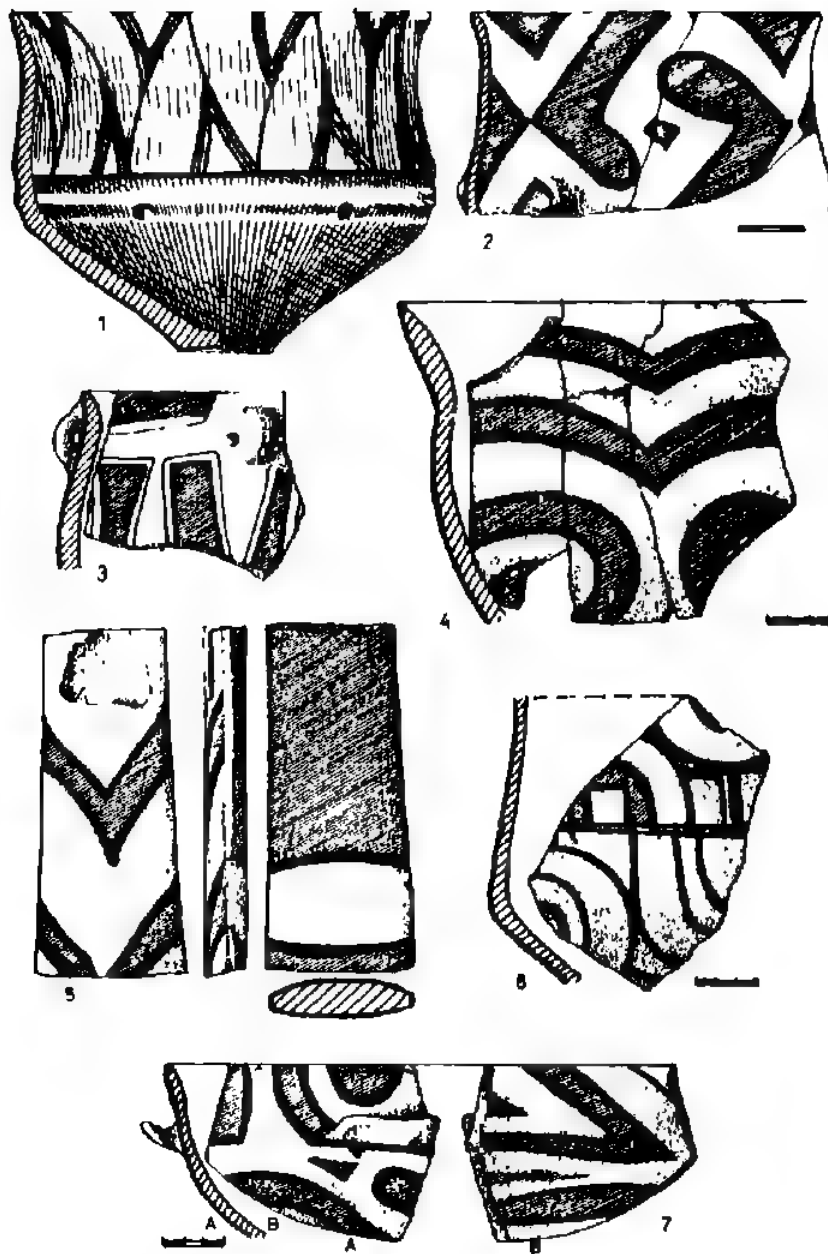
În acest nivel au fost descoperite și cercetate parțial două locuințe. Cea mai interesantă este locuința 14 aflată în spațiul rezervat de șanțul și ringul din epoca bronzului. Parte din locuință a fost evident distrusă în epoca bronzului cînd, probabil, a fost superficial răvășită și porțiunea păstrată. Locuința 14 avea o vatră cruciformă, cu o fașă de refacere, și o masă ovală, de asemenea refăcută. Unul din brațele și partea centrală a vetrei cruciforme erau amulse și deplasate la cîteva zeci de centimetri de resturile aflate in situ. Vatra a fost modelată din mai multe bucăți cu un interesant sistem de îmbinare. În "miezul" vetrei a fost găsită o cupă cu picior plotată în stil Ψ , spartă ritual și înglobată în chirpici. În apropierea vetrei cruciforme a fost găsit și un creuzet, folosit, probabil, pentru topirea aramel. Un complex de vase in situ din locuință cuprîndee și un vas cu torți pastilate. Inventarul ceramic al locuinței ne permite încadrarea ei în etapa Cucuteni B₁. Astfel, vatra de la Poduri este, pînă în prezent, cea mai veche vatră cruciformă cunoscută în ora cucuteniană.

Spre centrul așezării, în apropierea unei locuințe Cucuteni B, a fost descoperit un interesant complex de cult. Acesta era format din patru cranii de bovidee așezate în cruce. În apropierea sa se afla o vatră, în aer liber, construită pe un "pat" de pietre. Fragmentele ceramice descoperite în vatră și printre craniile de bovidee (probabil bour) se încadrează în faza Cucuteni B. Menționăm că în apropierea vetrei a fost surprinsă o parte dintr-un pavaj alcătuit din pietre de rîu. Printre pietrele pavajului au fost descoperite numeroase fragmente ceramice Cucuteni B și oase de animale. Legătura dintre pavaj, vatră și complexul cu cranii de bovidee este evidentă. Probabil aici a fost săvîrșită o ceremonie (poate ceremonii repetate) rituală. Este posibil ca tot aici să fi avut loc sacrificiul animamelor și apoi ospățul ritual. Pînă în prezent nu cunoaștem analogii în întreg spațiul populat de triburile Cucu-

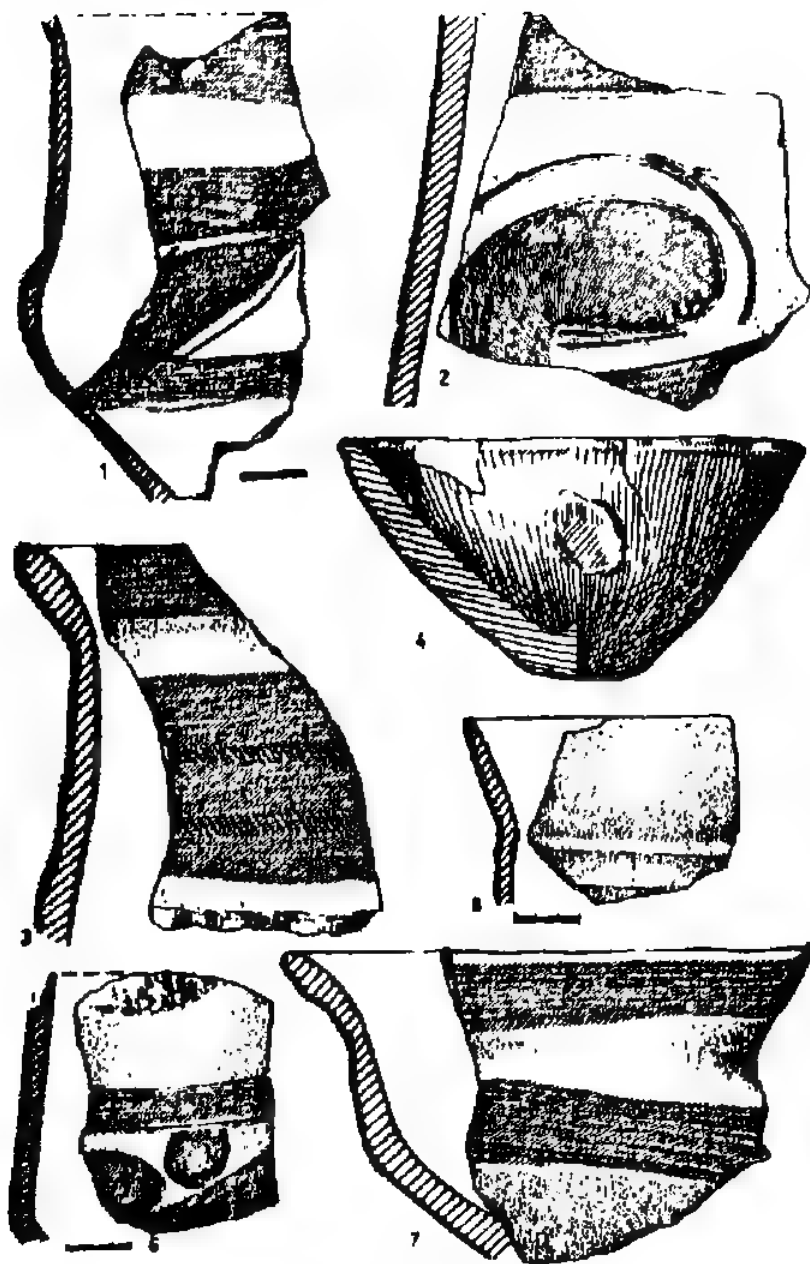

Pl.1.- Ceramică tricromă; 1,3 - locuința 12; 2- locuința 13.

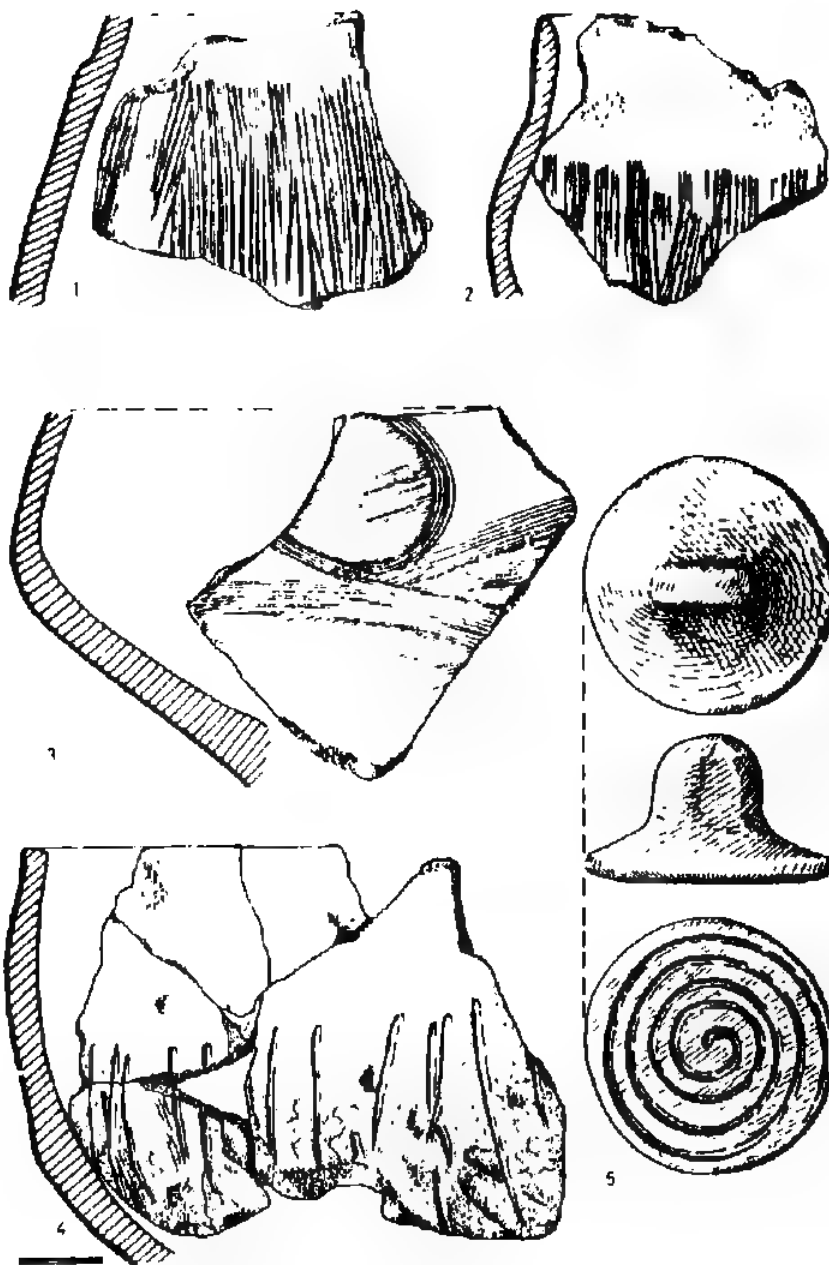

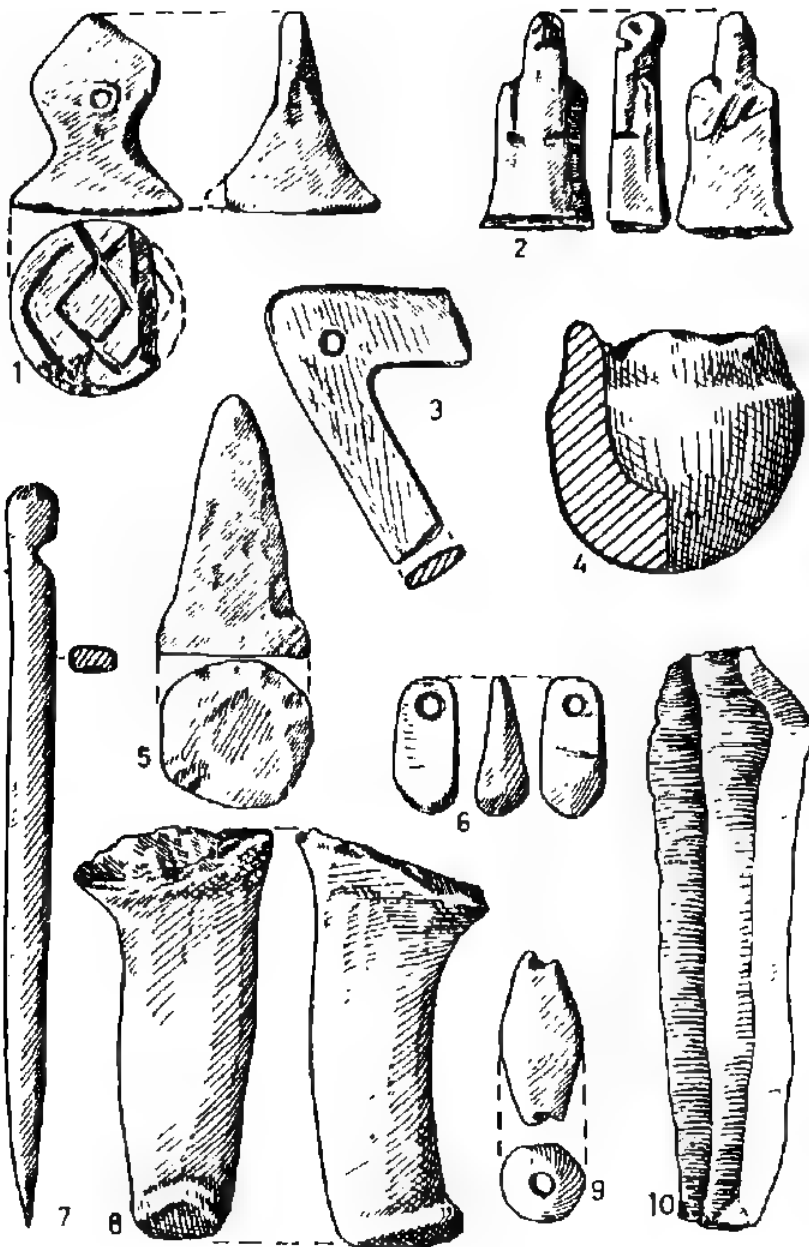
Pl.II.-Ceramică bicromă: 1, 3; ceramică tricromă: 2,4-7 (1-4,6,7 - locuința 13; 5 - locuința 12). 1 - scara 1/2.

Pl. III.-Ceramică cu decor incizat și lustruit: 1,2,6 ; ceramică cu decor canelat și lustruit: 3,5 ; ceramică cu decor monocrom lustruit: 7 (1-4 -locuința 12; 2,5,6 - locuința 13; 3,7 - locuința 15).

Pl. IV. - Ceramică de uz comun ; 1, 2, 4 ; ceramică cu decor incizat, monocrom, lustruit ; 3 ; printaderă : 5 (1 - locuința 12 ; 2-4 locuința 15).

Pl.V.- 1 - printaderă; 2 - idol antropomorf; 3 - piesă de os; 4 - vas
miniatural; 5 - con de lut; 6 - pendentiv de os; 7 - ac de os;
8 - picior de idol de lut; 9 - perlă de lut; 10 - lamă de silix.

teni-Tripolie. Complexul ritual de care ne ocupăm subliniază importanța cultului taurului la populațiile eneolitice din zonă.

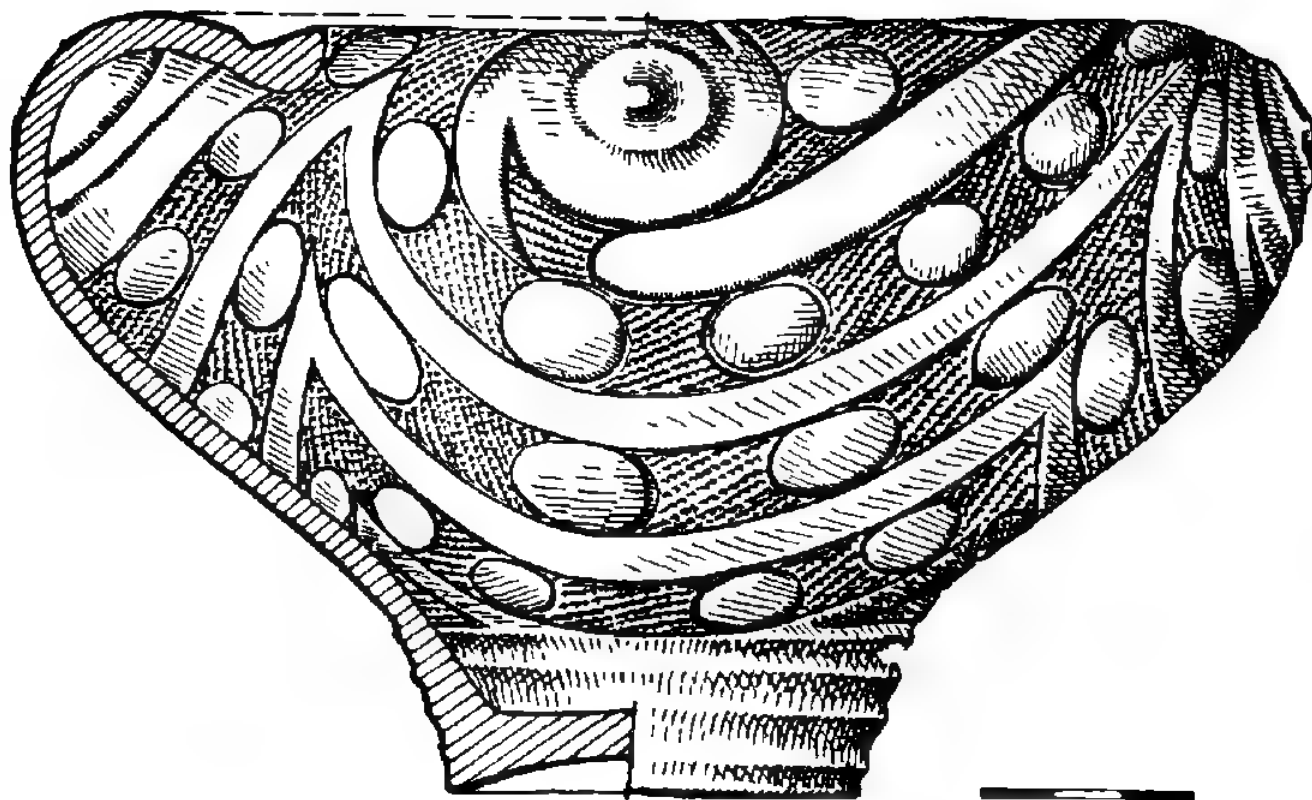
În campania 1980, depunerile Cucuteni B au putut fi observate stratigrafic, apărând sub forma unui strat de pământ de culoare cenușie-negricioasă, cu grosime mai mare în zona locuințelor. Stratigrafic, nu au putut fi încă determinate două etape de locuire în cadrul fazei Cucuteni B. Din analiza materialelor ceramice apare certă existența etapelor Cucuteni B₁ și Cucuteni B₂. Rămâne pentru viitor să surprindem o suprapunere a locuințelor din etapa Cucuteni B₂ peste complexe Cucuteni B₁.

III. În zona cercetată, pînă în prezent, stratul Cucuteni A-B nu are continuitate. Depunerile mai consistente se grupează în partea sudică a S III, unde au fost descoperite și două locuințe investigate parțial. În momentul de față nu putem preciza dacă Dealul Ghindaru a fost locuit în ambele etape ale fazei Cucuteni A-B. Dar existența unor fragmente ceramice pictate în stilurile specifice etapei A-B ar putea semna o locuire mai îndelungată din această fază. Rămâne ca și acest aspect să fie elucidat în campaniile viitoare.

IV. În zonele în care depunerile Cucuteni B sînt doar sporadice, la aproximativ aceeași adîncime cu locuințele aparținînd fazelor Cucuteni B și A-B, au fost descoperite resturile a două locuințe Cucuteni A pe care înclinăm să le atribuim etapei Cucuteni A₃. Din observațiile preliminare rezultă că specia ceramică predominantă este cea tricoloră. În locuințele menționate, destul de prost conservate, și în stratul corespunzător lor se pare că speciile ceramice bicromă și cu decor canelat sînt sporadice. Fragmentele ceramice cu decor adîncit sînt și mai rare. Trebuie însă să remarcăm că porțiunile dezvelite din locuințe sînt destul de prost conservate, răvășite uneori de locuitorii perioadelor ulterioare. Astfel, existența unui nivel Cucuteni A₃ rămîne încă ipotetică.

V. Depunerea cea mai consistentă, constatată pînă acum aparține etapei Cucuteni A₂. În acest strat au fost descoperite mai multe nivele de refacere. Locuințele din această perioadă sînt întotdeauna prevăzute cu platforme de lut pe podine din bîrne despicate. Inventarul complexelor Cucuteni A₂ este deosebit de bogat. Se vede clar că este perioada de locuire intensă a așezării de pe Dealul Ghindaru, care de altfel corespunde perioadei de maximă dezvoltare a culturii Cucuteni.

VI. Sub depunerile aparținînd etapei Cucuteni A₂ au fost descoperite vestigiile unor locuințe care par să facă tranziția spre cultura Cucuteni propriu-zisă. Materialul ceramic are o serie de caracteristici care, după părerea noastră, nu sînt încă cucuteniene, dar nici nu mai pot fi încadrate în faza Precucuteni III. Formele ceramice sînt încă de puternică tradiție precucuteniană, dar decorul și mai ales tehnica pictării se schimbă profund. Acum apare destul de frecvent o specie

Pl.VI. -Vas cu decor incizat și imprimat - locuința 31. Scara 1/2.

ceramică pictată cu alb înainte de ardere, de obicei asociată și cu decor incizat sau cu pictură roșie crudă.

VII. Următorul nivel, în care au fost descoperite două locuințe, se încadrează în etapa finală a fazei Precucuteni III. Etapa în care apar unele elemente ce anunță apariția culturii Cucuteni. Pictura cu alb înainte de ardere apare sporadic și este de calitate mai slabă decât în nivelul descris mai sus. Și aici decorul pictat este asociat cu decorul realizat prin incizare.

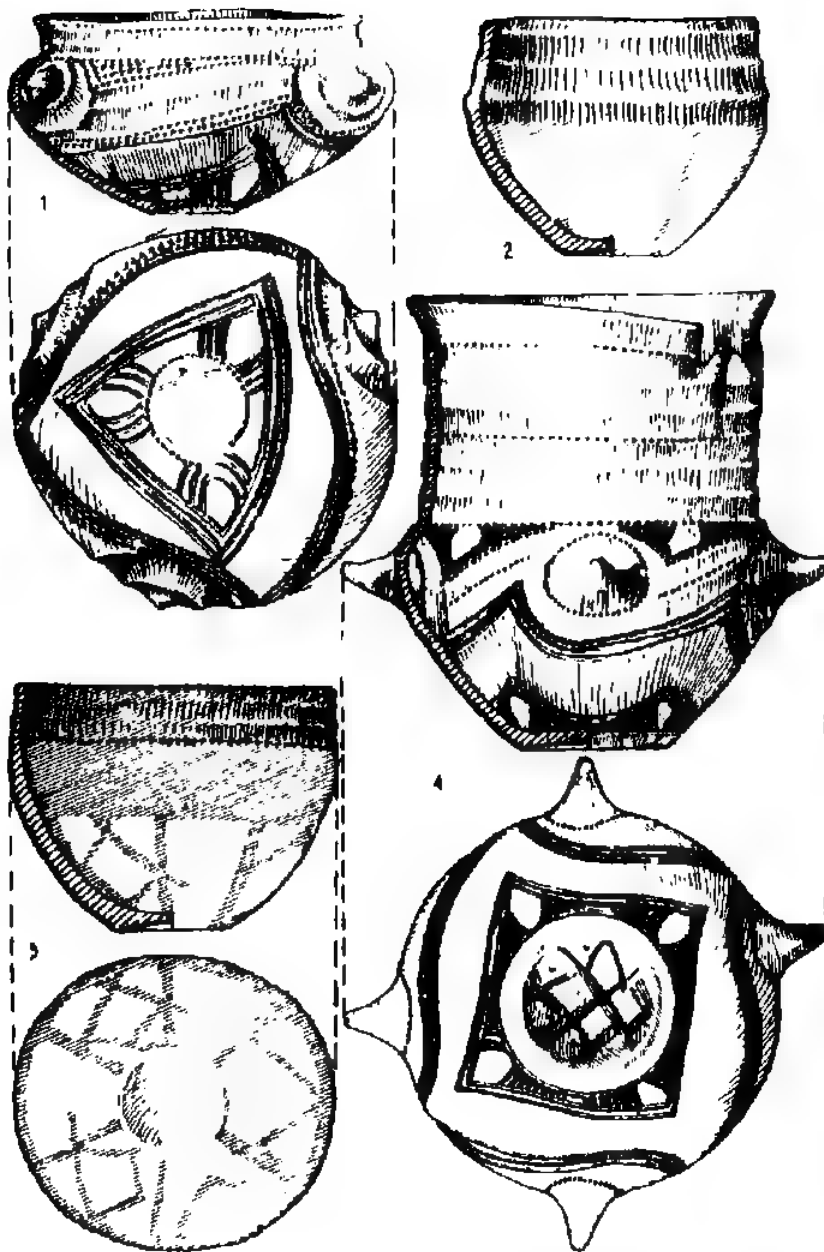
VIII. Sub vestigiile aparținând nivelului Precucuteni III tîrziu a fost descoperit un nivel, reprezentat de două locuințe cercetate aproape în întregime, care au furnizat ceramică tipică Precucuteni III. Am folosit pentru acest nivel denumirea de Precucuteni III "clasic", termen utilizat și pentru campania din 1979³. Într-una din locuințe a fost descoperită o "construcție" din chirpici în care a fost găsită o mare cantitate de grâu carbonizat. În inventarul ceramic al locuințelor specia ceramică cu pictură înainte de ardere nu mai apare. Decorul caracteristic al vaselor este alcătuit din incizii și "imprimări".

IX. În ultimul nivel au fost descoperite resturile a două locuințe din faza Precucuteni II, acestea reprezentînd probabil vestigiile primei locuiri de pe Dealul Ghindaru. Inventarul locuințelor pare mult mai sărac decât al locuințelor aparținînd fazei Precucuteni III. Materialul ceramic, incomplet studiat, pare să plaseze aceste locuințe spre sfîrșitul fazei Precucuteni II.

Menționăm că în campania 1980 nu s-a confirmat existența unui nivel cu ceramică liniară⁴. Probabil fragmentele ceramice descoperite în campania 1979 proveneau fie dintr-un nivel sporadic cu ceramică liniară, depuneri de acest fel nemaifiind întîlnite în săpătura din 1980, fie datorîndu-se unor tradiții liniar ceramice în mediul precucutenian.

Grosimea stratului arheologic de pe Dealul Ghindaru atinge 4,30 m, constituind cea mai mare depunere arheologică cunoscută în neoliticul moldovecesc. Stratigrafia tell-ului de pe "Dealul Ghindaru" permite urmărirea evoluției "complexului cultural Precucuteni-Cucuteni" începînd cu faza Precucuteni II și pînă la încheierea evoluției sale.

Observațiile preliminare de pe șantier ne permit să afirmăm că Dealul Ghindaru nu a fost părăsit, în acest interval, decât poate pentru foarte puțină vreme. Din stratigrafia stațiunii, cît și din studiul materialelor arheologice recoltate, a tehnicii de construcție a locuințelor reiese clar nu numai continuitatea de locuire, dar și evoluția firească a culturii Cucuteni din cultura Precucuteni, legătura dintre ele fiind de necontestat. Reamintim faptul că cercetătorii romîni, și în special prof. Vl. Dumitrescu, au susținut că regiunea în care ia naștere cultura Cucuteni poate fi localizată în zona subcarpatică a Moldovei și sud-estul Transilvaniei. Situația stratigrafică din tell-ul de pe Dealul Ghindaru probează fără putință de tăgădă acest lucru. Nivelele VII și

Pl.VII.-Ceramică cu decor canelat, incizat și imprimat -locuința 31.
4 - scara 1/2.

Vi permit urmărirea transformărilor intervenite în cadrul culturii Precucuteni, aducând noi date, deosebit de importante, pentru elucidarea originii culturii Cucuteni și a tehnicii picturii înalte de ardere.

Săpăturile întreprinse aduc noi date importante privind viața economică a locuitorilor așezării. Astfel a fost stabilită cu certitudine folosirea uneltelor de obsidiană în faza Cucuteni A. Prelucrarea obsidiane era făcută în așezare, deoarece au fost descoperite și deșeurile de prelucrare. Materia primă era adusă din afara ariei locuite de purtătorii culturii Cucuteni, probabil în schimbul sării⁵. Bogatul material osteologic recoltat va permite stabilirea, după efectuarea expertizei paleontologice, importanței creșterii animalelor domestice în raport cu vânătoarea. Subliniem faptul că așezarea se află în zona submontană, probabil în acel timp puternic împădurită.

Din diferite zone ale așezării, dar mai ales din straturile precucuteniene, au fost recoltate cantități importante de semințe carbonizate. În același scop au fost strânse mai multe probe de cărbune de lemn din toate nivelurile stațiunii, cu excepția straturilor Cucuteni A-B și B. Pe baza analizelor antracologice, în viitor vom încerca să stabilim materialele de construcție folosite la ridicarea locuințelor aparținând culturilor Precucuteni și Cucuteni.

Materialul arheologic propriu-zis este deosebit de bogat. A fost recoltată o mare cantitate de ceramică din toate nivelurile tell-ului. Numeroase sînt și unelte și armele de piatră, sillex, os și corn care au fost descoperite, mărturiile ale îndelungatei vieți de pe Dealul Ghindaru.

Cu privire la viața spirituală a locuitorilor de pe Dealul Ghindaru remarcăm descoperirea locuinței (L₁₄) prevăzută cu vatră cruciformă și a complexului cu capete de bovidae, care pare să acrediteze, pentru prima dată, ideea unor ceremonii rituale însoțite de sacrificii de animale. Mărturiile ale bogatei vieți spirituale a locuitorilor așezării de la Poduri au fost descoperite în toate straturile depunerii arheologice. Astfel, în nivelul Cucuteni A₂ au fost descoperite, în locuințe, două complexe cu vase pictate cuprinzînd și vase pentru libații⁶, care, alături de numărul mare de figurine din lut ars, ne oferă bogate informații despre viața spirituală a locuitorilor acestei așezări.

În încheierea raportului notăm cîteva observații sumare asupra construcțiilor descoperite. Locuințele din nivelul Cucuteni B erau fără platforme, construcțiile fiind oarecum mai subrede, dar întotdeauna prevăzute cu instalații de încălzire. Construcțiile din faza Cucuteni A, în special cele din etapa Cucuteni A₂, sînt mult mai solide, fiind ridicate pe platforme de lut aplicat pe podine din bîrne despicate. În unele cazuri au fost surprinse gropile de la stîlpii care susțineau acoperișul sau pereții. Gropile stîlpiilor se conturau clar în nivelările pe care erau ridicate locuințele. Maniera de construcție cu ajutorul stîlpiilor înștiți în pămînt pare să fi fost intens folosită și în vremea culturii Precucuteni.

Numeroasele informații obținute cu privire la viața locuitorilor

de pe Dealul Ghindaru înbogătesc cunoștințele noastre asupra complexului cultural Precucuteni-Cucuteni. Dar importanța cercetărilor arheologice din tell-ul cucutenian de aici constă în special în stratigrafia stațiunii, care va permite elucidarea unor aspecte încă neclare în cronologia și evoluția complexului Precucuteni-Cucuteni. Putem aprecia, fără teamă de a exagera, că ne aflăm în fața unei așezări unicat pentru întreaga arde de răspândire a marelui complex cultural Precucuteni-Cucuteni-Tripolie, situație ce impune continuarea cercetărilor de aici.

NOTE

- * Colectivul șantierului a fost format din Dan Monah (responsabil șantier), Stefan Cucos (responsabil adjunct), Dragomir Nicolae Popovici și Silvia Antonescu (membri). La săpături au participat în diferite perioade Alieșoara Dumitroaia, Marius Alexianu și I. Mares.
- 1 D. Monah, S. Antonescu, Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice din comuna Poduri, județul Bacău, în Materiale și cercetări arheologice, XIV, Tulcea, 1980, p. 86 și urm.
- 2 Ibidem.
- 3 Ibidem.
- 4 Ibidem.
- 5 Ibidem. Ipoteza unor schimburi bazate pe exploatarea săruri a fost menționată în legătură cu așezarea Siliște-Prohovești.
- 6 Vezi discuția asupra acestor vase la St. Cucos, în SCIVA, 25, 1974, 1, p. 125 și urm.; D. Monah, în MemAntiq., IV-V, 1972-1973, p. 269 și urm.

LES FOUILLES ARCHEOLOGIQUES DU TELL APPARTENANT À LA CULTURE DE CUCUTENI AU POINT NOMMÉ "DEALUL GHINDARU", COMMUNE DE PODURI, DÉP. DE BUZĂU.

Résumé

Les fouilles archéologiques entreprises sur le territoire de la commune de Poduri - au point nommé "Dealul Ghindaru" - pendant la campagne de 1980 ont eu comme premier objectif d'établir la stratigraphie de la station. Dans ce but ont été tracé deux sections S II et S III orientées sur la direction nord-sud dont les dimensions étaient 22 x 3 m et respectivement 79 x 3 m.

Pendant les fouilles ont été dégagés des restes d'habitat appartenant aux cultures de Précucuteni (IIe et IIIe phases), Cucuteni (phases A A-B et B) et aussi Monteoru et Costișa.

De ce point de vue on détache la succession stratigraphique y surprise, en étant déterminées aussi des phases nouvelles.

Les résultats, très riches, ont permis la connaissance plus approfondie de la vie des porteurs des cultures de Précucuteni et Cucuteni au point nommé "Dealul Ghindaru".

LÉGENDE DES PLANCHES

- Pl.I.- Céramique trichrome; 1,3 - habitation 12; 2 - habitation 13.
Pl.II.-Céramique bichrome; 1,3 ; céramique trichrome: 2,4-7; (1-4; 6,7 - habitation 13; 5 - habitation 12). 1 - à l'échelle 1/2.
Pl.III.-Céramique (polie) au décor incisé; 1,2,6; céramique (polie) aux cannelures; 3,5; céramique au décor monochrome poli: 7 (1,4 - habitation 12; 2, 5, 6 - habitation 13; 3,7 - habitation 15).
Pl.IV.- Céramique usuelle; 1, 2, 4; céramique au décor incisé, monochrome, poli; 3; pintadère; 5 (1 - habitation 12; 2-4 - habitation 15).
Pl.V.-1 - pintadère; 2 - idole anthropomorphe; 3 - pièce en os; 4 - vase en miniature; 5 - cône en terre glaise; 6 - pendentif en os; 7 - aiguille en os; 8 - pied d'une idole en terre glaise; 9 - perle en terre glaise; 10 - lame en silex.
Pl.VI.-Vase au décor incisé et imprimé - Habitation 31. A l'échelle 1/2.
Pl.VII.-Céramique aux cannelures, incisée et imprimée - habitation 31. (4 - à l'échelle 1/2).

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC PREUȚEȘTI "CETATE", JUD. SUCEAVA

de DRAGOMIR POPOVICI
și NICOLAE URSULESCU

În campania anului 1980 au continuat cercetările arheologice din punctul "Cetate" de pe teritoriul satului Preutești, com. Preutești, jud. Suceava.

Colectivul șantierului și-a propus pentru această campanie, drept prim obiectiv, completarea datelor legate de elementele de fortificare de pe latura sudică a promontoriului, mai precis, cercetarea zonei de acces spre cetate, a șanțului și valului de apărare observat aici, precum și corelarea cu eventualele complexe de habitație de pe platoul dintre acestea și fortificația propriu-zisă.

În campania precedentă (1979), amintim că se trasase o secțiune S IV, pe centrul laturii de acces și care constituia în același timp un tronson al axului longitudinal al întregului promontoriu. Alte secțiuni, S V, S VI, trasate la E și V de S IV, certificaseră existența unui șanț și a unui val de pământ puternic aplatizat¹. Reieșea clar deci, în condițiile în care pe traseul S IV nu apăreau nici șanțul și nici valul de apărare adiacent, că în această situație aveam de a face cu o întrerupere² a elementelor de fortificare în acest punct, practică intenționată, tocmai cu scopul de a permite accesul spre interiorul platoului, spre fortificație. Rămânea de lămurit în cursul acestei campanii modul în care fusese realizată această întrerupere și eventual surprinderea unor elemente de detaliu.

Pentru aceasta s-a trasat S VII la distanța de 0,30 m est de S IV/1979, cu dimensiunile de 15 x 3 m. La 0,30 m est de S VII s-a trasat S VIII, cu dimensiunile de 11 x 3 m, astfel încât, în cele din urmă, să dezvelim complet zona centrală a jumătății estice a elementelor defensive de pe latura de sud.

În urma cercetărilor s-a constatat că șanțul de apărare se contura la 0,20 m adâncime sub un strat de pământ de culoare neagră. El a fost surprins pe traseul S VII, la 1,20 m de profilul de est și la 4,68 m de capătul de sud al aceleiași secțiuni. Spre est, șanțul de apărare se lărgea, ajungând până la lățimea maximă de 1,80 m și o adâncime de până la 2,10 m.

În timp ce capătul său estic nu a putut fi surprins datorită amplasării în acest loc a unei borne topografice, începutul său în centrul zonei de acces a putut fi observat foarte clar. În plan avea forma literei V cu vârful rotunjit, formă pe care o păstra și în profilul de E al S VII. Treptat, apoi s-a putut observa că șanțul apărea sub forma literei U.

Valul de pământ, puternic aplatizat, era amplasat imediat lângă șanțul de apărare, pe latura de nord a acestuia³. La partea sa superioară, ca și în pământul de umplutură din șanț au apărut foarte puține bucăți de chirpici, în general de mici dimensiuni și cenușă. Câteva fragmente ceramice cucuteniene, foarte puternic corodate, au apărut pe traseul S VII, în pământul de la baza valului.

Pe traseul S VII și S VIII s-au putut observa câteva urme de bârne carbonizate, cu diametre variind între 4-8 cm, care ne-ar putea indica prezența unei palisade ușoare. Foarte probabil că unele dintre acestea (observate pe traseul S VII) să fi fost legate și de existența unei structuri de lemn menită să interzică accesul spre interiorul platoului.

Traseul șanțului și al valului adiacent a mai fost cercetat pe latura de est prin secțiunile S X (9 x 1 m) și S XII (11 x 1 m), situațiile înregistrate aici fiind identice cu cele observate în timpul campaniei precedente⁴.

Al doilea obiectiv al acestei campanii l-a constituit continuarea cercetării suprafeței cuprinse între fortificație și elementele defensive de pe latura de sud.

Pentru aceasta S IV/1979 a fost prelungită cu un segment de 14 m lungime. Au mai fost trasate S IX (12 x 1 m) și S XI (16 x 1 m), la vest și respectiv est de S IV, perpendiculare pe aceasta de la urmă. În nici una din aceste secțiuni nu a fost surprins vreun complex de locuire. În cazul S XI, spre limita sa estică, au fost recoltate câteva fragmente ceramice cucuteniene extrem de corodate. Această situație ne permite afirmația că zona din fața fortificației propriu-zise nu a fost locuită nici în perioada de construire și folosire a sa și nici în timpul locuirilor ulterioare.

Ultimul obiectiv al acestei campanii l-a constituit terminarea cercetării locuinței cucuteniene surprinsă pe traseul S II și al Cas. II⁵, în zona valului estic al fortificației.

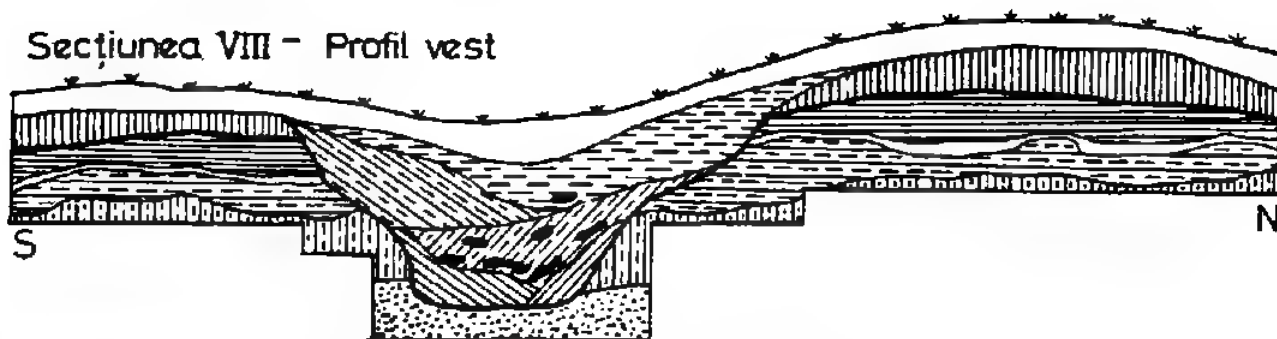
S-a observat că locuința prezenta două faze de refacere, foarte apropiate în timp une de cealaltă. Inventarul său era constituit în special din ceramică de bună calitate, arsă la roșu-cărămiziu, cu nisip cu granulație fină în compoziție, pictată tricrom.

Deosebit de interesant este și faptul că în zona sa centrală, sub vatră, s-a observat prezența unor boabe de grâu carbonizate, fiind probabil ca aici să avem de a face cu un rit de fundație.

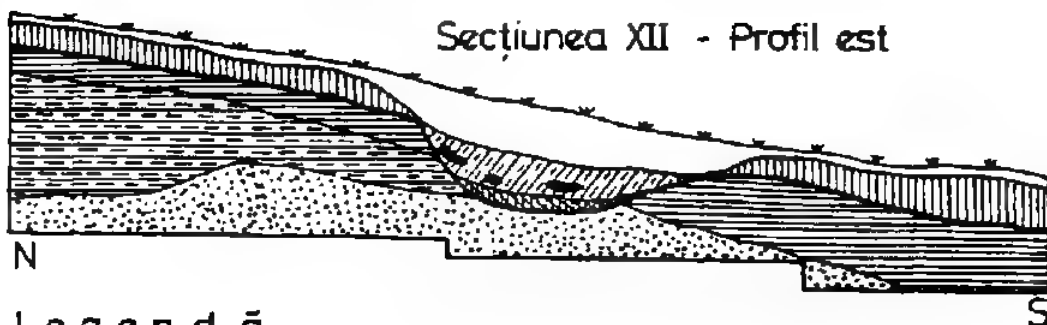
În colțul de sud-vest al locuinței, sub nivelul acesteia, s-a surprins și o groapă cu resturi (fragmente ceramice pictate tricrom pe fond brun, oase, plăci de chirpici provenind de la pereții unei locuințe, ca și de la platformă). Printre obiectele descoperite în ea, deosebită apare o cupă din lut, amestecat cu multă pleavă, azvirlită cu partea concavă în jos și care pare să provină de la partea superioară a unui idol de lut, de genul celor descoperiți la Trușești sau la Mărgineni-Cetățule. Această descoperire ridică la trei numărul pieselor de

PREUȚEȘTI - CETATE 1980

Secțiunea VIII - Profil vest

Secțiunea XII - Profil est

Legendă

Fig.1.- 1-strat vegetal; 2 - pământ maroniu-roșcat, argilos, amestecat cu nisip; 3 - strat maroniu-argilos; 4 - argilă verzui-negricioasă; 5 - strat nisipos-gălbui; 6 - argilă; 7 - nisip; 8,9 - depunere în șanț (din timpul folosirii); 10 - depunere din timpul distrugerii; 11,12 - depunere cu cenușă; 13 - depunere pe fundul șanțului (din timpul folosirii); 14 - depunere negricioasă ulterioară.

acest gen descoperite în Moldova și, ceea ce este mai important, toate datele în faza A a culturii Cucuteni.

Având în vedere rezultatele cercetărilor arheologice din acest punct se impune continuarea lor, atât pentru definitivarea tuturor aspectelor legate de sistemul de construcție al fortificației hallstattiene de aici, cât și pentru surprinderea altor complexe de locuire cucuteniană.

NOTE

- 1 Vezi D.Popovici și N.Ursulescu, Șantierul arheologic Preuțești-Cetate, jud.Suceava, 1979. Raport preliminar, în Cercetări arheologice, IV, București, 1981, p.59 și urm.
- 2 Ibidem, p.59.
- 3 Ibidem, p.55.
- 4 Ibidem, p.56.
- 5 Ibidem.

LE CHANTIER ARCHEOLOGIQUE DE PREUȚEȘTI-CETATE, DÉP. DE SUCEAVA

Résumé

Pendant la campagne de 1980 les investigations archéologiques faites au point nommé "Cetate" sur le territoire du village de Preuțești (commune de Preuțești, dép.de Suceava) ont eu en vue spécialement les éléments de fortification placés du côté sud du plateau, éléments surpris et partiellement investigués pendant la précédente campagne. On a observé ainsi que le fossé et le vallum de défense ici existents étaient interrompus dans la zone centrale probablement à cause d'une entrée, nécessaire pour pouvoir permettre l'accès vers la fortification proprement-dite.

En même temps on a investigué la zone comprise entre le côté sud de la forteresse et le fossé qui barrait l'accès vers celle-ci, mais sans trouver des traces d'habitat, ce qui nous a permis de conclure que l'espace respectif n'a pas été habité.

On a fini aussi l'investigation de l'habitation de type Cucuteni surprise sur le tracé de la section S II et dans la cassette no. II. Nous avons remarqué les traces d'un rituel de fondation et aussi un fragment d'idole en terre glaise similaire à ceux découverts à Trusești et à Mărgineni-Cetățuie.

LÉGENDE DE LA FIGURE

Fig.1.- 1 - couche végétale; 2 - terre brune-brique, argileuse, mêlée de sable; 3 - couche brune argileuse; 4 - argile verte-noirâtre; 5 - couche sablonneuse jaunâtre; 6 - argile; 7 - sable; 8, 9 - dépôts dans le fossé (du temps de l'emploi); 10 - dépôt du temps de la destruction; 11, 12 - dépôt de cendres; 13 - dépôt au fond du fossé (du temps de l'emploi); 14 - dépôt noirâtre ultérieur.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DIN ANUL 1980 DE LA GIURCANI, JUD. VASLUI

de COSTACHI BUZDUGAN

Săpăturile arheologice efectuate de Muzeul Național de Istorie al R.S. România în anii 1980-1981 la Giurcani au avut ca obiectiv cercetarea tumulului al doilea (T.2) din grupul celor trei movile situate în punctul "Argeaua" de pe șesul inundabil al Elanului, între râul cu aceși lași nume și drumul județean Murgeni-Găgești, la circa 1500 m de capătul de sud al Giurcanilor.

Situat între alte două movile, la 350 m față de cea cercetată în anul 1979, tumulul nr.2, unul dintre cei mai mari din grupul celor trei, are forma rotundă, diametrul de 28 m, iar înălțimea de 0,80 m de la suprafața actuală a solului (pl.I). Inițial, tumulul, pentru ridicarea căruia s-a folosit pământ din jur, va fi avut o înălțime mai mare, ea a fost însă redusă în decursul timpului, fie prin acțiunea de eroziune, fie prin depuneri aluvionare pe terenul din jur.

Cercetarea a început prin deschiderea a două secțiuni (AB și CD), care se intersectează în centrul tumulului, despărțindu-l în patru sectoare aproximativ egale.

Săpăturile practicate au permis constatarea că structura tumulului, asemănătoare cu a celui cercetat anterior, indică următoarea succesiune stratigrafică: solul vegetal actual, a cărui grosime nu depășește 0,20 m, suprapune un strat de pământ brun-măzărșos, gros de 0,35 m, iar acestuia îi urmează pământul negru, uneori cu dungi galbui. În acest strat, ca și în restul pământului din mantaua tumulului, de altfel, au apărut vestigii arheologice sporadice, în special fragmente ceramice din diferite perioade istorice, oase de animale, așchii și unelte de silex, printre care și un răzuitor lucrat pe lamă trapezoidală (pl.III/1).

În mantaua tumulului, la adâncimi cuprinse între 0,30-0,85 m, au fost identificate trei morminte de înhumăție, două în jumătatea de sud (M.1 și M.2) și unul în cea de nord (M.3).

Mormântul nr.1, descoperit la adâncimea de 0,85 m, prezintă, într-o stare de conservare relativ bună, scheletul unui matur întins pe spate, cu mâinile aduse pe lângă corp, orientat nord-sud (pl.II/2). Piciorul drept indică o malformație, având femurul și oasele gambei de o grosime exagerată și foarte spongioase. În zona sternului erau două mărgele de sticlă, de formă cilindrică (pl.III/2). Lângă genunchiul stâng s-a găsit o fusaiolă de lut, de formă tronconică (pl.III/3). Iar în regiunea oaselor picioarelor se afla o cană de lut, așezată în poziție oblică, cu gura spre sud-vest.

Cană, modelată cu mîna, din pastă fină, de culoare gălbui-cenușie, are corpul bitronconic și gîtul înalt, lărgindu-se ușor spre gură. Buza este ușor trasă în afară. Zona de interferență a gîtului cu umărul este marcată printr-o linie incizată superficial, perceptibilă doar pe unele porțiuni. Fundul este puțin scobit. Cană a avut o toartă mică, prinsă cu un capăt de gîtul vasului și cu celălalt de umăr, care a fost ruptă din vechime (pl. III/4).

Mormîntul nr. 2, identificat la adîncimea de 0,60 m, prezintă scheletul unui matur așezat în poziție chircită, pe partea dreaptă, cu capul spre nord-nord-est și picioarele la sud-sud-vest (pl. II/1). Lîngă cușca toracică, în partea de vest, se aflau fragmente ceramice foarte friabile și resturi de ofrande, marcate de oase în stare de descompunere.

Mormîntul nr. 3, apărut la adîncimea de 0,30 m, a fost distrus în mare parte de lucrările agricole. Din schelet se mai păstrau doar resturi ale oaselor gambei și ale femurului stîng, după care s-a putut deduce că defunctul fusese așezat pe spate, în poziție întinsă, orientat vest-sud-vest - est-nord-est (pl. II/3).

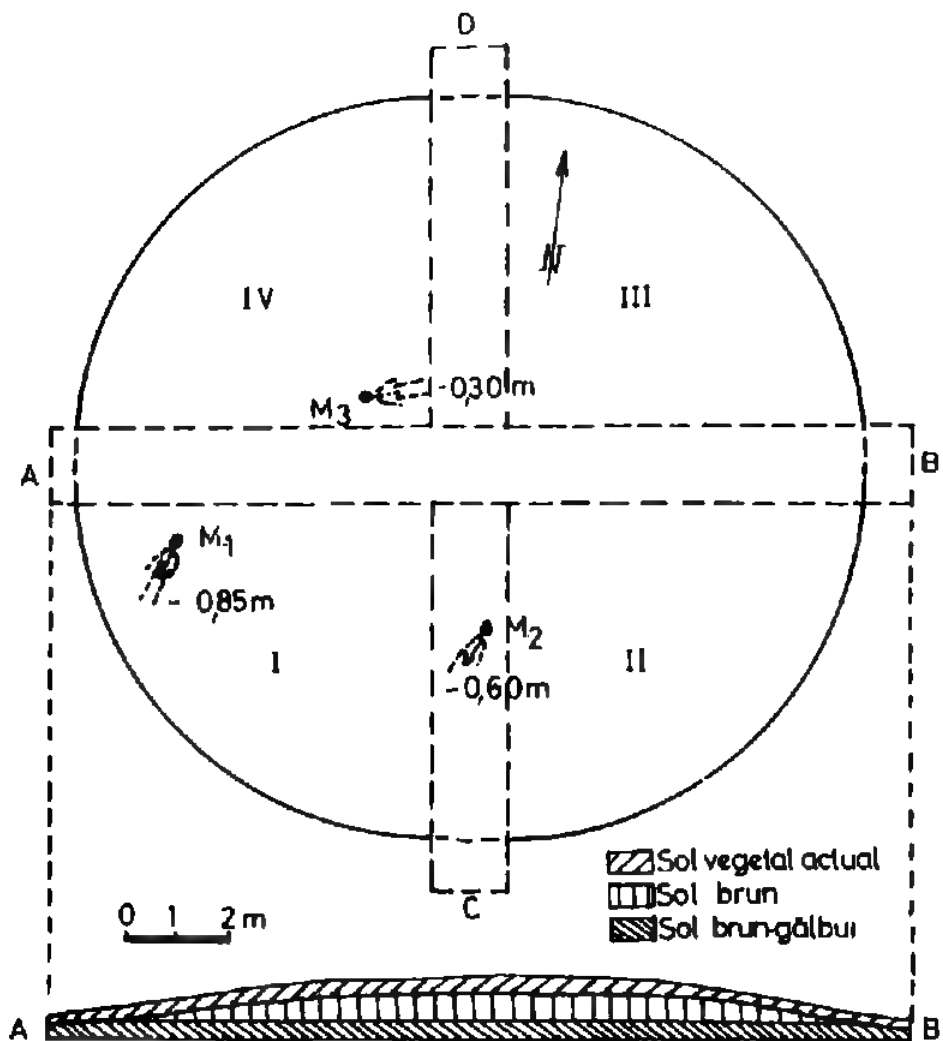
Din prezentarea mormintelor se observă că, în funcție de ritualul de înmormîntare, ele fac parte din două grupe funerare diferite: morminte cu schelete chircite și morminte cu schelete întinse pe spate.

Mormîntul nr. 2 aparține primei grupe, care, pe lîngă ritualul de înmormîntare specific, se caracterizează prin inventar funerar sărăcăcios sau prin lipsă totală a acestuia. Această grupă, foarte bine reprezentată în tumulul nr. 1 de la Giurcani², este caracteristică pentru complexul cultural răspîndit pe teritoriul României și în stepile nord-pontice în perioada de trecere de la neoeolitic la epoca bronzului.

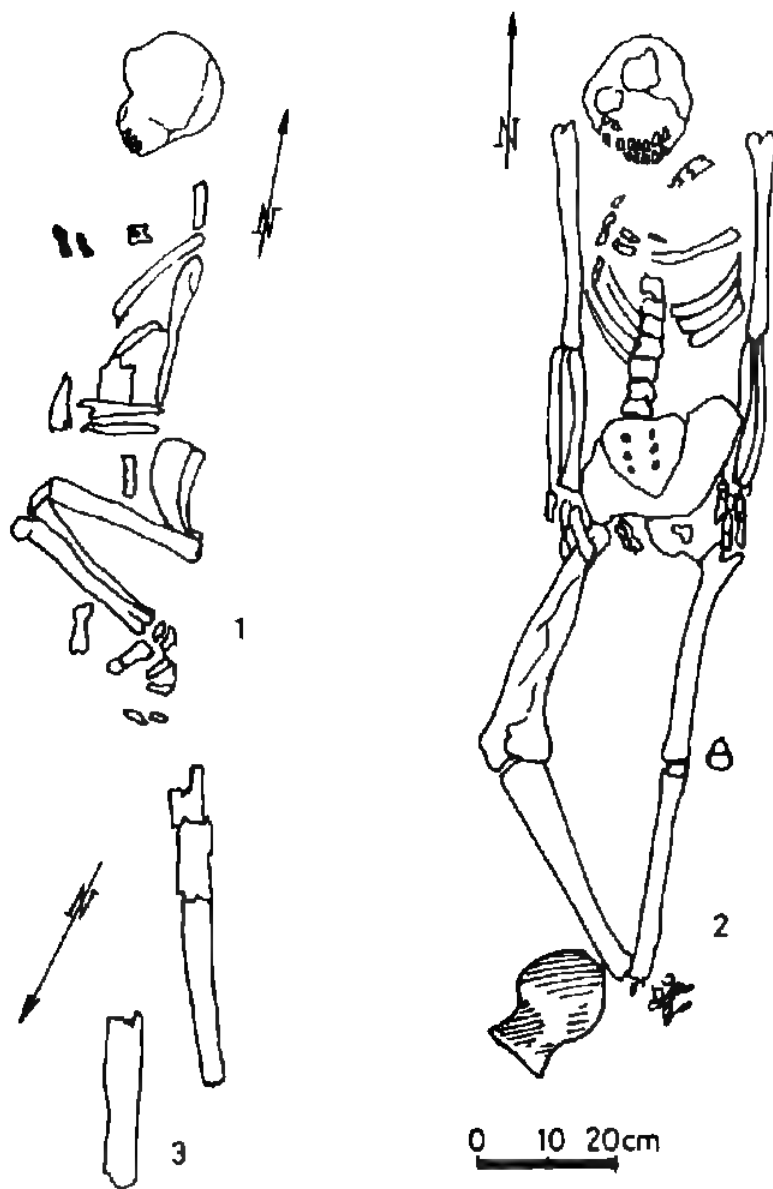
Prin ritualul de înmormîntare, mormîntul în discuție, analog cu cele șapte morminte cu schelete chircite din tumulul nr. 1 de la Giurcani, se înscrie în aria descoperirilor mai vechi din Moldova de la Broșteni și Bogonos³, Corlăteni și Glăvănești⁴, Foltești⁵, Stoicani⁶, Holboca⁷, Gîrceni⁸ și Valea Lupului⁹, datate grosso modo în perioada de tranziție de la neoeolitic la epoca bronzului.

Mormintele nr. 1 și nr. 3 aparțin grupei a doua. Ritual funerar al înhumăției și ritualul de înmormîntare, caracterizat prin morminte cu schelete așezate pe spate, cu picioarele întinse și brațele aduse pe lîngă corp, constituie trăsături specifice înmormîntărilor sarmatice în general¹⁰. Inventarul funerar al mormîntului nr. 1 (M. 2 fiind fără inventar), deși sărăcăcios, prezintă totuși elemente de coloratură sarmatică. Mărgelile, fusaiole de factura celei descoperite în M. 1 se întîlnesc în inventarul mormintelor sarmatice în mod curent¹¹. Dar cana de lut are unele trăsături formale-tipologice caracteristice înmormîntărilor sarmatice mai vechi. Ea se apropie de unele forme descoperite la Vlăsinești¹², și Vaslui¹³ în Moldova și într-o necropolă sarmatică timpurie de lîngă Voronej¹⁴, din U.R.S.S., datată în sec. I e.n.

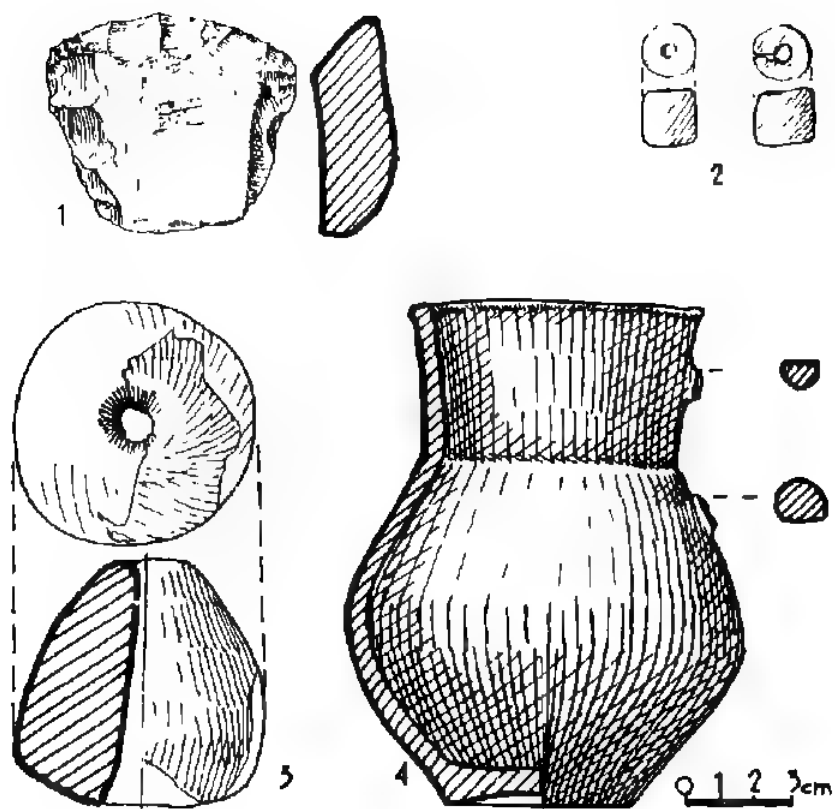
Pe baza datelor menționate, se poate afirma că aceste două morminte aparțin sarmaților timpurii și se datează în sec. I-II, fiind deci

Pl. I - Planul și profilul tumulului nr. 2
de la Giurcani

Pl. II - Morminte descoperite în tumulul nr. 2
de la Giurcani : 1, M. 2; 2-3, M. 1, M. 3.

Pl. III - Obiecte descoperite în tumulul nr. 2 de la
Giurcani și inventarul mormântului nr. 1 :
 1, răzuitor de silex ; 2, mărgelile de sticlă ;
 3, fusulolă de lut ; 4, cană de lut.

N O T E

- 1 Pentru datele privind amplasarea acestui tumul vezi C. Buzlugan, Cercetări arheologice, vol.IV, București, 1981, p.7.
- 2 Ibidem, p.15 și 16.
- 3 M.Petrescu-Dîmbovița, SCIV, 1, 1950, 2, p.110-125.
- 4 Idem, SCIV, 1, 1950, 1, p.29.
- 5 Idem, SCIV, 2, 1951, 1, p.249-266.
- 6 Idem, Materiale, vol.I, 1953, p.116-132.
- 7 Vlad Zirra, SCIV, 3, 1952, p.99-103.
- 8 Adrian C.Florescu și Marilena Florescu, Materiale, vol.VI, 1959, p.221-227.
- 9 M.Dinu, Materiale, vol.VI, 1959, p.203-209.
- 10 Gh.Bichir, SCIV, 12, 1961, 2, p.264; "Pontica", 5, 1972, p.139.
- 11 Idem, "Dacia", N.S., 21, 1977, p.174; "Pontica", 5, 1972, p.145.
- 12 Idem, "Pontica", 5, 1972, pl. X/4,6.
- 13 Ibidem, pl.VIII/6.
- 14 P.A.Medvedev, în SA, 4, 1981, fig.2/7.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE L'ANNÉE 1980 DE GIURCANI. DÉP. DE VASLUI.

Résumé

Les fouilles archéologiques effectuées en 1980 dans le tumulus no.2 situé au point nommé "Argeaua" sur le territoire du village de Giurcani, commune de Găgești, dép.de Vaslui ont occasionné la découverte de trois tombes d'inhumation.

Une de ces tombes (no.2) avec le squelette en chien de fusil, a été attribuée - à base des analogies avec d'autres nombreuses découvertes faites en Moldavie - à la période de transition du néo-énéolithique à l'âge du bronze.

Les autres deux tombes (M.1 et M.3) avec les squelettes assis à la renvers, les pieds tendus et les bras allongés au long du corps, présentent les caractéristiques des enterrements sarmates. À base de l'inventaire céramique de la tombe no.1 et des éléments de rituel ces tombes sont attribuées aux sarmates anciens et elles sont datées aux Ier-IIe siècles de n.è.

LÉGENDE DES PLANCHES

- Pl. I. - Plan et profil du tumulus no.2 de Giurcani.
Pl.II. - Tombes découvertes dans le tumulus no.2 de Giurcani: 1, M₂;
2-3, M₁, M₃.
Pl.III. - Objets découverts dans le tumulus no.2 de Giurcani et l'in-
ventaire de la tombe no.1: 1, grattoir en silex; 2, perles de
verre; 3, fusai^{ole} de terre cuite; 4, broc de terre cuite.

de AUGUSTIN ULANICI

Lucrări de amenajare a unui drum de țară au ocazionat identificarea unei așezări din perioada timpurie a epocii bronzului în com. Valea Iașului, la 5 km nord de Curtea de Argeș.

Cercetarea arheologică a stațiunii s-a desfășurat în perioada 26 aug.-9 sept. 1980 și a căpătat un caracter de salvare dată fiind permanenta stare de degradare-surpare a terenului.

Terasa, atât cât s-a păstrat, prezintă o lungime de 150 m și o lățime de 40 m. Ea are o înclinație de la est la vest datorită repetatelor prăbușiri de pământ de pe o terasă superioară.

Pe acest teren s-a practicat un șanț (25 x 1,5 m) cu două casete adiacente la extremitatea vestică, casete care au atins marginea terasei, suprafața săpată însumând în final 100 m².

Stratigrafia a fost dificil de stabilit. Din cauza fenomenelor amintite, humusul actual are o grosime ce variază între 25-55 cm și chiar mai mult. Urmează un strat de pământ castaniu-lutos cu numeroase pelicule de humă. Depunerea prezintă o grosime cuprinsă între 30-50 cm. Vestigiile arheologice constau din câteva fragmente ceramice mult împărțiate și, datorită pământului umed-acid, prost conservate sau dezagregate complet.

La adâncimea de 80 cm (un eventual nivel de călcare) se constată frecvent urme de arsură (cărbune și cenușă), cochili de melci de grădină (*helix pomatia*), câteva fragmente ceramice și bolovani de râu, toate acestea masate fiind spre marginea terasei.

De la adâncimea de 80 cm se prefigurează un alt nivel de cultură, constituit dintr-un sol galben-cenușiu humos, mult răscolit. Și aici, până la o adâncime de circa 1,15 m, se remarcă urme de cărbune mult diseminat. Fragmentele ceramice, raportate la cele din nivelul superior, apar într-o cantitate mai mică. Inventarul material mai cuprinde câteva sillexuri, în majoritate atipice, o răsniță din gresie păstrată fragmentar, cât și oase de animale, particule de chirpici. Unele din aceste obiecte erau masate într-o anumită zonă a șanțului, ceea ce sugerează existența urmelor unei locuințe.

Spre capătul estic al șanțului, la adâncimea de 1,35 m, într-un pământ mult răscolit, s-a găsit un mic creuzet cu tub de scurgere, rudimentar modelat din lut ars.

Cu toate că stratigrafia a fost greu de precizat, se prefigurează două niveluri de locuire, care - datorită atât alunecărilor repetate de

pămînt de pe podul terasei, și de pe fruntea acestela, cît și a inundațiilor frecvente - sînt mult răscolite și întrepătrunse.

Unelte și materialul litic întrunesc un număr scăzut. Pe lîngă două dăltițe rudimentare din os, se remarcă și cîteva silexuri atipice și o rîșniță din gresie păstrată fragmentar. Singurul obiect păstrat relativ bine este micul creuzet din lut ars (pl.I/1).

După tehnica de prelucrare a pastei se pot distinge trei mari categorii ceramice:

a) Ceramica grosolană modelată dintr-o pastă care conține ca degresanți pietricele numeroase, nisip, cioburi și cochilii de melci pisate, paleta de mica și rare granule de calcar. Arderea s-a făcut la cărămiziu-cenușiu în diferite nuanțe. Vasele au fost lucrate cu multă neglijență, prezentînd un caracter arhaic². Cantitativ, ceramica din această categorie se impune într-un procentaj ridicat, circa 80% din totalitatea materialului.

b) Cea de a doua categorie cuprinde o ceramică relativ fină, arsă la negru-cenușiu, a cărei pastă conține ca degresanți mici particule de mica și nisip fin, arderea dînd pereților vaselor o culoare cărămizie sau cenușie.

c) A treia categorie este reprezentată de o ceramică fină, arsă la negru-cenușiu, a cărei pastă conține ca degresant particule de mica. Pasta este omogenă și densă în spărtură. Ceramica acestei categorii apare într-un procentaj infim și se remarcă în nivelul superior.

Materialul arheologic - ceramica - mult fragmentat și în cantitate insuficientă, a permis totuși "recunoașterea" unor forme și tipuri de vase:

1. Castroane adînci cu pîntecele bombat, gura evazată spre exterior sau cilindrică. Buzele sînt alveolate. Alte fragmente prefigurează castroane cu gura adusă către interior. Toate sînt modelate din pastă grosolană (pl.I/2-5).

2. Vase de uz comun, cu fundul plat și talpa lătită, cu pîntecele bombat, gîtul scurt, arcuit și gura ușor evazată spre exterior. Acestea sînt în general lucrate cu multă neglijență din pastă cărămizie-cenușie, care conține pietricele în cantități apreciabile (pl.I/6).

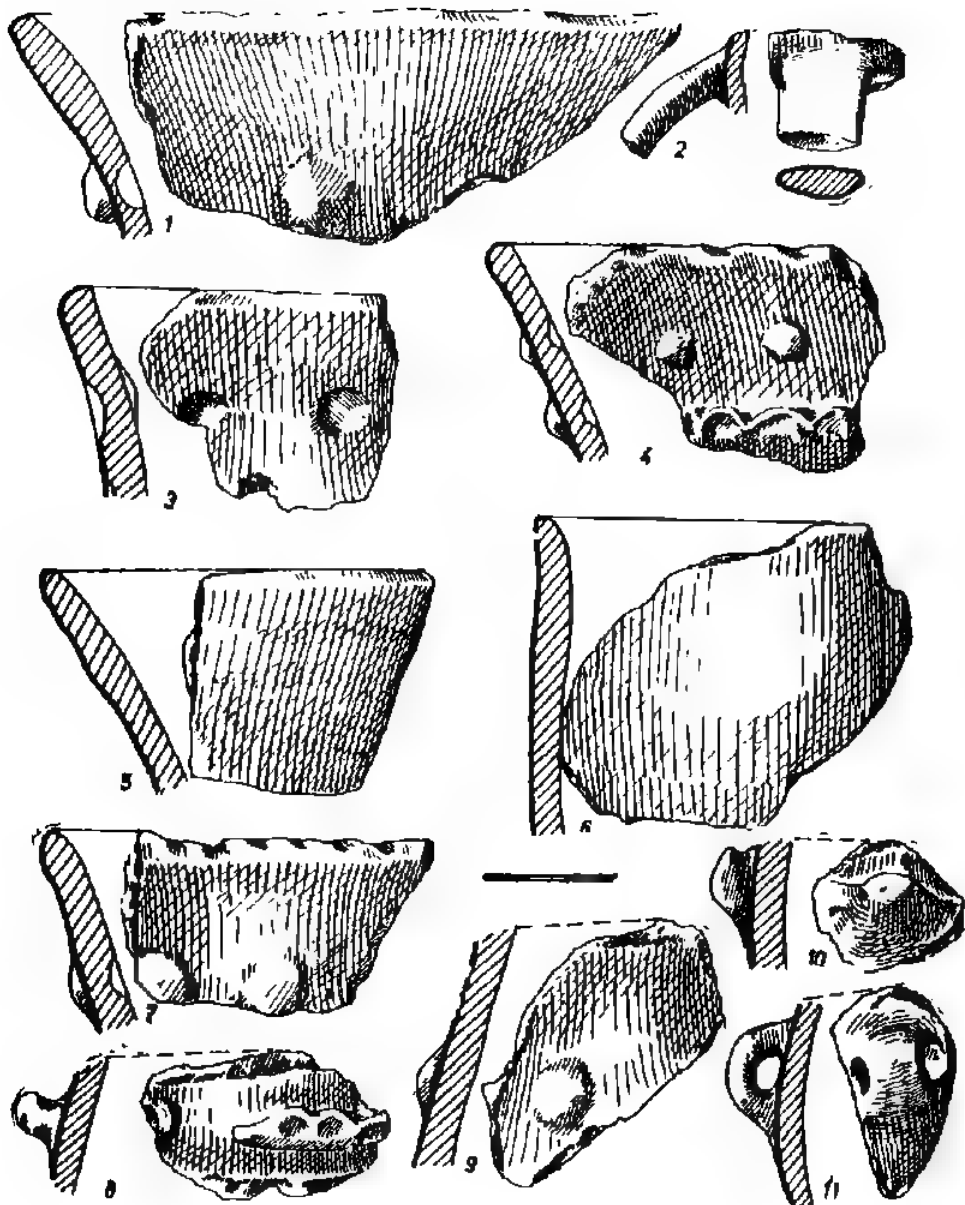
3. Reciamente în formă de "borcan" (pl.I/7,8,10) - destul de numeroase -, cu gura cilindrică, buza alveolată, gîtul și umărul abia schițate. Pe cîteva fragmente de acest fel sînt dispuse protuberanțe conice³.

4. "Vase de bucătărie", cu corpul bombat, gîtul scurt și gura ușor evazată, grosolan lucrate (pl.I/9, 11-13).

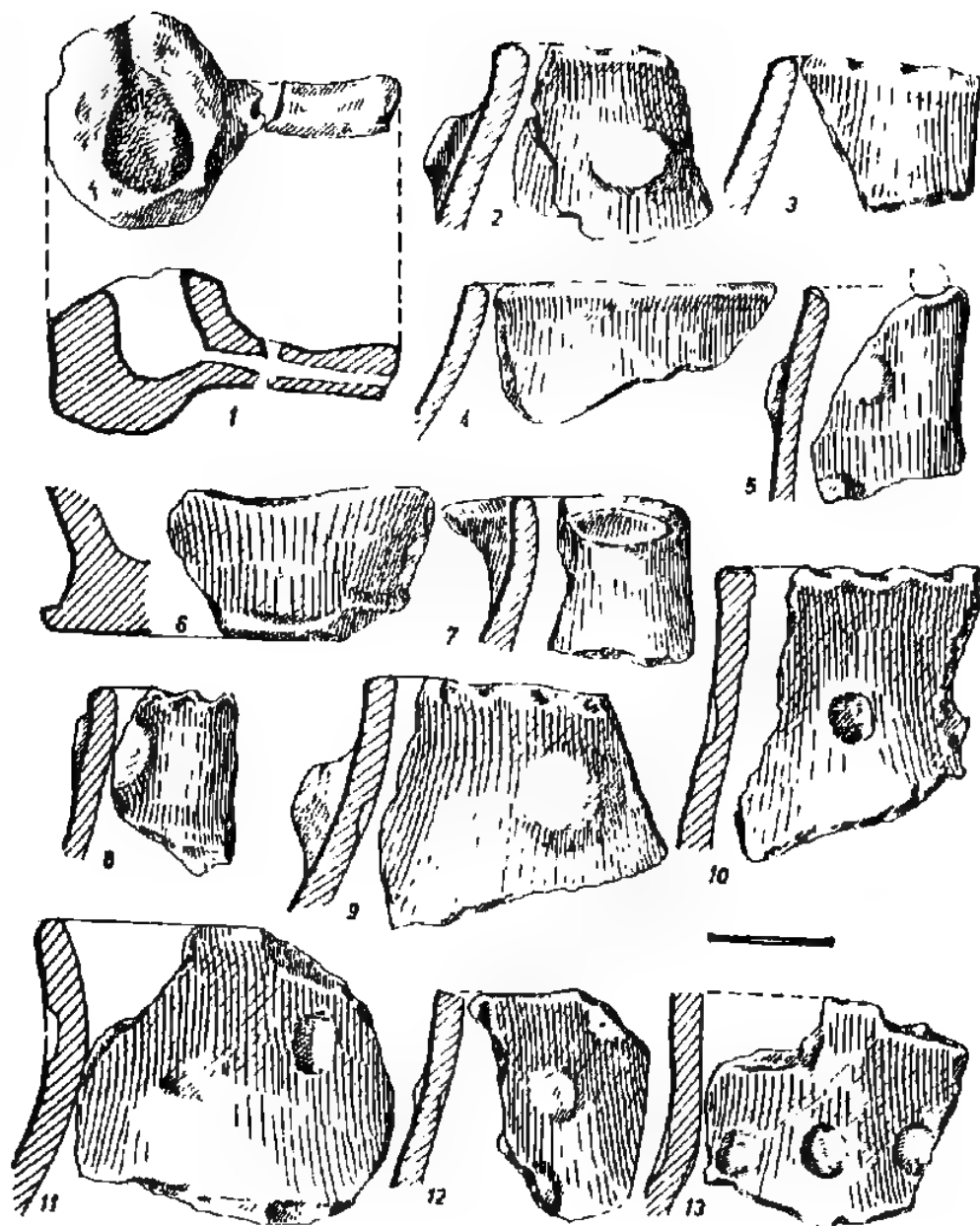
5. Cămile cu pîntecele arcuit; au torți din bandă lată, pornite din buză și prinse pe linia umărului. Acestea sînt modelate dintr-o pastă de bună calitate (pl.II/2).

6. O serie de fragmente sugerează vase de provizii de mari dimensiuni - cu gura largă, evazată (pl.II/1,3-7).

Torțile, puține la număr, sînt din bandă lată. O torțiță perforată

Pl.1.- Fragmente ceramice de la Valea Iaşului, jud. Argeş.

Pl.II.- Fragmente ceramice de la Valea Iazului, jud. Argeş.

orizontal are o formă aproape conică (pl.II/11). În rest, o serie de protuberanțe, care abundă și pot fi incluse în seria apucătorilor (pl.II/7-10).

Motivele ornamentale sînt deosebit de simple și neglijent efectuate, cu un pronunțat caracter arhaic, predominînd cele obținute prin presiune, pe buze și pe umăr, cu analogii în aspectul cultural Cernavoda II⁴.

Găurile-butoani nu lipsesc, sînt însă executate cu multă stîngăcie și se fac remarcate atît pe linia umărului cît și imediat sub buza recipientului. Ele apar și în combinație, pe un fragment, cu un brlu alveolat tras organic din pastă - alături de alveolele de pe buza vasului (pl.II/4).

În general predomină șirul de impresiuni circulare, de obicei pe umărul recipientului sau imediat sub buză (pl.I/10, 13).

De asemenea, se impun o serie de proeminențe organice - conice atît pe linia umărului, cît și pe pînțele (pl.II/9). Similitudini putem afla în ceramica aspectului cultural Brătești⁵.

Un fragment ceramic păstrează o proeminență longitudinală-alveolată (pl.II/8).

Cele de mai sus ne permit să tragem unele concluzii sumare. Materialul arheologic - ceramica - de la Valea Iașului, cu toate că s-a păstrat într-o cantitate mică și fragmentar, oferă posibilități de interpretări mai mult sau mai puțin pertinente.

Tipologic, unele fragmente fși găsesc analogii în cultura Gîlna, altele în aspectele culturale Cernavoda. O serie de cioburi fși găsesc similitudini în aspectul Brătești, la Tigveni, Retevoești, Ceangoești, Morteni, dar și la Văcărești.

Aproape în totalitate pasta din care au fost modelate vasele au ca degresanți pietricele în cantitate foarte mare. Decorul este sărăcăcios și executat cu stîngăcie, avînd un pronunțat caracter arhaic. La Valea Iașului lipsește deocamdată castronul caracteristic de tip Brătești, cu marginea înaltă și înclinată spre interior, cu proeminențe perforate verticale⁶. Tipologic, castroanele respective abundă în aspectul Cernavoda I⁷, cît și în așezarea de tip Gîlna de la Branet, jud.Olt⁸.

Este semnificativ faptul că așezarea de la Valea Iașului se integrează în zonă în aspectul cultural Brătești, cu puține elemente, pe linia Tigveni-Retevoești⁹.

Poate că săpăturile viitoare vor aduce unele precizări definitorii privind atît caracterul ceramicii de la Valea Iașului, cît și consistența așezării aspect cultural Brătești.

N O T E

- 1 Mulțumesc și pe această cale colegei Lia Bătrîna, cît și tovarășului Florea Mihai pentru informațiile privind așezarea în discuție.
- 2 Această situație se reflectă și în materialul de tip Brătești, vezi în acest sens Ersilia Tudor, Un aspect cultural post-gumelnițean descoperit în zona de dealuri a Munteniei, în SCIVA, 1, 28, 1977, p.40;

- idem, Die Gruppe Brătești, în "Dacia", N.S., XXII, 1978.
- 3 Ibidem.
  - 4 Petre Roman, Die Glina III- Kultur, în "Præhistorische Zeitschrift", 51. Band, 1976, Heft 1, Berlin-New York, p.35.
  - 5 Ersilia Tudor, op.cit., în "Dacia", N.S., XXII, 1978.
  - 6 Ersilia Tudor, op.cit., în SCIVA, 1, 28, 1977, p.49.
  - 7 Sebastian Morintz und P.Roman, în "Dacia", N.S., XII, 1968, p.71, fig.21/4-5.
  - 8 Augustin Ulanici, Noi cercetări arheologice la Branet, în Cercetări arheologice, II, 1976, p.57, fig.14/1-2.
  - 9 Ersilia Tudor, în "Dacia", N.S., XXII, 1978, fig.1 (harta).

LES FOUILLES DE VALEA IAȘULUI, DÉP.DE ARGEȘ

Résumé

Les fouilles de Valea Iașului, dép.de Argeș, ont occasionné la découverte d'un établissement de type Glina de la période ancienne de l'âge du bronze.

Du point de vue typologique les fragments céramiques ont des analogie dans la culture de Glina. Certains fragments ont des similitudes dans la culture de Cernavoda II et d'autres dans l'aspect culturel de Brătești.

A Valea Iașului on n'a pas trouvé le bol caractéristique de type Brătești (au bord haut et incliné vers l'intérieur et pourvu de proéminences perforées verticalement).

L'établissement de Valea Iașului s'intègre dans la zone à l'aspect culturel de Brătești sur la ligne Tlgveni-Retevoiești.

LÉGENDE DES PLANCHES

Pl.I.- Fragments céramiques de Valea Iașului, dép.de Argeș.

Pl.II.- Fragments céramiques de Valea Iașului, dép.de Argeș.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE EFECTUATE LA DAIA

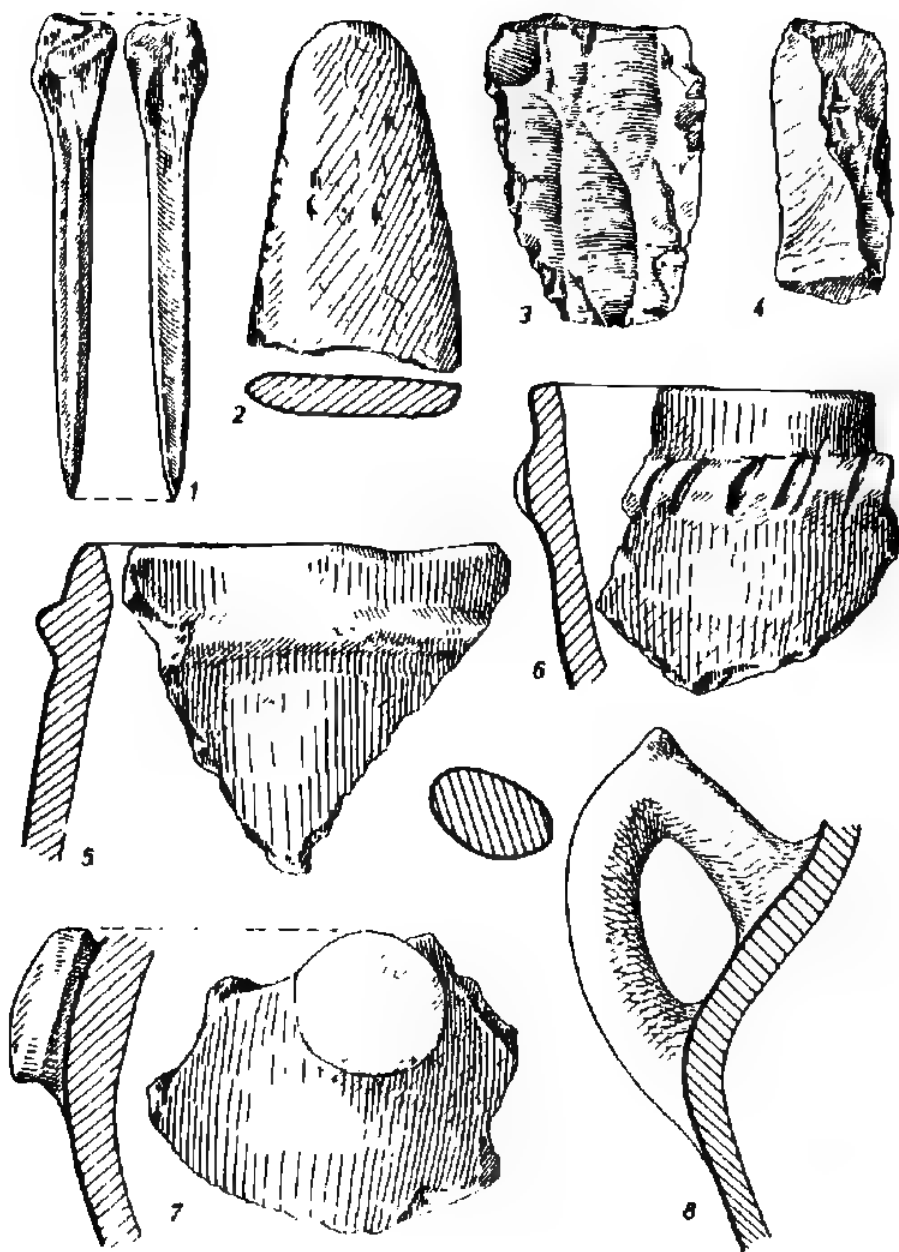
de VALERIU LEAHU

Pentru o înțelegere mai clară a problemelor urmărite și a rezultatelor obținute la Daia, jud. Giurgiu, în 1980 este necesară menționarea succintă a descoperirilor înregistrate în campania anului anterior (1979). Atunci, cercetări perieghetice semnalaseră pe latura estică a dealului Daii un grup de cinci monticulații slabe ale terenului, cu forme ovasiovale, delatate pe sol și prin colorit gălbui-cenușos și pe ale căror suprafețe se aflau resturi ceramice Tei, pe una însă și câteva fragmente de vase Latène timpurii, asociate cu un fragment de vas helenistic. Această monticulație a fost explorată, identificându-se o locuire Tei IV de tip "cenușar" și două morminte getice de incinerare, datate la mijlocul sec. al IV-lea î.e.n.¹, precizând că unul dintre ele a fost surprins în exteriorul depunerii înălțate formată de locuirea din epoca bronzului.

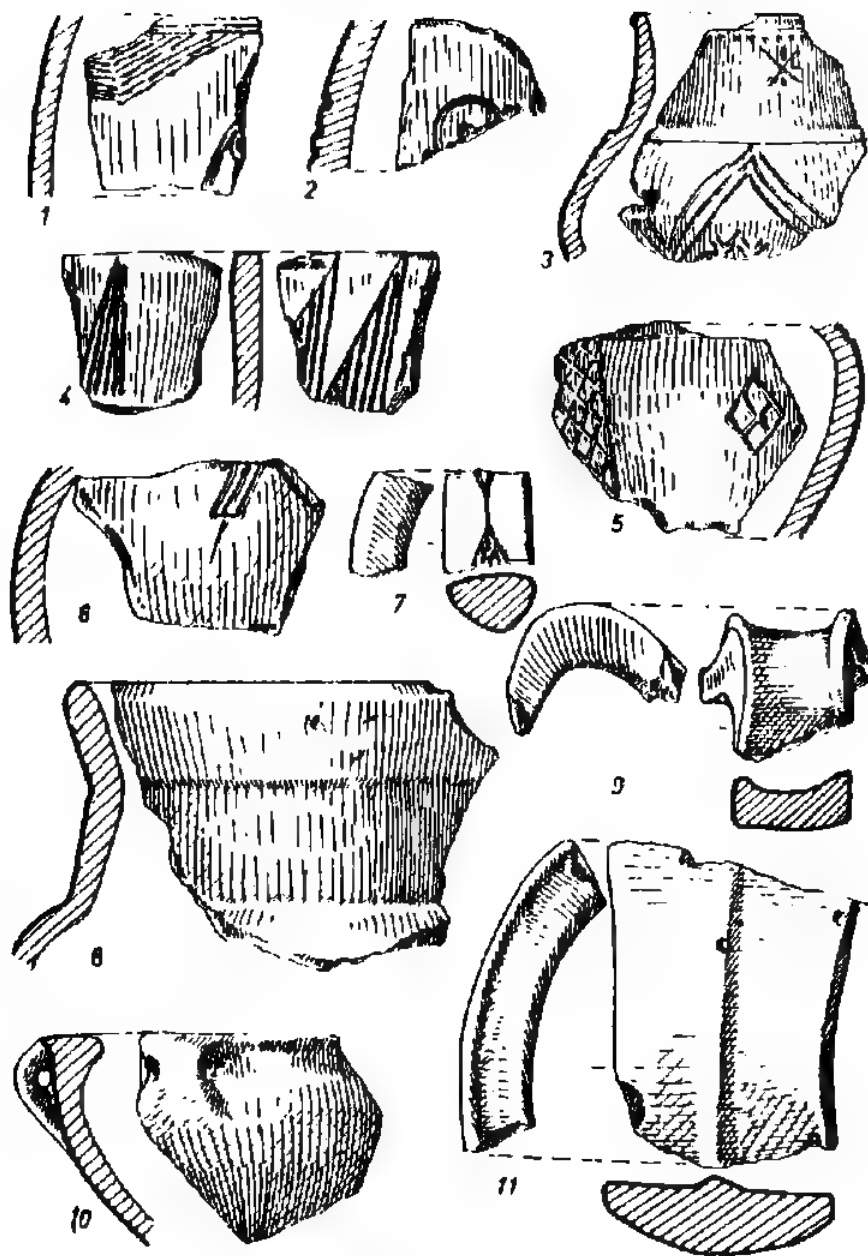
Ținând seamă de această constatare și verificând, în consecință, ipoteza existenței la Daia a unei necropole plane Latène timpurii, iar de altă parte, urmărind controlul arheologic al zonei dintre monticulațiile-cenușare propriu-zise, pentru a obține o imagine mai cuprinzătoare asupra acestui tip de locuire străveche, s-a pornit, în 1980*, cu explorarea zonei exterioare la est și sud a monticulației cercetate în anul precedent. După deschiderea a cinci secțiuni rezultatele s-au dovedit negative: nici un alt mormânt getic nu a mai fost semnalat și urmărirea acolo a unei eventuale necropole plane Latène timpurii a trebuit să fie abandonată, iar "cenușarul" din epoca bronzului s-a delimitat ca atare, prin depunere arheologică, numai în perimetrul monticulației, dincolo de aceasta neexistând mărturii de locuire proprii epocii bronzului.

A apărut, în situația dată, firească ipoteza depunerii secundare a unor morminte getice pe sau în preajma monticulațiilor artificiale formate în epoca bronzului, precum și concluzia că o nouă investigație a locuirii Tei de la Daia trebuie să se situeze în perimetrul unei alte monticulații și s-a trecut, de aceea, în continuarea săpăturilor din 1980, la cercetarea exhaustivă a unui al doilea cenușar, situat, acesta, la o depărtare de 63 m nord-nord-vest de cel explorat în 1979. Investigarea s-a făcut prin deschiderea a două secțiuni diametrale perpendiculare, care au divizat suprafața în patru sectoare, fiecare din acestea fiind apoi cercetat prin secțiuni paralele, cu profile intermediare.

În legătură cu stratigrafia menționăm, întâi, că "cenușarul" Tei a

Pl. I. - Unelte și fragmente ceramice din faza a IV-a a culturii Tei, descoperite la Daia.

Pl. II. - Ceramică Tei IV de la Daia.

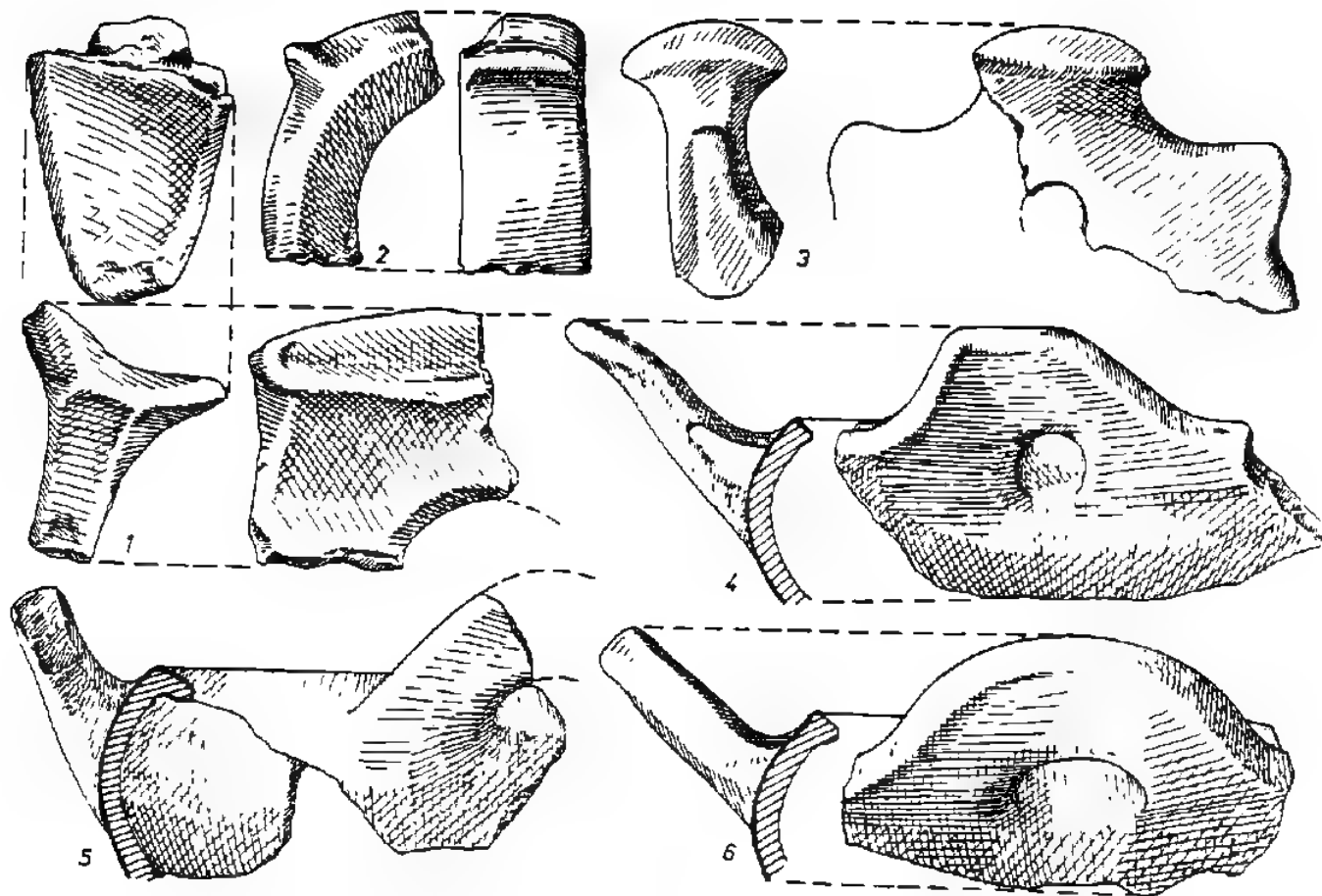

foșt observat într-o situație identică celula cercetată anterior. Ca atare, și depunerea formată de acesta de al doilea zăcea pe limita superioară a unui sol castaniu, ocupând o suprafață de asemenea ovală, cu diametre însă de 29,50 x 23,70 m și o grosime ce măsoară în centru maximum 0,60 m, iar către periferie, subțindu-se, în medie de 0,12 m. Cu privire la instalarea secundară a unui complex funerargetic menționăm surprinderea stratigrafică a înălțării monticulației printr-o depunere de pământ galben-lutos, pe o suprafață ovală, cu diametre care au măsurat 9,72 x 4,90 m și cu o grosime, în centru, de 0,16 m.

Locuirea din epoca bronzului s-a materializat printr-o cantitate relativ mare de fragmente ceramice Tei IV ; prin resturi de oase de animale, domestice și vînate, marcînd un procent de aproximativ 30 % din întregul inventar recoltat - potrivit determinărilor făcute de Alexandra Bolomey - apărînd oase de bou, ovicaprine (oi, îndeosebi, mai puțin capre), porc, cal și cîine, mistreț și cerb ; în sfîrșit, prin cîteva unelte fragmentare (lame și flăcăștrale pe lame din sillex, împungători din oase, fusaiole de lut). Între acestea, semnalăm prezența unui fragment dintr-un Krummesser din gresie (pl. I/2), atestînd dălnuirea uneltei și în perioada tîrzie a epocii bronzului, iar în cultura Tei, și în faza a petra.

Ceramica se structurează pe categorii, forme și ornamente tipice fazei penultime a culturii Tei, avînd analogii în materiale pe larg prezentate în literatura de specialitate. Renunțînd, de aceea, la o consemnare detaliată a descoperirilor Tei IV de la Dala, relevăm numai ceea ce aici se constituie ca elemente particulare : printre categoriile ceramice, procentul cu totul redus (ciudat de redus, am fi înclinați a spune) al vaselor mari și mijlocii lucrate din lut cu amestec de mult nisip și pietriș sfărșinat ; în repertoriul formelor, raritatea frapantă a recipientelor mari și mijlocii cu corp bombat și gît cilindric, a vaselor cu corp globular și două torți supraînălțate, precum și a cestilor cu toartă ; dar, în schimb, frecvența vizibilă a castroanelor cu picior tronconic și cu torți orizontale sau orizontal-oblice. De repertoriul formelor se leagă prezența unor torți cu butoni sau cu creastă (perpendiculară la ax), ca și prezența - rarisimă în alte aşezări Tei finale - a patru fragmente de torți cu șa pe curbura maximă, formată prin reliefarea puternică și arcuită a marginilor ansei. În privința decorului relevăm locul cu totul redus pe care îl ocupă în ansamblul materialelor ceramice, absența totală a ornamentelor canelate, ca și a motivelor meandrice, dar, în schimb, apariția unor motive cum sînt dreptunghiul cu linie mediană și spln pe mijlocul unei laturi scurte (pl. II/6) și cercul încizat cu punct central (pl. II/2), care, surprinse acum pentru prima dată în aria Tei nord-dunareană, sînt însă de mult cunoscute în sectorul sud-dunarean al culturii.

Dintre elementele care particularizează locuirea Tei IV de la Dala, evident cel mai pregnant se constituie prezența repetată, în fiecare

Pl.III.-Torți fragmentare și fragmente de castroane cu torți descoperite la Daia.Faza Tei IV

dintre secțiunile deschise, a fragmentelor de castroane cu piclor (sau fără) și cu torți orizontale sau orizontal-oblice. Se cer remarcate, de altfel, nu numai numărul crescut al acestor fragmente (în total, treizeciscinci, provenind sigur de la cel puțin douăzecișisase de torți), dar și variantele lor, în funcție de profilul buzei și de conformația torților - arcuite semioval, triunghiulare sau trapezoidale, simple sau cu prelungire arcuită în jos, cu proeminență oval-conică sau cu fațetă romboidală (vezi pl. II/1, 3-6). Prin tipul de vase în discuție, mai ales, cultura Tei se leagă la nivelurile fazelor a doua și a treia de civilizația epocii bronzului din Macedonia², dar, în timpul fazei Tei IV - probabil, după cum sugerează unele descoperiri recente - și de grupul Zimnicea-Plovdiv. Către civilizația epocii bronzului din Macedonia trimite și alte tipuri de torți descoperite la Dala, cum sînt cele supraînălțate prevăzute cu creste transversale pe curbura maximă³, sau tipul reproduș în (pl. II/6) (din seria cărui s-au găsit patru fragmente, provenind de la patru torți diferite)⁴. Totodată, coroborarea descoperirilor de la Dala cu cele de la Frătești⁵, dar mai ales de la Izvoarele⁶ (jud. Giurgiu) evidențiază acum mai clar că grupul Tei din apropierea Dunării se individualizează prin nuanțe specifice, rezultat al unor influențe mai directe pe care le-a suportat din aria balcanică a civilizației epocii bronzului.

În secțiunea trei, aproape de zona centrului actual al monticulației au fost descoperite cinci vase getice, dispuse în două grupe alăturate, respectiv trei și două, așezate unul într-altul. Poziția lor și absența oricăror urme de cremație au arătat că este vorba de ofrande, dar nu de un mormînt. Vasele sînt: un castron de tip Lekane, lucrat la roată (pl. IV/2), un alt castron, cu corp arcuit simplu, cu fund inelar, de asemenea lucrat la roată (pl. IV/3), o cană bitronconică cu toarta supraînălțată, modelată, și ea cu roata (pl. IV/5), o strachină lucrată cu mîna, cu margine dreaptă și relativ înaltă, avînd buza teșită oblic în interior (pl. IV/1), un vas tronconic, de dimensiuni mai reduse, lucrat tot cu mîna și decorat cu șir de impresiuni lineare oblice, întrerupte de proeminențe (pl. IV/4). Dintre vase - tipuri curențe ale Latène-ului timpuriu geto-dacic în zona istro-pontică - un interes deosebit îl prezintă cana cu toartă, pe suprafața căreia au fost reprezentate prin incizare trei animale (poate cîini). Dacă informația noastră nu este lacunară - și exceptînd reprezentarea standardului dacic pe un fragment ceramic de la Budureasca, la fel și călăreții pe cai imprimați pe un vas descoperit la Zimnicea -, piese similare cînil cu decor zoomorf de la Dala nu cunoaștem să fi fost descoperite pînă acum în cultura geto-dacă Latène timpurie de pe teritoriul țării noastre. Se pot însă găsi analogii în Latène-ul timpuriu din sudul Dunării, unde motivistica zoomorfă și tehnica de realizare sînt puse pe seama unui curent cultural pornit către sud-vest din aria nord-pontică.

Cele cinci vase menționate se pot data la mijlocul sec. al IV-lea f.e.n., pe baza analogiilor pe care le au cu forme surprinse la Zimni-

Pl.IV.-Vase geto-dace din sec.al IV-lea f.e.n. descoperite la Daia.

cea⁷, Murighiol și Slobozia-orașul Gheorghe Gheorghiu-Dej⁸, dar și ținând seama că unul din ele, castronul cu corp arcuit simplu și fund inelar, are o replică în mormântul nr.1 din 1979, de la Daia, datat cu ajutorul fragmentelor unui skyphos hellenistic.

Descoperirea vaselor de ofrandă a constituit un indiciu sigur pentru a admite că în zona cercetată a fost depus un mormânt getic. Acesta nu a fost însă găsit, deși săpăturile practicate în 1980 s-au extins dincolo de perimetrul monticulației. Pe pereții secțiunilor I și V, paralele, precum și la saparea acestora s-a identificat cu claritate conturul unei gropi moderne. Se poate admite astfel că mormântul va fi fost deranjat, descoperit și evacuat ocazional, eventual la lucrări de arătură - așa cum s-a întâmplat cu mormântul nr.1/1979, de la Daia, și cu un alt mormânt getic, datat de asemenea în sec. al IV-lea f.e.n., aflat tot la Daia prin 1965 și publicat, dar, regretabil, fără a se fi indicat cu precizie locul descoperirii lui.

NOTE

- * La cercetări a participat și Dan Drăguș.
- 1 Cf. Cercetări arheologice, IV, București, 1981, p.30-40.
- 2 W.A.Heurtley, Prehistoric Macedonia, Cambridge, 1939, nr.166, 178, 218, 374, 385, 406 etc.
- 3 Ibidem, nr.413, 421, 422, 433, 434.
- 4 Ibidem, p.166, fig.37.
- 5 Cf. Cercetări arheologice, III, București, 1979, p.43 și urm.
- 6 Ibidem, I, București, 1975, p.111 și fig.4.
- 7 A.D.Alexandrescu, în "Dacia", N.S., XXIV, 1980, fig.23/24, 33/14.
- 8 C.Buzdugan, în Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie, decembrie 1964, vol.I, 1971, p.236, fig.2/3.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES EFFECTUÉES À DAIA

Résumé

En 1980 ont été reprises les fouilles archéologiques de Daia, dép. de Giurgiu. On a investigué un second tumulus - "cendrier". A base des matériaux céramiques découverts (planches I-III) on a établi que l'habitat de l'âge du bronze a appartenu (comme dans le cas de l'autre tumulus - "cendrier") à la phase Tei IV. Au pied du tumulus ont été découverts cinq vases géto-daces du IVe siècle av.n.è. (planche IV) qui substituaient les offrandes funéraires. La tombe proprement-dite géto-dace n'a pas été trouvée, parce qu'elle a été probablement détruite.

par une fosse moderne cavée dans la zone centrale du monticule.

LÉGENDE DES PLANCHES

Pl.I.-Outils et fragments céramiques de la IVe phase de la culture de Tei découverts à Daia.

Pl.II.-Céramique Tei IV de Daia.

Pl.III.-Fragments d'anses et fragments de bols à l'anses découverts à Daia. Phase Tei IV.

Pl.IV.-Vases géto-daces du IVe siècle av.n.è. découverts à Daia.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA PETRIȘORU- RACoviŢENI, JUD. BUZĂU

de ALEXANDRU OANCEA

Campania de săpături arheologice din anul 1980 efectuată în satul Petrișoru, com. Racovișeni, jud. Buzău, a reprezentat finalul cercetării așezării din epoca bronzului de pe platoul Muchiei Băjenarului. Majoritatea observațiilor oferite de o atare cercetare, însumând peste 4.500 m² săpați integral, fiind lămurite în mare măsură, înaintea publicării unui studiu monografic al stațiunii arheologice de la Petrișoru-Racovișeni, vom prezenta succint câteva date din care să reiasă importanța descoperirii și relațiile etno-culturale și cronologice ale grupului nou identificat în localitatea amintită, cu culturile învecinate. Unele informații, publicate deja¹, au prezentat câteva date privind tipul de așezare, stratigrafia, descrierea complexelor, a inventarului arheologic și, de asemenea, ipoteze de lucru în ceea ce privește datarea și încadrarea etno-culturală a descoperirilor, asupra cărora nu vom mai reveni acum.

Campania anului 1980 ne-a prilejuit, în primul rând, o bună cunoaștere a ceramicii.

Modul de lucru al acesteia se prezintă relativ unitar, tehnica de execuție fiind în general aceeași. Degresantul general folosit e reprezentat de cioburi pisate mărunț și, în unele cazuri, pietricele mici, sfărâmate. Numărul mare de cioburi pisate folosite ca degresant la unele vase dau aspectului exterior o înfățișare stropită cu roșu, chiar dacă este acoperit cu slip. Unele categorii ceramice au suprafața acoperită de un strat subțire de slip fin, roșu, în special, dar și cenușiu și gălbui, care, în majoritatea cazurilor, este lustruit. Solul acid al platoului Muchiei Băjenarului a îndepărtat de pe majoritatea vaselor slipul (în cazul când acesta a fost utilizat), uneori erodând adânc suprafața. Arderea vaselor s-a făcut în cuptoare a căror gură de ventilație nu era în întregime închisă și din acest motiv culoarea pereților variază între cenușiu și brun. Unele nuanțe de brun spre roșiatic sînt datorate compoziției lutului ce conține compuși feruginoși. Sînt întâlnite și vase de culoare neagră, arse reducător.

Din punct de vedere tipologic distingem la Petrișoru-Racovișeni, în etapa actuală, mai multe categorii ceramice pe care le definim astfel:

Tipul I - recipiente grosiere cu corpul alungit și ușor bombat, ornamentate cu brîfuri (alveolare, cu creștături oblice sau cel mai adesea cu brîfuri simple), butoni rotunzi sau alungiți orizontal, suprafața ma-

jonuții vaselor din această categorie fiind brăzdată de incizii adânci neregulate, realizate cu măturica sau pleptenele.

Tipul II - vase-sac, relativ grosier executate, scunde, cu corpul arcuit simplu, cu ornamente asemănătoare vaselor tipului I.

Tipul III - recipiente cu profil de butoiș, înalte, dispunând pe diametrul maxim de butoni alungiți orizontal.

Tipul IV - boluri ornamentate cu butoni sau brfuri simple sub buză.

Tipul V - vase de dimensiuni mari, joase, cu un diametru foarte larg, cu profil relativ bitronconic, dispunând de două torți masive (uneori cu butoni sau creastă) pe diametrul maxim. Ornamentația e realizată prin mai multe brfuri simple întrerupte de butoni alungiți.

Tipul VI - vase mari, înalte, cu pereții verticali, curbați brusc spre fundul foarte mic comparativ cu gura, profilat. În zona curburii sînt plasate două torți masive, simple, cu creastă sau butoni. Ornamentația constă din mai multe brfuri simple, paralele și orizontale și butoni alungiți.

Tipul VII - vase bitronconice de dimensiuni mijlocii sau mici, cu două torți pe diametrul maxim, ornamentate cu brfuri simple plasate sub buză, decoruri aplicate, în relief, butoni.

Tipul VIII - castroane largi, scunde, cu o toartă pe diametrul maxim, apropiate ca formă și motivistică de castroanele monteorene din ultimele faze de existență ale acestei culturi.

Tipul IX - oale cu corpul arcuit, ornamentate prin incizii sau aplicații.

Tipul X - vase cu corpul etajat, cu o toartă mică, nefuncțională, în zona de contact a celor două etaje, ornamentate numai prin incizii.

Tipul XI - cești cu toartă, avînd decor incizat și motivistică preluată din ornamentația incizată de pe vasele fazelor finale ale culturii Monteoru, realizată însă într-o manieră deosebită; cu două torți, întoldeauna neornamentate.

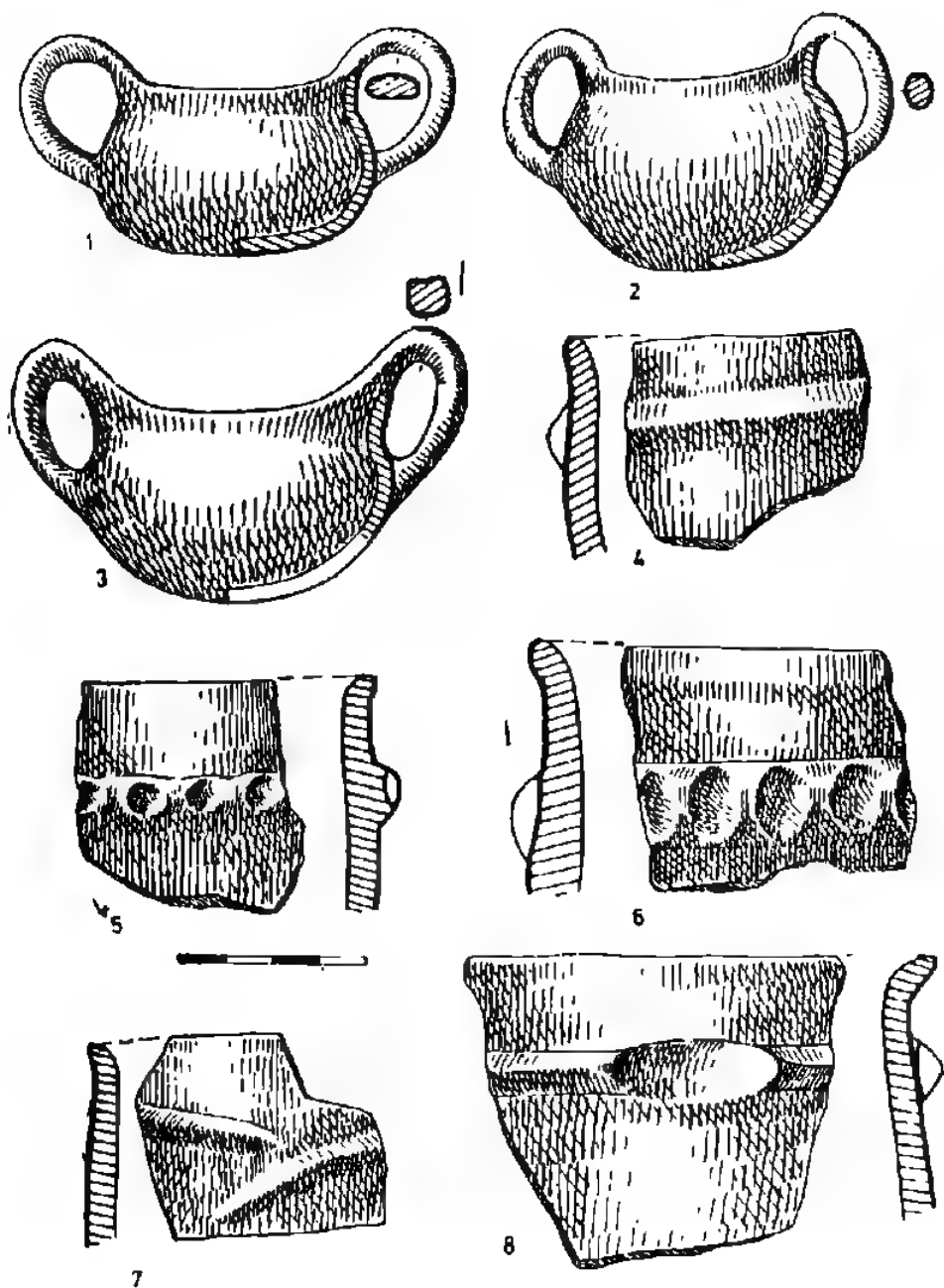
Tipul XII - vase în formă de ghiveci de flori, de mici dimensiuni.

Tipul XIII - strecurători.

Fiecare tip menționat dispune de mai multe variante distincte (cîteva profiluri și forme caracteristice am reprodus în pl.I).

Campania anului 1980 a confirmat în mare măsură observațiile anterioare, care, completate prin date, în prezent în marea lor majoritate inedite, vin să ne ofere imaginea unui nou grup cultural din epoca bronzului, pe care l-am numit, după așezarea sa cea mai bine cercetată, aspectul cultural Petrișoru-Racovișeni. Acest nou grup cultural, de origine răsăriteană, strîns înrudit cu culturile Sabatinovka și Coslogeni, influențat de purtătorii culturii Monteoru din ultimele etape de evoluție ale acestei culturi, reprezintă totuși o dezvoltare locală, cu un facies aparte, pe baza căruia poate fi lesne identificat. Aria ocupată de acest nou aspect cultural suprapune, în mod semnificativ, fosta arie a fazei Monteoru IIB-Bălințești²; sud-estul Transilvaniei (Roșbav³, Peteni⁴), nord-estul Munteniei (Petrișoru-Racovișeni, Tîrșor⁵, Cîrlomă-

Pl. I – Vase și profile de vase descoperite la
Petrișoru-Racovițeni, jud. Ruzău

nești⁶, Berca⁷, Pîntelești-Năeni⁸, Cojateu⁹, Bozioru¹⁰, Pietroasa Mică¹¹, Săpoca¹² etc.) și sudul Moldovei (Corăteni¹³). Caracteristicile acestui nou aspect cultural, deosebite de grupurile Noua și Conlogeni, sînt date de tipul deosebit de stațiune arheologică - "oșmp de gropi"¹⁴ -, cu o ceramică, care, prin forme și ornamente (în special decorul realizat cu măturica și pleptenele, în proporție mare, sau cel obținut printr-o succesiune de brfuri netede), reprezintă o clară diferență față de culturile învecinate, de inventarul în care unelte de piatră și de metal utilizate de o populație sedentară de agricultori și crescători de animale predomină comparativ cu cele de os și corn și de împrumuturile de caracter Wietenberg III, în zona Transilvaniei și Monteoru Iib-Balintestii, în restul ariei culturale, evidente în ceramica acestui aspect. Tot ceramica noului grup, intrus în aria amintită, pune în lumină originea lor, de caracter clar răsăritean, în care fondul Sabatinovka timpuriu apare amestecat cu elemente finale din cadrul mai multor grupuri desprinse la sfîrșitul perioadei bronzului mijlociu din culturile Catacombnaia, Mnogovalikovaia și Srubnaia. Începutul formării aspectului cultural Petrișoru-Racovițeni este bine documentat printr-o serie de descoperiri ce marchează primele apariții ale ceramicii de tip Petrișoru-Racovițeni la sfîrșitul fazei Monteoru IIa.

În cadrul culturii Monteoru, în ultima etapă de evoluție, Monteoru Iib-Balintestii, pe baza observațiilor oferite de stratigrafia orizontală realizată la Pietroasa Mică¹⁵, au fost sesizate, cu probabilitate, trei subetape de dezvoltare. Prima se leagă strîns de fazele anterioare Monteoru Ia și IIa, marcînd etapa de maximă dezvoltare a culturii Monteoru în aceeași fază. A doua consemnează pătrunderi numeroase a grupurilor aspectului cultural Petrișoru-Racovițeni pînă în zona centrală a ariei culturii Monteoru. Ca urmare grupurile Monteoru Iib-Balintestii încep să fie dislocate, unele dintre ele izolate, încep să utilizeze ceramica de tip Petrișoru-Racovițeni. Izolate, ele se vor topi în masa populațiilor care vor crea culturile perioadei tîrzii a epocii bronzului. A treia subetapă a fazei Monteoru Iib-Balintestii reprezintă impunerea noului mod de existență caracteristic populațiilor de origine răsăriteană. La începutul acestei subetape încetează majoritatea așezărilor și necropolele de tip Monteoru. Puținele grupuri monteorene, care, izolat, își mai continuă existența, încep să utilizeze un alt ritual funerar, legat de impunerea ritualurilor de tip răsăritean, orientare cu capul întotdeauna la est ca în cadrul culturilor Srubnaia¹⁶ și Sabatinovka¹⁷ (în cimitirul nr. 4 de la Sărata Monteoru - faza Monteoru IIa - sînt menționate cîteva morminte orientate E-V; marea majoritate însă sînt orientate V-E¹⁸, sau modul de depunere a cadavrului în groapă, strîns "împachetat" prin legare, obicei constatat încă dintr-o etapă timpurie Srubnaia în necropolele de la Sintagsta¹⁹ sau Miuse²⁰).

Limita inferioară a aspectului cultural Petrișoru-Racovițeni pare să se petreacă la sfîrșitul epocii tîrzii a bronzului.

Aspectul cultural Petrișoru-Racovițeni - alături de aspectul com-

plex și relativ bine cunoscut Gfria Mare IV-Verbicioara V-Tel V, de culturile Coslogeni, Noua și Wietenberg IV, Crucești-Belegis (Mureș final ?) și Suciu de Sus - se înscrie în vastul proces istoric de constituire în zorii primei epoci a fierului a fundalului necesar realizării unei noi sinteze culturale, reprezentând momentul deplin al constituirii și afirmării a populației tracice în spațiul carpato-danubiano-pontic.

N O T E

- 1 A.Oancea, Cercetări arheologice, MIRS, II, București, 1976, p.191-239, fig.7/6,7; 15/1-7; 16/4-9,12,13; 17/1-8; 18/4-5; 19/3-6; idem, Cercetări arheologice, MIRS, III, București, 1979, p.39-43; idem, Cercetări arheologice, MIRS, IV, București, 1981, p.41-43; idem, SCIVA, 1980, 4, p.620.
- 2 O discuție privind terminologia și cronologia etapei finale a culturii Monteoru, vezi la A.Oancea, SCIVA, 31, 1980, 4, p.615-621.
- 3 Cercetări Alexandru Vulpe și Mariana Marcu.
- 4 Z.Szekely, Așezarea din epoca bronzului de la Peteni, com.Zăbala, comunicare susținută la sesiunea anuală de rapoarte, Oradea 9-11 martie 1979. La Peteni au fost descoperite morminte cu un rit și ritual asemănător grupului cu morminte "împachetate" de la Pietrosu Mică. Tot la Peteni a fost menționată descoperirea unei categorii ceramice decorate cu măturica. Până la publicarea integrală a materialului arheologic, considerăm descoperirea de la Peteni caracteristică aspectului cultural Petrișoru-Racovițeni.
- 5 Materiale studiate prin bunăvoința lui Gh.Diaconu.
- 6 A.Oancea, Cercetări arheologice, II, p.191-239.
- 7 Cercetări inedite Ion Chicișeanu.
- 8 Alexandru Vulpe și Vasile Drâmbocianu, SCIVA, 2, 1981, fig.14/10.
- 9 Cercetări inedite Vasile Drâmbocianu.
- 10 Cercetări inedite Vasile Drâmbocianu.
- 11 A.Oancea, "Dacia", N.S., XXV, 1981 p.131-135.
- 12 Cercetări periegetice M.Baile, M.Tsoni și V.Drâmbocianu.
- 13 Informații Bobi Victor.
- 14 Termen utilizat pentru prima dată de Alexandru Vulpe la Colocviul asupra epocii bronzului, București, 3-5 decembrie, 1973.
- 15 A.Oancea, "Dacia", N.S., XXV, 1981 p.131-135.
- 16 N.K.Kacealova, SA, 3, 1978, p.69-79.
- 17 I.N.Sarafutdinova, SA, 3, 1968, p.16-34.
- 18 E.Zaharia și A.Alexandrescu, SCIV, 2, 1951, 1, p.163.
- 19 V.F.Galkin, SA, 4, 1977, p.53-73.
- 20 L.S.Illukov, SA, 1979, fig.6/3.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE PETRIȘORU-RACOVÎTENI, DÉP. DE BUZĂU

Résumé

En 1980 on a fini la campagne de fouilles entreprise dans l'établissement de l'âge du bronze situé au point nommé "Muchia Băjenarului" et dont les résultats n'ont fait que confirmer, en grande mesure, les observations antérieures.

Tout l'inventaire y découvert nous a offert l'image d'un nouveau groupe culturel de l'âge du bronze que nous avons nommé "l'aspect culturel de Petrișoru-Racovițeni". Son origine est orientale, il est apparenté avec les cultures de Sabatinovka et Coslogeni et il est influencé par les porteurs de la culture de Monteoru, respectivement de la dernière étape d'évolution de cette culture. L'aire occupée par ce nouvel aspect culturel superpose, d'une manière significative, l'ancienne aire de la phase Monteoru II b - Balintesti.

Une caractéristique du nouveau groupe culturel est représentée par le type particulier de station archéologique - "le champ à fosses". La céramique aussi a une note spécifique. Celle-ci éclaire l'origine orientale des porteurs de la dite culture, où les éléments de la culture ancienne de type Sabatinovka apparaissent mêlés avec des éléments finaux appartenant à plusieurs groupes détachés des cultures de Catambnaia, Mnogovalikovaia et Srubnaia.

Dans l'espace carpato-danubien l'apparition du groupe Petrișoru-Racovițeni peut être située au plus tard au niveau de la IIème étape de la culture de Monteoru. La limite inférieure paraît être située à la fin de l'âge du bronze.

LÉGENDE DE LA PLANCHE

Pl. I. - Vases et profils de vases découverts à Petrișoru-Racovițeni, dép. de Buzău.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DIN COM. VALEA ARGOVEI, JUD. CĂLĂRAȘI

de GEORGE TROHANI

La 1 km nord de comuna Valea Argovei cursul Măștiștii se îngustează. Malul drept, în care apa bate în continuu, este prevăzut cu o fală abruptă ce suferă un neîncetat proces de transformare și erodare. Malul stâng, în schimb, deși și el abrupt, prezintă pante mai domoale, care într-un loc înalțează mult în apă, formând ostrovul "La Leu".

Deoarece periegherile efectuate în această zonă au descoperit urme ceramice din sec. II-I f.e.n., IV e.n. și IX-X e.n., precum și numeroase oase umane², Muzeul Național de Istorie al R.S. României în colaborare cu Muzeul Județean Ilfov au efectuat în vara anului 1980 un mic sondaj.

Secțiunea trasată pe latura de vest a ostrovului a stabilit existența următoarei stratigrafii (fig. 1): 1. strat de pământ aluvionar, gros de 0,55 m, negru mărui, cu rare urme arheologice; 2. pământ negru, gros de 0,25 m, bogat pigmentat cu concrețiuni calcaroase, conținând relativ puține fragmente ceramice din sec. IX-X e.n. și sec. XVII-XVIII. Din acest nivel pornesc gropile a opt morminte de înmormântare; 3. strat de pământ argilos, gros de 0,50 m, castaniu-gălbui, steril din punct de vedere arheologic; 4. apă.

Acceași stratigrafie a fost constatată și în unele porțiuni, ce prezentau prăbușiri, de pe malul estic al ostrovului.

Din analiza stratigrafică a tuturor porțiunilor unde ea a fost posibilă, și în special a celei din secțiunea trasată, s-a putut stabili că locuirile aparținând sec. II-I f.e.n., IV e.n. și IX-X e.n. au fost efemere, nedescoperindu-se urmele nici unei locuințe. În schimb mormintele, ale căror gropi pornesc din stratul 2 și se adâncesc cu 0,25-0,40 m în stratul 3, sînt toate feudale, datînd din sec. XVII-XVIII, perioadă de cînd datează unele materiale descoperite în gropile lor (tradiția existenței unui cimitir în acest loc nu s-a păstrat).

Mormintele (în număr de 8) sînt orientate est-vest și toți morții au antebrațele pe piept. Nu s-au descoperit monete sau alte obiecte de inventar. Într-un singur caz s-a constatat o suprapunere de morminte - m. 5 suprapunîndu-l pe m. 4, însă groapa lui m. 5 a fost săpată mai puțin adînc pentru a nu deranja osemintele din m. 4.

*

Concomitent cu cercetările prezentate mai sus s-a efectuat un

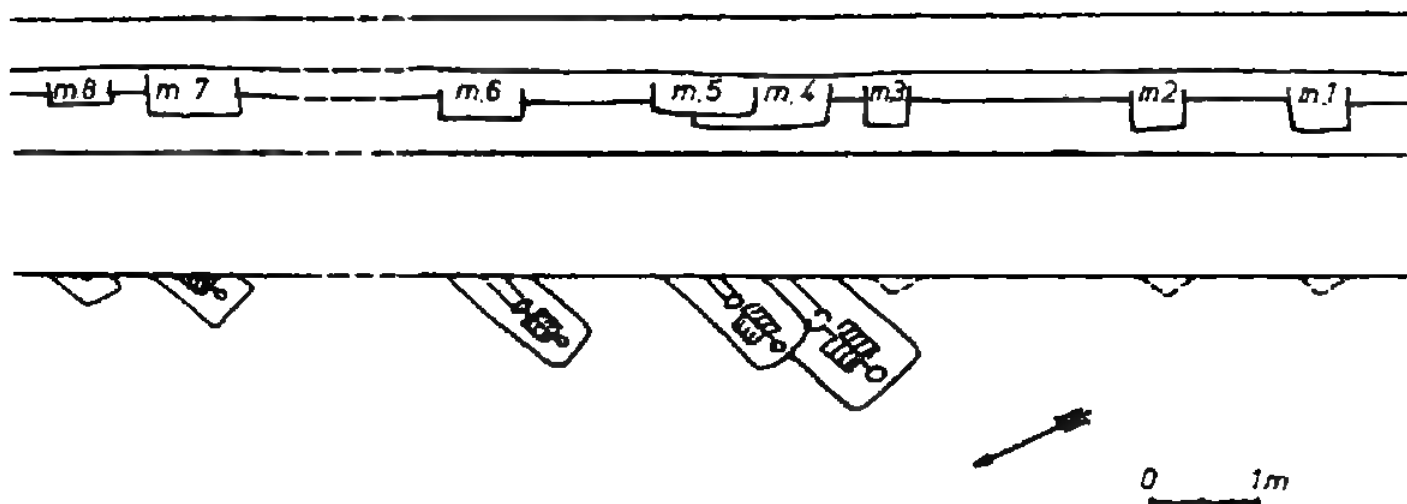

Fig.1.- Profilele și planurile gropilor de morminte feudale descoperite pe ostrovul "La Leu".

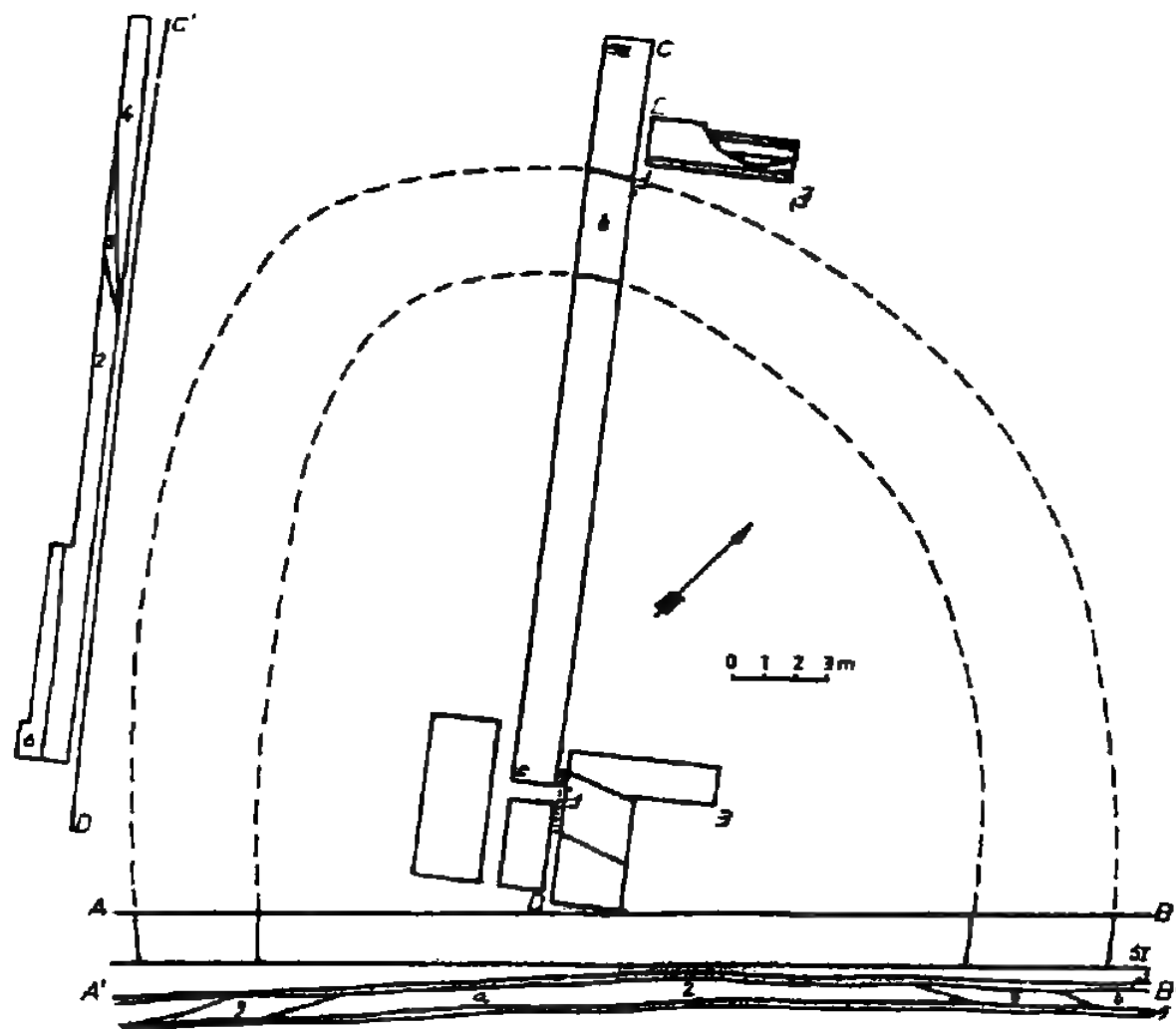

Fig.2.- Planul și profilele secțiunilor trasate pe tumulul de la nord de ostrovul "La Leu".

sondaj și pe un tumul situat pe coama dealului ce străjuiește la nord-estul. Sondajul a fost determinat de existența unui șanț (S.I.), săpat pentru lucrări de irigaie, care a afectat în parte tumulul.

De formă rotundă neregulată, tumulul măsoară inițial, în diametru, 25-30 m. Azi, prin aplatizare, are un diametru de 30-36 m și o înălțime maximă de 0,72 m față de solul actual și 0,90 m față de nivelul de construcție (fig.2).

Stratigrafic, sub stratul vegetal-arabil (1), gros de 0,40-0,50 m, negricios, devenit ușor argilos, bulgăros-colțos, urmează o depunere neagră-cenușie cu concrețiuni calcaroase (2), argilooasă, bulgăroasă, cu o grosime de 0,55-0,75 m, ce alcătuiește pământul adus pentru ridicarea tumulului. O porțiune din această depunere, care constituie partea superioară a tumulului, s-a scurs, având în prezent o culoare negricios-vineție (3).

În afara tumulului, sub stratul arabil și suprapunând în parte pământul scurs, se află o depunere groasă de 0,40-0,50 m de culoare negricioasă-cenușie, argilooasă, compactă (4).

Sub toate aceste straturi de pământ se află o argilă castanie compactă (5), care constituie la partea superioară nivelul de construcție al tumulului.

În zona centrală a tumulului s-a constatat existența unei lentile de pământ galben (6) din a cărei margine de vest pornește o groapă, adâncă de 1,40 m față de solul actual, conținând același tip de pământ care a constituit depunerea inițială pentru ridicarea tumulului, dar având o culoare predominant negricioasă.

În timpul săpăturilor, în zona centrală a S.I s-a descoperit un fragment de os de bovid (a), în S.II a unui cal (b), iar în S.III a altora două de cal (unul din ele provine de la un cal puț și înalt).

Deosebit de remarcant este descoperirea în zona centrală a tumulului, în S.II, la adâncimea de 0,60 m sub solul actual, a unui metatars și a unei tibii de om (c). Descoperirea lor însă în apropierea unei gropi de șobolan, în care se afla un ciob feudal din sec.al XVIII-lea, pune anumite dubii asupra descoperirii. Totuși, dată fiind apartenența lor a unui individ uman - și în treacăt fie spus, pe terasa din acest loc a Monasticeii neexistând nici o necropolă -, precum și prezența, în partea superioară a tumulului, a unor fragmente osoase de bovid și cal, ne îndeamnă a presupune existența, în vechime, a unui mormânt ce se afla situat în partea superioară a tumulului și care a fost distrus prin eroziune și arătură.

Datarea acestui mormânt, secundar în tumul, este foarte neevoicoasă. Ținând însă seama de prezența și modul de răspândire a oaselor de bovid și cal, de analogiile cu descoperiri din alte zone - vezi descoperirile de la Vitănești - bănuim că acest mormânt trebuie să fi aparținut unui val de popoare migratoare din sec.X-XII e.n. (pecenegi-cumani).

În ceea ce privește tumulul propriu-zis, și anume lipa din groapa centrală special amenajată și acoperită în parte cu o lentilă de pământ galben, se îndeamnă a socoti respectivul tumul drept un mormânt cenotaf. Iar datarea lui, pe baza analogiilor stratigrafice, se înscrie în perioada practicării înmormântărilor cu ocru de la sfârșitul neoliticului până spre sfârșitul epocii bronzului.

N O T E

- 1 Din acest loc datează descoperirea mai veche a unui colț de mamut, cf. D. Serbănescu și G. Trohan, Ilfov - file de istorie, București, 1978, p. 39 (Lunca).
- 2 Ibidem, p. 3, nr. 49.
- 3 Identificări Alexandra Bolomey.
- 4 D. Serbănescu și G. Trohan, op. cit., p. 32, nr. 56.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE LA COMMUNE VALEA ARGOVEI, DÉP. DE CĂLĂRAȘI

Résumé

Au nord de la commune Valea Argovei, dans un flot, dénommé "La Leu", on a découvert des traces des siècles II-I av. n. è., IV n. è. ainsi qu'un cimetière du XVIIe-XVIIIe siècles.

Au nord de l'flot, sur la colline, se trouve un tumulus qui contenait une tombe-cénotaphe datant d'une époque comprise entre la fin du néolithique et la fin de l'âge du bronze.

LEGENDE DES FIGURES

Fig. 1. - Profils et plans des tombes féodales découvertes sur l'flot "La Leu".

Fig. 2. - Plan et profil des sections du tumulus situé au nord de l'flot "La Leu".

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DIN COM. NICOLAE TITULESCU, JUD. OLT

de GEORGE TROHANI
și TRAIAN ZORZOLIU

În cadrul planului de cercetare a unor zone mai puțin cunoscute din punct de vedere arheologic, Muzeul Național de Istorie al R.S. România, în colaborare cu Muzeul din Drăgășești-Olt, s-a urmărit studierea unei porțiuni de pe cursul mijlociu al Vedei, și anume zona cuprinsă între localitățile Crâmpoia și Văleni.

Valea Vedei prezintă în aceste locuri o luncă destul de largă și o albie meandrată, intens aluvionată, cu aspect de terasă aluvială (3-5 m), dominată în special la vest de o terasă relativ înaltă (8-15 m) ce se continuă spre vest cu Câmpia Bolanului¹. În dreptul comunei Nicolae Titulescu - la hotarul dintre satele Ungureni și Titulești - se află confluența pârului Dorofeu cu râul Vedeia.

Perleghezele și micile sonde efectuate au dus la identificarea câtorva puncte arheologice, ele adăugându-se cunoștințelor referitoare la castrul roman de la Crâmpoia (Ghloca)².

1. Între colțul de sud-vest al satului Ghimpeșeni Noi și Vedeia se află un mic tell (diametru circa 40 m), mult aplatizat și distrus în mare parte prin excavare. Cole câteva fragmente ceramice descoperite aparțin culturii Cernavoda III (fig. 1/1).

2. În colțul de sud-vest al pădurii Zăvoiei, pe malul stâng al Dorofeiului, se află vechea vatră a satului Ungurei, menționat în documente pentru prima dată în 1666³. Aflat încă în lunca inundabilă, satul s-a mutat spre sfârșitul sec. al XIX-lea pe dealul Ungurei (terasa înaltă a Vedei), loc pe care se află și astăzi.

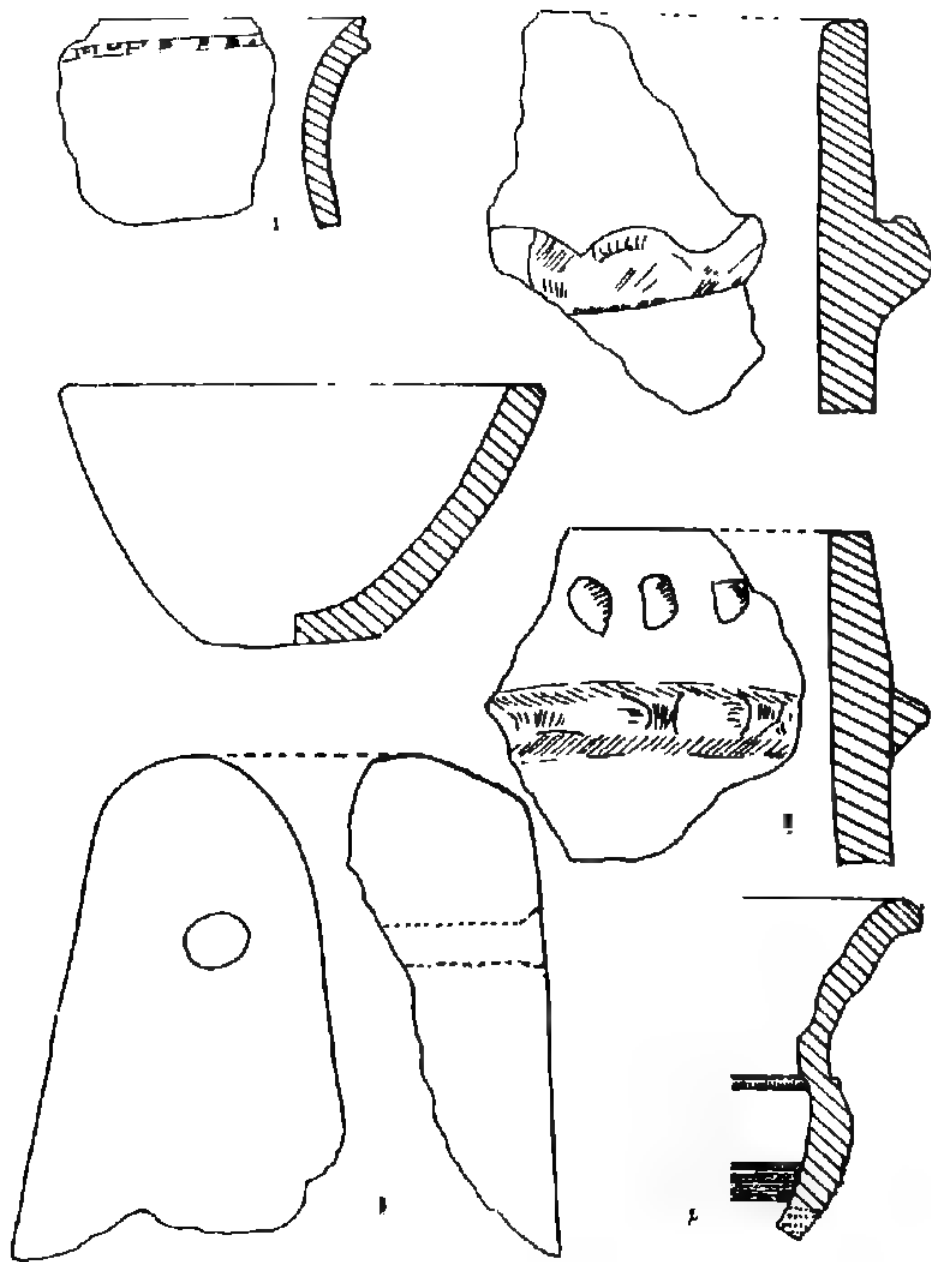
Din vechiul sat au mai rămas în picioare doar ruinele bisericilor cu hramul Sfântului Nicolae și Sf. Gheorghe. Ea a fost construită în 1820 și refăcută în 1844⁴ (fig. 2, 3).

Relativ nouă, biserica se remarcă prin caracterul îngrijit în care a fost lucrată. În formă de navă (18 x 7,70 m), ea era împărțită în trei: altar, naos și pronaos.

Altarul are exteriorul împărțit în cinci laturi, iar interiorul arcuit. În partea de nord, săpată în zid, se află o mică proscomidie, cu partea superioară arcuită. Tavanul altarului era boltit.

Naosul este aproape pătrat (5,80 x 5,50 m) și trebuie să fi fost acoperit cu o cupolă sprijinită pe patru arcuri.

Pronaosul este dreptunghiular (6 x 5,50 m). Partea superioară era probabil o boltă sprijinită pe patru arcuri.

Fig.1.-Piese descoperite pe rama comunei Nicolae Titulescu.

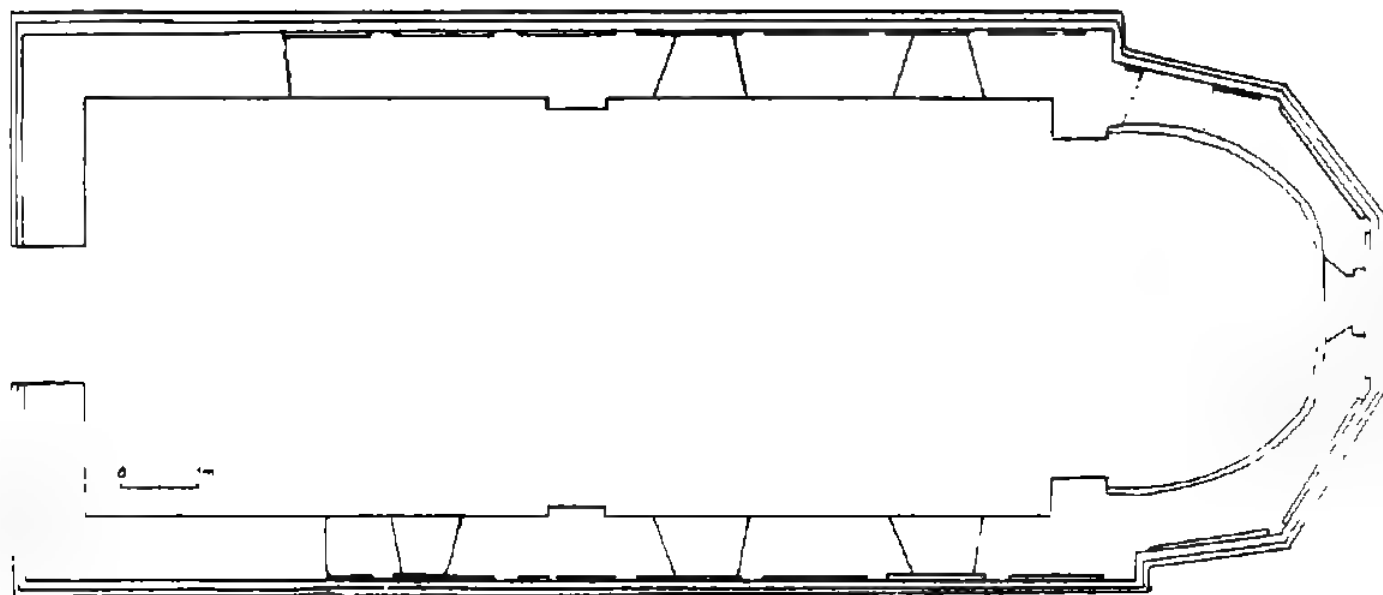

Fig.2.-Planul vechii biserici din Ungurei-Titulești.

Tot interiorul bisericii era acoperit cu picturi în frescă. În momentul cercetărilor arheologice în altar s-au descoperit mai multe fragmente, provenind din bolta prăbușită, pe care predomină decorul brun-roșcat pe fond galben.

Pe înălțimea păstrată a pereților, sub un brfu decorativ de linii și triunghiuri, ce despărțea bolta de pereții verticali, se observau foarte vag siluetele a șase sfinți (trei la stînga și trei la dreapta ferestrei din centru).

În naos, pe peretele sudic, se vedeau siluetele unui sfinț între zidul despărțitor dinspre altar și prima fereastră și a doi sfinți în spațiul dintre ferestre. Iar pe canaturile primei ferestre (cea dinspre est) erau reprezentați "Sf. Kosma" și Sf. Damian, în timp ce pe cele ale ferestrei de a doua (dinspre vest) doi sfinți "mucenici".

Pe peretele nordic, doar în spațiul dintre ferestre se mai observau doi sfinți militari în picioare.

Spațiile de sub arcurile de nord și sud ale naosului cuprindeau câte o singură scenă.

În pronaos, pe peretele sudic se aflau câte un sfinț la dreapta și stînga ferestrei. Iar pe peretele nordic, care nu este ferestruit, se vedeau siluetele a trei sfinți.

Din această lapidară însușire a decorației murale se poate constata că pictorul-zugrav a preferat să decore lăcașul cu scene influențate mai mult de arta apuseană, ce pătrunsese la noi în prima jumătate a sec. al XIX-lea, decât de cea tradițional bizantină.

În ceea ce privește exteriorul bisericii, netencuit, zidurile sînt prevăzute - la 1,25-1,50 m deasupra solului - cu două sociuri de două, respectiv de un rînd de cărămizi. Deasupra se înalță pereții propriu-zisi, care au o fațadă casetată suprapusă de o cornișă din cărămizi rotunjite. Sub streșină se afla un rînd de ochișă (azi mai păstrîndu-se doar cîteva). Deasupra naosului se ridica probabil o turle.

3. În marginea de nord a actualului cimitir al satului, situat în curtea noii biserici, cercetările de suprafață și sondajele efectuate au dus la identificarea unor așezări din mai multe perioade istorice:

a) epoca bronzului: cîteva silexuri și fragmente ceramice dintr-o pastă porceasă cu mult nisip, pietriș și bucăți de calcar provin din vase mari de provizii; decorația vaselor constă din brfuri alveolare asociate uneori cu impresiuni variate ca formă; prin formă și decor aceste vase aparțin fazei a IV-a a culturii Tei⁵ (fig. 1/2, 3);

b) cultura geto-dacă este reprezentată prin mai multe fragmente de vase lucrate cu mîna sau la roată, ce se datează în sec. II-I î.e.n.

Din rîndul ceramicii lucrate cu mîna, dintr-o pastă cărămie sau cenușie, menționăm:

- vase mari de provizii cu buza răsfîrțată oblic spre exterior, avînd marginea exterioară verticală; corpul trebuie să fi fost bitronconic;

- fructiera cu marginea fațetată;

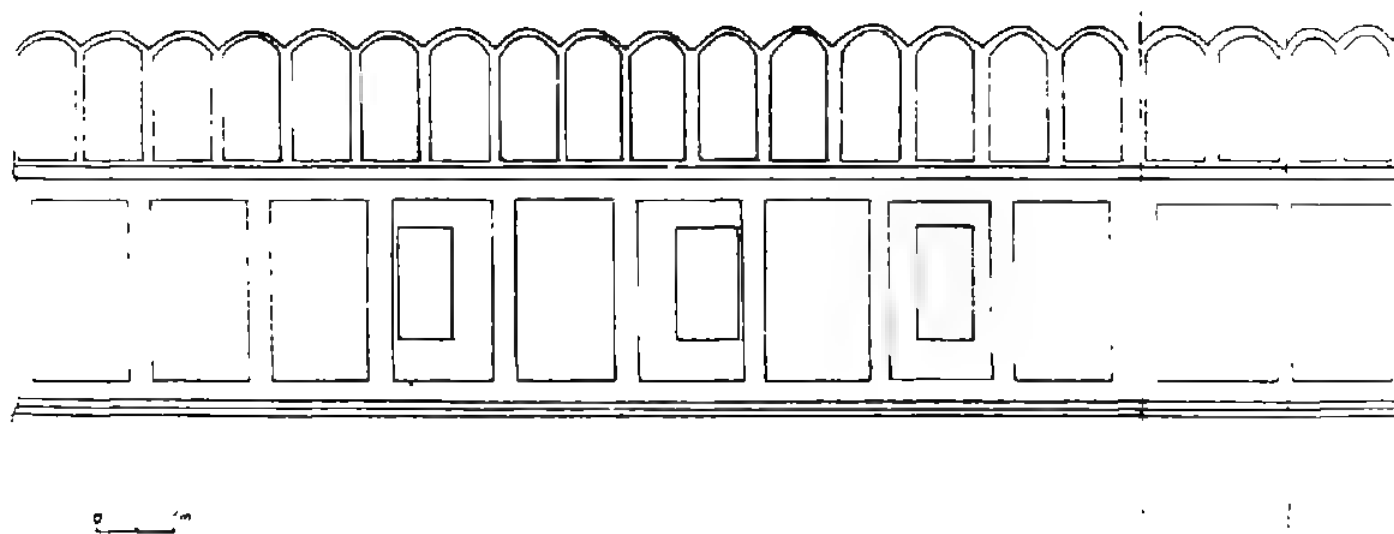

Fig. 3.—Peretele de sud al vechii biserici din Ungurei-Titulești.

- vasul cu pereții arcuți și decorați cu brfuri alveolare;
- vasul prevăzut pe corp cu butoni rotunzi sau cu apucători plate semicirculare, dreptunghiulare sau în formă de șa; uneori vasul este de dimensiune mică;
- căjuța;
- cana cu toarta supraînălțată și prevăzută în partea superioară cu un spin (pasta este de culoare neagră-cenușie);
- bolul de formă tronconică (pastă cărămizie) (fig.1/4).

Lucrate la roată, dintr-o pastă de culoare cenușie, sînt cîteva funduri inelare ale unor căni sau castroane, iar dintr-o pastă cărămizie-cenușie un fragment de strecurătoare (fig.1/6). Tot acestei perioade îi aparține un fragment de greutate (fig.1/5).

c) sec. al IV-lea e.n. este reprezentat prin cîteva fragmente ceramice; unul dintre ele este un fund inelar ce a aparținut unui castron.

d) sec.IX-X e.n. este o perioadă de o relativ intensă locuire, în a cărei mărturie stau numeroasele fragmente ceramice decorate cu linii orizontale incizate; tot acestei perioade pare a-i aparține un fragment de greutate de lut ars ce are o formă piramidală.

4. În dreptul băii comunale, pe marginea terasei și pe o lungime de circa 200 m pînă în dreptul C.A.P.-ului, s-au descoperit cîteva fragmente ceramice geto-dace (sec.II-I f.a.n.) și numeroase din sec. IX-X e.n.

5. În marginea de nord-est a satului Văleni, în dreptul unei păduri de stejar și salcîm, au apărut cîteva fragmente ceramice geto-dace și din sec.IX-X e.n.

6. Într-o livadă de pruni, situată la sud de pădurea menționată mai sus, au apărut mai multe fragmente ceramice din sec.IX-X e.n.

În concluzie, deși descoperirile sînt relativ modeste, ele vin să completeze harta arheologică a unei zone puțin cercetată pînă în prezent.

N O T E

- 1 P.V.Coteș și V.Urucu, Județul Olt, București, 1975, p.24.
- 2 D.Tudor, Oltenia romană, ed.a III-a, București, 1968, p.260, 262 și 287.
- 3 N.Iorga, Studii și documente, VII, p.273-274.
- 4 G.I.Lahovary, Marele dicționar geografic al României, V, 1902, p. 603, 604; N.Stoicescu, Repertoriul monumentelor istorice din Tara Românească, Craiova, 1970, p.683.
- 5 V.Leahu, Cultura Tei, București, f.a., p.114-115.

**LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE LA COMMUNE
NICOLAE TITULESCU, DÉP. D'OLT**

Résumé

Les recherches archéologiques effectuées sur une portion du cours de la Vedea, à la confluence avec le Dorofeiu, ont porté à la découverte de plusieurs points contenant des traces anciennes.

La plus ancienne découverte, appartenant à la culture Cernavoda III, a été faite sur un tell de Ghimpejenii Noi (no.1).

D'autres découvertes - de l'âge du bronze (la culture Tel IV), gèto-dace (IIe-Ier siècles av.n.è.), IVe siècle n.è. et IXe-Xe siècles ont été faites surtout au nord du cimetière actuel de la commune (no.3).

À part cela d'auteur insiste à décrire l'ancienne église (no.2) du commencement du XIXe siècle, aujourd'hui ruinée.

LEGENDE DES FIGURES

Fig.1. - Objets découverts dans la commune Nicolae Titulescu, dep. d'Olt.

Fig.2. - Le plan de l'ancienne église de Ungurei-Titulești.

Fig.3. - Le mur du sud de l'ancienne église de Ungurei-Titulești.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DIN CASTRUL MICIA (COM. VEȚEL), JUD. HUNEDOARA

de LIVIU PETCULESCU
ALEXANDRU TOMA NEMOIANU
RUXANDRA ANASTASIU

În cadrul șantierului complex Micia, un colectiv al Muzeului Național de Istorie, format din cei trei autori ai raportului, a continuat în 1980 cercetarea castrului¹. Această a 5-a campanie de săpături în castru s-a desfășurat în condiții deosebit de dificile. Intrucât părțile de nord și de sud ale obiectivului au fost înșămfinate cu culturi cu perioadă mare de vegetație (porumb), singura zonă rămasă accesibilă cercetării a fost cea centrală, delimitată de șoseaua națională și calea ferată. S-a adăugat apoi faptul că săpăturile s-au efectuat în trei etape cu mari întreruperi (în lunile: iulie, octombrie și noiembrie-decembrie).

În condițiile menționate s-a hotărât prelungirea secțiunii S III, executate în 1978-1979, până în dreptul laturii de est a zidului de incintă, pentru a se dubla pe întreaga ei lungime secțiunea S II 1977, situată la 0,50 m spre nord. S-a urmărit astfel efectuarea prin secțiunii succesive a unei cercetări în suprafață și în zona est-centrală a castrului (fig. 1).

Secțiunea S III a fost prelungită pe distanța $\approx 78,20$ m, având lățimea de 2 m ca și în anii precedenți, cu excepția unui tronson lung de 4,75 m situat la capătul dinapre est, unde din cauza escarpei șoselei ea a fost îngustată la 1,30 m. S-au cruțat 5 platforme lungi de 2,20 m și late de 0,75-0,80 m, în dreptul pomilor ce mărginesc șoseaua.

Și în această secțiune au fost surprinse cele două nivele de locuire de epocă romană, cunoscute din săpăturile anilor precedenți. Primul nivel, cel superior, a fost puternic afectat de lucrările agricole, fiind solului în jumătatea estică a castrului fiind cu aproximativ 1 m mai jos decât în jumătatea vestică. Deci nivelul apare chiar la baza pământului arabil și este foarte răscolită, conținând relativ puține materiale arheologice. Dintre piesele databile menționăm o fibulă de tipul *Kräftprofilierter Fiebel*.

Zidul de incintă al castrului, care trebuia să fie situat între 2 m și 3,70 m de la capătul estic al secțiunii, nu a fost surprins, fiind total distrus în 1966-1967, cu ocazia lucrărilor de construcție a unui canal de scurgere a apei aparținând termocentralei Mintia. În agger a fost practică o groapă modernă care pleacă de la nivelul pământului arabil; pe fundul ei au fost descoperite lespezi mari, sumar fasonate din augit-andezit de Uroi sau piatră locală. Probabil că aceste lespezi provin din canalul de scurgere al apelor uzate din castru, descoperit

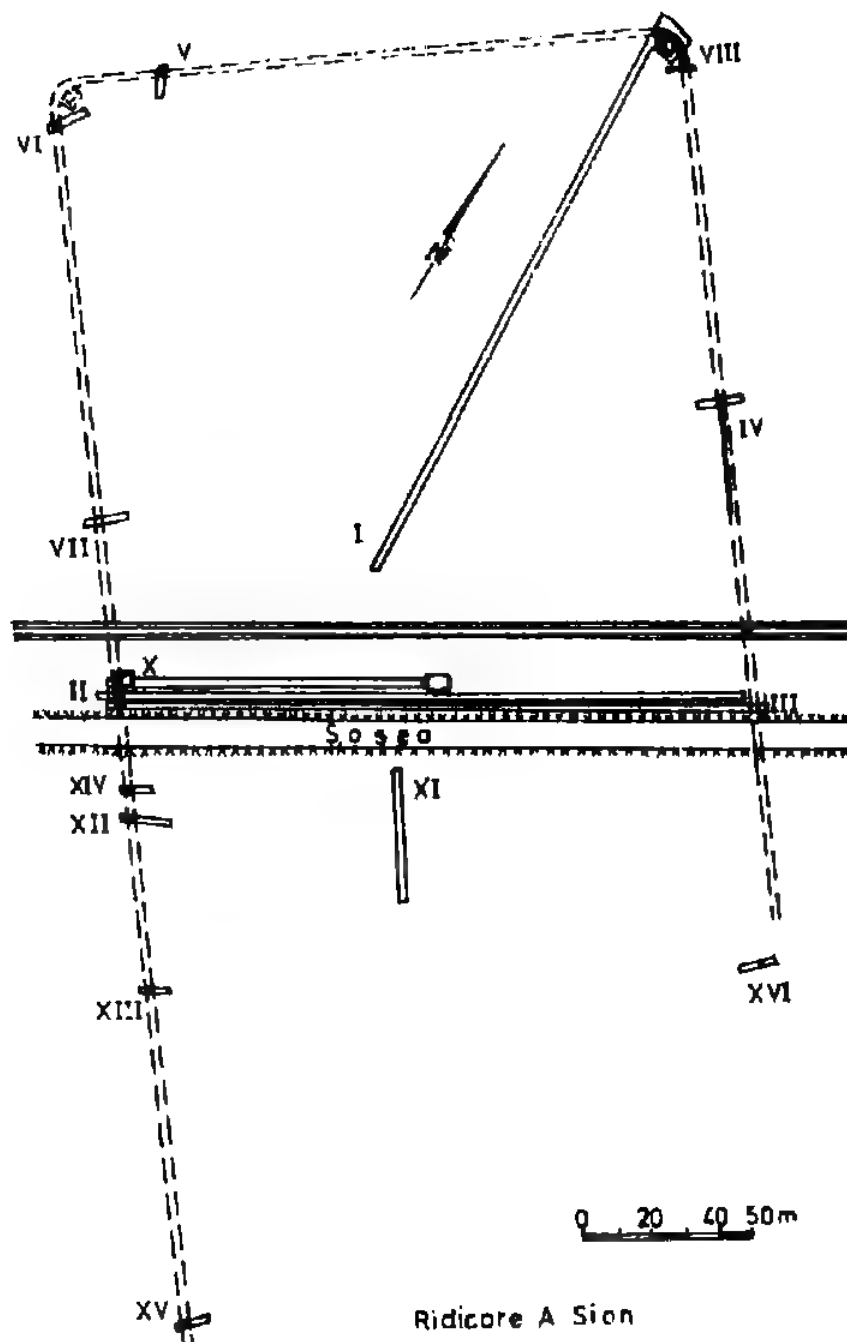

Fig. 1.- Castrul roman de la Micia. Săpăturile
din anii 1976-1980

În imediată vecinătate a secțiunii, în anii 1966-1967, cu ocazia lucrărilor amintite².

În agger s-au observat straturi alternative de pământ galben-căstaniu și pământ negru, provenind din excavarea șanțului de apărare al castrului din cea de-a doua fază de construcție, șanț mult mai lat decât precedentul³. În continuarea aggerului urmează un strat de pietre mici, reprezentând substrucția vlei sagularis.

În această secțiune nu s-au surprins temelii ale construcțiilor interioare ale castrului. Pot fi menționate însă două zone de dărfașuri masive de pietre (de 20 m și 10 m), separate de un spațiu cu gropi și pe o distanță de aproximativ 7 m de o platformă de pietriș și pietre plate, reprezentând cu probabilitate un drum. În continuare, spre centrul castrului, pe o distanță de 9,5 m, sînt plăci masive de mortar, suprapuse, separate de straturi de pământ cu materiale arheologice.

Cel de-al doilea nivel, corespunzînd primei faze constructive de epocă romană, a fost sesizat și el pe tot traseul secțiunii. Înglobat în agger se observă nucleul de pământ galben bălțat reprezentînd valul primei faze⁴. În restul secțiunii, la aproximativ 1 m adîncime față de linia solului, a apărut un nivel de arsură și de mortar, corespunzînd primei faze de locuire romană. În stratul de depunere de pe acest nivel, gros de aproximativ 0,50 m, apar majoritatea materialelor arheologice. Menționăm printre piesele cele mai interesante o statueta de bronz reprezentînd pe Amor, o statueta de bronz aurită reprezentînd pe Fortuna, cu un corn al abundenței cu trei ramificații⁵ și un denar de la Antoninus Pius (anul 157).

Dintre celelalte obiecte de inventar mobil descoperite în castru, putem aminti: butoni și chei de casetă, cataramă, aplici de echipament și harnașament, solzi de lorica de fier și bronz, vîrfuri de lance, de suflă și de săgeți etc.

În concluzie, cea de-a 5-a campanie de săpături arheologice din castrul Mică, de mai mică amploare decât precedentele, a confirmat rezultatele obținute pînă în prezent, îmbogățind în același timp în mod sensibil repertoriul pieselor de inventar arheologic mobil.

NOTE

- 1 Pentru rezultatele preliminare ale cercetărilor precedente vezi L. Petculescu, în Cercetări arheologice, III, 1979, p.111-114, fig. 6 (campaniile 1976 și 1977); L. Petculescu, Al. T. Nemoianu, Ruxandra Anastasiu, în Cercetări arheologice, IV, 1981, p.70-73, campaniile 1978-1979.
- 2 O. Floca, L. Mărghitău, în Sargetia, VII, 1970, p.49, fig.6, publică cercetările asupra canalului, care după aceea a fost distrus.
- 3 Șanțurile de pe această latură publicate de O. Floca, L. Mărghitău, op.cit., p.46, fig.3

- 4 Valul este lucrat în tehnica Holzerdmauer.
- 5 Astfel numărul statuetelor de bronz descoperite în castru se ridică la 4. Dintre celelalte două, una, reprezentând pe Venus, este edită (L. Marinescu, în Cercetări arheologice, III, 1979), iar cealaltă, un Priap, este inedită.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DU CAMP ROMAIN DE MICIA (COMMUNE DE VETEL, DÉP. DE HUNEDOARA)

Résumé

La cinquième campagne de fouilles archéologiques du Musée d'Histoire de la R.S. de Roumanie dans le camp romain de Micia, déroulée dans des conditions difficiles de travail, a été plus réduite que les précédentes.

A cause des cultures agricoles existantes tant au nord qu'au sud de l'édifice, on n'a pu fouiller que la zone centrale, comprise entre la voie ferrée Arad-Deva et la chaussée nationale. C'est ainsi qu'on a prolongé vers l'est sur une distance de 78 m, la section S III, commencée dès l'année précédente. Dans cette section, large de 2^m à l'exception d'un tronçon situé à l'extrémité est, où on l'a réduit à 1,30 m, ont été découverts deux niveaux d'habitat d'époque romaine, connus des fouilles des années précédentes. Le mur d'enceinte en pierre n'a pas été surpris, étant donné qu'il avait été complètement détruit à l'occasion des travaux de constructions industrielles des années 1966-1967.

A côté de la confirmation des résultats obtenus jusqu'à présent, la campagne de 1980 a permis la découverte d'un riche inventaire archéologique d'où se détachent deux statuettes en bronze: un "Amor" et une "Fortuna".

LÉGENDE DE LA FIGURE

Fig. 1. - Le camp romain de Micia. Les fouilles des années 1976-1980.

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA FIERBINȚI-MALU ROȘU, JUD. IALOMIȚA

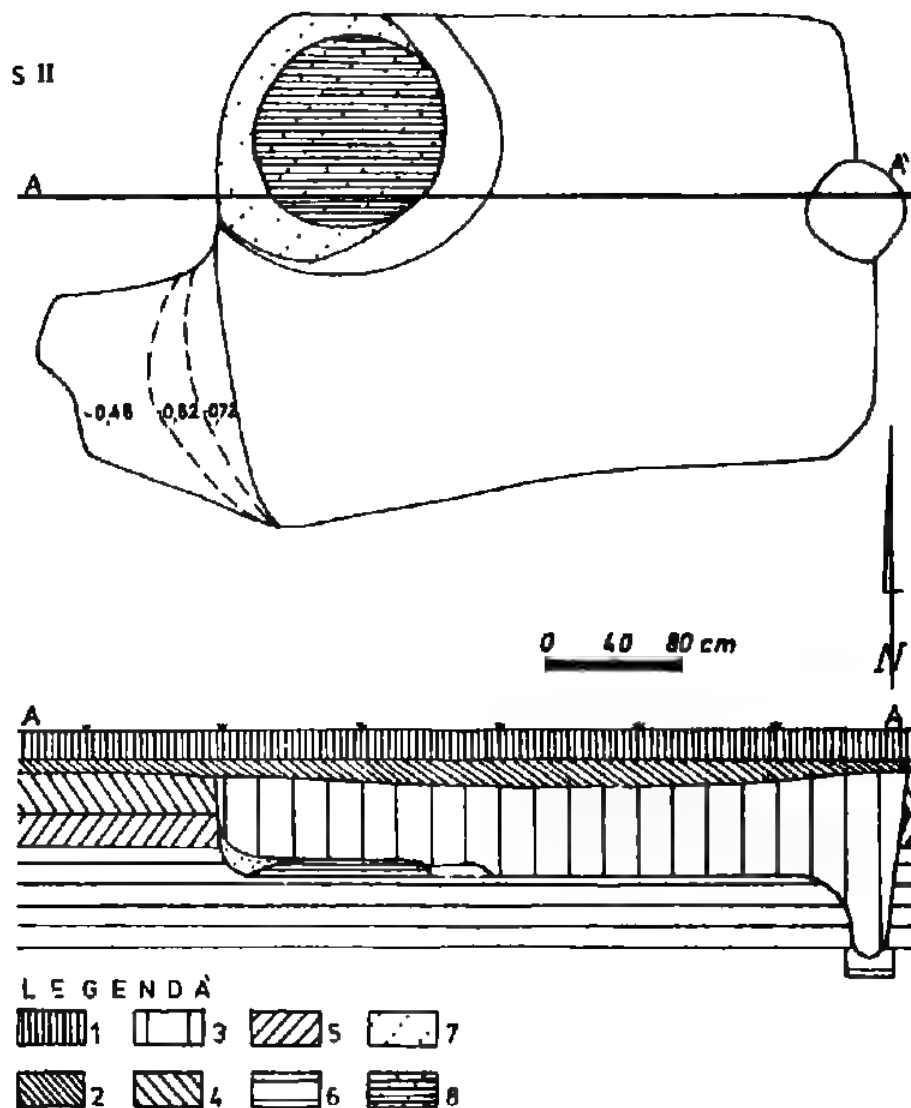
de BOGDAN FILIPESCU

Stațiunea arheologică Fierbinți-Malu Roșu, identificată în cursul unei perieghese, efectuată în primăvara anului 1976 de către semnatul acestor rânduri împreună cu Domn Șerbănescu, directorul Muzeului din Oltenița, a fost înregistrată sub nr. 0187 în evidența fostului O.P.C.N.-Ilfov. Cercetarea sistematică a început în anul 1979 cu fonduri puse la dispoziție de Consiliul Național al Apelor, beneficiarul unei lucrări de hidroameliorații pe râul Ialomița în zona comunelor Dridu și Fierbinți.

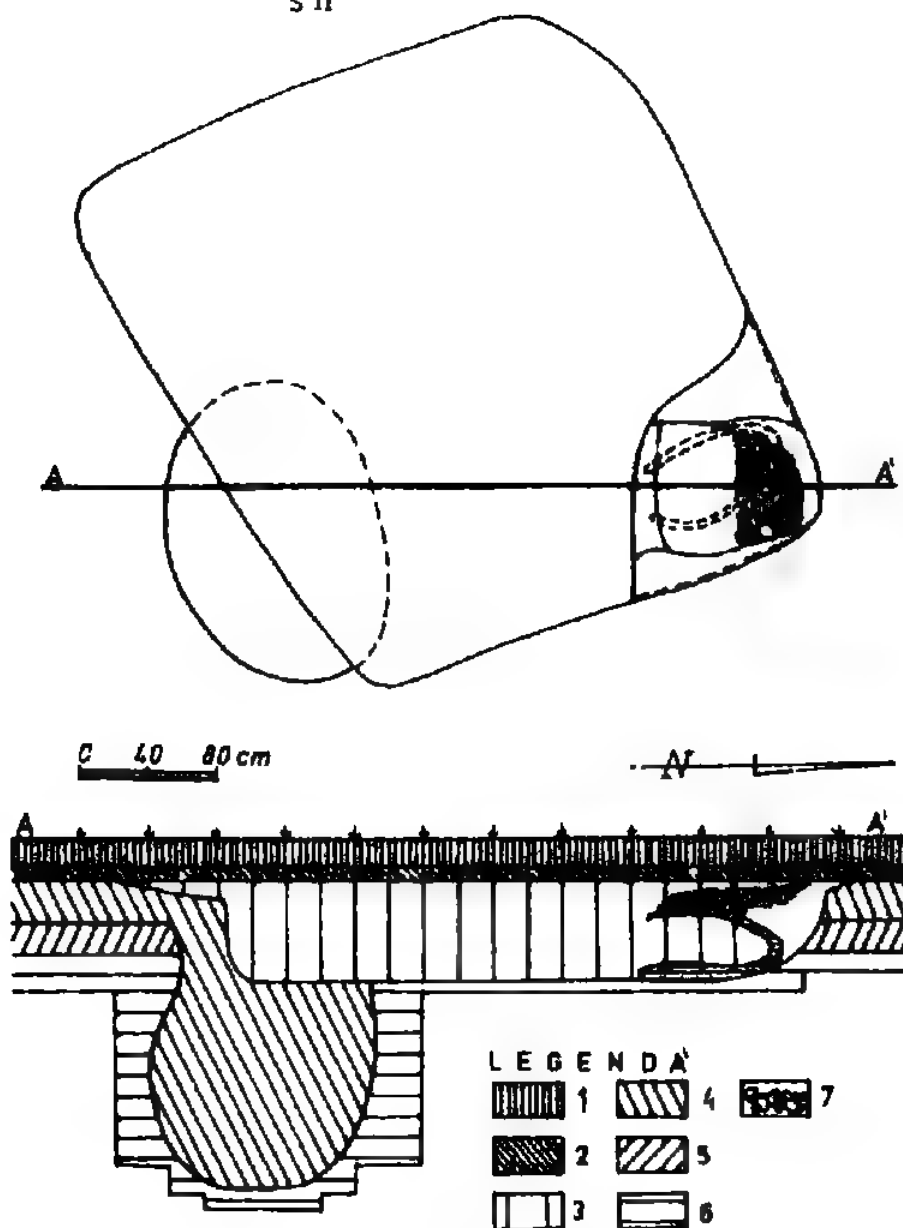
Marșorul de eroziune ocupat de stațiunea arheologică are o suprafață de circa 4 ha, este de forma unei semiluni orientată cu convexitatea spre sud și are o înălțime medie de aproximativ 2 m față de nivelul lumii înconjurătoare. Popina are pantale terasate și este udată de apele Ialomiței pe laturile de vest și nord-vest. Suprafața stațiunii este plană, orizontală și cuprinde circa 3,5 ha. Perieghesa din 1976 a permis identificarea unei așezări medievale. De asemenea, au fost recoltate fragmente ceramice datate în perioada sec. VI-VII e.n.

Campania 1979 a confirmat și completat cercetarea de suprafață. Astfel, a fost identificată necropola medievală a așezării, dispusă în treimea de nord a popinei și au fost surprinse elemente de cultură materială din epoca bronzului, din a doua epocă a fierului și din sec. al III-lea al erei noastre.

În 1980 am început secțiunea S II, orientată est-vest, lățime de 2 m și lungă de 120 m, perpendiculară pe secțiunile S I și S III, deschise în anul precedent. Săpătura a dus la interceptarea a 15 complexe, dintre care 13 au fost epuizate. Dintre acestea merită a fi subliniate cele 6 gropi din sec. al III-lea e.n., amplasate la 4-5 m una de alta și orientate pe un șir est-vest, aproximativ paralel cu marginea teraselor. Gropile sînt de tip tronconic și au adîncimi cuprinse între 1,10 m și 1,60 m măsurate de la cîmpăciuită. În general au fost arse și au folosit la depozitarea proviziilor. Pe fundul lor s-au găsit, alături de mult material osteologic, fragmente ceramice caracteristice sec. al III-lea e.n. Am identificat buze de sirichini și castroane din pastă penșile fiavă, lucrate la roată și fragmente de amfore cu torți profilate². Este interesant de remarcat faptul că gropile nu au fost colmate complet în sec. al IV-lea și al V-lea, deoarece, în umplutura aflată pe la mijlocul lor, în două dintre ele am găsit fragmente ceramice din sec. VI-VII e.n. lucrate cu mîna. Una dintre gropi a fost cîmpăciuită de o locuință din

Pl.I.-Locuință medievală (plan + profil): 1, pământ arabil; 2, pământ cenușiu compact; 3, umplură locuință; 4, pământ cenușiu-brun; 5, pământ brun; 6, pământ galben steril arheologic; 7, cenușă; 8, vatră acoperită cu cenușă.

Pl.II.-Locuință din sec.VI-VII e.n. (plan+profil); 1, pământ arabil; 2, pământ cenușiu compact; 3, umplutură locuință; 4, pământ cenușiu-brun; 5, pământ brun; 6, pământ galben steril arheologic; 7, pietre lipite cu bulgări de pământ.

sec.VI-VII e.n., de tipul semibordei. Podeaua locuinței se găsește la aproximativ 0,75 m sub nivelul solului actual. În interior, în colțul de NE a fost descoperit un cuptor, de formă ovală, cu axul mare de circa 0,80 m. Înălțimea maximă a bolții probabil că nu a depășit 0,30 m, iar lungimea axului mic a fost de 0,40 m. Cuptorul a fost acoperit, peste boltă, cu bulgări de lut și plăci de gresie, formând un strat de 10-20 cm grosime.

Alte două gropi din sec.al III-lea au fost săpăcuite parțial de o locuință medievală, datând probabil din sec.al XVII-lea. Podeaua locuinței, aflată la 0,80 m sub nivelul actual al solului, a fost acoperită cu un strat gros de moloz, de 10-15 cm pe mijlocul încăperii și 30-40 cm de-a lungul pereților, moloz alcătuit din valul de cenușă de la suprastructura de lemn tencuit, distrusă prin incendiere. Locuința, de plan dreptunghiular, cu latura mare de 3,80 m și latura mică de 2,50 m, avea o intrare în pană, pe latura de vest. Vatra era dispusă în colțul de NV al încăperii și era de formă circulară cu diametrul de 1,30 m. Nu s-au păstrat "in situ" pereții și bolta cuptorului, dar s-au găsit, în vecinătatea vetrei, cărămizi prăbușite și sfărâmate.

Topografic, complexele se aglomerează în treimea vestică a secțiunii, deci în zona din vecinătatea marginii terasei și în apropierea râului.

Raportul prezentat, cu caracter informativ, a încercat să evidențieze rezultatele mai importante ale campaniei 1980. Se confirmă în acest fel existența la Fierbinți-Tîrg a unei bogate stațiuni arheologice, cu mai multe așezări suprapuse din epoci diferite.

N O T E

- 1 Raportul asupra campaniei 1979, împreună cu rapoartele asupra campaniei 1981 și cu raportul detaliat asupra campaniei 1980 vor fi reunite într-un material ce va fi publicat în volumul următor din Cercetări arheologice.
- 2 Descoperirile sînt similare celor făcute de V. Zîrre și Gh. Casimir în anul 1960 la Militari - Cîmpul Boja în bordeiul 7 - cf. Cercetări arheologice în București, vol.I, București, 1963, p.49-71.
- 3 Cuptorul a fost construit în maniera "pietrarelor", dar în cea mai mare parte pietrele au fost înlocuite cu bulgări de lut fixați unul într-altul. Acest tip pare să fie un hibrid între "pietrarele" propriu-zise, descoperite în nord-estul Munteniei și cuptoarele realizate într-un bloc de pământ crușat, din sud-vestul Munteniei - cf. Susana Dolinescu-Ferche, Ciurel habitat des VIe-VIIe siècles de notre ère, în "Dacia", N.S., XXIII, 1979, p.179-230.

Résumé

Les recherches ont confirmé et amplifié les résultats antérieurs, ainsi que actuellement sont attestées les traces d'une habitation de l'âge du bronze, de la deuxième âge du fer, du IIIe siècle n.è., des VIe-VIIe siècles n.è. et du Moyen Âge.

La campagne de 1980 a enrichi de nombre des complexes archéologiques avec quinze points encore. Parmi ceux-ci on remarque les fosses de provisions du troisième siècle n.è., la hutte au four des VIe-VIIe siècles n.è. et la demeure médiévale du XVIIe siècle.

LEGENDE DES PLANCHES

- Pl.I.-Habitation médiévale (plan et profil): 1, sol arable; 2, sol gris compact; 3, sol de remplissage de l'habitation; 4, sol gris-brun; 5, sol brun; 6, sol jaune sterile archéologique; 7, ceudres; 8,âtre couvert de cendres.
- Pl.II.-Habitation des VIe-VIIe siècle n.è. (plan et profil): 1, sol arable; 2, sol gris compact; 3, sol de remplissage de l'habitation; 4, sol gris-brun; 5, sol brun; 6, sol jaune sterile archéologique; 7, pierres soudées avec de la terre glaise.

de LIA BĂTRÎNA,
ADRIAN BĂTRÎNA
și ION VATAMANU

Pe parcursul a două campanii, în anii 1979 și 1980, s-au desfășurat în colaborare, de către Muzeul Național de Istorie al R.S. România și Muzeul județean din Piatra Neamț, cercetări arheologice în satul Netezi, com. Grumăzești, jud. Neamț¹. Plasată într-un pitoresc cadru natural, pe-o parte și ce alta a pârului² ce a dat numele satului, așezarea de la Netezi a dispus din cele mai vechi timpuri de condiții deosebit de propice dezvoltării societății omenești. Deși satul nu apare în izvoarele scrise decât la sfârșitul sec. al XVI-lea³, urmele de cultură materială sînt mult mai vechi, ele fiindu-ne semnalate în vara anului 1978 de învătător A. Arsene din com. Grumăzești. Cercetările de suprafață efectuate de un colectiv⁴, în luna mai a anului 1979, pe o terasă superioară a pârului Netezi, în extremitatea de vest a satului, în punctul cunoscut azi sub numele de "Brătuleț", "Locul popii" sau "La Țintirim", au prilejuit recoltarea a numeroase fragmente ceramice aparținînd celei de a doua jumătăți a sec. al XIV-lea și începutul celui următor, a unor cărămizi de format special⁵, precum și a numeroase conglomerate de piatră legată cu mortar. Configurația terenului și resturile materialelor de construcție ne-au oferit, încă de pe acum, certitudinea existenței în acest punct a unei construcții de zid.

Tot cu acest prilej săteanul Toma Arsene ne-a semnalat prezența în grădina sa, aflată pe o terasă inferioară la sud de primul punct investigat, a urmelor unor altor fundații de zidărie, observate cu prilejul plantării unor pomi fructiferi.

Încurajați de aceste prime observații efectuate pe teren, în luna iulie a aceluiași an am început investigarea sistematică a celor două suprafețe ce conțineau vestigiile unor construcții medievale.

Prime zonă cercetată, denumită în mod convențional Sectorul A (fig.1), a fost cea de pe terasa inferioară a apei. În grădina lui Toma Arsene, în imediata vecinătate a drumului sătesc, au fost trasate trei secțiuni orientate pe direcția nord-sud (S₁ și S₂) și est-vest (S₃). Acestea au permis punerea în evidență a fundațiilor unei locuințe de suprafață realizată din piatră. Cea mai mare parte a materialului de construcție fiind recuperat, în unele porțiuni nu au mai putut fi surprinse nici măcar fundația, ci numai șanțul acestora golit de conținut (fig.2).

Din analiza profilelor arheologice rezultă că nivelul de construcție al edificiului este reprezentat de un strat de mortar ce suprapune solul

vegetal medieval. Anterior săpării șanțurilor de fundație ara loc un proces de defrișare a terenului prin foc, precedeu utilizat adeseori de constructorii medievali. Dar aceste urme, ce trebuie puse pe seama constructorilor edificiului de zid, sînt precedate de unele manifestări anterioare de viațuire. Este vorba de o groapă - suprapusă de nivelul de construcție și de un zid - după toate aparențele cu caracter menajer, surprinsă în profilul de nord al S₃, a cărei umplutură a conținut pigmenți de cărbune, chirpici și fragmente oceramice ce pot fi data-te spre mijlocul sec. al XIV-lea și asupra cărora vom mai reveni.

În interiorul locuinței, nivelul de construcție este suprapus ne-mijlocit de suportul de mortar pe care era organizată o pardoseală din dale de piatră, dar din care nu s-au mai păstrat decât amprentele sale. Exteriorul dispune și el de amenajări corespunzătoare, constînd dintr-un strat de argilă bine compactată cu rol de hidroizolare și un trotuar realizat din piatră de rfu.

Urmărind în continuare succesiunea depunerilor arheologice se remarcă un strat de pămînt brun, cu pigmenți de cărbune și chirpici, depus după dezafectarea locuinței. Odată cu prima acțiune de recuperare a materialului de construcție vor apare și straturile de moloz ce vor acoperi în întregime suprafața.

De dimensiuni apreciabile (13,50 x 7,10 m la exterior) pentru vremea în care a fost construită, locuința identificată la Netezi dispune de fundații ușor decroșate, cu adîncimea de 0,60 m. Elevația, cu lățimea de 0,70-0,80 m, deși se păstrează în puține locuri, pe o înălțime ce nu depășește 0,25 m, este realizată îngrijit în tehnica zidăriei cu emplecton. Fețele interioare și exterioare au fost zidite din piatră de carieră de mai mari dimensiuni, spațiile dintre ele fiind umplute cu spărtură de piatră și mortar. Tehnica folosită și aspectul general al zidăriei denotă cunoștințele temelnice ale meșterilor ce au realizat această construcție.

Datorită acțiunii sistematice de recuperare a materialelor de construcție, petrecută încă din vechime, nu ne-au parvenit piese litice fa-sonate și profilate - de felul pragurilor, montanșilor sau lînturilor - ce trebuie să fi delimitat golurile - uși și ferestre - sau să fi împodobit fațadele și interioarele locuinței. Existența cel puțin a unora dintre aceste piese ne este dovedită de emprentele lăsate în mortarul zidăriei de către pragul și montanșii intrării amplasate pe latura de est a construcției. Potrivit acestor urme, pragul era realizat dintr-un bloc de piatră paralelipipedic cu lărgimea de 1,50 m. Din păcate nu am reușit să surprindem nici un indiciu cu privire la modalitățile de împodobire și finisare a fațadelor.

Spațiul interior era compartimentat în două încăperi, dintre care cea mai mare, în suprafață de 39,20 m² (8 x 4,90 m), era dispusă la răsărit, comunicînd cu exteriorul, iar cea mai mică, cu suprafața de 17,90 m² (4,90 x 3,65 m) era plasată spre vest.

Datele cu privire la amenajările interioare ale acestei construcții

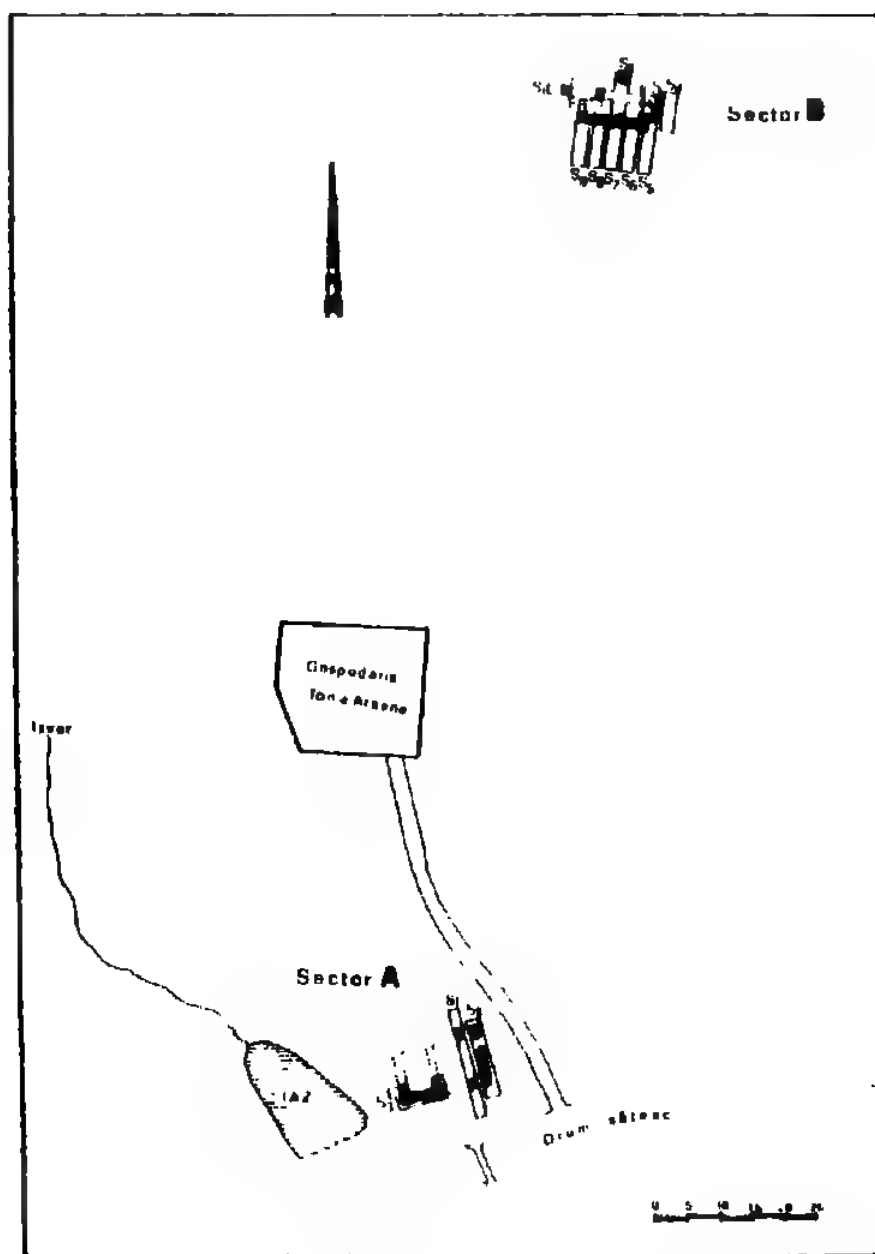

Fig.1.-Reședința feudală de la Netezi(jud.Neamț).Plan de situație.

sînt destul de sumare și rezultă, în principal, din interpretarea acelor materiale aflate în stratul de moloz. Dacă funcționarea unei pardoseli din dale de piatră nu poate fi pusă sub semnul îndoielii - date fiind amprentele lăsate de ea în suportul de mortar -, descoperirea unor cărămizi cu caneluri dispuse longitudinal pe fețe și a unor bucăți de chirpici ars ne determină să presupunem existența unui sistem de încălzire al cărui soclu, dată fiind demontarea pardoseli, nu a putut fi delimitat. Oricum, locuința trebuie să fi dispus de un sistem de încălzire, iar focul nu putea să nu fi fost bine izolat, probabil, într-o sobă simplă, fără cahle. Totuși, datorită acțiunii sistematice de recuperare a materialelor din această construcție, nu se poate respinge în totalitate posibilitatea existenței unei sobe cu cahle, cu atât mai mult cu cît în ultimele decenii ale sec. al XIV-lea sobele cu cahle-cale sînt prezente la răsărit de Carpați în cuprinsul unor reședințe feudale⁵ sau în mediul urban⁶.

În ceea ce privește materialul arheologic descoperit în suprafața cercetată, se remarcă în primul rînd cantitatea sa redusă, împrejurare explicabilă dacă se are în vedere perioada relativ scurtă de funcționare a complexului, cît și acțiunea sistematică de recuperare, încă din vechime, a materialelor de construcție și a inventarului gospodăresc. Totuși, materialele ceramice recoltate dintr-un context arheologic bine precizat au permis încadrarea cronologică a construcției.

Ceramica aflată în nivelul de vîieuire anterior momentului edifi-
cării locuinței de zid - este vorba de materialul din groapa menajeră menționată mai sus - prezintă caracteristicile proprii celei ce îndeobște este datată spre mijlocul sec. al XIV-lea în așezările de la Suceava⁷, Rădăuți⁸ sau Bala⁹. Pasta este de o calitate relativ bună și degresată cu nisip cu granulație medie și microprundișuri. Arderea este semioxidantă și uneori incompletă, în acest ultim caz pereții prezentînd o culoare cenușie în spărtură și castanie la exterior. De cele mai multe ori se observă urme de ardere secundară sub forma unei cruste destul de groase, dovadă a unei utilizări mai îndelungate. Forma unică este cea de oală-borcan, cu corpul bombat, gîul arcuit, buza înaltă ușor răsfrîntă, cu muchia rotunjită (fig. 3/1) sau ușor teșită spre interior (fig. 3/2). Repertoriul decorativ este redus, limitîndu-se la una sau două linii vălurite (fig. 3/1), cu meandre largi sau mai strînse aplecate spre stînga, încadrate uneori de două linii bine incizate (fig. 3/4).

Din nivelul corespunzător etapei de funcționare a locuinței au fost recoltate materiale ceramice caracteristice epocii lui Petru I¹⁰, fapt ce permite datarea complexului în ultimul sfert al sec. al XIV-lea. Pasta, din care sînt lucrate vasele, este de bună calitate, degresată cu nisip cu bobul egal, granulația acestuia determinînd o ușoară asperitate a pereților. Arderea este realizată fie în mediu reducător - vasele avînd în acest caz o culoare cenușie -, fie, mai rar, în mediu oxidant, aspectul pereților fiind de această dată rozetic. Forma este cea de

oală-borcan, cu profilul buzei mai elaborat, căruia nu-i lipsește acea nervură caracteristică ce-i marchează limita inferioară la exterior (fig.3/5-9).

O deosebită importanță în precizarea epocii de dezafectarea a locuinței o prezintă ceramica aflată în nivelurile sale de demolare, alături de moloz, piatră și cărămidă. Ea se încadrează din punct de vedere tipologic în prima jumătate a sec. al XV-lea¹¹, stabilind astfel momentul abandonării construcției spre mijlocul secolului amintit. Ceramica din prima jumătate a sec. al XV-lea este realizată dintr-o pastă de bună calitate, degresată cu nisip bine cernut, aspectul pereților fiind în general aspru. Arderea este în mod precumpănitor redusă. Din punct de vedere al formelor întâlnim o varietate mai mare decât în epoca anterioară. Se remarcă în primul rând oală-borcan, într-un procent mai scăzut oală cu toartă și, în sfârșit, cana cu gura trilobată. Buza oalilor este în mod frecvent îngroșată și rotunjită la exterior și prevăzută cu șanțuire pentru capac la interior (fig.3/10 - 14).

Singura unealtă descoperită în același context - cel al molozurilor rezultate din dezafectarea locuinței - este reprezentată de un răzător pentru piei. Piesa este formată dintr-o lamă cu vârful curbat și un mâner torsionat la capătul căruia se află o verigă circulară (fig. 3/15).

Datarea locuinței în ultimul sfert al sec. al XIV-lea permite unele observații de o deosebită importanță în conturarea peisajului arhitectural al teritoriului est-carpatic de la începuturile statului feudal de sine stătător. Din a doua jumătate a sec. al XIV-lea ne erau cunoscute până acum, în domeniul arhitecturii de zid, doar ansambluri cu caracter militar de felul cetăților mușatine de la Șcheia-Suceava, Suceava sau Neamț sau lăcașuri de cult, precum cele cu hramul sf. Nicolae de la Rădăuți, sf. Treime de la Siret sau Volovăț¹². În domeniul arhitecturii civile, avându-se în vedere faptul că nu s-a păstrat și nici nu s-a descoperit vreo construcție de zid din această vreme - cercetările arheologice aducând la iveală la Suceava¹³, Siret¹⁴, Târgu Neamț¹⁵ sau Bala¹⁶ doar urme ale unor locuințe de lemn -, s-a afirmat existența în exclusivitate a construcțiilor din lemn. Se pare, încă, că avem de-a face cu o lacună de cercetare, descoperirea locuinței de la Netezi deschizând un nou capitol, până acum necunoscut, cel al arhitecturii civile de zid din epoca mușatină. Situația pare a fi cu atât mai tulburătoare cu cât locuința, deși ridicată în mediu rural, denotă prin tehnica sa de construcție cunoștințe temelnice în domeniul artei de a construi în piatră. Această prezență, chiar dacă la prima vedere ne apare singulară în peisajul arhitectural al Moldovei "în temelelor lor", ne obligă să admitem existența și a altor locuințe de zid, unele, fără îndoială, cu un program mult mai amplu, ce așteaptă de multă vreme să fie identificate și salvate de la distrugere. Este un deziderat, dar și o sarcină prioritară a arheologiei medievale române.

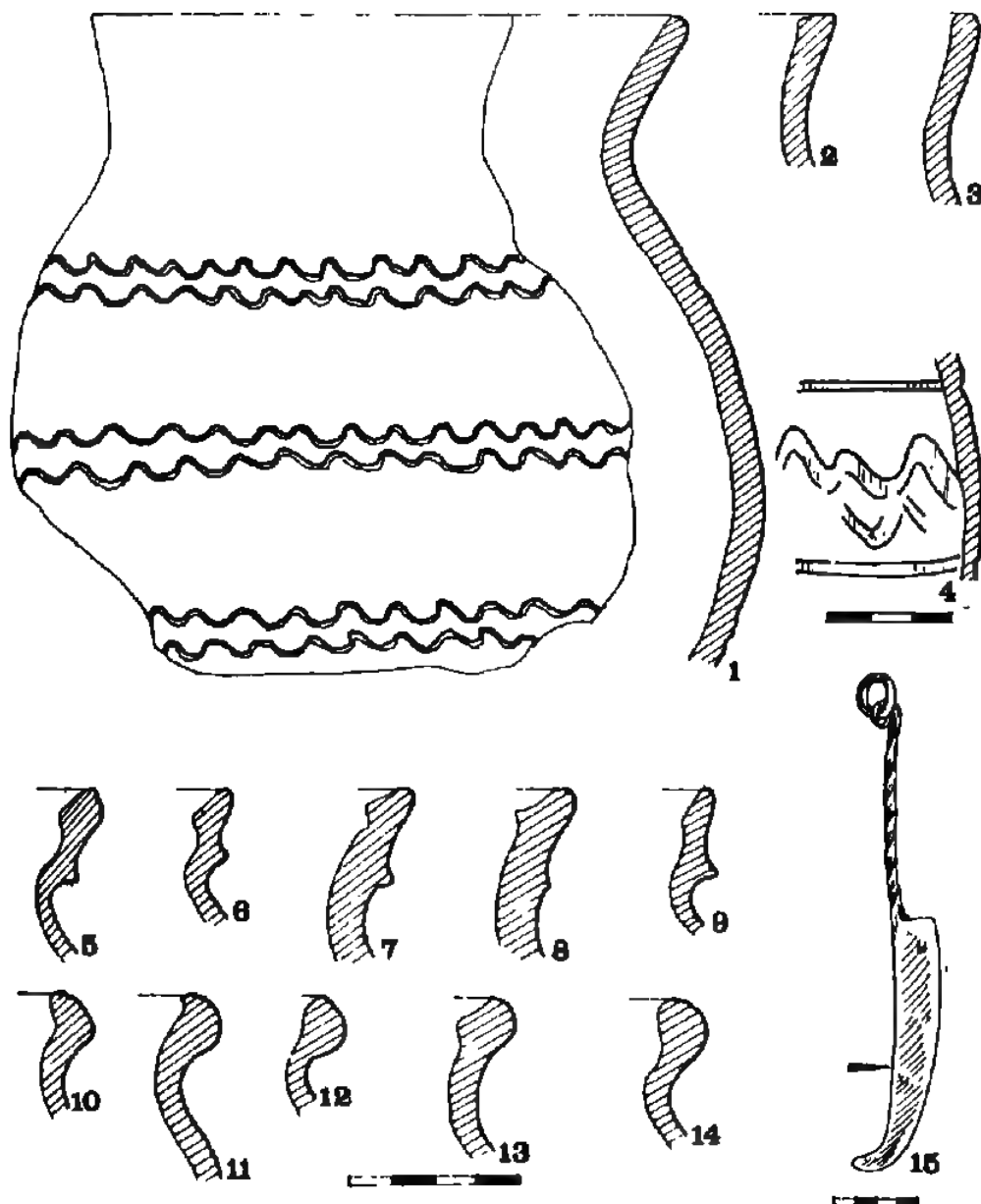

Fig. 3. - Netezi - sectorul A, materiale arheologice; fragmente ceramice din prima jumătate a sec. al XIV-lea (1-4), din a doua jumătate a sec. al XIV-lea (5-9) și din prima jumătate a sec. al XV-lea (10-14); cuțit-răzuitor pentru pielărie (15).

nești de a lua în evidență și cartă toate urmele unor construcții de zid ce se mai pot descifra la suprafața solului, cu atât mai mult cu cât chiar în ultima vreme continua o susținută acțiune de recuperare a materialelor de construcție din cuprinsul unor complexe arheologice și de distrugere a acestora, întrucât nu au fost incluse în "Repertoriul monumentelor de arhitectură din R.S.R."

* * *

Cea de a doua zonă - Sectorul B -, aflată pe o terasă superioară la 135 m față de Sectorul A, a fost cercetată printr-un număr de 9 secțiuni, în cuprinsul cărora au fost identificate vestigiile unei biserici de piatră cu lungimea totală de 15,75 m și lățimea de 8 m. Alcătuit inițial din altar și naos, cărora li se adaugă într-o a doua etapă un pronaos, edificiul este realizat dintr-o zidărie îngrijită, cu fundațiile adânci de 0,50 m ușor decroșate, prezentând aceeași tehnică constructivă cu cea a locuinței din sectorul A.

Absida altarului este decroșată, cu un traseu semicircular la interior și exterior. În mijlocul său se afla amplasată masa altarului. Traseul iconostasului este marcat de o zidărie, din cărămizi de format similar (26 x 11 x 8 cm) cu al celorlalte descoperite în cuprinsul locuinței, străpunsă de două goluri ce permiteau comunicarea între naos și altar.

Naosul, de plan aproape patrat (6,18 x 5,90 m), prezintă drept principală caracteristică o pereche de pile angajate plasate pe mijlocul laturilor de nord și de sud. Accesul în naos se efectua printr-o ușă al cărui amplasament pe latura sa de vest ne este sugerat de păstrarea pragului său de piatră, cât și a lăcașurilor în care era încastrată baza montanților. Interiorul a fost pardosit cu dale de piatră din glet verde, iar pereții au fost tencuiți și zugrăviți cu var.

Pronaosul, de formă dreptunghiulară (6,18 x 4,00 m), a fost adăugat nucleului inițial la scurt timp, tehnica de construcție a acestuia, grosimea zidurilor și adâncimea fundațiilor fiind asemănătoare cu cele ale altarului și naosului.

Încadrarea cronologică a monumentului a putut fi făcută cu ajutorul pieselor descoperite în cuprinsul neropolei. Din cele 54 morminte cercetate, toate practicate în gropi simple, cu sau fără storie, un număr de 7 au fost săpate în pronaos, iar restul în exterior, pe laturile de est și de sud. Inventarul funerar, întins la 17% din numărul mormintelor, constă din accesorii vestimentare, podobe și monede. Din rândul primelor două categorii de obiecte amintim o cataramă din bronz, de mică dimensiune, doi nasturași globulari din argint, un cercei ce prezintă la partea inferioară a verigii o împletitură din trei sîrmușe de argint în forma unui nod și o amuletă din bronz reprezentînd un pumnal în teacă.

Inventarul numismatic, destul de bogat, ne-a permis încadrări

cronologice destul de strînse. Astfel, cei doi groși ce provin din monetaia lui Petru I - descoperiți în M.12 și M.16 - demonstrează că cel tîrziu în ultimele două decenii ale sec. al XIV-lea lăcașul de cult funcționa, cu atât mai mult cu cît dispoziția în plan a celor două morminte amintite indică existența unui număr de circa 20 de morminte anterioare acestora. Pe de altă parte, durata sa de funcționare socotim a nu fi depășit mijlocul sec. al XVII-lea, reperul cronologic fiind oferit de M.8 ce suprapune colțul de sud-est la naosul și conține doi dinari, dintre care unul este emia de Matiaș II (1608-1618) în 1618, iar celălalt de Ferdinand III (1625-1647) în 1630. Întreg acest interval este acoperit cu emisiuni monetare din sec. XV-XVII, dovezi ale funcționării neîntrerupte a bisericii și necropolei. Aceasta din urmă, însă, continuă să funcționeze și după dezafectarea lăcașului, pînă în sec. al XVIII-lea, așa după cum dovedește M.8, amintit mai sus, cît și celelalte morminte cu emisiuni monetare din a doua jumătate a sec. al XVII-lea.

Datarea în ultimul sfert al sec. al XIV-lea a ambelor obiective cercetate - locuința și biserica -, tehnica de construcție identică folosită la realizarea lor, cît și apropierea dintre ele ne obligă să le considerăm drept componente ale unui complex ce reprezintă o reședință feudală, prima și cea mai veche ridicată din piatră și cunoscută, deocamdată, în mediul rural de la răsărit de Carpați.

Încercînd să aducem precizări cu privire la persoana ctitorului și a beneficiarului acestei reședințe, ne-au reținut în mod special atenția asemănările ce se pot observa lesne între toponimele de "Brătuleț" - sub care este cunoscut pînă azi de localnicii penotul ocupat de complexul feudal - și de Netezi, purtat de sat și de pîrflu, pe de o parte și numele unui mare boier din sfatul domnesc amintit în actele interne¹⁷ și externe¹⁸ din ultimul deceniu al sec. al XIV-lea, pe de altă parte. Este vorba de Bratul Netedul, în persoana cărui identificăm pe acel înalt feudal ctitor și stăpîn al reședinței de la Netezi, aceasta fiind doar una din reședințele și proprietățile sale¹⁹.

N O T E

- 1 Materialul de față își propune să prezinte principalele rezultate ale campaniei arheologice desfășurate în anul 1979, un raport definitiv urmînd a fi publicat în volumul Cercetări arheologice, VI.
- 2 DIR, A. Moldova, veac. XVI, vol. IV, p. 210-211.
- 3 Colectivul a fost format din Lia Bătrîna, Adrian Bătrîna și Ștefan Cucos.
- 4 Este vorba de cărămizi de format paralelipipedic, cu una sau ambele fețe prevăzute cu caneluri longitudinale. Astfel de materiale au fost adeseori folosite, alături de piatră, în a doua jumătate a sec. al

- XIV-lea, la realizarea unor edificii, precum biserica domnească din Rădăuți sau cea care a aparținut reședinței feudale de la Volovăț. Cu privire la ultima vezi la : Al. Artimon, Cîteva considerații istorico-arheologice asupra bisericii din sec. al XIV-lea descoperită la Volovăț (jud. Suceava), SCIVA, 3, 1981, p.388,391, fig.8/a.
- 5 Este cazul reședinței lui Petru I din cuprinsul Curții Domnești de la Suceava, în cadrul căreia au fost descoperite numeroase cahle și fragmente de cahle-oale provenite de la o sobă. Vezi : Lucian Chișescu, Cercetări arheologice la Curtea Domnească din Suceava, în Cercetări arheologice, I, București, 1975, p.247-249 și fig.5.
  - 6 O locuință orășenească ce a funcționat la Tîrgu Neamț în ultimela decenii ale secolului al XIV-lea a fost prevăzută, așa cum dovedesc cele peste 70 cahle-oale de diferite forme și dimensiuni descoperite în interiorul său, cu o sobă realizată din cahle (cercetări inedite).
  - 7 Elena Busuloc, Ceramica de uz comun neamțuită din Moldova, București, 1975, p.14, 16-26, fig.3/1-7.
  - 8 Cercetări inedite.
  - 9 Eugenia Neamțu, Vasile Neamțu, Stela Cheptea, Orașul medieval Bala în sec.XIV-XVII, Iași, 1980, p.206, fig.54/5,7, p.207, fig.55/9; Lia Bătrîna și Adrian Bătrîna, Contribuții arheologice cu privire la așezarea de la Bala în epoca anterioară întemeierii statului feudal Moldova, SCIVA, 4, 1980, p.606-607, fig.3/1-3.
  - 10 Elena Busuloc, op.cit., p.26 și urm.
  - 11 Ibidem, p.49 și urm.
  - 12 Al. Artimon, op.cit.
  - 13 Lucian Chișescu, op.cit.
  - 14 Idem, Cercetările arheologice din orașul Siret, "Revista Muzeelor și Monumentelor" seria Muzeu, 3, 1975, p.49-50.
  - 15 Cercetări inedite.
  - 16 Eugenia Neamțu, Vasile Neamțu, Stela Cheptea, op.cit., p.20-38 (capitolul "Complex de locuire").
  - 17 DRH, A, Moldova, vol. I, nr.2, p.3-4, nr.4, p.5-6, nr.8, p.10-11, nr.9, p.11-12.
  - 18 M. Costachescu, Documentele moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare, vol.II, Iași, 1932, nr.167, p.614.
  - 19 Într-un document din 24 iulie 1436 se amintește de o altă "curte a Netedului, anume în Cîmpul lui Dragoș" (DRH, A, Moldova, vol. I, nr.159, p.221).

LES RECHERCHES DE NETEZI, DÉP. DE NEAMȚ

Résumé

En 1979, par la suite des recherches de surface, continuées avec

des fouilles archéologiques systématiques, ont été identifiés dans le village de Netezi, commune de Grumăzești, dép. de Neamț, les vestiges d'un complexe qui représente une résidence féodale. Les deux composantes de celle-ci - la demeure et l'église -, édifiées en pierre, ont pu être datées à l'aide des matériaux archéologiques - céramiques, monnaies - aux dernières deux décennies du XIVe siècle. En même temps on a pu faire des précisions concernant le fondateur de la dite résidence, établi dans la personne de Bratul Netedul, grand boyard présent dans le conseil privé du prince pendant la dernière décennie du XIVe siècle. La découverte en soi-même a une particulière signification, parce qu'elle est la première résidence féodale ayant des murs en pierre, connue dans le milieu rural à l'est des Carpates, ce qui inaugure un nouveau chapitre dans l'investigation historique: celui de l'architecture civile ayant des murs en pierre de l'époque des princes de la dynastie des Mușat.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1. - La résidence féodale de Netezi (dép. de Neamț). Plan de situation.

Fig.2. - Netezi - Secteur A, profil nord de la section S 3: 1 - terre vierge; 2 - sol végétal médiéval; 3 - couche de terre brûlée-défrichée; 4 - couche de mortier; 5 - argile jaune; 6 - terre brune aux grains de brique et de torchis; 7 - niveau de démolition; pierres et décombres; 8 - couche de terre brune mêlée de torchis; 9 - couche brune-grisâtre mêlée de grains de mortier; 10 - sol végétal; 11 - fosse à détritus ménagers - XIVe siècle.

Fig.3. - Netezi - secteur A, matériaux archéologiques: fragments céramiques de la première moitié du XIVe siècle (1-4), de la deuxième moitié du XIVe siècle (5-9) et de la première moitié du XVe siècle (10-14); couteau-grattoir de pelleterie (15).

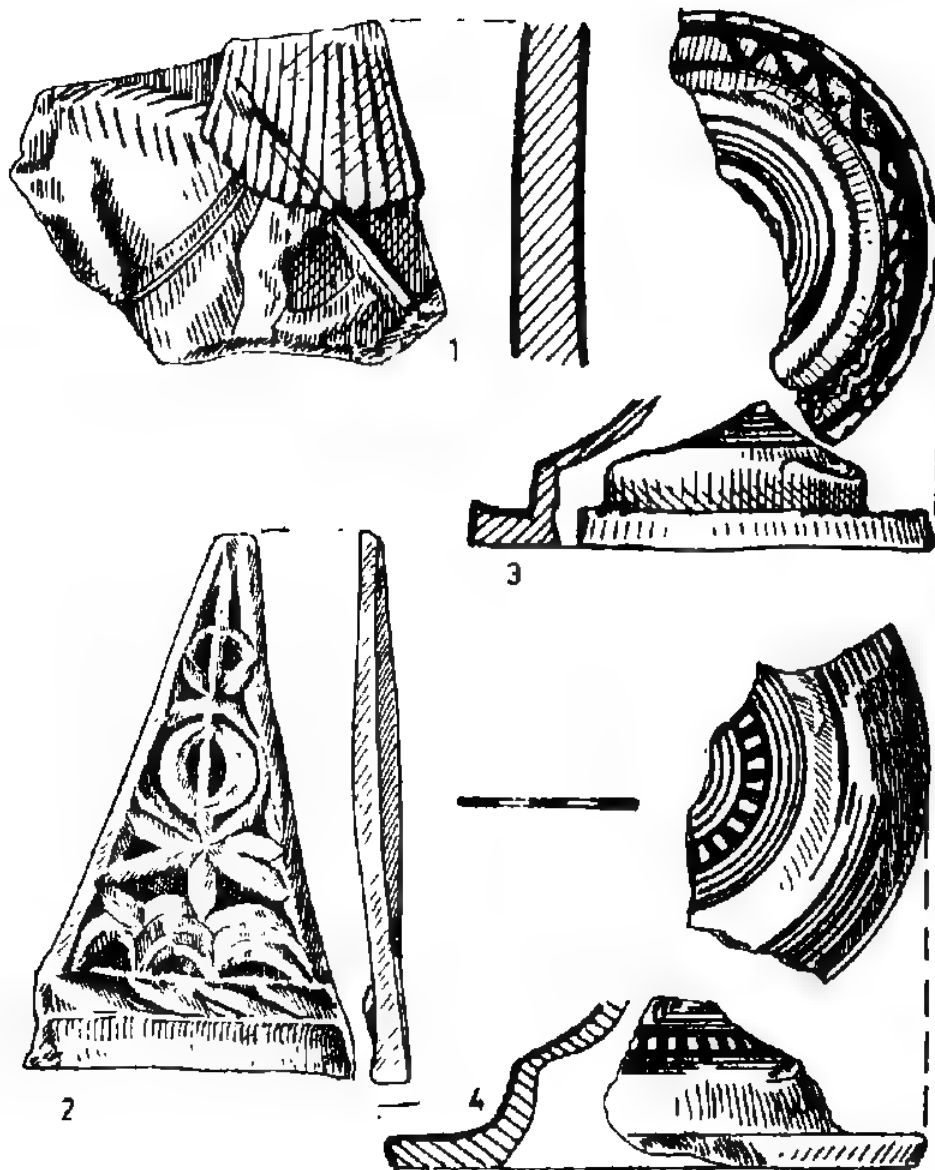
CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA CURTEA DE ARGEȘ

de LIA BĂTRÎNA
și ADRIAN BĂTRÎNA

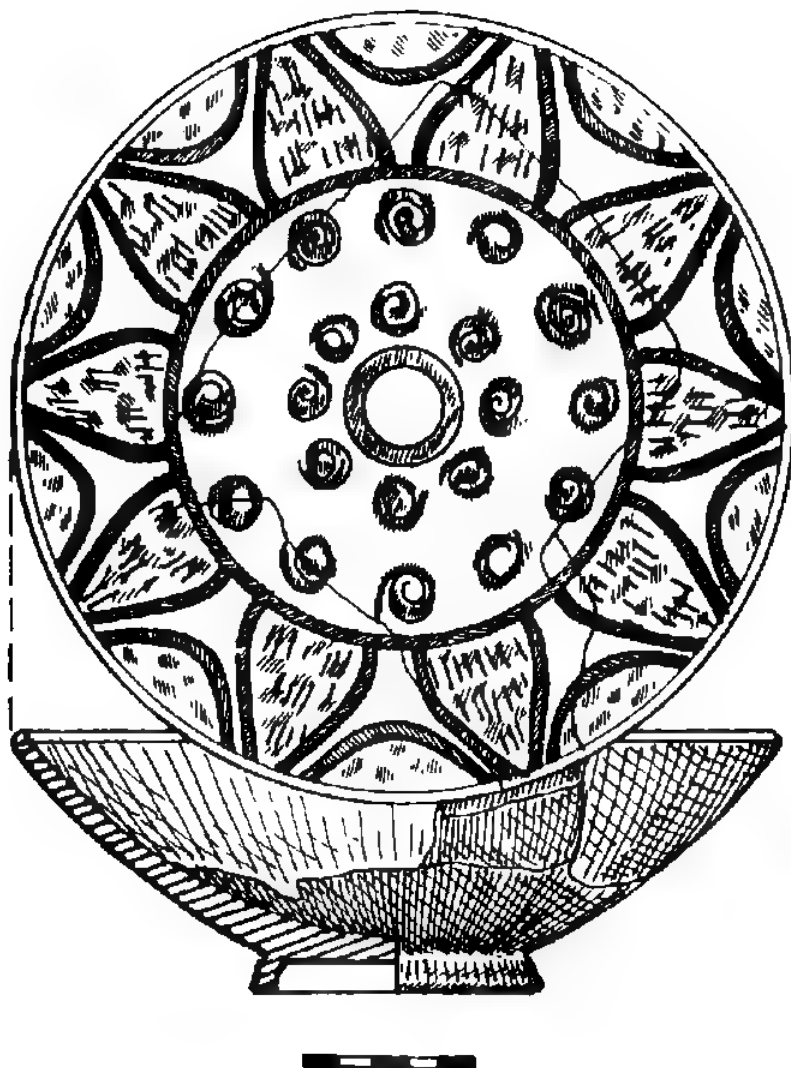
Continuând cercetările arheologice începute în anul 1979 în unele sectoare ale orașului Curtea de Argeș¹, în luna iunie a anului 1980 ne-am orientat investigațiile în alte zone susceptibile de a oferi date cu privire la începuturile orașului medieval.

Prima suprafață investigată se află la vest de dealul Sfin Nicoară, chiar la poalele acestuia. În cele două secțiuni trasate pe direcția est-vest nu s-au descoperit elemente de cultură materială sau complexe care să justifice amplificarea cercetărilor. Singura amenajare de epocă medievală a fost surprinsă spre extremitatea de est a primei secțiuni și este reprezentată de urmele unui cuptor de plan circular (cu diametrul de 1,05 m), din care se mai păstrează "in situ" doar ultima așază din cărămizi de formă pătrată (cu latura de 16-18 cm). În jurul său erau împrăștiate cărămizi fragmentare, de aceeași formă, și o masă de chirpici. Stratul de dezafectare al cuptorului fiind suprapus de un nivel ce conținea fragmenete ceramice caracteristice sec. al XVII-lea, încadrarea sa cronologică - în lipsa unor materiale arheologice aflate în relație directă cu nivelul său de funcționare - se poate face mai larg, probabil în sec. XV-XVI. Pe de altă parte, absența în suprafața înconjurătoare a unui nivel compact de viațuire ne îngăduie să apreciem drept scurt intervalul în care a fost utilizat acest cuptor.

A doua zonă cercetată este o terasă înaltă aflată la nord-est de dealul Sfin Nicoară. Pe marginea terasei ne-a fost semnalată de localnici² existența unor ziduri de piatră care păreau la prima vedere a fi legate de un sistem de fortificație. Observațiile efectuate în cele șase secțiuni ce au fost practicate, dintre care cinci perpendiculare pe traseul zidului, ne-au condus la încheieri ce exclud posibilitatea apartenenței acestuia la un sistem cu rol defensiv din epoca medievală. Zidul a fost dispus pe marginea terasei, după ce în partea superioară a pantei s-a săpat o treaptă pe care a fost așezată fundația. Aceasta este realizată din piatră de râu legată cu un mortar friabil, de slabă calitate, și întărită din loc în loc cu tiranți de brad, cu secțiune circulară, dispuși în poziție verticală. Calitatea modestă și grosimea de numai 0,90 m a zidăriei sînt argumente suficiente ce au determinat aprecierile noastre. La acestea se adaugă observația că nivelul de construcție al zidului suprapune, iar fundația sa, o conductă de aducțiune a apei realizată din olane a căror formă și pastă ceramică indică o vechime a sa ce nu poate să depășească sec. al XVIII-lea. În aceste

Pl. I. - Curtea de Argeș, ceramică ornamentală (1, 2),
sfeșnice și capace (3, 4) din sec. al XIV-lea

Pl.II.- Curtea de Argeș, taler smălțuit din sec.al XIV-lea

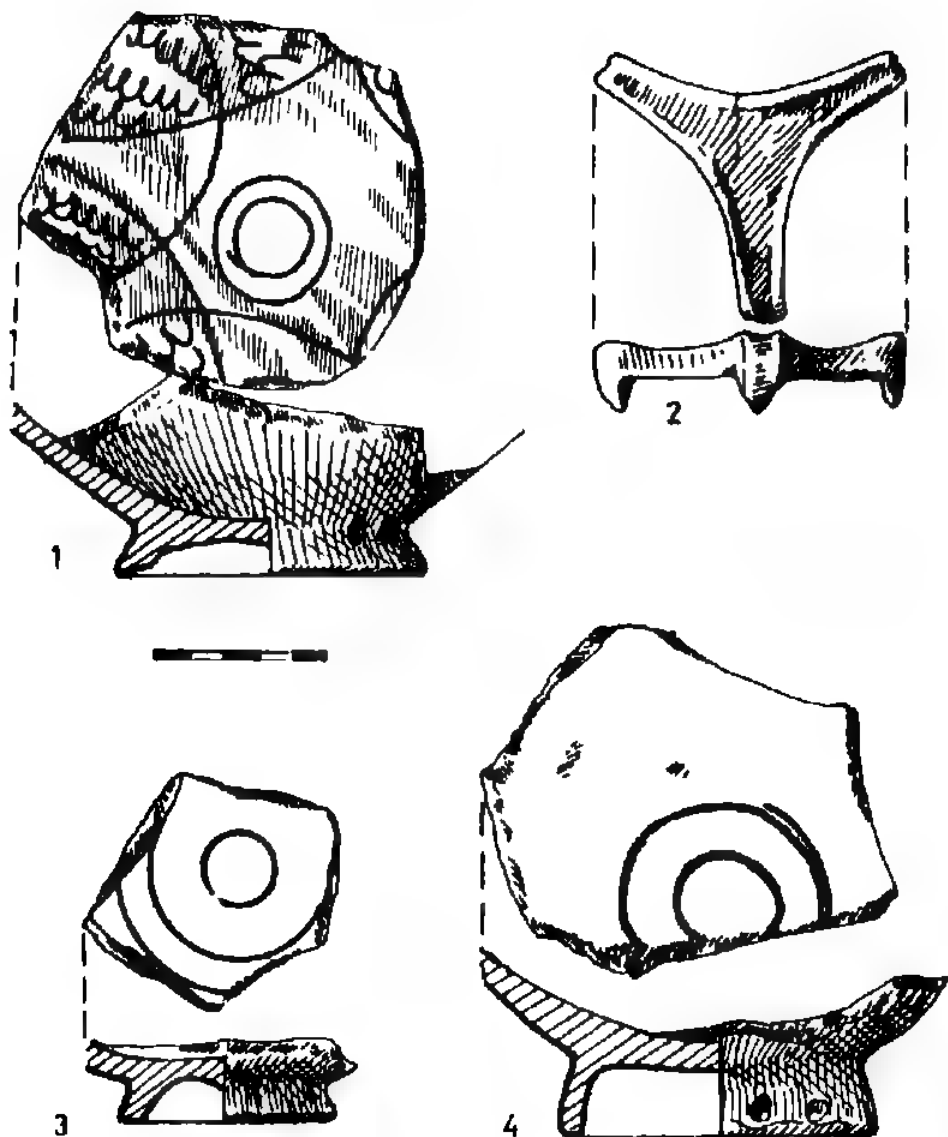

condiții, momentul edificării zidului poate fi plasat cel mai devreme la sfârșitul sec. al XVIII-lea, dacă nu cumva chiar la începutul celui următor, rosturile sale legându-se, fără îndolulă, de inițiativele constructive desfășurate în aceste locuri la începutul epocii moderne.

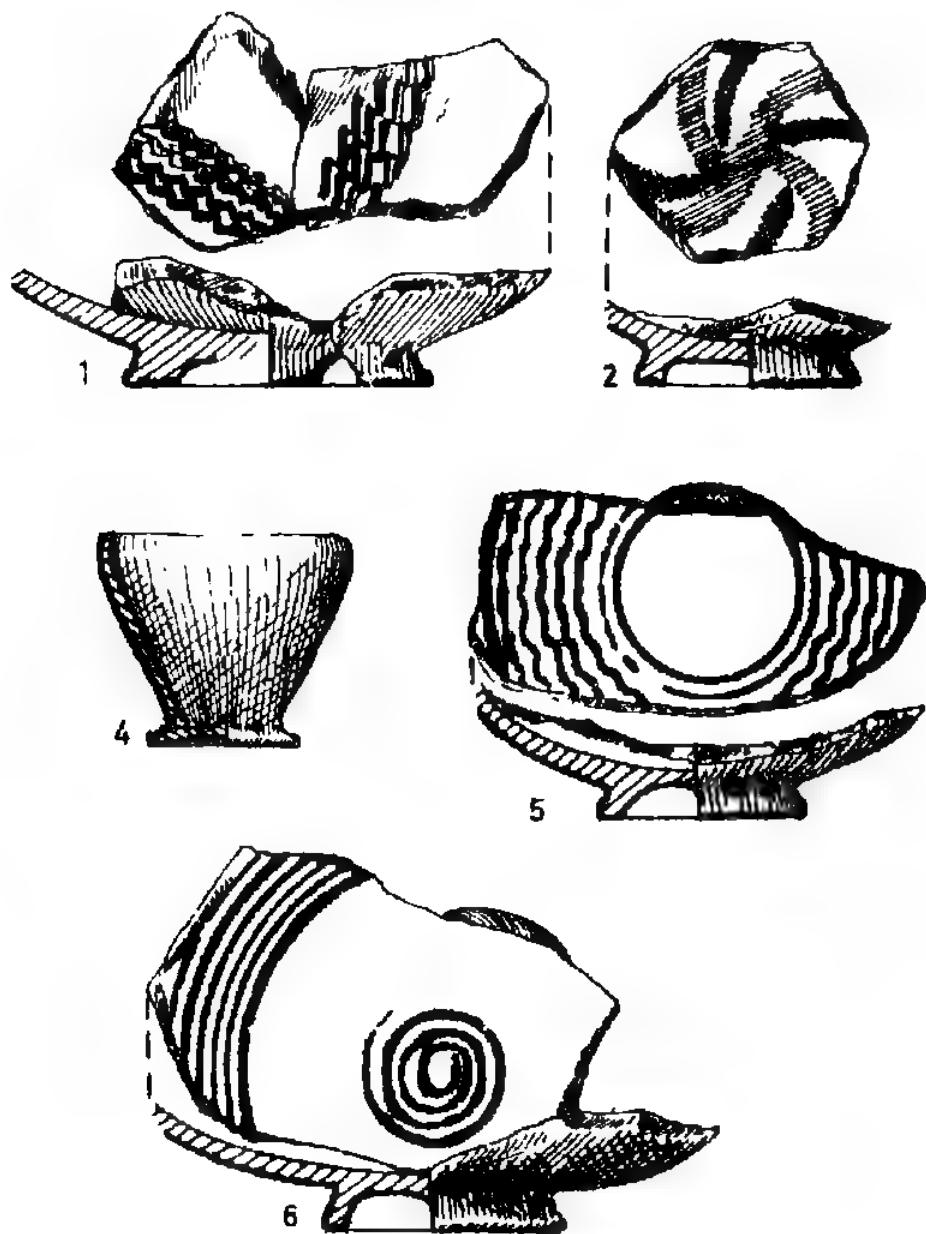
Ultima suprafață investigată este cea din grădina imobilului din str. Mircea cel Mare nr. 1, grădină aflată în vecinătatea și la sud-vest de Curtea Domnească. În cele patru secțiuni executate stratigrafia este unitară, fiind remarcat de fiecare dată nivelul de construcție aparținând zidului de incintă al Curții Domnești, zid edificat în jurul anului 1340³. De pe nivelul de călcare al zidului de incintă, care în unele porțiuni mai păstrează urmele unui pavaj din bolovanii de rîu, au fost recoltate numeroase fragmente ceramice și piese întregibile, datate pe baza relațiilor stratigrafice și a caracteristicilor tipologice în intervalul cuprins între sfârșitul sec. al XIV-lea și mijlocul celui următor. La rîndul lor, un mare număr de gropi menajere cu forme neregulate, ca și tale nivelurile de viețuire din sec. XIV-XV, au conținut o cantitate însemnată de material ceramic aparținând sec. XVI-XVII. Prezența materialului ceramic în imediata vecinătate a Curții Domnești ne determină să-l atribuim în exclusivitate acestuia, cu atât mai mult cu cît în suprafața cercetată au se cunosc alte complexe de locuire.

Deși ceramicii din Țara Românească i-au fost consacrate studii de referință⁴, considerăm oportun a ne opri în cele ce urmează asupra unor categorii ceramice ce contribuie la o mai bună cunoaștere a elementelor de cultură materială proprii sec. XIV-XV și XVI-XVII.

Materialul ceramic aparținând sec. XIV-XV este reprezentat în linii mari de formele obișnuite - nesmălțuite sau smălțuite -, motiv pentru care ne vom opri doar asupra acelor piese ce comportă unele precizări. Din rîndul pieselor nesmălțuite ne vom opri în primul rînd asupra acelor care în literatura de specialitate sînt cunoscute sub numele de sfeșnice⁵ sau de capace⁶. Controversa iscată pe marginea rosturilor acestor piese pare a fi generată de formă care, în realitate, poate fi proprie ambelor tipuri (pl. I/3,4). Deosebiri mai evidente se pot remarca totuși în materie de decor, care ni se pare a fi mai elaborat în cazul sfeșnicelor și mai modest în cel al capacelor. Dar în precizarea rosturilor acestor piese trebuie avut în primul rînd în vedere amplasamentul urmelor de ardere secundară. Atunci cînd aceste urme marchează buza obiectului se poate observa că și decorul este mai simplu sau lipsește cu desăvîrșire, iar orificiul (lăcașul) de la partea superioară este foarte strîmt. În acest caz se pare că avem de-a face cu capace. Dimpotrivă, atunci cînd urmele de ardere secundară sînt prezente la partea superioară a piesei, în zona orificiului, ele lipsesc de pe buză, iar fața exterioară beneficiază de un decor bogat și variat, constînd din creștături, șnururi, incizii și benzi trasate cu culoare albă. În plus, orificiul (lăcașul) de la partea superioară este mult mai larg și adeseori smălțuit în nuanțe de verde sau maron. Toate aceste elemente recomandă includerea pieselor respective în categoria sfeș-

Pl.III.- Curtea de Argeș, ceramică smălțuită(1,3,4)
și crăiță din sec.al XIV-lea

Pl. IV. - Curtea de Argeș, ceramică smălțuită (1, 2, 3, 5)
și pahar (4) din sec. al XIV-lea

nicelor pentru lumânări.

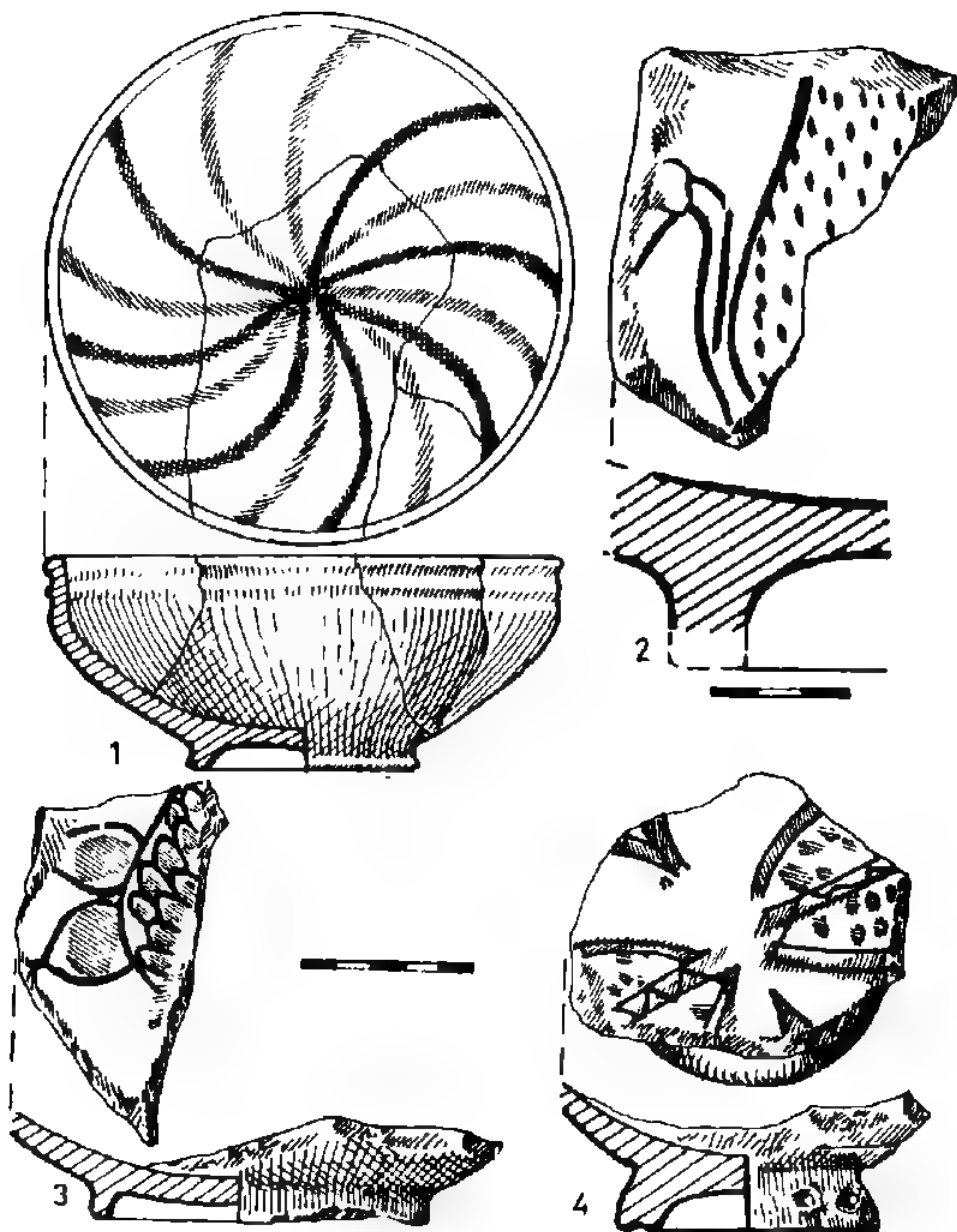
Având în vedere aceste observații concluzia ce se desprinde este cea legată de existența în sec. XIV-XV a unor ateliere ce realizau forme ceramice în linii generale asemănătoare - fapt ce poate să ne inducă în eroare la o analiză sumară -, dar care, în funcție de destinația lor - sfeșnice sau capace -, beneficiau mai mult sau mai puțin de unele elemente funcționale sau de un aparat ornamental.

Alte forme din cadrul ceramicii nesmălțuite ce oferă unele sugestii sînt reprezentate de ulcioarele și paharele de mici dimensiuni. Cele dintîi sînt bogat decorate cu culoare albă și, uneori, cu pete de smalț plasate în zona gurii. În mod invariabil dispun de o toartă, iar de cele mai multe ori gura este circulară. Paharele au o înălțime mică (circa 7 cm), forma tronconică, buza ușor arcuită spre interior și piciorul lățit (pl. IV/4). Ambele, ca urmare a dimensiunilor lor reduse, par a fi fost utilizate în cazul băuturilor cu un grad mai mare de tărie.

Ceramica smălțuită, aparținînd sec. XIV-XV, depășește cu mult din punct de vedere cantitativ categoria celei nesmălțuite.

O primă remarcă se referă la prezența în suprafața cercetată a unui număr considerabil de fragmente de vase argobate și cu decor sgrafitat, dar rămase nesmălțuite, ce nu reprezintă altceva decît resturi provenite dintr-un atelier de ceramică aflat fără îndoielă nu departe de locul de descoperire al acestora. Aceluiași context îi aparține și un fragment de crălă (pl. III/2), piesă utilizată în exclusivitate în cuptoarele de ars ceramică smălțuită.

În ceea ce privește formele existente în cadrul ceramicii smălțuite se observă preponderența a două forme: strachina și farfuria, ambele cu picior înelar, cea din urmă prezentînd ca variantă - talarul (pl. II). Decorul sgrafitat este destul de variat, fondul de smalț galben fiind adeseori înviorat prin pete de culoare maron și verde. Motivele ornamentale, în cea mai mare parte de veche tradiție, combină liniile incizate - drepte, oblice, în val sau în zig-zag - cu elementele spiralece, cîrcei și mai apoi cu acele tendințe mai noi și rafinate date de decorul vegetal sau zoomorf⁷. Astfel, nelipsitul medallion central este realizat fie din cercuri concentrice (pl. III/1, 3, 4 și IV/3), fie în spirală (pl. I/5), interiorul pereților beneficiînd de o decorație radială (stelară) (pl. IV/1), dar și de combinații de linii curbe întretăiate (pl. V/4) sau ove asociate cu solzi (pl. V/1) și mici linii incizate (pl. V/4). Se remarcă motivul vârtejului, redat în numeroase variante printr-o alternanță coloristică plină de vigoare (pl. IV/2 și V/1). Un fragment care merită o atenție deosebită este cel ce redă parțial imaginea unui leopard (pl. V/2), identificarea făcîndu-se în acest caz prin analogie cu o piesă asemănătoare provenită din sudul Moldovei⁸. Acesta se integrează în repertoriul ornamental zoomorf-animalier ce pătrunde în spațiul carpato-danubiano-pontic încă din sec. al XI-lea⁹, originea sa fiind legată de Orientul islamic, de unde se răspîndește apoi în

Pl.V.- Curtea de Argeș, ceramică smălțuită din sec.al XIV-lea

Orientul bizantinizat al Asiei Mici și al bazinului Mării Negre¹⁰.

Tot ca un element de decor poate fi considerat și festonul ce împodobește marginea unor vase de tipul străchinilor sau al farfurilor cu buza lată, trasă spre exterior.

Un detaliu interesant este reprezentat de cele două orificii ce perforază piciorul inelar al străchinilor și farfurilor (pl. III/1, 4; IV/1, 2, 3, 5; V/4), dovadă incontestabilă a rolului decorativ îndeplinit de o bună parte din aceste piese. Beneficiem astfel de o confirmare a vechimii procedurii decorării interioarelor cu vase smălțuite, procedeu înfăptuit până târziu în multe din zonele țării noastre.

Legate de decorațiunea și totodată de arhitectura interioarelor sunt și discurile și plăcile patrulate sau triunghiulare smălțuite sau nesmălțuite, aparținând unor sobe¹¹. Discurile sunt realizate la roată rapidă, au marginile drepte și împodobite prin nervuri circulare mai mult sau mai puțin proeminente, dispuse concentric. În centru apare un buton central (pl. VII/5, 6). În numeroase cazuri nervurile circulare sunt prevăzute ca creștături (pl. VII/2) ce sporesc calitățile estetice ale pieselor. Plăcile patrulate sau triunghiulare, în bună măsură smălțuite, dispun de un decor variat: vegetal-geometric sau figurativ. Din rândul celor figurative se remarcă cele ce redau imaginea unui călăreț înveșmântat cu o tunică, după moda sec. XIV-XV (pl. I/1) sau cele cu reprezentări din iconografia creștină, precum acel cap de Madonă, modelat cu o deosebită măiestrie (pl. VI/4). De la coronamentul sobelor provin plesile triunghiulare, cu decor vegetal-geometric (pl. I/2).

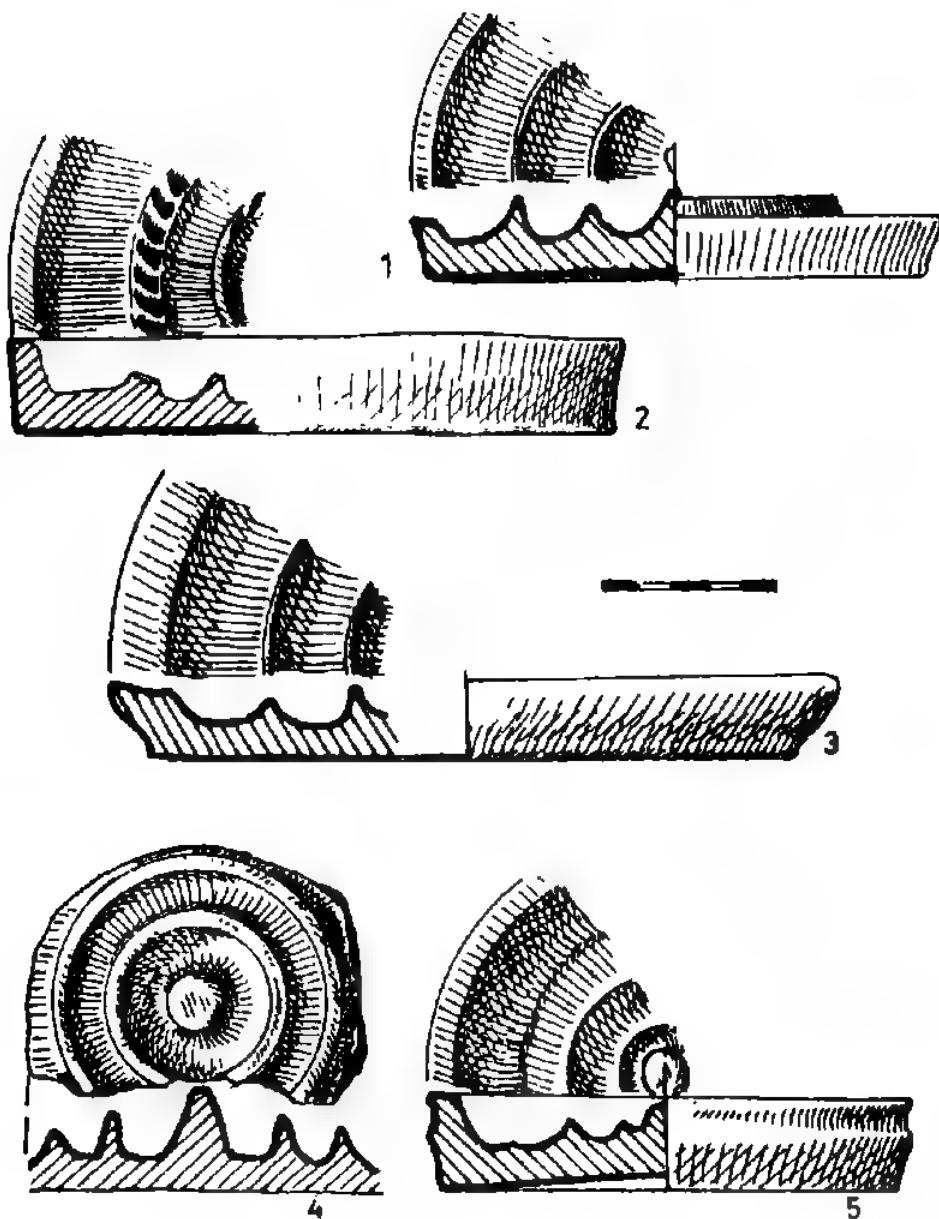
Toate aceste piese, fie că este vorba de vase, fie de plăci, variate din punct de vedere tipologic și decorativ, reflectă gusturile și posibilitățile societății românești de la sud de Carpați în veacurile XIV-XV, contribuind totodată la conturarea climatului artistic din anul înaltei feudalități muntene.

Ceramica smălțuită din sec. XVI-XVII prezintă câteva trăsături proprii în raport cu cea din secolele anterioare. Fiind mai puțin studiată s-a ajuns la unele încadrări cronologice inexacte, așa după cum s-a întâmplat chiar cu unele materiale descoperite la Curtea de Argeș¹². Formele sunt cele tradiționale: strachina, bolul, farfuria și talerul, unele deosebirii putând fi observate în profilatura piciorului inelar. În materie de decorație se remarcă absența totală a ornamentelor incizate, agrafitate, predominând decorul realizat cu cornul. După prima ardere, peste stratul de angobă din diferite nuanțe de maron, se trasează cu cornul, cu culoare albă, motive de felul spiralei, a cercurilor concentrice sau a liniei vălurite (pl. VI/1, 2, 3). În final se aplică un strat de smalț galben sau verde. Această manieră decorativă va cunoaște o largă răspândire în timp și spațiu, fiind înfăptuită până în veacul nostru în diferite centre de olărie tradițională¹³, dovadă a continuității și unității creației artistice românești.

Deși în această ultimă campanie arheologică nu s-a reușit interceptarea vreunui complex de locuire, materialele arheologice recoltate

Pl. VI.- Curtea de Argeș, ceramică smălțuită din
sec. XVI-XVII (1, 2, 3) și fragment de cahlă (4).

Pl. VII.- Curtea de Argeş, cable-discuri din sec. al XIV-lea

au reușit să ne completeze cunoștințele despre unele aspecte ale civilizației românești a sec.XIV-XVII, dintre care cele privitoare la ceramica smaltuită și monumentală ni se par a nu fi de cea mai mică importanță.

NOTE

- 1 Lia Bătrîna și Adrian Bătrîna, Cercetări arheologice efectuate în anul 1979 în cuprinsul așezării Curtea de Argeș, jud. Argeș, în Cercetări arheologice, IV, București, 1981, p.144-169.
- 2 Informații obținute din partea lui George Georgescu, bun cunoscător al orașului și a împrejurimilor sale.
- 3 N. Constantinescu, Curtea de Argeș. Probleme de geneză și evoluție, în BMI, 3, 1971, p.24.
- 4 N. Constantinescu, Coconul. Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn, București, 1972; Elena Busuloc și D. Vlăceanu, Ceramica din așezarea medievală de la Basarabi-Calafet (sec. al XIV-lea), SCIVA, 4, 27, 1976, p.496-516.
- 5 Sonja Gheorghieva, "Arheologija Sofia", 8, 1960, 4, p.8.
- 6 N. Constantinescu, op.cit., p.123 și pl.XXXVII; Silvia Baraschi, Despre capacele de lut de la Păculul lui Soare, în SCIV, 4, 1972, p.609-617; Petre Diaconu, Silvia Baraschi, Păculul lui Soare, II, București, 1977, p.55.
- 7 Corina Nicolescu și Paul Petrescu, Ceramica românească tradițională, București, 1974, p.45.
- 8 Ibidem, fig.113.
- 9 Ibidem, p.53, fig.36.
- 10 Ibidem, p.53.
- 11 Cea mai veche sobă din cuprinsul Curții Domnești de la Curtea de Argeș este datată în jurul anului 1340 (vezi N. Constantinescu și C. Ionescu, Asupra habitatului urban de la Tîrgoviște înainte de 1394. Repere din viața curții Domnești, în SCIVA, 1, 1980, p.70, nota 28).
- 12 Corina Nicolescu și Paul Petrescu, op.cit., fig.82.
- 13 Ibidem, fig.50.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À CURTEA DE ARGES

Résumé

Pendant l'année 1980 ont été continuées les recherches archéologiques en plusieurs zones de la ville de Curtea de Argeș. C'est ainsi qu'au pied de la colline Sîn Nicoară, à l'ouest de celui-ci, ont été dé-

couverts les traces d'un four dont le plan était circulaire et qui est daté aux XVe-XVIe siècles. Au nord-est de la même colline, sur une haute terrasse a été surpris le tracé d'un mur en pierre érigé au plus tôt à la fin du XVIIIe siècle et dont le contour a pu être précisé.

De la dernière superficie investiguée, qui était située au sud-ouest de l'ensemble de la Cour Princière, dans le jardin de l'immeuble de la Rue Mircea cel Mare no 1, ont été recueillis de nombreux fragments céramiques qui provenaient de vases émaillés et de carreaux de poêle dont l'étude a réussi compléter nos connaissances sur certains aspects de la civilisation roumaine des XIVe-XVIIe siècles.

LÉGENDE DES PLACHES

- Pl.I.-Curtea de Argeş, céramique ornementale (1,2), chandeliers et connerdes (3,4) du XIVe siècle.
Pl.II.-Curtea de Argeş, assiette émaillée du XIVe siècle.
Pl.III.-Curtea de Argeş, céramique émaillée (1,3,4) et support de XIVe siècle.
Pl.IV.-Curtea de Argeş, céramique émaillée (1,2,3,5) et verre (4) du XIVe siècle.
Pl.V.-Curtea de Argeş, céramique émaillée du XIVe siècle.
Pl.VI.-Curtea de Argeş, céramique émaillée des XVIe-XVIIe siècles (1,2,3) et fragment de carreau de poêle (4).
Pl.VII.-Curtea de Argeş, disques pour le poêle du XIVe siècle.

DATE ARHEOLOGICE REFERITOARE LA MĂNĂSTIREA PARTOȘ, JUD. TIMIȘ

de LUMINIȚA MUNTEANU

Continuând seria cercetărilor la fosta mănăstire Partoș în campania anului 1980, săpăturile arheologice au cuprins o zonă situată la sudul celor două edificii existente, respectiv biserica parohială, construită în 1753 și paraclisul mănăstirii înălțat în a doua jumătate a sec. al XVII-lea (pl. I).

Rezultatele obținute au în vedere două aspecte :

- existența în perimetrul investigat a unei locuiri, ale cărei încăputuri au fost plasate pe baza materialului ceramic surprins în sec. al XIV-lea;

- continuarea cercetării cimitirului organizat în jurul primei biserici a mănăstirii Partoș, unde s-au descoperit un număr de 25 de morminte².

Analizând primul aspect, putem preciza că observațiile stratigrafice rezultate din profilele secțiunilor S XIII și S XVII au permis verificarea datelor obținute în campaniile precedente, menționând descoperirea a încă două locuințe bordel, notate B₄ și B₅. De aceeași formă rectangulară, prevăzute la colțuri cu gropile unor pari de susținere a elevației, aceste bordele aveau la interior o podea dintr-un lut argilos bine bătătorit și vetre simple³. Materialul ceramic recoltat, asociat cu o serie de piese metalice au constituit elementele de bază în datarea acestui nivel de locuire în sec. al XIV-lea⁴.

La o examinare mai atentă a întregului material arheologic, și ne referim cu precădere la ceramica atribuită sec. al XIV-lea, aceasta apare destul de numeroasă sub aspect cantitativ. Aparținând unor vase de un cașnic, majoritatea fragmentelor au fost confecționate dintr-o pastă bine frământată, care a folosit ca degresant nisipul cu granulație medie și uneori nisipul micaceu. Lucrate la roata de mână perfectionată, vasele au fost arse atât în mediu reducător, cât și în mediu semioxidant.

Cea mai răspândită formă ceramică este oala-borcan, predominând cele de dimensiuni mijlocii și mari. În ceea ce privește profilaturile lor, surprindem oala-borcan cu corpul bombat, gâtul scurt, fundul plat, buza înaltă, evazată, cu marginea rotunjită sau tăiată oblic către exterior și cu o nervură mai mult sau mai puțin marcată. Aproape toate fragmentele ceramice au la interiorul buzelor șanțuirea necesară fixării capacelor (pl. II).

Decorul predominant apare constituit din șiruri de linii orizonta-

le sau caneluri situate pe umărul vaselor. Mai rar a fost identificat decorul format din linii în val sau banda vălurită.

O altă categorie ceramică frecvent întâlnită în cursul cercetărilor este reprezentată de tipul capacelor, realizate din aceeași pastă și lucrate în tehnica arderii semioxidante. Forma lor este ușor tronconică, cu marginea buzei îngustată și trasă spre interior. La partea superioară se afla un buton de prindere⁵.

Până acum, aferent acestui nivel de locuire, nu au fost descoperite și alte tipuri de vase ca oala cu toartă, străchini sau ceramica smălțuită.

În afara materialului ceramic au mai fost prelevate și câteva fragmente metalice, provenind de la unelte agricole sau obiecte de uz casnic: cuțite, răzuitoare, dălțițe sau lame de seceri, piese ce își găsesc analogii într-o serie de descoperiri datate în cursul sec. al XIV-lea⁶.

În ceea ce privește cel de al doilea aspect, legat de continuarea cercetării cimitirului aferent fostului așezământ monastic de la Partoș, se impun câteva precizări: în secțiune S XIII, S XV și S XVI a mai fost dezvelit un număr de 25 morminte, care, stratigrafic, aparțin mai multor etape succesive de înmormântări. Dispoziția mormintelor, precum și prezența granulelor de mortar asociate cu fragmente de cărămidă antrenate în umplutura gropilor concurează la aprecierea că edificiul în jurul căruia s-au concentrat aceste înhumări a fost o construcție de zid, ale cărei fundații se aflau probabil situate în zona ocupată azi de locuința și gospodăria parohială.

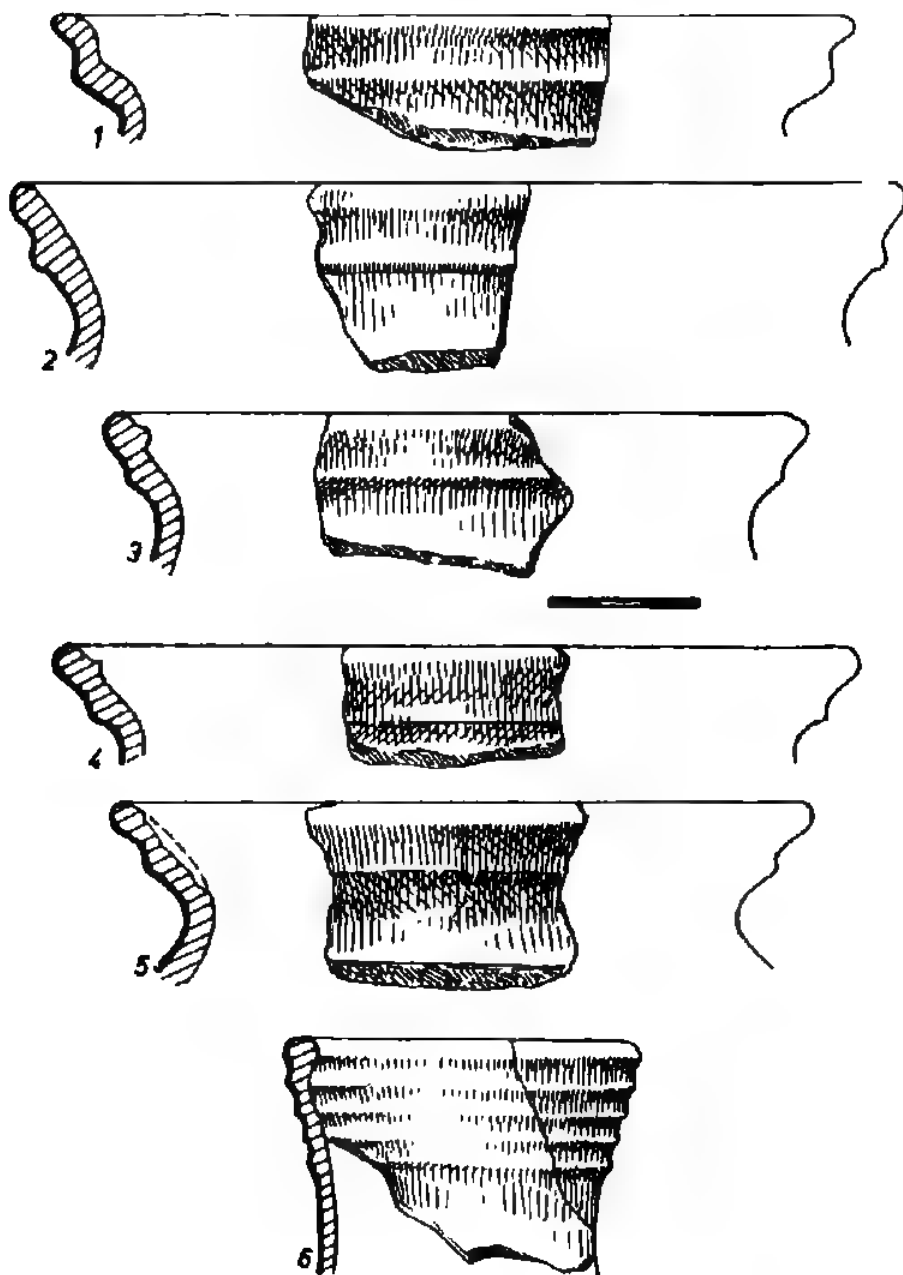
Alături de morminte de călugări, depuse în groapa fără nici un obiect de inventar, în această necropolă s-au mai practicat și înmormântări ale unor persoane laice - femei și copii -, de la care au rezultat monede și piese de podobă, accesorii vestimentare, pe baza cărora am putut data funcționarea acestui cimitir de la începutul sec. al XV-lea și până la mijlocul sec. al XVII-lea. Am avut în vedere pentru limita inferioară acele inele nigilare, realizate din argint, cu verigă din sîrmă lipită pe spatele unei plăci circulare, inele care sînt caracteristice epocii lui Mircea cel Bătrîn și reperate în cursul sec. al XV-lea pe o arie destul de largă, din Maramureș, la Gulești⁷, - în Transilvania -, Șcheii Brașovului⁸, Strelnicești⁹, până în Țara Românească, la Lerești¹⁰, Tîrgoviște¹¹, Bufta-Mănești¹².

În S XVII au fost descoperite fundațiile unor amenajări, identificate cu fostele chilii, care constituiau latura de vest a ansamblului monastic. Realizate din piatră legată cu mortar, acestea aveau o elevație din cărămidă, elevație ce a fost surprinsă numai pe anumite porțiuni, deoarece etapa demolării a răsufl în cea mai mare parte nivelele de funcționare, cît și stratul de construcție¹³.

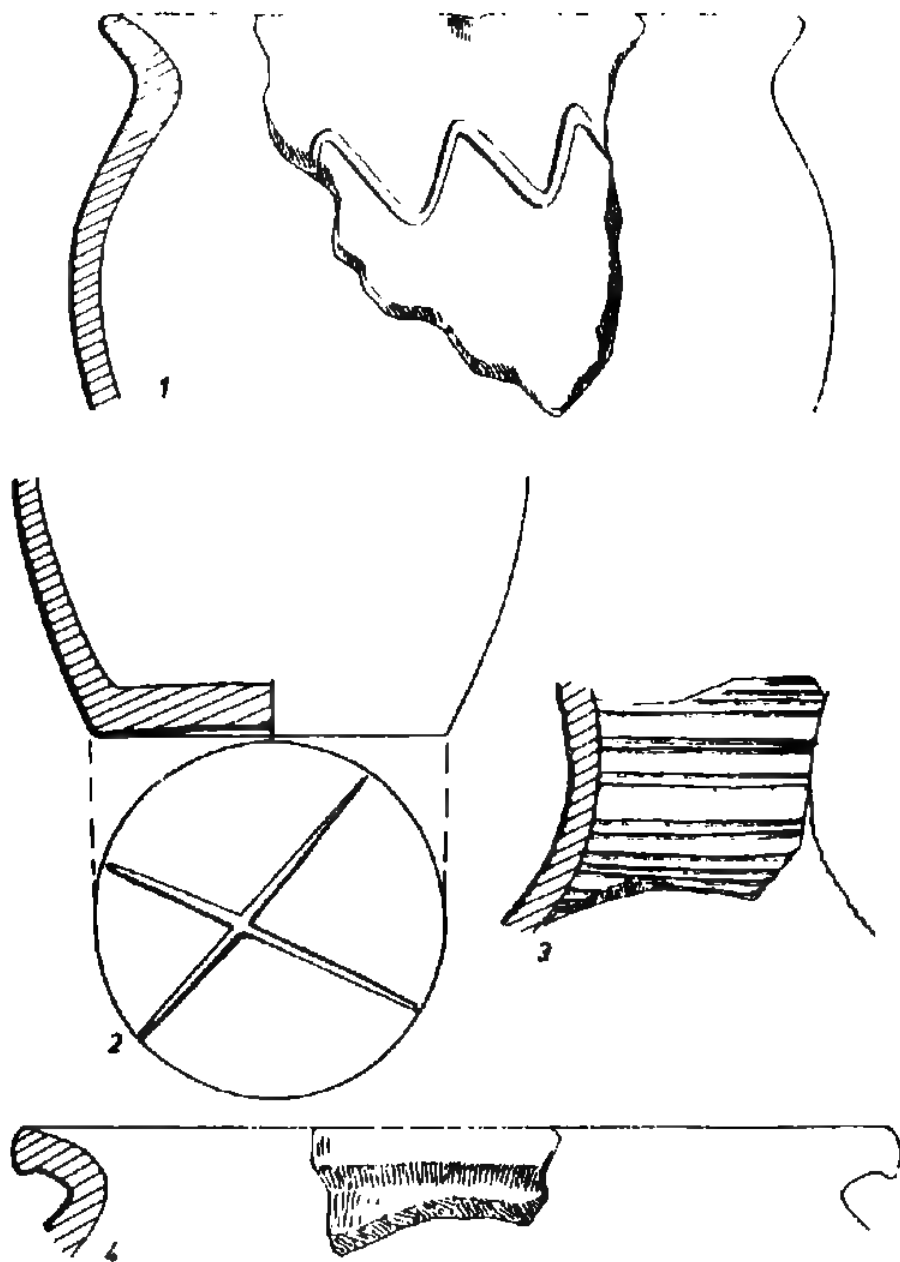
Nu putem încheia fără a ne aminti și de rezultatele sondajului practicat la circa 200 m sud față de obiectivul cercetat, sondaj ce a constatat din trasarea unei secțiuni (orientate N-S) în curtea școlii ge-

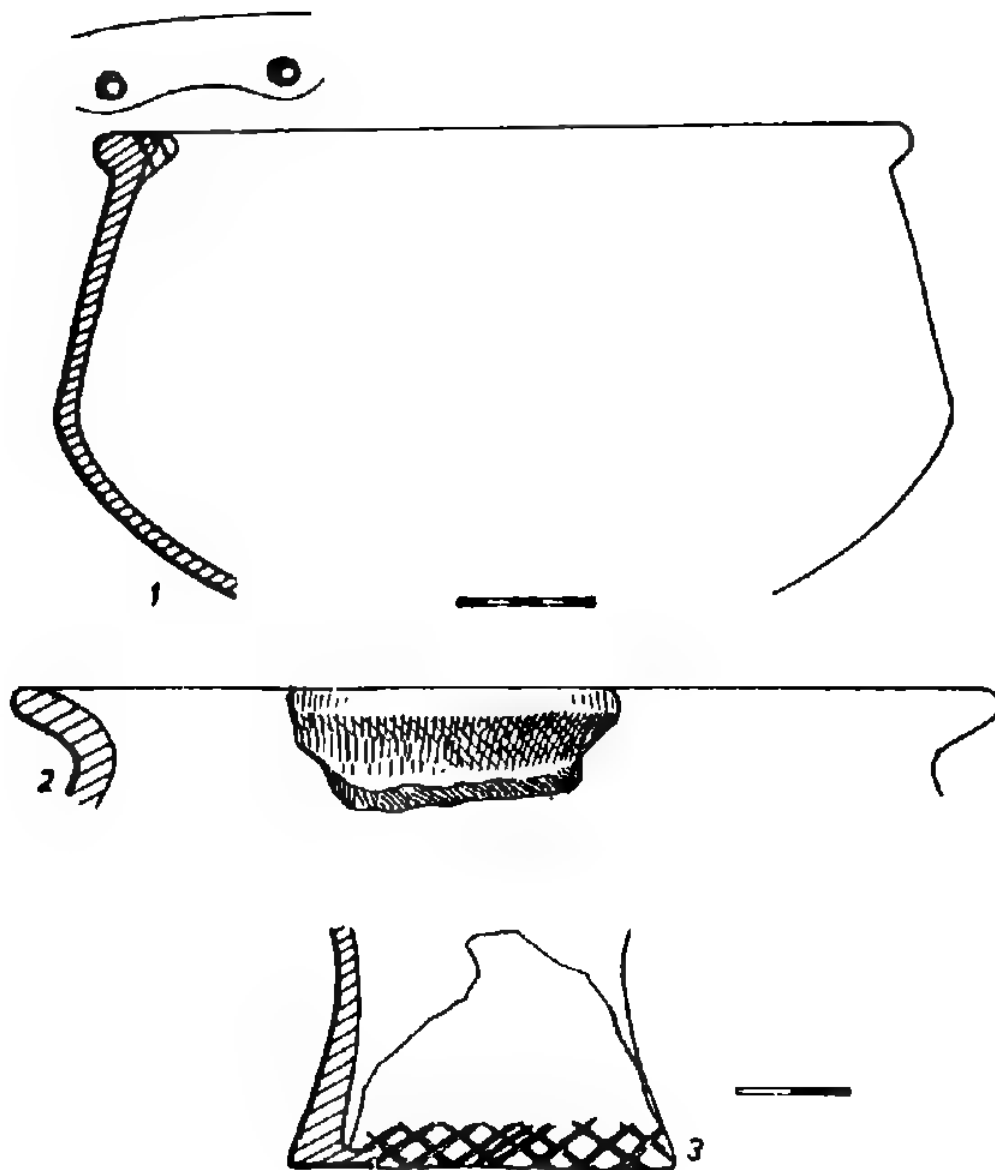

Pl.II.-Ceramică de uz comun de la Partoș, sec.al XIV-lea.

Pl.III.-Ceramică din sec.XII-XIII rezultată din sondajul arheologic practicat în curtea Școlii generale din satul Partoș.

Pl. IV. - Ceramică din sec. XII-XIII - Partoș.

nerale din satul Partoș. Aici, în colțul de nord, a fost surprinsă o parte dintr-o locuință bordei, pe al cărei traseu se conturau gropile unor țărui, situați cam la 20-30 cm unul față de celălalt. În interiorul bordeiului, cît și stratul negru lutos din care a fost săpată groapa lui, au fost descoperite o multitudine de materiale ceramice ce aparțin a două tipuri ceramice - oala-borcan și căldarea de lut.

În ceea ce privește oala-borcan, predomină tipul vaselor de dimensiuni mici și mijlocii, realizată dintr-o pastă bine fermentată, ușor poroasă, lucrate la roată de mînă înceată și arse în mediu reducător și semioxidant. Ca profilatură, acestea au fundul plat, umerii puternic bombai, gîtul scurt și buza răsfrîntă la exterior, cu marginea rotunjită și uneori subțiată (pl. III/1-4).

Decorul întîlnit pe aceste vase este alcătuit din linii în val și benzile vălurite, alături de care, pe alte fragmente ceramice, a fost identificat motivul decorativ al canelurilor puternic incizate în pasta moale, decor situat pe umărul vaselor. De asemenea, amintim și prezența mărcilor de olar, aici fiind reprezentat prin motivul crucii în-cadrată într-un cerc¹⁴ (pl. III/2).

Cealaltă formă ceramică descoperită într-o proporție relativ numeroasă aparține căldărilor de lut (pl. IV/1). În cadrul acestui tip predomină căldările de dimensiuni mijlocii, de formă bitronconică, cu îngroșarea tipică a buzei spre interior în vederea formării celor două urechiuge, prevăzute cu orificii pentru petrecerea sforii necesare afîrării în procesul lor de folosire. Nici unul din fragmentele descoperite nu are elemente de decor.

Caracteristicile tipologice și de decor ale acestor materiale ceramice determină plasarea acestei locuințe din punct de vedere cronologic în sec. al XII-lea¹⁵.

Rezultatele săpăturilor arheologice de la Partoș, deși modeste, aduc noi precizări privind cultura materială și spirituală a celor ce au locuit de-a lungul veacurilor aceste meleaguri. Astfel, cele mai vechi urme de locuire pot fi plasate în sec. al XII-lea, cu o continuitate de existență a unei așezări ru caracter rural pînă către sfîrșitul sec. al XIV-lea.

În sec. al XV-lea, pe fundalul unei permanente rezistențe religioase de păstrare nealterate a "legii românești", va începe procesul reînființării unor noi mănăstiri, cele vechi, înălțate în perioada feudal timpurie și închinete aceluiași rit răsăritean, fiind preluate pe parcursul vremii de ordine călugărești apuseni¹⁶. În acest sens avem în vedere zidirea mănăstirii Hodoș Bodrog, datată arheologic la sfîrșitul sec. al XIV-lea, începutul sec. al XV-lea¹⁷, a mănăstirii Săraca în sec. al XV-lea¹⁸, a mănăstirii Sfîngeorge existentă la sfîrșitul sec. al XV-lea¹⁹ și, evident, a mănăstirii Partoș, construită și ea în sec. al XV-lea, mănăstire al cărei edificiu central - biserica - funcționează pînă în prima jumătate a sec. al XVII-lea, cînd din motive necunoscute are loc dezafectarea ei și ridicarea unui alt edificiu, bise-

rica "paraclis" cu rol de gropniță ca și veșnica pomenire a mitropolitului Iosif al II-lea.

Biserica parohială, sau biserica lui Marcu Mușlu va încheia seria importantelor transformări aduse mănăstirii, al cărui act de desființare, survenit în 1778, nu va putea șterge celălalt aspect legat de rolul de important centru cultural pe care mănăstirea Partoș l-a avut - alături de celelalte edificii de acest gen din Banat - pentru o perioadă în care datele documentare s-au dovedit în cea mai mare parte lacunare²⁰,

NOTE

- 1 Rezultatele cercetărilor anterioare au fost publicate în cadrul revistei "Mitropolia Banatului", 10-12, 1978, p.718-727 și 10-12, 1980, p.747-759, cu erata de rigoare.
- 2 Numărul total al mormintelor aferente acestui nucleu monastic surprins în cursul celor trei campanii este 70. Nu am avut în vedere mormintele deranjate sau reînchinate.
- 3 Vatra bordeiului B5 a fost în parte distrusă de groapa mormintului M. 90.
- 4 L. Munteanu, în "Mitropolia Banatului", 10-12, 1980, p.748.
- 5 Radu Popa și Gh. Baltag, Documente de cultură materială orăgenească în Transilvania din a doua jumătate a sec. al XIII-lea, în SCIVA, t.31, 1, 1980, p.46.
- 6 C. Scorpan, L'ensemble archeologique feudal de Bîlca Domanei, în "Dacia", N.S., 17, 1965 ; Gh. Cantacuzino, Cetatea Poenari, în SCIV, 2, 1971, p.281.
- 7 R. Popa și M. Zdroba, Căptoria cnezilor Gulețeni - un nou monument din piatra în Maramureș, în SCIV, 2, 1969, p.281.
- 8 L. Munteanu și M. Beldie Dumitrache, Rezultatele cercetărilor arheologice de la biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului - etapa 1973, în BMI, 2, 1976, p.53.
- 9 Gh. Baltag Podoabe din sec. XIV-XVIII din inventarul necropolelor Streisfingorgiu și Strel, jud. Hunedoara, în BMI, 1, 1978, p. 54-55.
- 10 Fl. Mîrțu, Reprezentarea florii de crin pe inele, în SCIA, 1, 1969, p.126.
- 11 M. Georgescu, Podoabe din epoca feudală în Cronica Valachiei, Tîrgoviște, 1973.
- 12 Ar. Ștefănescu, Un sat domnească pe Colentina, Mănești Buftea, în Izvoare arheologice bucureștene, București, 1978, p.54 și 57.
- 13 Nu au putut fi urmărite elementele de planimetrie ale acestor amenajări din cauza unei șape de beton ce necesită mijloace speciale de îndepărtare.
- 14 M. Comșa, Cu privire la semnificația mărcilor de oiar, în epoca

- feudală timpurie, în SCIV, VII, 1961, 2.
- 15 V. Boroneanț, Locuirea din sec. XII-XIII de la Ogașul Neamțului - com. Berzeasca, în "Banatica", III, 1975, p. 130; L. Munteanu, Locuirea feudală timpurie de la mănăstirea Hodoș Bodrog, în Cercetări arheologice, IV, MÎRSR, București, 1981, p. 97.
  - 16 I. D. Suciu, Monografia Mitropoliei Banatului, Edit. Mitropolia Banatului, Timișoara, 1977, p. 45.
  - 17 L. Munteanu, cercetări inedite.
  - 18 Gh. I. Cantacuzino, Date arheologice privind trecutul unei mănăstiri bănățene - m-reă Săraca din Semlacul Mic, în "Mitropolia Banatului", nr. 4-6, 1974.
  - 19 I. D. Suciu, op. cit., p. 72.
  - 20 Am dori ca și pe această cale să aducem mulțumirile noastre I. I. S. Ar. Nicolae Corneanu, mitropolitul Banatului, pentru aprigiul permanent acordat cercetării arheologice unor importante monumente.

DONNÉES ARCHÉOLOGIQUES CONCERNANT LE MONASTÈRE DE PARTOȘ, DÉP. DE TIMIȘ

Résumé

Pendant la campagne de l'année 1980 l'aire de l'investigation archéologique a compris une superficie située au sud des deux édifices existantes - l'église paroissiale et d'ex-chapelle.

Les résultats obtenus nous ont permis de surprendre un habitat au caractère rural, dont le début peut être placé au XIIe siècle usagé comme tel jusqu'au XIVe siècle.

Au début du XVe siècle commence l'édification du monastère de Partoș qui fonctionnera jusqu'au XVIIIe siècle, en supportant certaines transformations.

LEGENDE DES PLANCHES

Pl. I. - Plan général des fouilles effectuées pendant les campagnes des années 1977, 1978 et 1980.

Pl. II. - Céramique usuelle de Partoș - XIVe siècle.

Pl. III. - Céramique des XIIe-XIIIe siècles en provenance du sondage archéologique pratiqué dans la cour de l'école du village de Partoș.

Pl. IV. - Céramique des XIIe-XIIIe siècles - Partoș.

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA POLATA, JUD. GORJ

de VENERA RĂDULESCU
și GHEORGHE CALOTOIU

Localitatea Polata se află pe malul stîng al rîului Susița, la circa 4 km nord-vest de municipiul Tîrgu Jiu.

Ruinele medievale de la Polata, sub forma a "patru pivnițe" construite din piatră, au fost semnalate la sfîrșitul sec.al XIX-lea și la începutul sec.al XX-lea de către Gr.Tocilescu, I.Moisil, R.Netzhammer¹.

Punctul de cercetare - Cîmpul lui Pătru - a fost stabilit în primăvara anului 1980, în urma unei periegeze întreprinsă de către un colectiv de la Institutul de arheologie din București, Muzeul Național de Istorie al R.S.România și Muzeul județean din Tîrgu Jiu².

Campania arheologică din perioada 18 august-6 septembrie 1980 și-a propus stabilirea planului și grosimii zidurilor de fundație aparținînd uneia dintre construcții. Precizăm că zidul a fost scos, în bună parte, în ultimile patru decenii, piatra fiind folosită la construcții moderne. În aceeași perioadă, proprietarul terenului a golit interiorul pivniței, făcînd foarte dificilă surprinderea aici a unei stratigrafii.

Fundația construcției este realizată din bolovani de piatră, de diferite dimensiuni, legați cu mortar. Suprafața interioară a zidului apare aproximativ netedă. Mortarul, de culoare alb-gălbui, are în compoziție nisip cu granulație mare, mici pletricele și var. Zidurile au păstrat o înălțime ce variază, de la nivelul solului actual pînă la talpa zidăriei, de la 2,30 m la 2,60 m.

De jur împrejurul încăperii, la înălțimea de 0,40 m de la solul viu, în zidul de bolovani a fost lăsată o retragere avînd dimensiunile de 16 cm x 10 cm, în scopul fixării pardoselii.

Construcția cercetată este de plan dreptunghiular, cu dimensiunile în interior de 14,30 x 7,70 m. Orientarea, raportată la lungime, este SV-NE (fig.1).

Pe lungimea încăperii s-a trasat secțiunea (S) III, cu dimensiunile 13 m x 1,50 m. S-a surprins parțial nivelul de construcție, sesizat printr-o peliculă subțire de mortar. Pe mijlocul încăperii, dispuse la la distanțe egale una de alta, respectiv la 3,50 m, 7 m și 10,50 m, începînd de la zidul de NE spre cel de SV, fixate în solul viu, au fost găsite: o rîșniță de mîna cu diametrul de 0,38 m; o piatră de moară cu diametrul de 1,07 m și grosimea de 0,22 m, precum și un fragment de piatră de moară, avînd raza de 0,48 m. Piatra de moară se afla plasată

în mijlocul încăperii. Aceste elemente foloseau, probabil în construcție, la susținerea unor stâlpi de lemn (popi) sau de zidărie, pentru planșeul pe care îl considerăm a fi fost drept.

Secțiunea s-a prelungit, depășind zidul de NE cu 5 m, ceea ce a permis stabilirea grosimii acestuia, egală cu 0,80 m. Șanțul de fundație, săpat perfect vertical, a fost apoi căptușit cu bolovanii temeliei.

Menționăm că la spăcluirea zidului de NV au fost găsite țigle, cărămizi și olane romane, aduse, probabil de la o construcție romană, ce va trebui căutată în apropiere.

Cercetări viitoare sperăm să întregască datele noastre privind locuința menționată mai sus; materialul din care a fost realizată elevația, amplasarea intrării, noi elemente de plastică decorativă.

La distanța de 10 m și paralel cu zidul de sud-est al construcției, notate de noi cu "A", s-a trasat S II (77 m x 1,50 m). Secțiunea, având rol de control, s-a adâncit până la 0,60 m (sol viu). Nu au fost surprinse urme de zidărie. Fragmentele ceramice sînt asemănătoare tipologic celor din S III.

În aceeași campanie arheologică, la circa 50 m est de același zid, a fost cercetată parțial o nouă construcție - "B" -, dezafectată în mare parte de lucrările agricole. Pentru a stabili planul acesteia s-a trasat secțiunea (S) I (30 m x 1,50 m), orientată NE-SV și casetele I A (3 m x 1,50 m) și I B (2,50 m x 1,50 m), cu un maror de 0,50 m între ele. Au fost dezvelite parțial două ziduri, orientate NV-SE, grosimea lor fiind de 0,80 m, iar distanța dintre ele de 7 m. În stadiul actual al cercetărilor nu putem aprecia dacă această dimensiune aparține lățimii sau lungimii construcției.

Materialul arheologic recoltat constă, în exclusivitate, din fragmente ceramice, constituind deocamdată și singurul element de datare.

Din seria ceramicii nesmălțuite amintim fragmentele aparținînd vaselor mici și mijlocii: oale-borcan, cănițe, pahare.

Ceramica este lucrată la roată, dintr-o pastă omogenă, compactă, în unele cazuri nisipul folosit ca degresant avînd bobul destul de mare. O parte din fragmentele ceramice prezintă urmele unei arderi secundare.

Ornamentarea obișnuită constă în incizii orizontale, aplicate izolat sau în registre pe umerii vaselor, mai rar pe buze, sau din linii în val. În unele cazuri, mai rare, apare un decor combinat: registru de incizii orizontale traversate de o linie vălurită (fig. 2/3). S-a constatat existența mai multor tipuri de buze (fig. 3), unele găsindu-și analogii, pentru perioada secolelor XIV-XV, în Cîmpia Română⁴ sau în Oltenia⁵.

Ceramica smălțuită este reprezentată de cahle, plăci și discuri decorative (fig. 4-5), ca și de farfurii cu fundul inelar. Putem menționa două fragmente de cahle lucrate în tipar, avînd marginea ușor înălțată (5 mm). Pe aceste cahle apare reprezentat un personaj purtînd haină lungă, cu falduri, brodată la poale (fig. 5/2-3). Smălțul este de culoare verde deschis. Cahlele, destul de numeroase, provin de la pră-

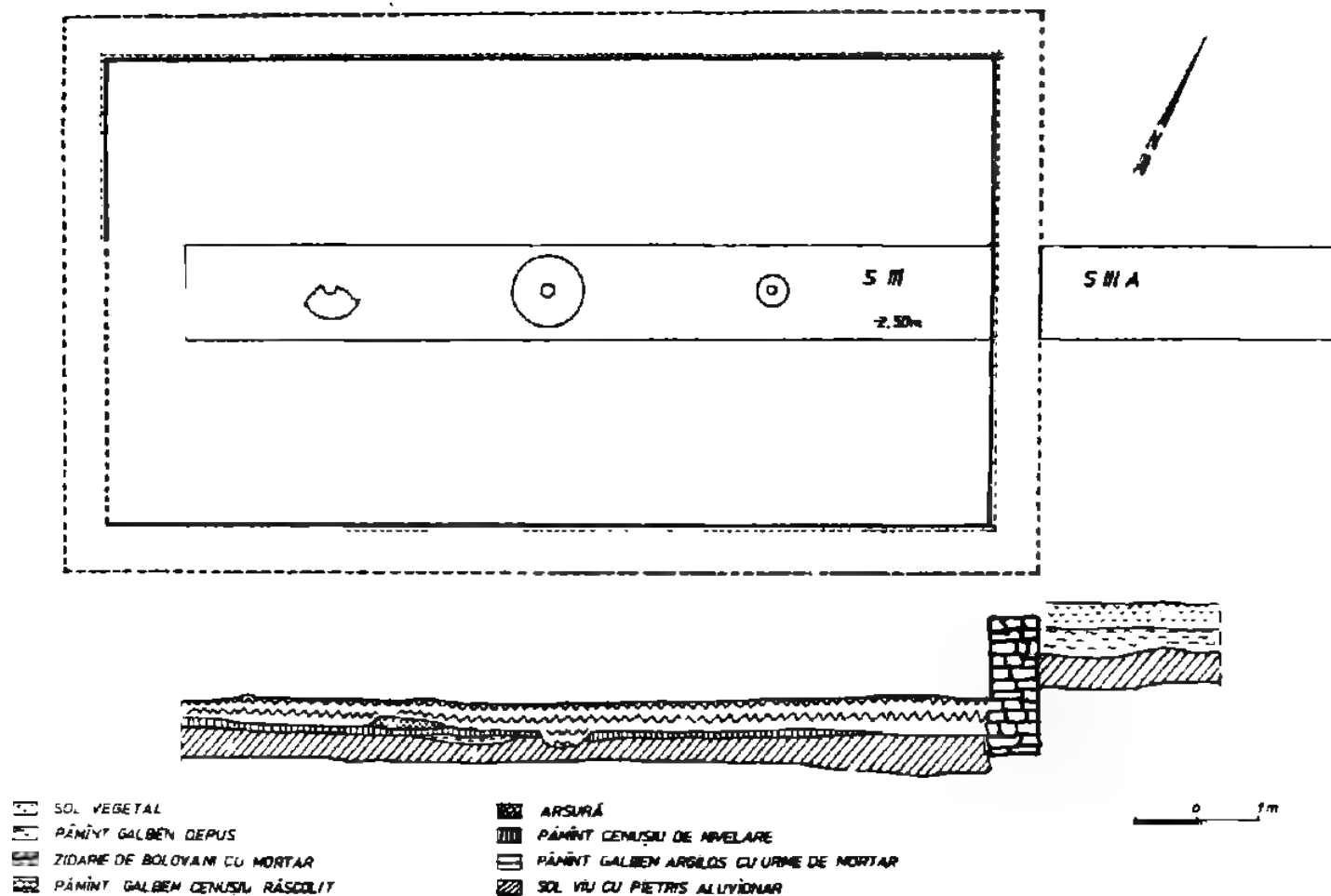

Fig.1.-Polata, jud.Gorj - planul locuinței nr.1 și profilul secțiunilor III și III A.

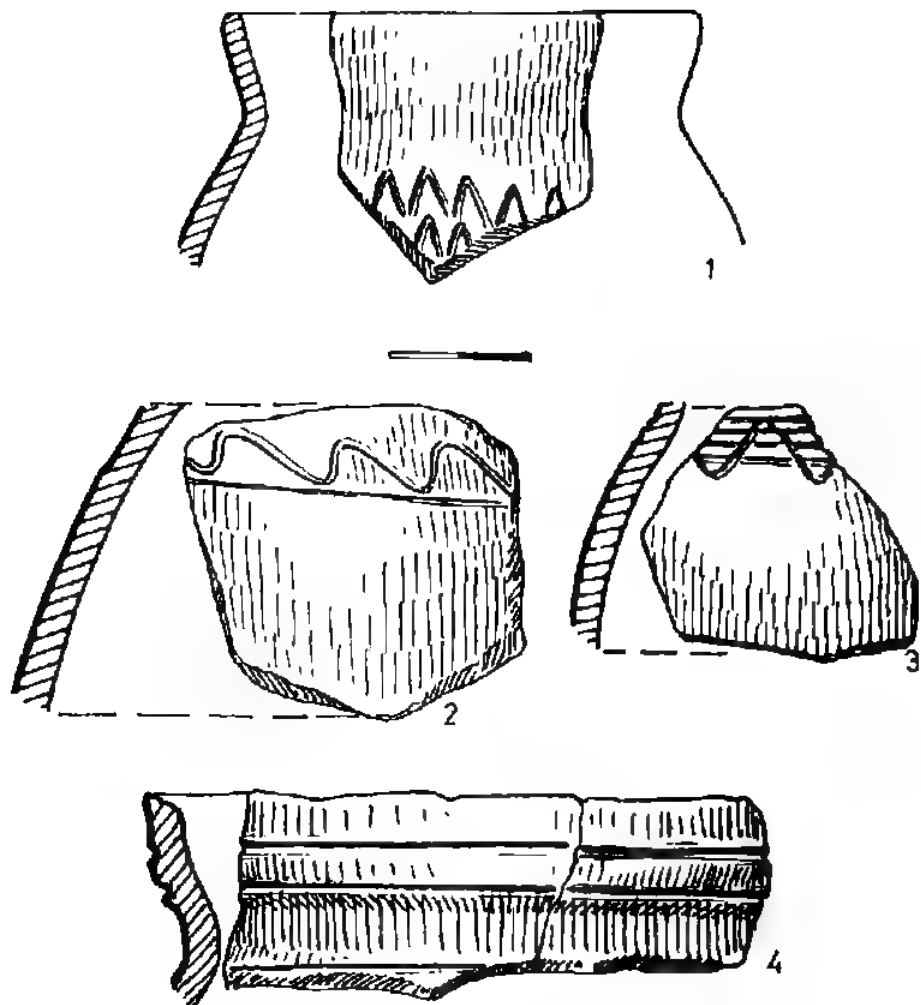

Fig.2.-Ceramică de uz comun, sec.XV-XVI.

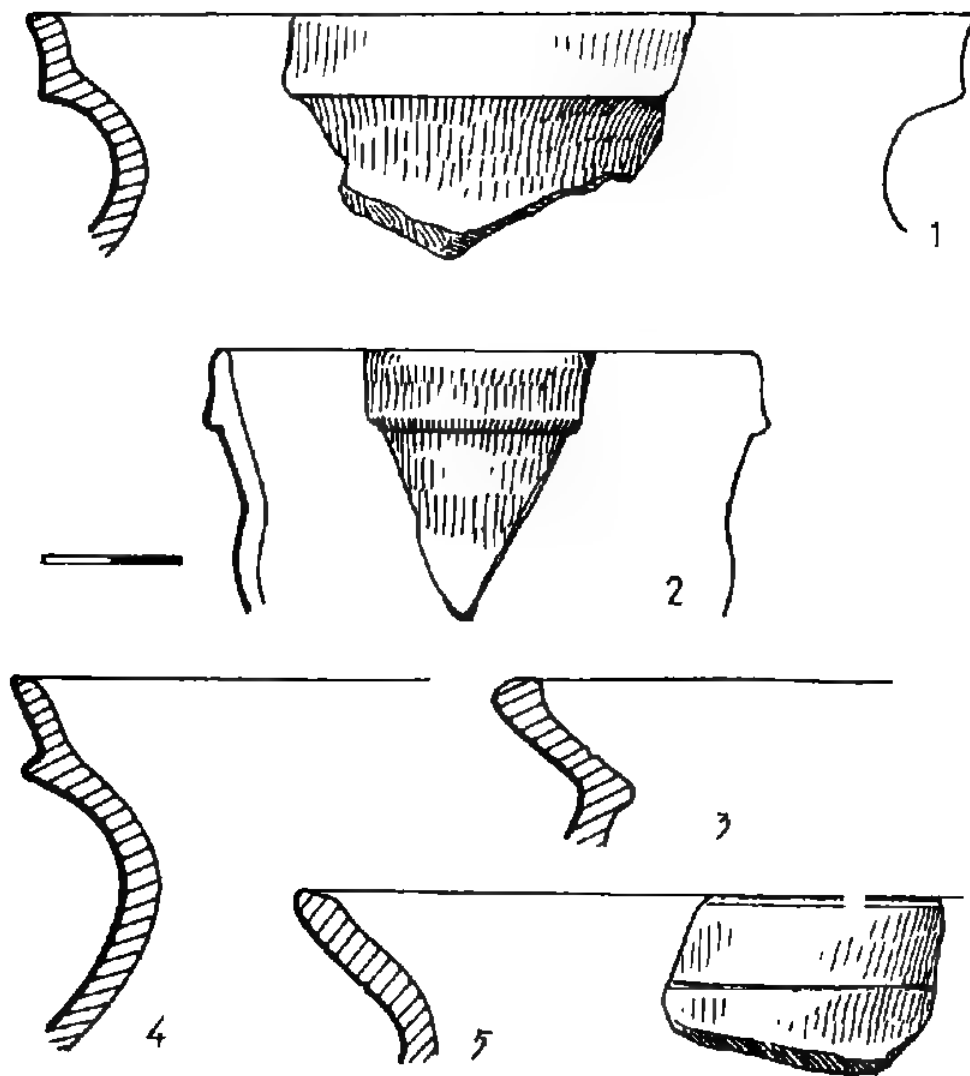

Fig.3.-Ceramică de uz comun, sec.XV-XVI.

bușirea unei sobe, aflate la parterul construcției.

Cercetările viitoare sperăm să aducă elemente în plus asupra ceramicii medievale gorjene.

Dimensiunile și tehnica de construcție a pivnițelor cercetate, ca și cahlile și discurile decorative ne îndreptătesc presupunerea că ne aflăm în fața unor case boierești, a căror ultimă perioadă de funcționare a fost sec. XVI.

Utilizarea pietrelor de moară ca bază de susținere a popilor sau a unor stâlpi de zidărie trebuie pusă în legătură cu meșteșugul morăritului, ocupație străveche, amintită, de altfel, destul de des pentru această zonă geografică în documentele noastre medievale.

Campaniile arheologice viitoare își propun dezvelirea și a celorlalte construcții, a eventualei necropole și a edificiului de cult, precizarea datării și a caracterului așezării, adăugându-se astfel noi date privitoare la evul mediu în județul Gorj, județ ce deține pentru spațiul sud-carpatic cel mai mare număr de localități menționate în documentele sec. XIV-XV.

Polata medievală, credem, de altfel, că trebuie logată și de nașterea și dezvoltarea orașului Tîrgu Jiu, de care o desparte doar Dealul Tîrgului.

N O T E

- 1 Grigore Tocilescu, Note arheologice, la Biblioteca Academiei R.S. România, Ms.rom. 5141, f.18-19; Iuliu Moisil, Repertoriu de localități istorice, preistorice ș.a. din județul Gorj, extras din "Arhivele Olteniei", an.V, nr.24, Scrisul Românesc - Craiova, p.3; Raymond Netzhhammer, Aus Rumänien, Band I., Verlagsanstalt Benziger, New York, Cincinnati, Chicago, 1909 p.348-349.
- 2 La perlegheză au participat: dr.Radu Popa, Ion Chicideanu, Venera Rădulescu și Gheorghe Calotoiu.
- 3 Cărămizi romane în localitatea Polata au fost semnalate de tov.Udriște Elena, directoarea Muzeului din Tîrgu Jiu, încă din anul 1955.Trei exemplare se află în colecțiile acestui muzeu, avînd nr. de inventar 406, 407, 408.
- 4 N.Constantinescu, Coconi, un sat din Cîmpia română în epoca lui Mircea cel Bătrîn, Edit.Academiei, 1972, p.249, planșa XV/5,11, p.250, planșa XVI/1,3.
- 5 Gh.I.Cantacuzino, Ceramica medievală descoperită la Vodița prin săpăturile din anul 1970, în Cercetări arheologice, III, MIRS, București, 1979, p.441, fig.1/2,11,12.
- 6 N.Constantinescu, op.cit., p.201-210; "Sate existente și astăzi, păstrîndu-și denumirea străveche", lista nr.1. Sînt semnalate 87 așezări, ceea ce reprezintă 27% din satele menționate în spațiul de la sud de Munții Carpați.

Résumé

À Polata, commune de Bîrseşti, dép. de Gorj, localité située sur la rive gauche de la rivière de Susița, à approximativement 4 km nord-ouest du municipie de Tîrgu Jiu, ont été identifiées les fondations en pierre de quatre constructions médiévales.

Les recherches entreprises entre 18 août-6 septembre 1980 ont établi le plan, les dimensions (14,30 m x 7,70 m) aussi bien que l'épaisseur des murs (0,80 m) d'une des ces constructions.

L'inventaire découvert, formé exclusivement de matériel céramique non-émailé (fragments de vases petits et moyens; pots, coupes à pied annulaire etc.) ou émailé (carreaux de poêle, disques ornementaux et assiettes) nous permettent de dater l'ensemble aux XVe-XVIe siècles.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig.1.-Polata, dép. de Gorj - le plan de l'habitation no 1 et le profil des sections III et III A.

Fig.2-3.-Céramique usuelle, des XVe-XVIe siècles.

Fig.4-5.-Céramique décorative, émailée, des XVe-XVIe siècles.

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA PIUA PETRII (ORAȘUL DE FLOCI), JUD. IALOMIȚA

de dr. LUCIAN CHÎTESCU, TUDOR PAPAȘMA,
PETRE VLĂDILĂ, VENERA RĂDULESCU ȘI
ANCA PĂUNESCU

Cea de a 6-a campanie consecutivă de la Orașul de Floci, efectuată în intervalul 14 iulie-11 august 1980, s-a desfășurat, ca și cele precedente¹, în mai multe sectoare distincte ale vechiului oraș medieval românesc și anume: sectorul I "Mănăstire" (biserica nr.1); sectorul II locuințe din lemn, sectorul III alte complexe și sectorul IV biserică nr.2. Ca și în anii anteriori, cercetările din 1980 vor fi prezentate în ordinea sectoarelor de către autorii săpăturilor care au reprezentat statornic Muzeul Național de Istorie al R.S.R. și biroul de arheologie și istorie din Călărași.

dr. Lucian Chițescu

*
*   *
*

I. SECTORUL "MĂNĂSTIRE". Săpăturile arheologice efectuate în vara anului 1980 în sectorul "Mănăstire" au urmărit în principal surprinderea limitelor de est a necropolei aparținând unei biserici, ale cărei începuturi se planează către sfârșitul sec.al XV-lea sau începutul veacului următor².

Un alt obiectiv a fost continuarea cercetării în zona vestică a cimitirului, a cărei limită a fost surprinsă în campania precedentă la aproximativ 22 m depărtare de zidul monumentului³.

Pentru atingerea primului obiectiv a fost deschisă către capătul estic al bisericii caseta W3 cu dimensiunile de 8x5,80 m, în care a apărut între -0,25-0,36 m o parte din altar (fig.1). Tot aici, intrând puțin sub maritorul W3-4 a fost descoperit la -1,05 m mormântul M.167 conținând un copil reînchumătat într-un cosciug de formă aproximativ dreptunghiulară, conservat foarte bine, având ca inventar, alături de o monedă turcească de argint pe care nu am putut-o identifica, doi cercei construiți dintr-o "lacră" de sticlă suspendată cu sârme de cupru (fig.5/8).

Perpendicular pe latura lungă a casetei W3, la jumătatea acesteia, lăsând un maritor de 2,40 m lățime, a fost deschisă secțiunea S XXXVI de 20x1,5 m (fig.1). Aici, în carourile 1-3, între -0,38-0,55 m⁴, a a-

părut pavajul unui atelier de prelucrat osul, peste care erau împrăști-
ate oase de vite mari. De aici, alături de alte materiale, au fost re-
coltate două cuțite de fier, unul cu două tăișuri și coadă triunghiula-
ră, care se introducea într-un măr (fig.3/1), celălalt triunghiular
în secțiune și coadă prinsă în plăsele - care nu s-au păstrat - cu trei
situri (fig.3/4) și un ac de păr, din cupru, având la un capăt o "bobiță"
formată din două emisfere sudate (fig.3/6). În carourile 5-6, 9-10, la
-0,36 și respectiv -0,40 m, au fost sesizate zone de chirpici incendiat
amestecat cu cărbune, dărâmată probabil de la lacuina așezată a-
telierului. În celelalte carouri ale secțiunii, nesurprinsându-se aici
un mormânt până la -0,90 m⁵, cercetarea a fost sistată. Condiții o-
biective nu au permis extinderea cercetării în zona locuinței, ci s-au
determinat să ne limităm la rezolvarea suprafeței cu pietre.

În acest scop, lăsând doi martori de cîte 0,40 m, au fost deschise
de o parte și de alta a primelor carouri ale secțiunii S XXXVI casetele
W4 și W5, cu dimensiunile: 7,80x2,85 m și respectiv 6x2,85 m (fig.1).
La adâncimi cuprinse între -0,43-0,59 m a apărut și aici pavajul ateli-
erului acoperit cu oase de vite mari, parte apărută în vederea prelucră-
rii. Din W4, de pe pavaj a fost recoltată o mică sferă de plumb cu dia-
metrul de 12,5 mm (fig.4/6). În W5, pe pietre a fost descoperit un de-
nar unguresc emis de Rudolf II (1572-1608), foarte deteriorat, în pî-
mîntul purtat de deasupra pietrelor a mai fost găsit un gros emis de Li-
tuania în 1623, purtînd pe el effigia lui Sigismund III Vasa (1587-1632),
bine conservat.

Lăsînd martori de 0,40 m de o parte și de alta a lui W4 și W5, au
fost deschise casetele W6 și W7, cu dimensiuni de 10,40x2 m și res-
pectiv 5,40x2 m (fig.1). Pavajul de pietre mici neregulate a apărut în
ambele casete la adâncimi cuprinse între -0,45-0,68 m. Pe acesta, în
W6 s-a găsit o foarte mare cantitate de oase de vite mari⁶ și piese me-
talice: potcoave de un singur tip (fig.4/4), cuie pentru potcovit de un
singur tip (fig.5/1), alte tipuri de cuie (fig.5/2-5). Alături de acestea
un fragment de monedă de argint, găurită, din pîcate ilizibilă și un vas
fotregibil. În capătul vestic al casetei W6, la -1,05 m a apărut jumî-
tatea stîngă a unui înhumat (M.174), fără inventar.

Alături de W6 și W7, pentru a surprinde limitele zonei de pietre
mici, au fost deschise casetele W8 și W9, cu dimensiuni de 7,70x3 m și
respectiv 5,40x1,5 m (fig.1). Dacă în W9, între -0,55-0,70 m în în-
treaga suprafață a apărut pavajul atelierului, în cealaltă casetă am sur-
prins la -0,66 m limita dinspre sud.

În acest stadiu am fost nevoiți să întrerupem lucrările, epulsa-
rea problematicii atelierului urmînd a fi în atenția viitoarelor cercetări.
Chiar așa prezentîndu-se situația, putem nota cîteva încheieri.

Necropola nu se întindea și în partea de est a bisericii. Morminte
apar sporadic și doar în proxima vecinătate a acestei părți a monumen-
tului.

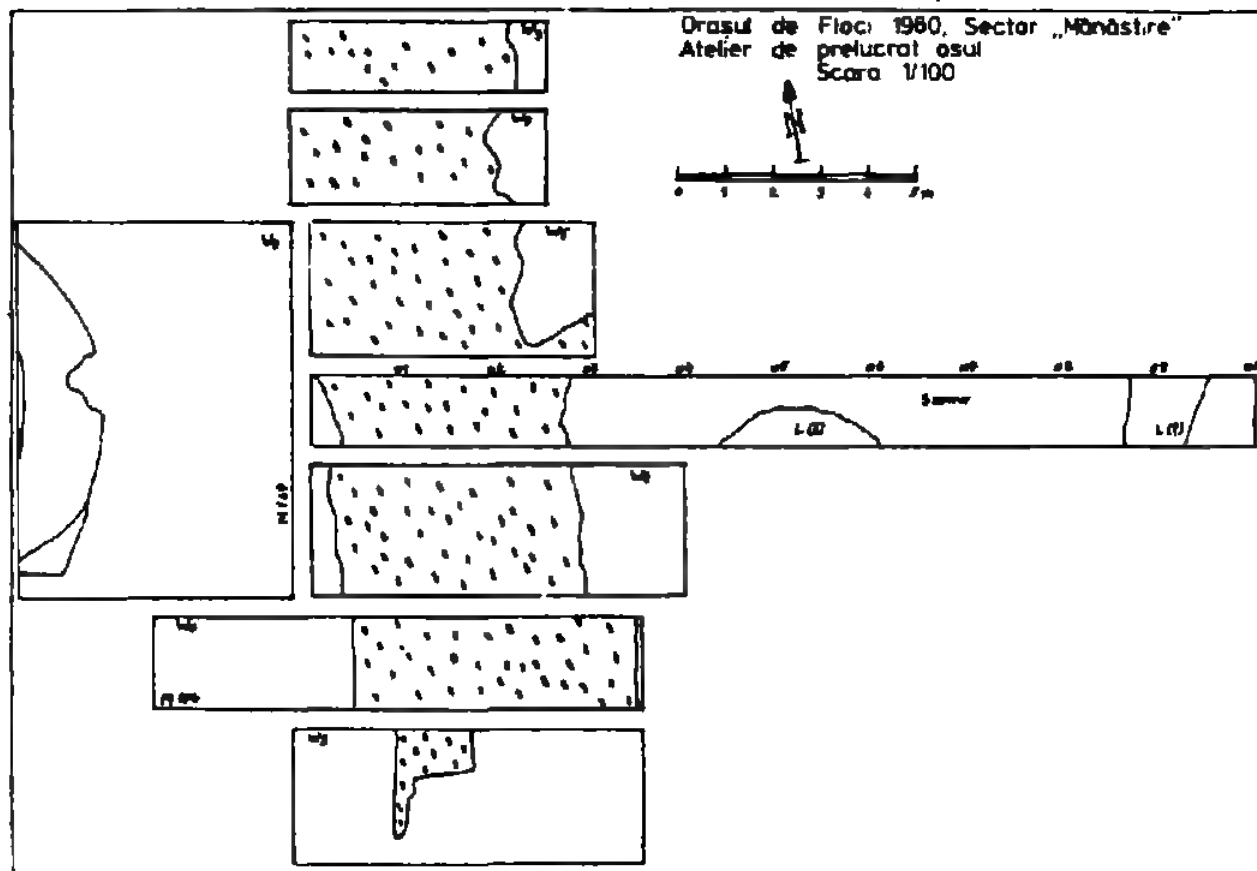

Fig. 1.- Orașul de Floci, 1980. Sectorul "Mănăstire". Atelierul de prelucrat osul (ar. 2).

Atelierul de prelucrat osul surprins în secțiunea S XXXVI și casele W4, W5, W6, W7, W8, W9 (atelierul nr.2 de la Orașul de Floci) se datază - având în vedere descoperirile monetare - în prima jumătate a sec. al XVII-lea. Faptul că grosul lituanian este necoltit - deci nu a circulat prea mult - ne determină să restragem data sfârșitului atelierului la deceniile trei-patru. Abundența de case de vite mari în W4, W6 ne determină să afirmăm că aici se afla amenajat un spațiu de depozitare a lor. Prezența aici și a potcoavelor - care par a fi de bovine - și a cuielor de potcovit susțin această afirmație. Principala activitate a atelierului era fabricarea nasturilor, pe pavaș fiind descoperite câteva zeci de butoni aproximativ în aceeași fază de prelucrare (fig.4/2). Dar tot din atelier provin și alte obiecte de os: două case mari aflate în curs de prelucrare (fig.4/3,7), dintre care unul este rebutat, un pandantiv (am numit astfel un carpiu de bovidu perforat intenționat) (fig.4/9), un zar (fig.4/3). Probabil că tot aici se fabricau și plășele⁷. În apropierea atelierului nostru a fost descoperit în anii trecuți un alt atelier pentru fabricarea nasturilor⁸, datat în a doua jumătate, poate chiar în ultimul sfert al sec. al XVI-lea. De asemenea, în multe alte zone din preajmă au fost aglomerări de case, unde au fost găsiți chiar nasturi în curs de prelucrare, deci alte ateliere. Acestea ne fac să credem că în această zonă a Orașului de Floci se aflau neapărat și prelucrii osului⁹.

Pentru atingerea celui de al doilea obiectiv am deschis în zona vestică a cimitirului secțiunea S XXXVII (fig.2), cu dimensiunile de 20 x 2 m, în care au apărut până la adâncimea de -1,40 m un număr de cincisprezece morminte, cercetate total sau parțial. Mormintul M 158 este deranjat, mormintul M.159 reprezintă o reînnoire, iar mormintele M.160, M 161, M 162, M.166, M 171, M.172 sînt tăiate de una sau două gropi ulterioare. Remarcăm extrema sărăcie a inventarului. În mormintele M 158, M.166, M 169 au fost descoperite monede, din păcate, ilizibile. Din mormintul M 166 a fost recoltată și o verigă din sferă de cupru (fig.5/9), iar din mormintul M.168 un bumb coală din bronz (fig.5/10). În pămîntul purtat au mai apărut o monedă tot ilizibilă și un bumb sferic foarte deteriorat.

În ceea ce privește acest obiectiv au putem nota nimic nou față de cele spuse în legătură cu campania anului trecut.

Tudor Papasimași Petre Vlădile

*
*   *

II. SECTORUL LOCUINȚE DIN LEMN. Prin intermediul secțiunii XXXIV (100 x 1,50 m) efectuată la 25 m sud de șoseaua Tîndăreț-Giurgeni, pe direcția nord-sud, la dreptul bornei 105,260 m, au fost surprinse în sectorul cu locuințe din lemn incendiate ale orașului medieval aceleași două importante nivele de locuire datînd din a doua jumătate a

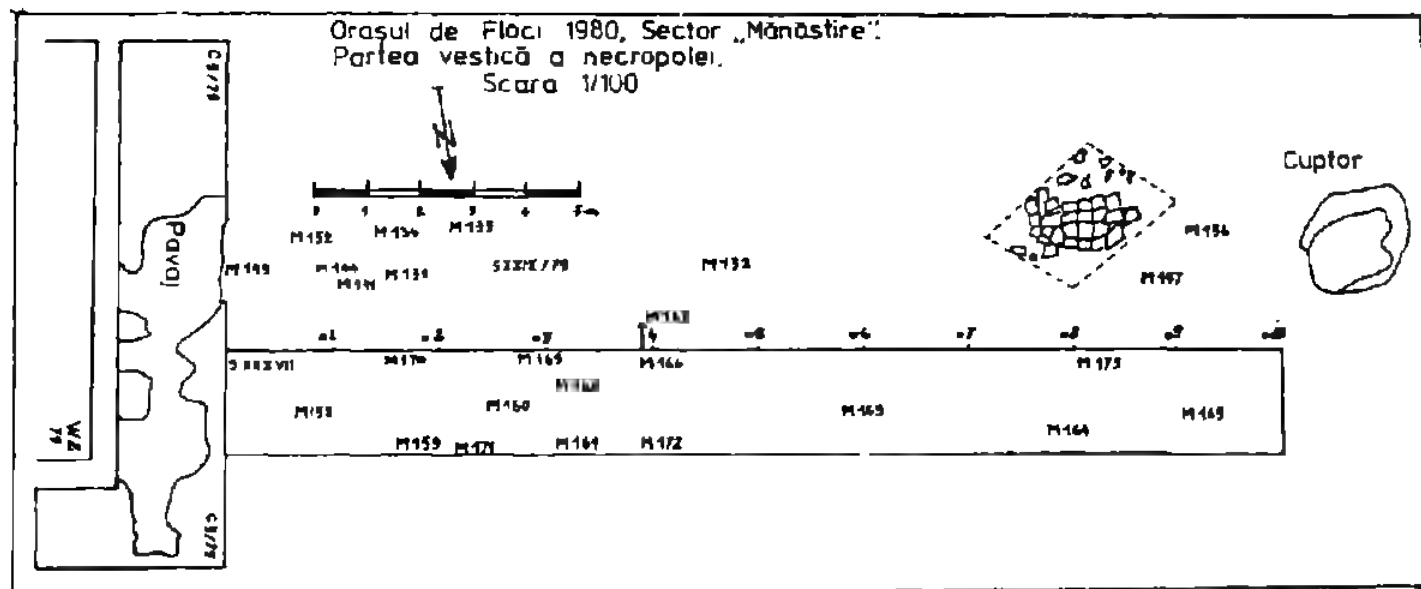
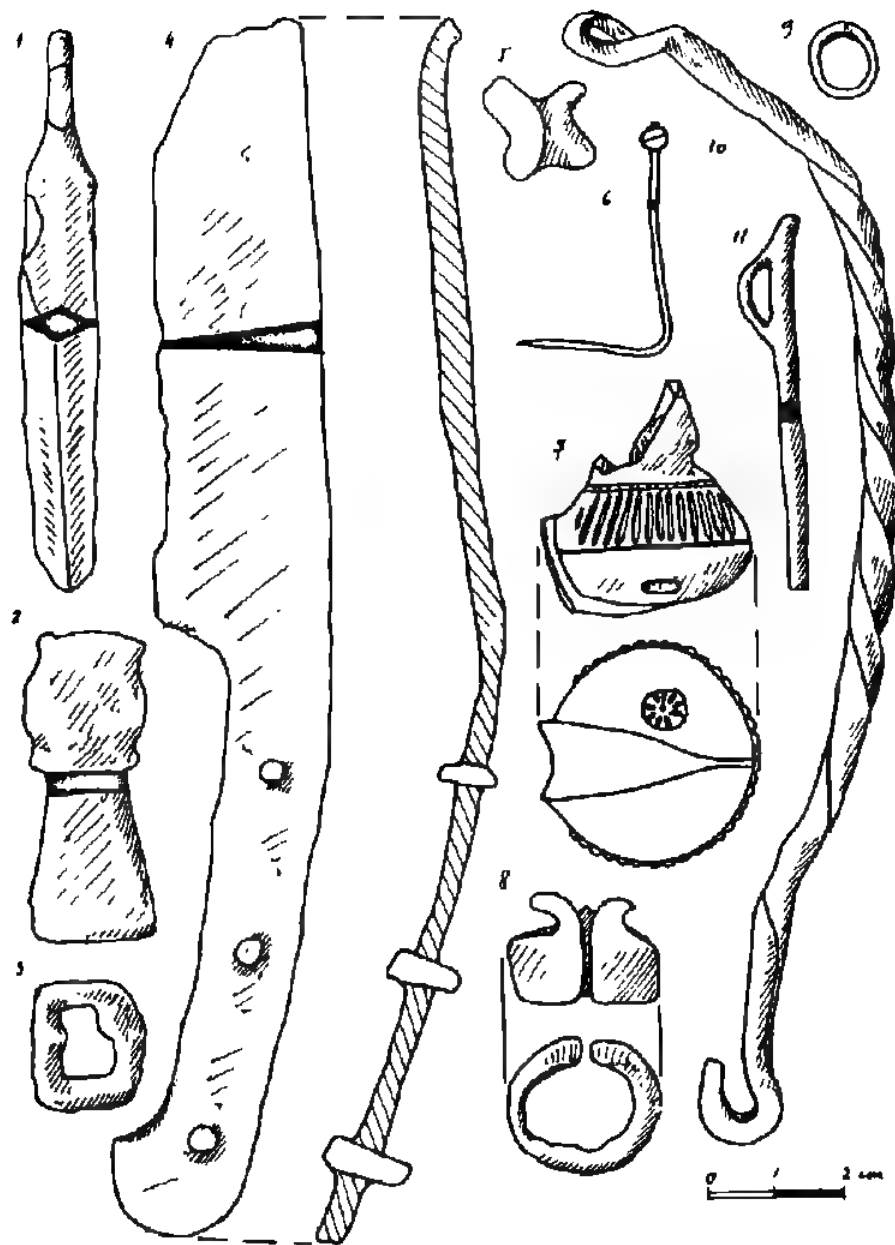

Fig.2.- Orasul de Floci, 1980. Sectorul "Mănăstire". Partea vestică a necropolei nr.1.

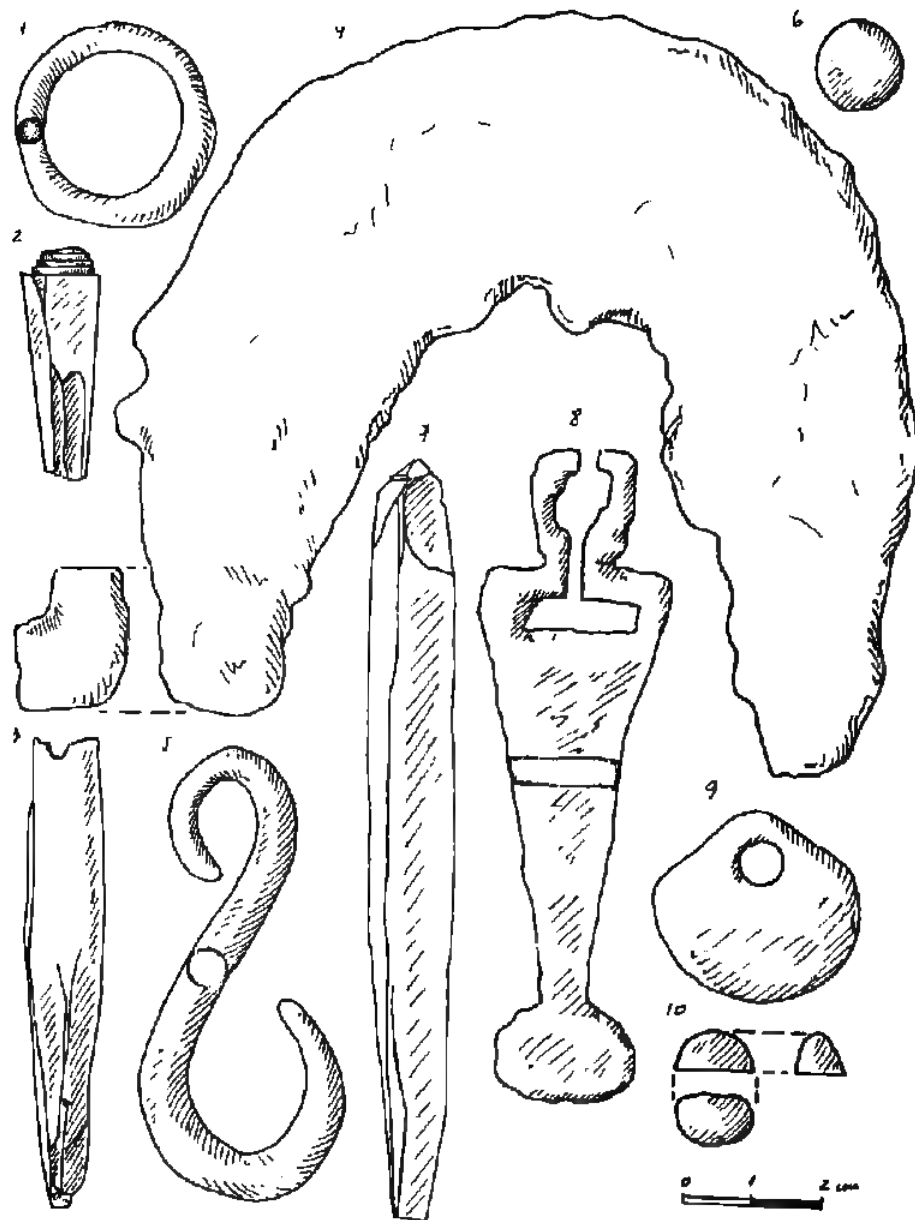

sec. al XV-lea și, respectiv, de la finele secolului următor. Dacă în nivelul de locuire mai vechi s-a fost surprins de astă dată alai un complex de locuit, ai sumai urmele puternicului incendiu care a pricinuit grele pierderi orașului Ialomițean la începutul lunii martie a anului 1470¹⁰, nivelul următor, aparținând sec. al XVI-lea, a prilejuit importante descoperiri, între care resturile bine păstrate de la a locuință de suprafață din lemn, cea de a II-a de acest gen pînă acum cercetată integral în cuprinsul Orașului de Flooi, precum și urmele celui de al treilea atelier de prelucrare a oșelii din cuprinsul acestei aşezări medievale urbane.

Podseaua locuinței nr. 11 a fost surprinsă și cercetată în cuprinsul carourilor 5-8 și se află la adîncimea de -0,30 m față de anul actual în nivelul de puternic incendiu, care marchează alai sec. al XVI-lea. Puternic incendiate, ea și cele cercetate anterior, resturile locuinței nr. 11 se compun din podeaua bine bălătorită, lutulă și arsă la rege, bine delimitată peste tot de lăcășele bîrnelor-taipă ale pereților, păstrate în săpătură sub forma unor șanțuri late de circa 0,30 m și adîncii de aproximativ 0,10 m, în care se păstrează încă, pe alocuri, chiar resturile carbonizate ale bîrnelor sub forma unor resturi de lemn ars. Deși distrusă parțial de o intervenție modernă, este evident că locuința se compunea din două încăperi (fig. 7) dispuse pe direcția a est-vest, cea apuseană, păstrată integral, avînd dimensiunile de 4,50 x 3 m, ultima dimensiune indicînd și lățimea întregii case. Dacă în legătură cu încăperea distrusă de intervenția mai tîrzie nu putem face altă precizare decît că pe podeaua ei, în colțul de sud-vest, pe o bucată de grindă carbonizată s-au găsit boabe de grîu arse, ca dovadă a păstrării acestor semănțe cerealiere în podul casei, în schimb, oșalaltă încăpere păstrată integral avea în colțul de nord-est un cuptor, de la care s-a păstrat doar baza pereților ca o masă de pămînt galben depus în formă de potcoavă în jurul vetrei. Lîngă cuptor, pe podeaua locuinței, alături de fragmente ceramice din sec. al XVI-lea, s-a descoperit un tezaur monetar compus din 81 moneda din bronz și argint, întregi sau fragmentare, extrem de arse de incinerul omre a distrus locuința. Din întregul tezaur monetar recuperat n-au putut fi identificate, din păcate, decît 8 monede, dintre care șase aspri de la Soliman I (1520-1566) și doi dinari ungurești din sec. al XVI-lea. Întrucît toate celelalte monede recuperate sînt extrem de arse și absolut ilizibile sîntem nevoiți a data întregul tezaur la sfîrșitul sec. al XVI-lea, cînd se datează al doilea nivel mare de arsură de pe suprafața acestui oraș. Consemnăm în acest fel cel dintîi tezaur monetar descoperit într-o locuință la Orașul de Flooi în timpul cercetărilor sistematice, care se adaugă altor trei tezaururi monetae descoperite anterior, în Dapător înă, pe suprafața orașului, unul din sec. al XV-lea, iar alte două din prima jumătate a sec. al XVII-lea¹¹. Prin toate elementele constructive casa nr. 11 se încadrează în categoria locuințelor de suprafață din lemn, cu una sau mai multe încăperi, ceea ce atestă un tip unitar de habitat în interiorul

Fig.3.- Orașul de Floci,1980. Sectorul "Mănăstire".Obiecte din fier (1-5, 8,10) , cupru (6,9,11), ceramică (7) descoperite fa atelierul nr.2 de prelucrat osul.

Fig.4.- Orașul de Floci, 1980. Sectorul "Mănăstire". Obiecte din fier (1,4-5,8), plumb (6), os (2-3,7,9), sticlă (10) descoperite în atelierul nr.2 de prelucrat osul.

acestui oraș medieval românesc de cîmpie pe întreaga durată a existenței sale.

În imediata apropiere a locuinței nr.11, în cuprinsul caroului 5, la -0,45 m adîncime, în nivelul de arsură al sec. al XVI-lea a fost descoperit un enkolpion de bronz (10x6,5 cm), cu oapete în formă de cruce și cu brațe drepte. Ambele fețe ale piesei au în mijloc pe Isus pe cruce încadrat de patru medalioane cu figuri biblice stilizate, totul fiind redat în relief. Ca și tezaurul monetar din locuința nr.11 și enkolpionul a fost puternic ars și numai priceperea restauratorilor de metale de la Muzeul Național de Istorie a făcut ca piesa să nu fie complet compromisă. Analiza stilistică și mai cu seamă aflarea lui certă în nivelul de arsură aparținînd locuinței nr.11 și sfîrșitul sec. al XVI-lea lipșind datarea enkolpionului în această vreme, fapt ce consemnează cea mai tîrzie piesă de acest gen cunoscută de noi într-o așezare medievală românească (fig.9/1).

La circa 45 m sud de locuința nr.11, în cuprinsul carourilor 27-28 ale secțiunii XXXIV, la adîncimea de -0,40 m, corespunzător aceluiași nivel de locuire din sec. al XVI-lea, a fost interceptată o suprafață pavată cu pietre neregulate, întregi sau sparte, peste care au fost găsite foarte multe oase de animale mici (ovine, caprine, porcine), și ele întregi sau sparte, fără urme vizibile de prelucrare. Urmărirea prin casete adiacente secțiunii XXXIV a suprafeței pavate cu pietre a condus la descoperirea unui nou atelier de prelucrare a osului - cel de al treilea de la Orașul de Floci -, care chiar dacă ne păstrează în interiorul său dovezi numeroase ale categoriei pieselor realizate -întrucît acesta nu a fost incendiat brusc, ci golit cu grijă înainte de a fi abandonat-, prezenta totuși a unui nasture finit din os (fig.9/3) printre pietrele podinei pare a indica limpede că și aici se produceau nasturi. Atelierul nr.3 de prelucrat osul are, în schimb, avantajul păstrării integrale a formei și dimensiunilor podinei, greu de dedus din resturile rău păstrate ale celorlalte. Aici este vorba de o suprafață rectangulară alungită, cu dimensiunile de 8 x 3,50 m, compusă din două încăperi inegale podite cu pietre, prima de 5,75 x 3,50 m, iar cealaltă de 2,25 x 3,50 m, despărțite de lăcașul unei bîrne-talpă păstrat perfect în săpătură (fig.8). Întrucît podina din pietre neuniforme a amenajării în discuție se păstrează foarte bine, iar lăcașul bîrnei-talpă indică nemai paretele despărțitor al celor două camere, iar marginile construcției nu sînt marcate nici din lăcașe de bîrnă și nici de urme de stîlpi, pare a rezulta că atelierul nu avea pereți laterali - aici la nealtele ateliere nu s-a păstrat vreo urmă a pereților -, zgometul făcut la spargerea oselor putînd, eventual, impune o astfel de construcție cu laturile deschise. Toate datele culese în timpul săpăturilor par a sugera că atelierul era în fapt o amenajare extrem de simplă, compusă practic din podina de pietre și dintr-un acoperiș în două ape inegale, cu coama sprijinită pe peretele despărțitor dintre cele două "încăperi" și cu streașina susținută de stîlpi, care, la rîndul lor, vor fi fost fixați pe bîrna-talpă și nu înfipti în pămînt.

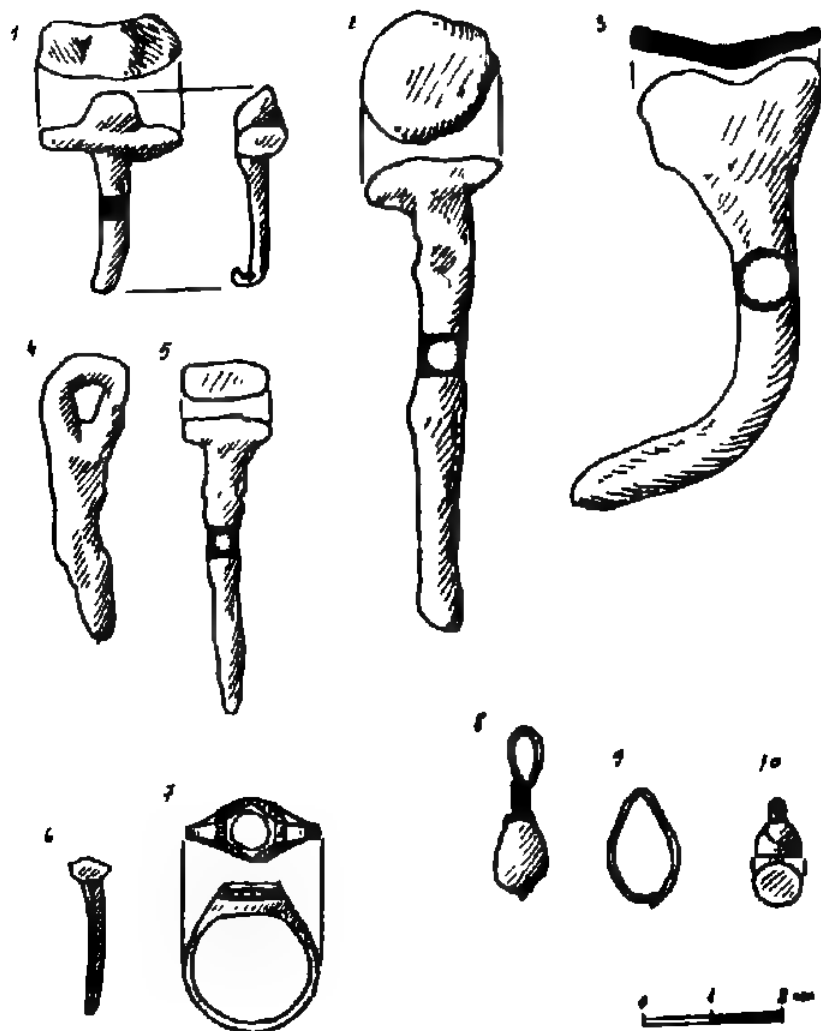

Fig.5.- Orașul de Flocl,1980. Sectorul "Mănăstire-Voblaote din fier (1-5) din atelierul nr.2 de prelucrat osul, din bronz (6-7) descoperite în dărâmătura locuinței aferente atelierului, din cupru și sticlă (8-10) descoperite în necropola bisericii nr.1.

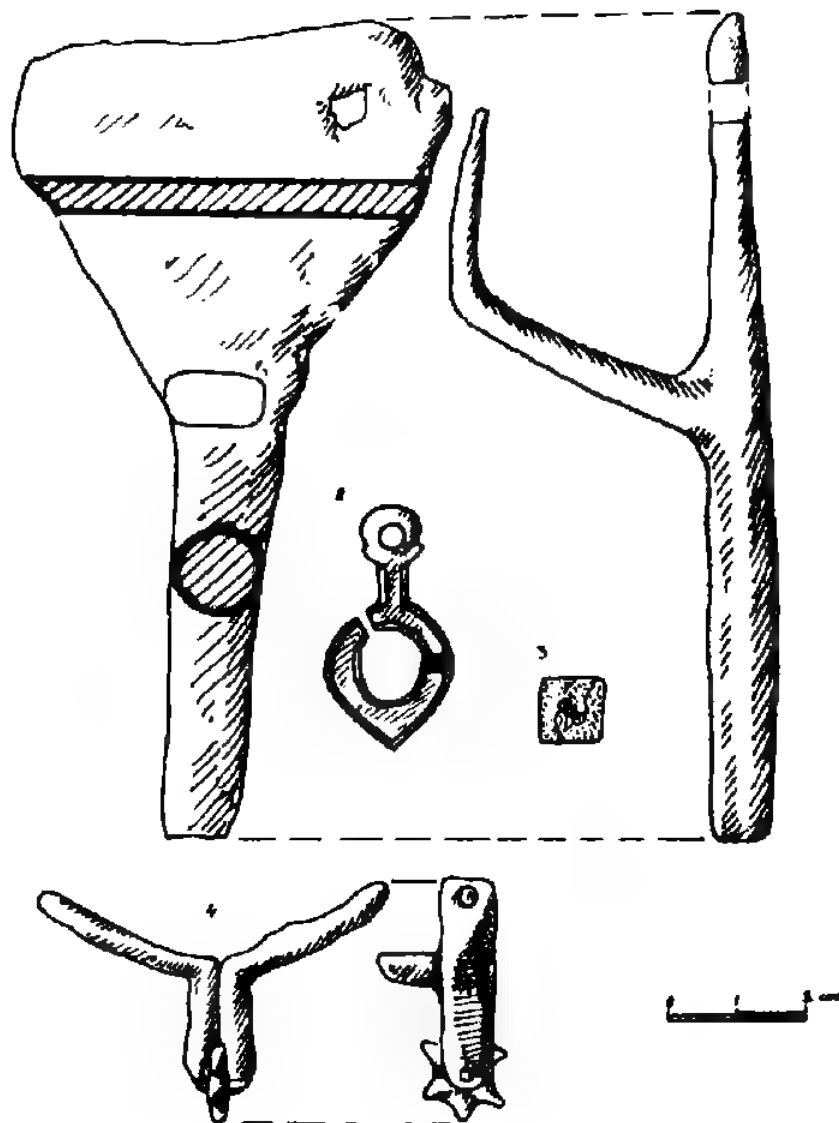

Fig.6.- Oragul de Floci, 1980. Sectorul "Mănăstire". Obiecte din fier (1,4), cupru (2), os (3) din atelierul nr.2 de prelucrat osul.

Deosebit de importantă rămâne constatarea că pe podina atelierului, în afara nasterii din ea deja menționat, au fost descoperite un degetar din bronz (fig.9/6) și două monede, un dinar unguresc din sec. al XVI-lea aflat în lăcașul bîrnel-talpă și un alt dinar unguresc de la Ferdinand I (1557) găsit printre pietrele podinei. Ținînd seama de toate acestea și avînd în vedere constatarea că atelierul nr.3 de prelucrat osul de la Oragiu de Flocl n-a sîfșit prin incendiul de la sîfșitul sec.al XVI-lea, socotim că datarea construcției și funcționării lui se situează într-o etapă puțin anterioară acestui moment, respectiv în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, cele două monede reprezentînd indicii sugestive în acest sens.

Semnalam, în fine, descoperirea la sud de acest atelier, în cîmpul caroului 34 al aceleiași secțiuni, la adîncimea de -0,28 m, a unui plumb sigilar pentru postav, foarte bine păstrat, cu diametru de 2,5 cm, avînd pe avers în prim plan un viaduct și în plan secundar a construcției, iar pe revers același viaduct peste care este înscrisă efigia unui person, acvila cu aripile ușor desfăcute (fig.9/2).

dr. Lucian Chișescu

*
*   *

III. ALTE COMPLEXE. Cercetarea arheologică din vara anului 1980 și-a propus, de asemenea, investigarea în continuare a locuinței datată în sec.al XVII-lea, dezvelită parțial în anul 1979¹².

În acest sens a fost trasată secțiunea XIX B (17 m x 2 m), avînd orientarea NV-SE, situată la vest și paralel de S XIX (1979).

La adîncimea de -0,20 m-0,60 m, pe o lungime de circa 7 m, a apărut stratul de chirpici puternic incendiat, aparținînd pereților acestei locuințe, din care s-au păstrat nenumerate fragmente de lipitură, avînd grosimea de circa 5 cm. Fragmentele poartă impresiuni de nulele, iar una din suprafețe este frumos sălășită și acoperită cu humă. În această zonă am semnalat prezența numeroaselor cule și piroane, folosite în construcție.

Locuința se desfășoară pe lungime în direcția est-vest, fiind surprinsă în secțiunile XIX, XIX A (1979) și XIX B (1980), pe o distanță de 7 m.

Pe podeaua locuinței s-au găsit mai multe cărămizi de la o sobă, precum și fragmente de cable smălțuite din seria celor descoperite în campania anului 1979¹³. Au apărut de asemenea fragmente ceramice de la castroane, cu pereți groși și fund înelar, smălțuite în interior cu verde. Verdele în multiple nuanțe, apoi bronzul și galbenul constituie cîrmurile predominante ale ceramicii smălțuite de la Oragiu de Flocl.

În pămîntul galben-purpurat, pigmentat cu mult cărbune, servind ca strat de nivelare pentru construcția sculată, au apărut patru beloveni fasonați, cu suprafețele rectangulare, avînd dimensiunile laturilor de

PIUA PETRI (ORAȘUL DE FLOCI) 1980 - Planul locuinței nr.11

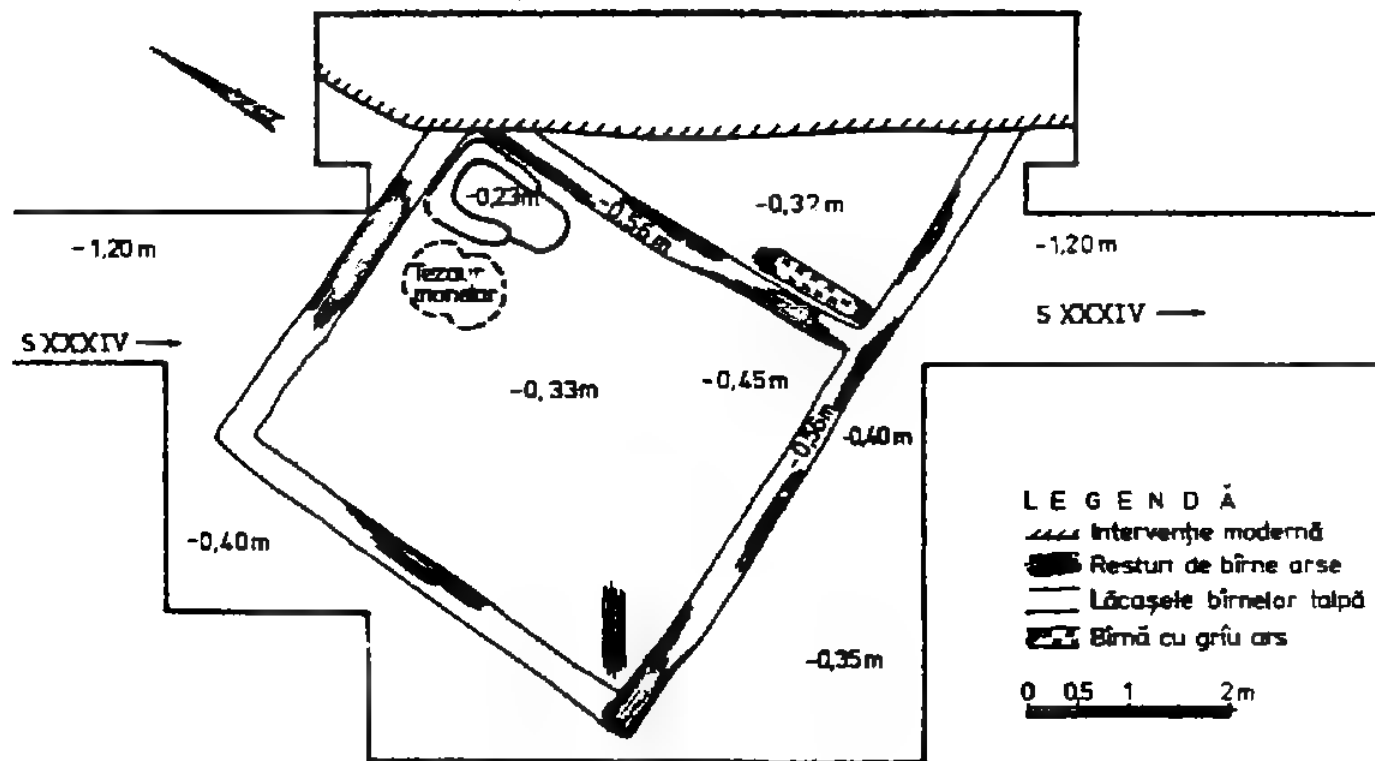

Fig.7.- Orașul de Floci, 1980. Planul locuinței nr.11.

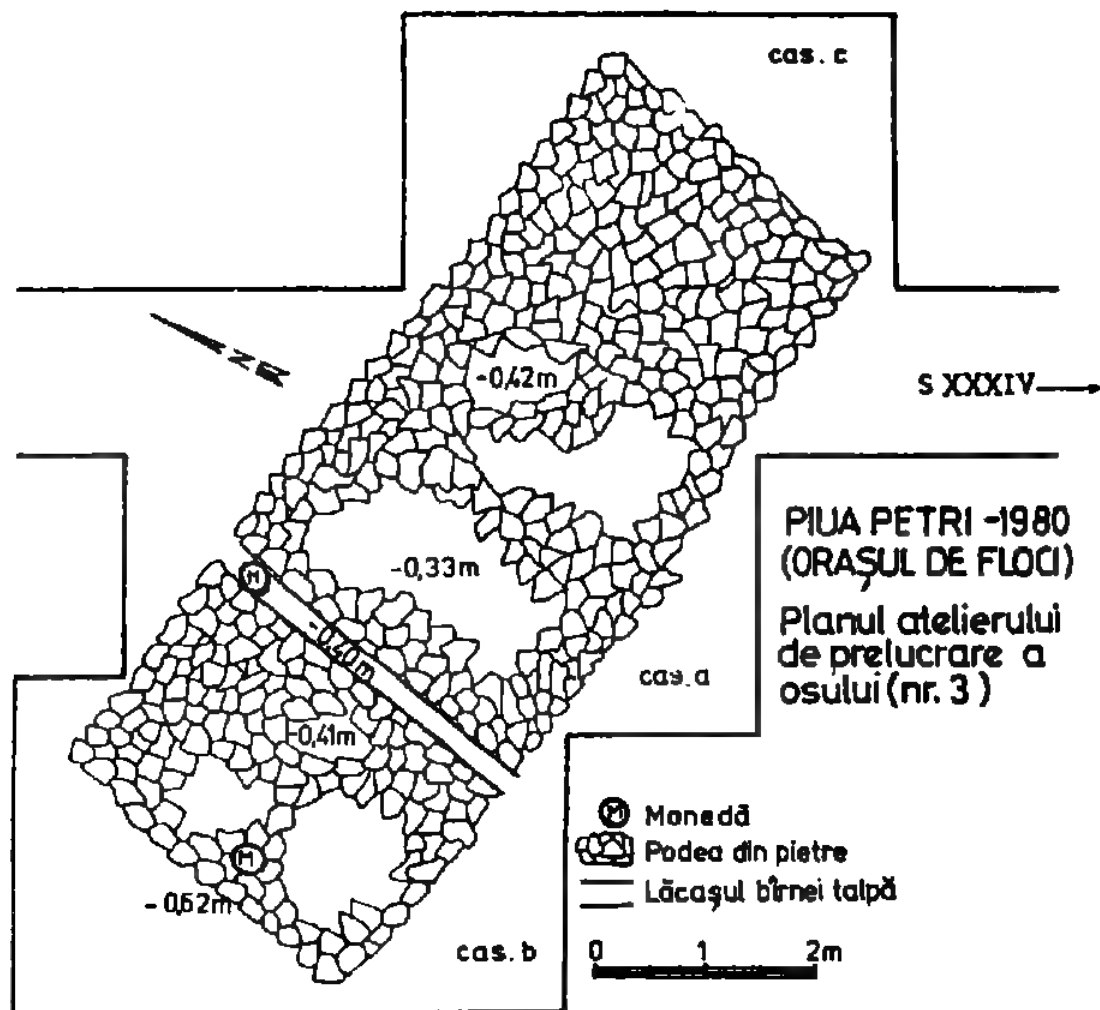

Fig.8.- Orașul de Floci, 1980. Planul atelierului nr.3 de prelucrat osul.

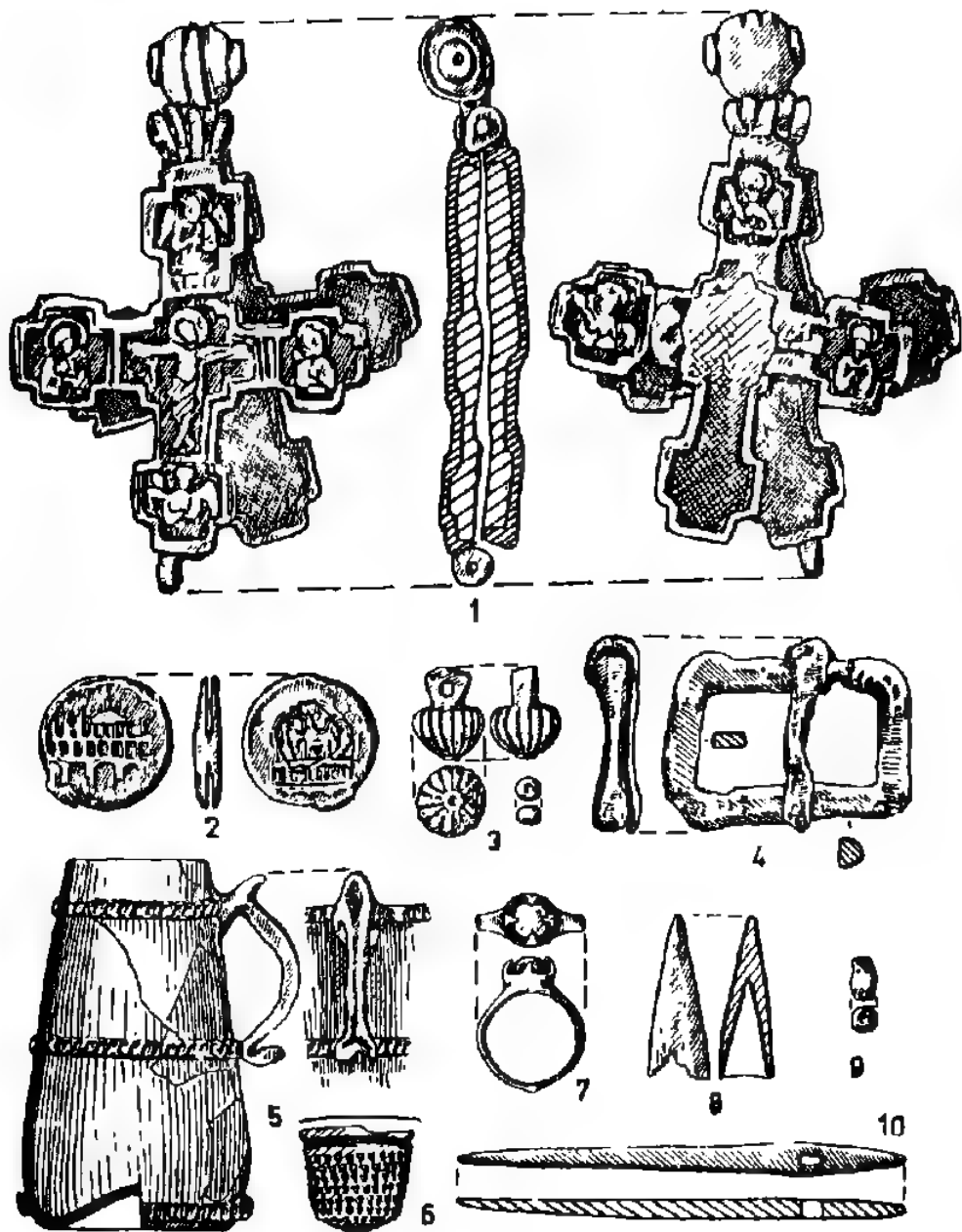

Fig.9.- Oraşul de Floei, 1980. Obiecte descoperite în sectorul locu-
inţe (1-2; 4-5; 7-10) şi din atelierul nr.3 de prelucrat osul
(3,6).

circa 40 cm x 40 cm x 60 cm. Aceeași situație a fost întâlnită și în secțiunile cercetate în anul 1979. Bolovanii au aparținut probabil unei construcții anterioare.

În acest nivel a fost recoltat material ceramic fragmentar, smălțuit sau nesmălțuit : oale-borcan, oale-cablă, farfurii cu fund inelar și orificii pentru fixarea pe perete, smălțuite policrom și decorate cu motive vegetale așrafitate.

Descoperirile au confirmat varietatea ceramicii de uz comun, cft și decorative.

Dintre obiectele ce au putut fi întregite amintim :

a.- oală cu toartă deasupra, gen "mîner de coș" (fig.11/1), cu corpul de formă bitronconică, fundul drept și gura circulară. Baza este dreaptă, cu marginea rotunjită, mînerul în bandă lată, ovală în secțiune. În exteriorul buzei, cu rol ornamental, se află două caneluri paralele. Vasul prezintă urme de ardere secundară (înălțimea = 20 cm).

b.- cană cu gura trilobată (fig.12/1 a-b), corpul globular și fundul drept. Mînerul, în bandă lată, cu o ușoară canelură mediană, pornește de sub buză și se sprijină pe pîntec. Ca decor, vasul are un medallion central, de formă ovală, marcat de un galon decorativ străbătut pe mijloc de un șirag de traverse. Medallionul este încadrat de un motiv vegetal. Aceste ornamente sînt realizate în albastru. Smălțul fundului este gri-argintiu. Culorile folosite în interiorul medallionului au fost mult alterate de arderea secundară, căpătînd nuanțe de verde, portocaliu, vișiniu. Vasul face parte din seria ceramicii de import (înălțimea = 16 cm).

Din seria ceramicii de import mai amintim fragmentele de oălțe, lucrate din porțelan foarte fin de proveniență vest-europeană, ca și ceramica de Iznik.

Obiectele de podoba gasite în acest nivel sînt următoarele :

a.- aplică pentru curea (fig.11/2), formată dintr-o plăcuță dreptunghiulară de argint, avînd laturile lungi modelate în forma a trei semicercuri succesive, ce depășesc și respectiv decupează din plăcuță, dînd posibilitatea asamblării altora asemănătoare. Motivul decorativ, ștanțat, dispus în cele trei compartimente de pe suprafața piesei, constă din oște șase floricele așezate simetric de un peduncul. Podoba era fixată probabil pe un suport de piele sau textil (3,3 cm x 1,9 cm).

b.- copcă de argint pentru îmbrăcăminte (fig.11/3), alcătuită dintr-un cfrlig, cu extremitățile întoarse, formînd mici bucle ce serveau la cusut. Sfrma cfrligului este lucrată prin trellare. Deasupra cfrligului este sudată o plăcuță decorativă (2 cm x 1,4 cm).

c.- inel de aramă, cu verigă simplă, deschisă (diametrul = 2 cm).

În vecinătatea imediată a laturii nordice a construcției din sec. al XVII-lea, la circa 1 m, a reapărut necropola nr.3, prin prezența mai multor oase umane, uneori fragmentare, aparținînd în acest caz unor reînhumări. Au fost determinate cinci morminte de rit creștin, cu orientarea vest-est, defuncții fiind culcați pe spate și cu mîinile pe cutia to-

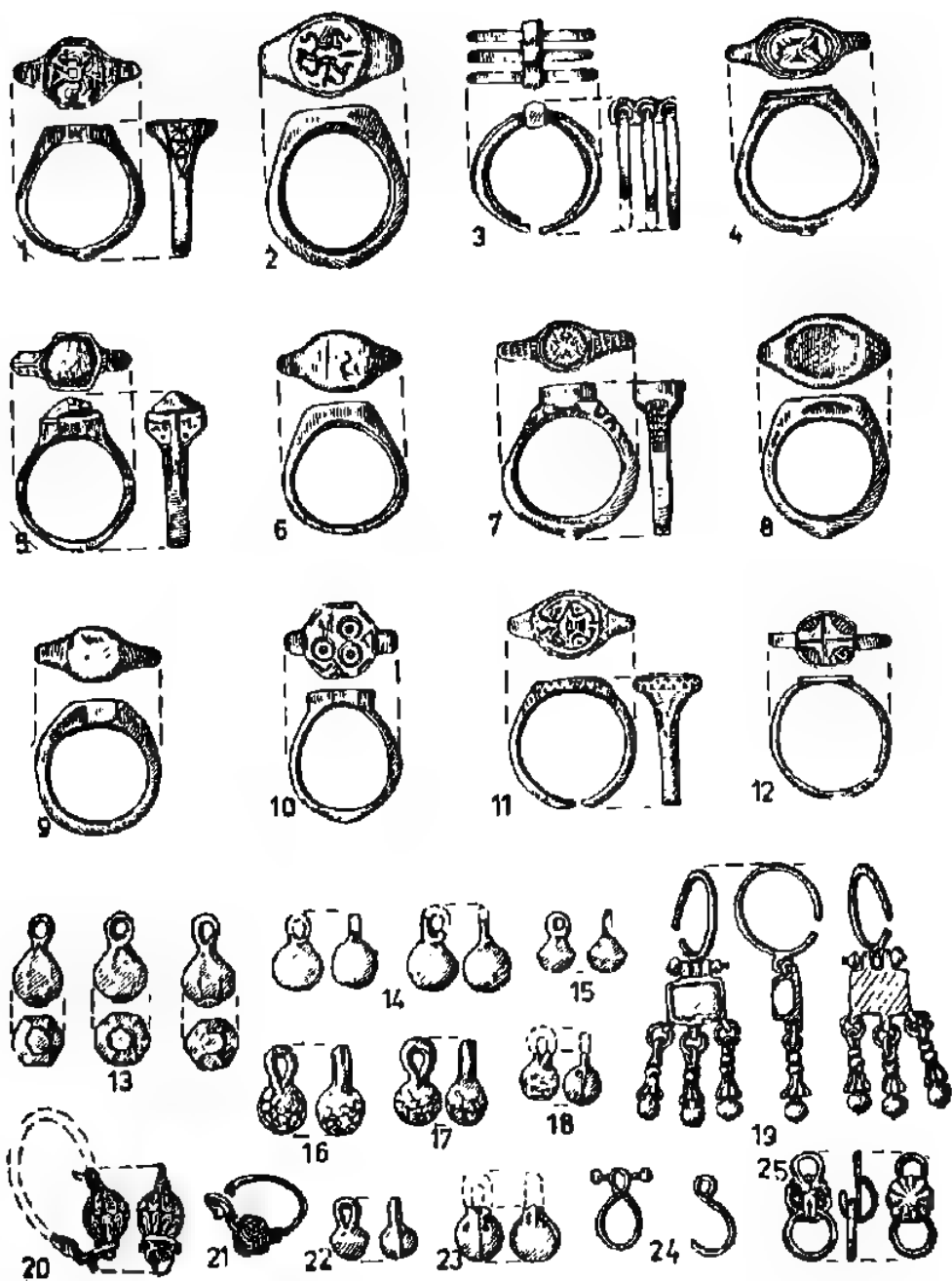
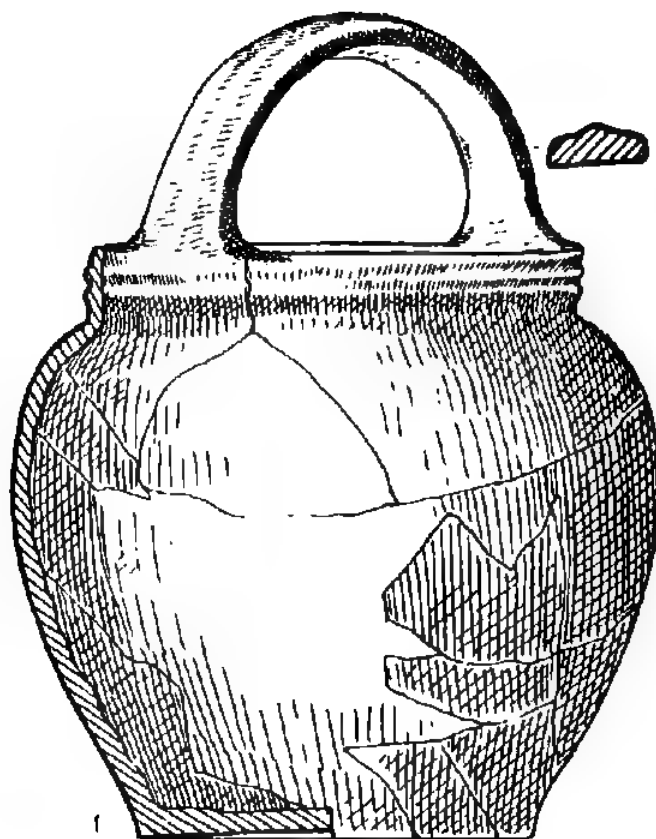

Fig.10.- Oraşul de Floci, 1980. Obiecte din cuprinsul necropolei afe-
rente bisericii nr.2.

2

3

Fig.11.- Orașul de Floci, 1980. Oală (1), aplică din argint (2) și copoș din argint (3), sec. al XVII-lea.

rădăcină. S-a găsit un inventar funerar sărac (două ace din argint pentru maramă și o aplică din bronz). Mormintele s-a confirmat a fi anterioare construcției amintite, deoarece acestea fiind rădăcină de stratul de chirpic puternic incendiat. Necropola distrusă, la rândul ei, nivelul de locuire din prima jumătate a sec. al XVI-lea, etapa de funcționare în această zonă încadrându-se între sfârșitul sec. al XVI-lea și prima jumătate a sec. al XVII-lea.

Ca și în alte puncte cercetate la Orașul de Floci, și în secțiunea XIX B a apărut nivelul de locuire propriu sfârșitului sec. al XV-lea și primei jumătăți a sec. al XVI-lea. În sudul secțiunii, la adâncimea de -0,50 m-0,70 m, pe o distanță de 3 m, am sesizat podeaua de lut bătut, refăcută de două ori, la intervale scurte de timp, a unei construcții din lemn și pământ.

Pe podeaua acestei locuințe s-au păstrat bîrnele carbonizate, prăbușite de la acoperișul construcției, ca și gropile de parî. Un dinar unguresc, emisiune Ferdinand I din anul 1530¹⁴, a confirmat datarea construcției, contemporană cu locuința situată la circa 50 m est și cercetată integral în anul 1978¹⁵.

Materialul recoltat din acest nivel de locuire a constatat, în majoritate, din fragmente ceramice de la oale cu toartă, cănițe de formă bi-tronconică și fund drept, pahare cu picior și fund profilat, farfurii smălțuite și decor vegetal sgrățat, cable traforate sau discuri ornamentale.

Materialul osteologic - provenind de la porcine, cabaline, ovi-caprine, pești și păsări - completează cu date din domeniul economiei animale tabloul primului secol cunoscut pînă în prezent în orașul de la gura Ialomiței.

Venera Rădulescu

*
*   *
*

IV. SECTORUL BISERICA NR.2 ȘI NECROPOLA AFERENTĂ.

Cercetarea necropolei nr.2 a continuat în 1980 prin trasarea a încă patru secțiuni, S XXXIII a, b, c, d (fig.13) perpendiculare pe axul bisericii, în dreptul absidelor, lungi de 15 m, late de 2 m, păstrându-se un marș de 0,50 m între ele.

Prin trasarea acestor secțiuni s-au verificat încă o dată limitele cimitirului și se constată din nou că pe latura sudică a bisericii este o aglomerare mai mare de înmormîntări și reînhumări în comparație cu latura de nord unde chiar limita cimitirului este mai restrînsă, mai apropiată de zidul bisericii. Gropile mormintelor străpung nivelele de locuire distruse de puternice incendii din sec. al XV-lea, parțial din sec. al XVI-lea¹⁶. Orientarea celor 82 de morminte dezvelite în această campanie, care se adaugă la cele 103 cercetate în anii trecuți¹⁷, era est-vest, cu obșnuitele deviații determinate de anotimpul în care a

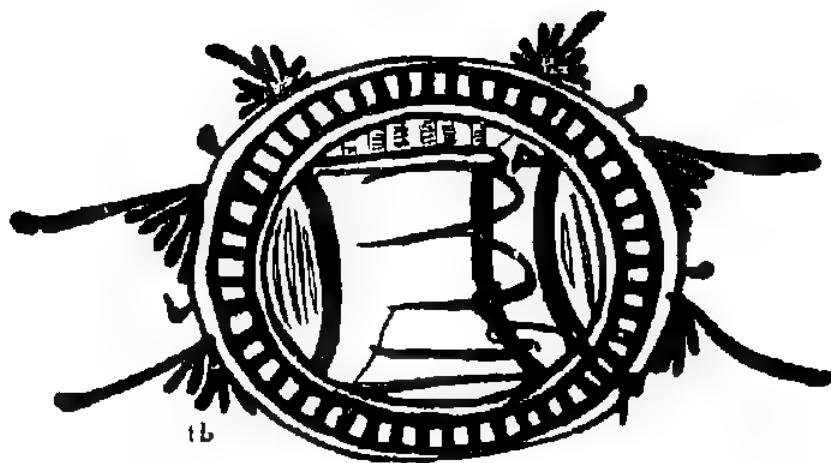

Fig.12.- Oraşul de Floci, 1980. Cană cu gura trilobată, sec.al XVII-lea (1 a) şi decorul de pe faţa canei (1 b).

Fig.13.—Oraşul de Floci, 1980. Planul săpăturilor din sectorul biserica nr.2.

avut loc înhumarea. Singura excepție o constituie M.150, care a fost găsit în poziția aruncat cu fața în jos, cu capul spre est și picioarele spre vest, cu mâna stângă îndoită din cot, iar mâna dreaptă pe lângă corp (fig.14). La multe morminte s-au mai păstrat și resturi din lemnul sicriilor, de formă simplă, trapezoidală, cu capac plat prins în cule de fier cu floarea mare. La majoritatea scheletelor poziția era întins pe spate, cu brațele îndoit din cot și palmele pe abdomen. Adâncimea gropilor variază între -0,70 m și -1,25 m. Cele aflate la circa 1 m depărtare de zidul bisericii sînt săpate în pămîntul cu moloz și dărîmătură de după dezafectarea bisericii, așa cum atestă și monedele și frunzele aflate în inventarul lor.

Fig.14.- Orașul de Floci, 1980. Mormîntul nr.150 din cuprinsul necropolei aferente bisericii nr.2.

Inventarul mormintelor cercetate de noi în această campanie este format din 50 de monede (marea majoritate deteriorate și foarte puțin lizibile), din 11 inele din argint și de bronz, din cercei, nasturi globulari, mărgelile din sticlă diferit colorată, copci, ace de maramă, paiele

și fragmente de țesătură cu broderie din fir metalic.

Catalogul mormintelor cu inventar :

- M. 106¹⁸ (M.21, S XXXIII c, caroul 2, -0,65 m) - copil, cu craniul parțial distrus ; se păstrează lemnul sicriului ; inventarul format din resturi de țesătură¹⁹, mărgelile mici din sticlă, perlate, o mărgelică din sticlă roșie de formă trapezoidală, probabil de la un cercei, și o monedă turcească la mîna stîngă (accea, Mustafa III, 1757-1774).
- M. 107 (M.22, S XXXIII c, caroul 4, -0,62 m) - matur, bărbat cu brațul stîng îndoit din cot, ou palma pe bazin, brațul drept îndoit din cot, cu palma pe piept ; se păstrează lemnul sicriului și o monedă turcească (para din argint, Abdul Hamid, 1774-1789).
- M. 108 (M.23, S XXXIII c, caroul 5, -0,80 m) - matur, bărbat, cu brațele îndoite din cot, cu palmele pe bazin ; inventarul este format dintr-un inel sigilar din argint, cu șatonul plat, turnat împreună cu veriga, (fig.10/2), 18 nasturi globulari din bronz (fig.10/13) și fragmente dintr-o catifea de bumbac.
- M. 109 (M.24, S XXXIII c, caroul 3, - 0,80 m) - matur, femeie, cu scheletul parțial distrus, brațul drept lipsă. cel stîng îndoit din cot, cu palma pe abdomen ; se păstrează lemnul sicriului și o monedă turcească (accea perforată, argint, Mahmud I, 1730-1754).
- M. 110 (M.25, S XXXIII c, caroul 5, - 0,80 m) - matur, femeie, cu brațele îndoite din cot, palma dreaptă pe bazin, iar palma stîngă adusă spre umăr ; la aceasta s-a găsit o monedă perforată, ilizibilă.
- M. 111 (M.26, S XXXIII c, caroul 3, - 1 m) - matur, bărbat, cu brațul stîng îndoit din cot, cu palma pe abdomen ; inventarul este format din fragmente de dantelă lucrată din șnur metalic, realizat prin răsucirea unui fir de cupru pe un fir de mătase naturală și dintr-o copcă cu floare, din argint, datată pe bază de analogii în sec.al XVI-lea²⁰.
- M. 114 (M.29, S XXXIII c, caroul 3, - 0,90 m) - matur, cu brațele îndoite din cot ; se păstrează lemnul sicriului și o monedă perforată ilizibilă.
- M. 115 (M.30, S XXXIII c, caroul 6, - 0,85 m) - adult, femeie, cu brațele îndoite din cot, cu palmele pe bazin ; inventarul este format dintr-un inel, verigă subțire, torsionată, din fir și o monedă stearsă.
- M. 116 (M.31, S XXXIII c, caroul 7, -0,76 m) - adult, bărbat cu brațele îndoite din cot, palmele pe abdomen ; inventarul este format din două monede poloneze (Sigismund III, 1587-1632 și unu și jumătate gros, 1623).
- M. 120 (M.34, S XXXIII c, caroul 1, -0,90 m) - adult, femeie, cu scheletul deranjat de alte înhumări ; inventarul este format din mărgelile de sticlă diferite colorate.
- M. 121 (M.35, S XXXIII c, caroul 2, -0,87 m) - adult, bărbat, cu brațele îndoite din cot, palma stîngă pe umăr, palma dreaptă pe piept ; înfățișarea tibiei dreaptă se afla un cranlu reînhumat ; inventarul este format din copci obișnuite și fragmente de țesătură din fir de bumbac.

- M. 122 (M.36, S XXXIII c, caroul 4, -0,85 m) - adult, bărbat ; craniul lipăște, restul scheletului în poziție normală, cu brațele îndoitte din cot, cu palmele pe bazin ; inventarul este format dintr-o monedă ungurească (denar, Leopold I, 1657-1705).
- M. 125 (M.38, S XXXIII d, caroul 2, -1,05 m) - adult, bărbat, poziția scheletului deranjată ; se păstrează craniul, coastele și brațul drept îndoit din cot, palma pe abdomen ; inventarul este format dintr-o monedă turcească (sec.XVIII).
- M. 127 (M.40, S XXXIII, caroul 4, -1 m) adult, bărbat, cu brațele îndoitte din cot, cu palmele pe piept, tibiele distruse de groapa M.122 ; se păstrează lemnul sîcîrului ; inventarul este format dintr-un inel din argint (fig.10/3) alcătuit din trei verigi paralele unite între ele printr-o montură de formă dreptunghiulară.
- M. 129 (M.42, S XXXIII c, caroul 3, -1,20 m) - matur, cu craniul parțial distrus ; inventarul este alcătuit din sărgele tubulare din sticlă, copci, palete și o monedă ilisibilă.
- M. 130 (M.43, S XXXIII c, caroul 5, -1,20 m) - matur, femeie, cu scheletul în poziție normală, cu brațele îndoitte din cot, cu palma dreaptă pe piept, iar palma stîngă pe bazin ; inventarul este format din trei inele găsite pe degetele inelar și mijlociu al mîinii stîngi și o monedă steasă ; două din inele sînt din argint, sigilare, cu șatonul turnat împreună cu veriga (fig.10/6-7) și unul din bronz emailat, cu o piatră în casetă hexagonală (fig.10/5).
- M. 131 (M.44, S XXXIII c, -1 m) - matur, bărbat cu craniul întors spre dreapta, cu brațele îndoitte din cot, cu palma stîngă pe abdomen și palma dreaptă spre umăr ; la mîna dreaptă s-a găsit un inel din argint, sigilar, cu șatonul turnat împreună cu veriga (fig.10/4) și o monedă ungurească din sec. al XVI-lea.
- M. 132 (M.45, S XXXIII c, caroul 4, -1,05 m) - matur, cu brațele puțin depărtate de corp și îndoitte din cot, cu palmele pe bazin ; inventarul este alcătuit dintr-un inel din argint, cu montura turnată împreună cu veriga ; în montura plată, ușor ovală, este scobit un lăcaș pentru piatră, care s-a pierdut (fig.10/8).
- M. 133 (M.46, S XXXIII c, caroul 3, -1,05 m) - matur, femeie cu craniul distrus, brațul stîng îndoit din cot, cu palma pe abdomen, iar oasele bazinei și ale piciorului stîng distruse de groapa altui mormînt ; inventarul este format din ace de maramă din bronz aurit, copci obișnuite și un cercel cu o piatră verde într-o casetă dreptunghiulară de care sînt atîrnate trei pandelocuri (fig.10/19) ; cercelul, din argint aurit, este datat pe bază de analogii în sec.al XVI-lea²¹.
- M. 134 (M.47, S XXXIII c, caroul 1, -0,95 m) - matur, cu brațele pe lîngă corp, cu palmele pe bazin ; se păstrează lemnul sîcîrului ; la mîna stîngă s-a descooperit un inel din argint, cu montura turnată împreună cu veriga, datat pe bază de analogii în sec. al XVI-lea²² (fig. 10/9).
- M. 139 (M.50, S XXXIII c, caroul 1, -1,10 m) - matur, bărbat, avînd

- craniul sfărâmat, iar mîna stîngă îndoită din cot ; inventarul este format din 17 nasturi globulari (fig.10/16-17) din bronz, datați prin analogie în sec. al XVI-lea²³ și o monedă.
- M. 144 (M.52, S XXXIII c, caroul 1, -0,95 m) - matur, cu scheletul parțial distrus ; brațul drept îndoit din cot, cu palma pe abdomen ; inventarul este reprezentat de o monedă turcească din sec.al XVIII -lea.
- M. 146 (M.54, S XXXIII b, caroul 1, -0,74 m) - matur, bărbat cu craniul întors spre stînga, iar brațele îndoite din cot, avînd palma stîngă pe abdomen și palma dreaptă pe bazin ; se păstrează lemnul sicriului ; groapa acestui mormînt a perforat podeaua incendiată a unei locuințe din sec. al XV-lea ; inventarul este reprezentat de o monedă turcească lizibilă.
- M. 147 (M.55, S XXXIII b, caroul 6, -0,83 m) - matur, bărbat cu brațele îndoite din cot, cu palmele pe burtă ; inventarul este format din 3 nasturi globulari (fig.10/15 și 22) și o monedă ștearsă.
- M. 148 (M.56, S XXXIII b, caroul 3, -0,80 m) - copil cu brațele depărtate ușor de corp, îndoite din cot, cu palmele pe bazin ; se păstrează lemnul sicriului ; inventarul este format din mărgelile din sticlă colorată, un cercel fragmentat și o monedă lizibilă.
- M. 151 (M.59, S XXXIII b, caroul 2, -0,85 m) - copil, fetiță, cu scheletul parțial distrus ; se păstrează lemnul sicriului ; inventarul este format dintr-un cercel dintr-o sîrmă subțire de bronz, de care atîrnă o mărgică prismatică din sticlă roșie, mărgelile diferit colorate și două monede turcești tocite.
- M. 156 (M.64, S XXXIII b, caroul 5, - 0,95 m) - matur, femeie, cu craniul deranjat, cu brațele depărtate de corp și îndoite din cot, cu palmele pe năpt, tibiele distruse ; inventarul este format dintr-un cercel din argint, cu o mărgică realizată din fire subțiri împletite ca un ghem (fig.10/21) și două monede turcești (Ahmad III, 1703-1730).
- M. 159 (M.67, S XXXIII b, caroul 3, - 1 m) - matur, femeie, cu craniul întors spre stînga, brațele îndoite din cot, cu palmele pe bazin ; se păstrează lemnul sicriului ; inventarul este format din mărgelile mărunte din sticlă, un cercel fragmentat și o monedă turcească din sec. al XVIII-lea.
- M. 164 (M.72, S XXXIII a, caroul 5, - 1 m) - matur, bărbat, cu craniul întors spre dreapta, cu brațele îndoite din cot, cu palma dreaptă pe umăr și palma stîngă pe abdomen ; inventarul este reprezentat de o monedă turcească (accea, Soliman I, 1520-1566).
- M. 167 (M.75, S XXXIII a, caroul 6, -0,95 m) - matur, femeie, cu brațele îndoite din cot și palmele pe bazin ; pe craniu se vede urma unei diademe metalice sau a unei țesături cu fir metalic ; inventarul este format din fragmente de țesătură din in și fir plat din cupru, care formează un motiv decorativ în forma literelor V și X, paște metalice, mărgelile mărunte din sticlă și două monede turcești (accele, Mustafa III, 1757-1774).

- M. 170 (M.78, S XXXIII b, caroul 3, -0,76 m) - copil, fetiță, cu scheletul parțial distrus ; inventarul este reprezentat de o monedă ungurească (denar din argint 1545, Ferdinand I, 1526-1564).
- M. 173 (M.81, S XXXIII b, caroul 4, -1 m) - copil, fetiță, cu brațele îndoite din cot, cu palmele pe piept, craniul întors spre stînga ; inventarul este alcătuit din mărgele din sticlă bleu și roșii, un cercel fragmentat, cu montura formată dintr-o mărgloă din sticlă, un inel sigilar din bronz (fig.10/10) și două monede (denar 1695, Ungaria, Leopold I, 1657-1705).
- M. 175 (M.83, S XXXIII b, caroul 5, -1,10 m) - matur, femeie cu craniul distrus, mîinile îndoite din cot, cu palmele pe burtă ; inventarul este format dintr-un inel sigilar din bronz (fig.10/11) și o monedă turcească, sec. al XVIII-lea.
- M. 177 (M.85, S XXXIII b, caroul 3) - adolescent, cu scheletul parțial distrus ; inventarul este reprezentat de un cercel fragmentat, cu mărgea formată din petale filigranate (fig.10/20).
- M. 184 (M.92, S XXXIII a, caroul 1, -1,21 m) - matur, bărbat cu craniul întors spre stînga, cu brațele îndoite din cot, cu palmele pe abdomen ; inventarul este format dintr-un inel de bronz, cu placă monturii lipită pe verigă (fig.10/12) și o monedă turcească, sec. al XVIII-lea.

În cadrul bogatului inventar recuperat, o atenție deosebită merită tipurile variate de inele și cercei, unele asemănătoare cu exemplare descoperite în campaniile anterioare, altele noi. Majoritatea inelelor sînt din argint sau bronz, au montura turnată împreună cu veriga, în secțiune semiovală, cu capetele puțin aplatizate și lățite de o parte și de alta a monturii. Scaunul monturii este în general înalt, de formă rotundă sau ovală cu diverse motive incizate. Excepție face inelul din M. 132 (fig.10/8), turnat, din argint, cu un lăcaș dreptunghiular, foarte puțin adîncit. După felul realizării prezintă analogii cu unul din inelele descoperite la Buda²⁴ și datat în sec. al XVI-lea.

Un interes cu totul particular îl prezintă unul din inelele descoperite în inventarul M.130, pe care-l considerăm unicat descoperit la Orașul de Floci²⁵. Inelul este din bronz, cu casetă înaltă, hexagonală, în care se află montată o piatră albă-opacă (probabil cuarț). Veriga are secțiune lamelară, iar de o parte și de alta a monturii o nervură mediană exterioară care-i modifică profilul secțiunii (fig.10/5). Pe verigă, de o parte și de alta a monturii, cît și pe suprafața exterioară a casei, se află un strat de smalț bleu-albastru, alb-gri, galben cu puncte negre. Ca mod de realizare pe bază de analogii²⁶, inelul se poate data în sec. al XVI-lea. Emailarea s-a făcut probabil la rece, deoarece executarea acestora este mai ușoară, dar nu este atât de durabilă²⁷.

De asemenea, unicat este un alt tip de inel realizat în mod original din trei verigi de argint, rotunde în secțiune și egale ca diametru, unite între ele printr-un element de legătură, de formă dreptunghiulară, perforat cu trei orificii pe latura lungă, care constituie montura pro-

pru-zisă a inelului. Inelul face parte din inventarul M.127 (fig.10/3) și are analogii cu un inel descoperit la Comana²⁸, datat în a doua jumătate a sec. al XVII-lea. Din punct de vedere al raportului stratigrafic al mormintelor el pare să aparțină sec. XVII-XVIII. În fine, ultimul inel asupra căruia mai stăruim a fost găsit în inventarul M. 184, realizat dintr-o verigă simplă, cu secțiunea lamelară, din bronz, cu capetele apropiate și lipite sub placă ovală subțire a monturii (fig.10/12). Decorul monturii este foarte simplu. Suprafața este împărțită prin două linii incizate, care se intersectează în cruce. Între brațele crucii sînt trasate arcuiri de cero cu deschiderea spre marginea monturii, iar spațiul interior este hașurat. Ținînd seama că greapa acestui mormînt se afla săpată în nivelul de dărmătură și moloz a zidului bisericii, datarea acestui inel se poate face în sec. al XVIII-XIX, după cum rezultă și din monedele turcești găsite la mormintele alăturate.

La fel cu inelele, cerceii descoperiți aparțin mai multor tipuri. Mai întâi ne vom opri asupra unui cercel foarte bine conservat²⁹, din argint aurit, cu o piatră verde montată într-o casetă pătrată, de care sînt atîrnate trei pandelocuri, în formă de floare de crin, în vîrfurile cărora este prinsă cu un nit o perla metalică (fig.10/19). Acest cercel găsit în inventarul M.133 se aseamănă cu cerceii descoperiți în campaniile anterioare la Orașul de Floci³⁰, cît și cu cei descoperiți la Comana³¹, Tîrgoviște³², care aparțin sec. al XVI-lea. Dacă ținem seama de tehnica în care au fost realizați și de faptul că în necropola cercetată de noi s-au găsit mai multe exemplare asemănătoare, din bronz, putem presupune că locul de execuție al acestor piese este un atelier puternic influențat de arta occidentală a bijuteriilor.

Un alt tip de cercel, pentru prima dată întâlnit la Orașul de Floci, este exemplarul găsit în inventarul M.156 (fig.10/21). Tortița cercelului este făcută dintr-o sîrmă subțire din argint, arcuită ca o verigă cu capetele apropiate. Unul din capete a fost lăsat prin batere și răsucit în exterior formînd astfel o buclă pentru închiderea verigii³³. Pe aceasta a fost fixată o mărgică formată din patru fire subțiri de sîrmă, de argint, torsionate și înnodate ca un ghem. Mărgica aconsta a fost fixată în partea inferioară a verigii cu ajutorul unui fir de sîrmă din argint, răsucit de o parte și de alta a ei. Piese asemănătoare se găsesc în colecția de podoabe din epoca feudală aflate la Muzeul Județean Dâmbovița³⁴ și la Retevoiești³⁵. În cazul de față, așa cum s-a arătat mai sus, cercelul este datat cu ajutorul monedei în sec. al XVIII-lea.

Tot din categoria cerceilor cu o mărgică fixată în partea inferioară a verigii este și exemplarul fragmentat descoperit la M.177 (fig.10/20). Veriga³⁶ acestuia este făcută dintr-o sîrmă subțire, rotundă în secțiune, cu capetele apropiate, unul din ele fiind răsucit în formă de buclă, în exterior. Pe această verigă a fost fixată o mărgică de formă ovală formată din două semisfere lipite pe linia diametrului. Fiecare semisferă este formată din 10 petale filigranate. Lipită de verigă, pe o tablă triunghiulară, în exterior în dreptul mărgicei filigranate se afla

o altă mărgică (fragmentată), iar spațiul dintre ele era decorat cu trei tubulețe longitudinale, făcute dintr-o sîrmă subțire, răsucită în jurul unui pivot. Ca mod de realizare se aseamănă cu mărgelele aflate pe cerceii de secol XIII-XIV și cu nasturi realizați în aceeași manieră descoperiți la Retevoilești, Zăvoia, Buda, piese caracteristice sec. al XVI-lea. Reluarea acestei tehnici decorative de către meșterul bijutier s-a făcut probabil dintr-un atelier local, care trebuia să satisfacă necesitățile locuitorilor avuți de la Orașul de Floci, în cursul sec. XVI-XVII.

În sfîrșit, mai menționăm exemplarele fragmentate ale unor cercei executați într-o tehnică foarte rudimentară, dintr-o simplă sîrmă, care la un capăt era răsucită în formă de terțiță, iar de capătul celălalt era prinsă o mărgică poliedrică, tubulară sau în formă de pară din sticlă colorată.

De multe ori o parte din lungimea sîrmei și a pietrei era acoperită cu o foaie de metal în formă de trunchi de con, cea ce dădea impresia unui boboc de floare. Judecînd după monedele cu care apar în inventar, acest tip de cercei aparțin sec. XVII-XVIII.

Nasturii, de formă sferică sau ușor aplatizați, sînt din bronz sau metal comun și au fost confecționați prin turnare împreună cu terțița, ușor înălțată, de formă rotundă sau ovală. Diametrul lor variază și fac parte din categoria comună cunoscută în cursul sec. XVII-XVIII.

În încheiere, amintim singura copcă din argint cu floare, descoperită în inventarul M.111 (fig.10/25), perfect asemănătoare cu cea din mormîntul jupînii Stanca de la Buda, datat în sec. al XVI-lea.

Asupra acelor de maramă, fragmentelor de țesătură, copcilor simple și mărgelilor de sticlă nu ne vom opri, deoarece, cu ajutorul monedelor³⁷ și a analogiilor, acestea au o datare mai largă, din sec. al XVI-lea pînă la mijlocul sec. al XIX-lea.

Anca Păunescu

NOTE

- 1 Rezultatele cercetărilor arheologice efectuate anterior la Plua Petri - Orașul de Floci - sînt publicate în seria editată de Muzeul Național de Istorie al R.S.R.: Cercetări arheologice, vol. III, București, 1979, p.199-246 (campaniile 1975-1977) și Cercetări arheologice, vol. IV, București, 1981 p.120-143 (campaniile 1978 și 1979).
- 2 Lucian Chițescu, Nicolae Conovloî, Radu Lungu, Anca Păunescu și Venera Rădulescu, Cercetări arheologice la Plua Petri (Orașul de Floci) jud. Ialomița, în Cercetări arheologice, III, 1979, p.200.
- 3 Lucian Chițescu, Radu Lungu, Teodor Papasima, Petre Vlăduță, Venera Rădulescu și Anca Păunescu, Cercetări arheologice în anul

- 1979 la Pîna Petri (Oraşul de Floci), comuna Giurgeni, jud. Ialomiţa, în Cercetări arheologice, IV, 1981, p.123.
- 4 Suprafaţa de pietre este relativ plană. Diferenţa de nivel este dată de denivelările de la suprafaţa solului în urma campaniilor agricole.
  - 5 În campania trecută mormintele începuseră să apară încă de la - 0,32 m.
  - 6 Din materialul osteologic găsit în atelier am reţinut un eşantion de aproximativ 2000 piese, pe care l-am predat spre studiu cercetătorului ştiinţific Mircea Udrescu de la Laboratorul de antropologie din Bucureşti. Prezintă mai jos concluziile acestuia. Oasele, aproape în exclusivitate, aparţin bovinelor (*Bos taurus*) adulte (cu dentiţie definitivă şi cu grad mediu şi înaintat de uzură, iar epifizele sudate la diafize). Sînt reprezentate toate părţile mari ale corpului animalelor (cap, trunchi, membre). Au fost sesizate foarte puţine semne de ardere. Numărul minim de indivizi (NMI) pentru acest eşantion este de 37 (după dentiţie). În general era utilizată numai diafiza osului, epifizele proximale şi distale fiind înlăturate. Această manieră de "tratament" a osului este foarte clar reprezentată la metapodii (metacarpe şi metatarsuri), dar este relativ constant realizată şi la celelalte oase lungi (tibia, radiusuri, femure, humerusuri). Scapula, prezentă în eşantion, poate fi un indiciu că atelierul fabrica şi alte piese (plăsele?).
  - 7 Vezi supra, nota 5.
  - 8 Lucian Chişescu, Nicolae Conovici, Radu Lungu, Anca Păunescu şi Venera Rădulescu, în Cercetări arheologice, III, p.208-210.
  - 9 Vezi şi Radu Lungu, Contribuţii la istoria meşteşugurilor medievale în Ţara Românească, în "Revista de istorie", 24,3, 1981, p.516.
  - 10 Mihai Costăchescu, Arderea Tîrgului Floci şi a Ialomiţei în 1470, Iaşi, 1935, p.151.
  - 11 Pentru celelalte tezaure descoperite întîmplător la Oraşul de Floci, vezi Cercetări arheologice, III, p.240.
  - 12 Locuinţa se află în curtea I.A.S. Avicola, Giurgeni. Vezi Lucian Chişescu şi colab., Cercetările arheologice de la Pîna Petri (Oraşul de Floci), comuna Giurgeni, jud. Ialomiţa, în Cercetări arheologice, vol.IV, p.132-139.
  - 13 Ibidem, p.135, fig.136.
  - 14 Emil Unger, Ujkor I füzet (1526-1657), în Magyar Régészeti Művészettörténeti és Eremtani Társulat, Budapest, 1958, tipul 55.
  - 15 Vezi N. Conovici, O locuinţă medievală din sec. al XVI-lea descoperită la Oraşul de Floci. Raport preliminar, în : Materiale şi cercetări arheologice, Oradea, 1979, p.419-421.
  - 16 Vezi A.Păunescu, "Biserica nr.2...", în Cercetări arheologice, vol. III, p.224-228.
  - 17 Numerotarea mormintelor s-a făcut cursiv de-a lungul mai multor campanii.
  - 18 Reprezintă numărul cursiv pe planul general al necropolei.

- 19 Mulțumim și pe această cale colectivului laboratorului de restaurare textile al Muzeului Național de Istorie pentru ajutorul dat.
- 20 V. Drăghiceanu, Săpăturile de la Buda, Lepos și Tisău Buzău, în BCGM, fasc. 170, oct.-dec., 1931, p. 174, fig. 33.
- 21 Lia Milencovici Bătrfna, Podoabe din necropola fostei mănăstiri Cămana, în BMI, XLII, 2, 1973, p. 12, fig. 9 ; Claude Fregnac, Les bijoux de la renaissance à la belle époque, Edit. Hachette, Paris, 1966, fig. 66.
- 22 M. Georgescu, Podoabe din epoca feudală, în Chronica Valahica 5, 1973, p. 184, p. 199, pl. II/31.
- 23 D. V. Rosetti, Săpăturile arheologice de la Snagov, I, în "Publicația muzeului municipal București", 2, 1935, p. 39, fig. 13 ; Idem, Săpăturile de la Retevoești, în Materiale, VI, 1959, p. 713.
- 24 V. Drăghiceanu, op. cit., p. 173, fig. 29.
- 25 Dimensiunile inelului sînt : l = 2,9 cm, ϕ interior = 1,9 cm, înălțimea casetei = 0,4 cm.
- 26 V. Drăghiceanu, op. cit., p. 171, fig. 2.
- 27 Marin Matei Popescu, Podoabe medievale din țările române, Edit. Meridiane, București, 1970, p. 14.
- 28 L. Milencovici Bătrfna, op. cit., p. 15.
- 29 Lungimea totală = 4,6 cm, dimensiunile casetei sînt de 0,7 cm x 1 cm.
- 30 Anca Păunescu, op. cit., în Cercetări Arheologice, III, p. 229, fig. 16/4,5, p. 231, fig. 17/8.
- 31 L. Milencovici Bătrfna, op. cit., p. 12, fig. 9.
- 32 N. Constantinescu, C. Moisesou, D. Nicolaescu-Plopper, Consideration sur les tombes princières de Tîrgoviste, în "Dacia", N. S., XI, 1967, p. 307, fig. 3/a.
- 33 Diametrul verigii = 1,8 cm x 1,3 cm ; diametrul mîrgioăi = 6 cm.
- 34 M. Georgescu, op. cit., p. 182, fig. 6 și p. 189, pl. 1/6 ; Gh. Cantacuzino, Gh. Trohani, Săpăturile arheologice de la Cătlui-Căsoarele, jud. Ilfov, în Cercetări arheologice, III, p. 311, fig. 25/13.
- 35 D. V. Rosetti, Săpăturile de la Retevoești, p. 713.
- 36 Diametrul verigii = 1,6 cm ; diametrul mîrgioăi = 1,1 cm x 0,8 cm.
- 37 Mulțumim și pe această cale kolei Paraschiva Stancu pentru ajutorul dat la identificarea monedelor.

**DATE PRELIMINARE ANTROPOLOGICE ASUPRA
MATERIALULUI OSTEOLOGIC UMAN DESCOPERIT LA PIUA PETRII
(1979-1980)**

de LAURENȚIA GEORGESCU

Expertiza de mai jos se referă la datele preliminare obținute prin studiul materialului osteologic uman provenit de la egantioanele 1979-1980 din cimitirul bisericii nr.2 de la Piua Petrii, biserică datată de arheologul A.Păunescu ca aparținând sec.XVI-XVIII¹.

În cele două campanii de cercetări de teren s-au descoperit 96 de morminte, unele singulare sau cu doi sau trei reînșumați. Unii subiecți, dat fiind starea proastă de conservare, nu au permis un studiu de detaliu. În ceea ce privește mormintele cu reînșumați, la terminarea cercetărilor de teren, vor face obiectul unor studii separate pe familii.

Cei 96 de subiecți se grupează după sex (Tabel 1) și vîrstă (Tabel 2) precum urmează :

TABEL 1
Repartiția după sex

Sex	nr. caz	%
Bărbați	39	40,62
Femei	22	22,92
Nedeterminabili	35	36,46
(dintre care copii)	(25)	26,04
Total :	96	100

TABEL 2
Repartiția după vîrstă

Vîrsta cronologică și biologică	nr. caz	%
Infans I-II(0-14 ani)	25	26,04
Juvenil (15-20 ani)	3	3,12
Adultus (20-30 ani)	5	5,21
Maturus I-II-III (30-60 ani)	50	52,08
Senilis (60-x ani)	2	2,08
Nedeterminabili-prost conserv.	11	11,46
Total :	96	99,99

Analiza mortalității și a duratei vieții după vîrsta aproximativă a subiecților la data decesului, prin gruparea lor după sex și după vîrsta biologică și crenologică subliniază :

- mortalitatea crescută în rîndul bărbaților (40,62 %) și alor femei la vîrsta de maximă fertilitate (22,92 %) ;

- mortalitatea crescută în rîndul subiecților între limitele de vîrstă 30-60 de ani (52,08 %) și a copiilor între 0-14 ani (26,04 %).

Aceste date se referă exclusiv la eșantionul de 96 de subiecți, deoarece cercetarea de teren continuă.

Sub raportul analizei antropologice, eșantionul prezintă variații foarte mari ca formă și mărime :

Bărbații au calote de lungimi și lățimi variabile, oscilînd între limitele categoriilor scurte și foarte lungi (1.=170-198 mm), înegal repartizați ca lățime (8.=134-156 mm). Înălțimea craniilor este foarte diferită (17.=101-144 mm ; 20.=93-124 mm). Indicii cranieni concentrează majoritatea subiecților între limitele : dolico-hiperbrahicean (8:1=71,20-89,41) ; camacran-hipsicran (17:1=57,29-81,18 ; 20:1=48,95-66,47), tapeinocran-acrocran (17:8=70,14-105,8). Frontalul oscilează la nivelul dimensiunilor extreme între limitele valorilor îngust și foarte lat (9.=84-118 mm ; 10.=99-141 mm). Indicii cranieni încadrează subiecții în categoriile : metriometop, eurimetop, stenometop (în ordinea frecvenței) cu aspect intermediar sau bombat (Tabelele 3 și 4). Fața, în cazurile în care s-a păstrat, oscilează între limitele categoriilor joase, gradat pînă la forme înalte, și de la valori foarte înguste pînă la cele foarte late. Indicii faciali concentrează majoritatea subiecților între categoriile hipereuriprosop-hiperleptoprosop și hipereurien-hiperlepten (47:45=78,57-98,48 ; 48:45=38,34-63,16). La fețe aflate de diferite avem orbite mesoconche și hipsiconche ce încadrează în majoritate nasuri leptorine, cu subiecți aproximativ egali repartizați în celelalte categorii. Indicele Flower este în majoritate ortognat (Tabelul 4).

TABEL 3

Repartiția după categoriile dimensiunilor craniene a subiecților studiați din necropola bisericii nr.2 de la Piuș-Petrii

Nr. Martin	Categoriile		nr. caz	Nr. Martin	Categoriile		nr. caz
	B	F			B	F	
<u>1.g-op.</u>				<u>8.eu-eu.</u>			
f.scurt	x-169	x-161	-	2 f.îngust	x-139	x-134	6 3
scurt	170-177	162-169	7	2 îngust	140-147	135-141	15 3
mijlociu	178-185	170-176	7	3 mijlociu	148-155	142-149	8 8
lung	186-193	177-184	7	7 lat	156-163	150-157	1 1
f.lung	194- x	185- x	5	- f.lat	164- x	158- x	- 2

Nr. Martin	Categoriile		nr. cas		Nr. Martin	Categoriile		nr. cas	
	B	F	B	F		B	F	B	F
<u>17.ba-b.</u>					<u>20.po-b.</u>				
f.scund	x-125	x-120	3	1	f.scund	x-106	x-102	8	9
scund	126-130	121-125	3	1	scund	107-112	103-108	12	2
mijlociu	131-137	126-132	7	3	mijlociu	113-118	109-114	4	4
fnalt	138-142	133-137	3	-	fnalt	119-124	115-121	1	1
f.fnalt	143- x	138- x	4	-	f.fnalt	125- x	122- x	-	-
<u>9.ft.ft.</u>					<u>10.co-co.</u>				
f.ingustă	x- 91	x- 87	2	1	f.ingustă	x-113	x-108	4	2
ingustă	92- 96	88- 92	12	6	ingustă	114-120	109-115	18	5
mijlocie	97-101	93- 97	18	10	mijlocie	121-127	116-122	11	10
lată	102-106	98-102	2	2	lată	128-134	123-129	1	2
f.lată	107- x	103- x	1	-	f.lată	135- x	130- x	1	-
<u>48.n-pr.</u>					<u>47.n-gn.</u>				
f.joasă	x- 91	x- 56	3	1	f.joasă	x-103	x- 95	-	-
joasă	61- 63	57- 60	1	6	joasă	104-111	96-103	5	3
mijlocie	64- 69	61- 66	10	5	mijlocie	112-120	104-112	8	6
fnaltă	70- 72	67- 70	4	3	fnaltă	121-128	113-120	2	2
f.fnaltă	73- x	71- x	9	2	f.fnaltă	129- x	121- x	1	1
<u>45.xy-xy.</u>					<u>40.ba-pr.</u>				
f.ingustă	x-121	x-116	1	2	scurtă	x- 89	x- 88	2	1
ingustă	122-127	117-122	4	4	mijlocie	90- 98	89- 95	2	4
mijlocie	128-133	123-128	9	4	lungă	99- x	96- x	14	1
lată	134-139	129-134	10	2					
f.lată	140- x	135- x	4	3					

TABEL 4

Repartiția după categoriile indicilor cranieni a subiecților studiați din necropola bisericii nr.2 de la Plua-Petrii

Nr. Martin	Scara		nr. cas		Nr. Martin	Scara		nr. cas	
	B	și F	B	F		B	și F	B	F
<u>8:1</u>					<u>47:45</u>				
ultradollicocran	x-64,9	-	-	-	hipereuriprosop	x-79,9		2	3
hiperdollicocran	65-69,9	-	-	-	euriprosop	80-84,9		5	1

Nr. Martin	Scara		nr. caz		Nr. Martin	Scara		nr. caz	
	B	si F	B	F		B	si F	B	F
dolicoocran	70-74,9		7	3	mesoprosop	85-89,9		1	5
mesocran	75-79,9		8	6	leptoprosop	90-94,9		3	3
brahocran	80-84,9		11	2	hiperleptoprosop	95- x		1	-
hiperbrahocran	85-89,9		1	4					
ultrabrahocran	90- x		-	-					
<u>17:1</u>					<u>48:45</u>				
camaecran	x-69,9		4	1	hipereurien	x-44,9		3	2
ortocran	70-74,4		8	1	eurien	45-49,9		5	3
hipsocran	75- x		7	3	mesen	50-54,9		11	7
					lepten	55-59,9		4	1
					hiperlepten	60- x		2	3
<u>17:8</u>					<u>9:8</u>				
tapeinocran	x-91,9		11	3	stenometop	x-65,9		9	6
metriocran	92-97,9		2	3	metriometop	66-68,9		10	6
acrocran	98- x		6	-	eurimetop	69- x		11	5
<u>20:1</u>					<u>9:10</u>				
camaecran	x-57,9		11	4	frunte bombată	x-79,9		7	8
ortocran	58-62,9		7	6	frunte intermed.	80-99,9		30	12
hipsocran	63- x		8	1	frunte paralelă	100- x		-	-
<u>20:8</u>					<u>29:26</u>				
tapeinocran	x-79,9		22	13	ortometop	x-90,0		20	16
metriocran	80-85,9		3	1	canemetopă	90- x		15	6
acrocran	86- x		-	-					
<u>30:27</u>					<u>12:8</u>				
parietal bombat	x-87,9		9	5	occipital îngust	x-71,9		2	2
parietal bombat	88-90,4		7	6	occipital	72-78,9		13	8
mijlociu					mijlociu				
parietal plat	90,5 - x		11	5	occipital lat	79-85,9		12	7
					occipital f.lat	86- x		2	2
<u>40:5</u>					<u>52:51</u>				
ortognat	x-97,9		15	6	camaeconhă	x-75,9		2	-
mezognat	98-102,9		4	1	mesoconhă	76-84,9		17	2
prognat	103- x		-	-	hipalconhă	85- x		9	9

Comparativ cu seria masculină, cea feminină are oalote care se încadrează între limitele valorilor foarte scurte și lungi (1. = 157-184 mm), foarte înguste gradat până la foarte late, cu înălțimi variabile de la foarte scunde la înalte (8. = 133-161 mm; 17. = 125-139 mm; 20. = 89-115 mm). Indicii urașeni încadrează subiecții studiați în categoriile: dolico-ultrabrahicran (8:1 = 72,67-97,35), oamaeoran-hipsioran (17:1 = 69,06-78,53; 20:1 = 54,64-69,01), tapeinooran-metricoran (17:8 = 88,03-97,74; 20:8 = 63,57-80,29).

Frunțile sînt înguste, gradat înbrăcînd forme pînă la categoria lată la nivelul ambelor dimensiuni extreme (9 = 89-102 mm; 108-132 mm), cu oște o excepție la extreme, care depășesc limitele. Indicii frontali încadrează subiecții în categoria frunților bombate, sau bombate intermediar, în majoritatea cazurilor metricometope, stenometope și euri-metope (9:10 = 68,42-88,86; 59:8 = 59,63-80,53). Facialul este variabil, oscilînd între limitele categoriilor joase și foarte înalte de lățimi foarte înguste, gradat pînă la forme foarte late. Indicii faciali se concentrează între limitele euriprosop-leptoprosop și hipereurian-hiperlepten (Tabelul 4). La o variabilitate atît de mare a feței, orbitele se concentrează în majoritate în categoria mezocorohă și hipsiconhă. Nasul, oros, este și el variabil, încadrîndu-se în categoriile leptorhin-chamerhin. Indicele Flower este în majoritate ortognat.

Scheletul postcranian este slab conservat (unele segmente erau complet pulverizate), din această cauză foarte puțini subiecți au putut fi dimensionați. Atît la bărbați cît și la femei avem subiecți cu aspect de robusticitate sub medie spre puternică. Talia la bărbați oscilează între limitele valorilor 155,5 cm - 178,7 cm, iar la femei între limitele 140,0 cm - 167,8 cm. Așa cum se prezintă datele, atît bărbații cît și femeile au staturile variabile, de la talii mici, gradat pînă la talii mari.

Copiii prezintă mortalitatea cea mai crescută după grupul bărbaților, cu un accent deosebit între limitele de vîrstă 0-7 ani, cînd mortalitatea este aproximativ dublă față de subgrupa 7-14 ani. Nu insistăm asupra studiului pe copii, pentru că pe întreaga necropolă noi vom face repartiția pe subgrupe și studiu de detaliu.

Nu prezentăm datele studiului odontologic pentru că frecvențele ar fi întîmplătoare, datorită faptului că cercetarea necropolei pe teren nu s-a încheiat.

Subiecții din eșantionul studiat (1979-1980) se încadrează ca mărime și formă între limitele de variabilitate foarte mari (pe sexe), aspectul de neomogenitate reflectîndu-se și din analiza tipologică, unde componentele alpine, dinarice, mediteranide, nordice (mai puține cazuri) și mongoloide (cîteva cazuri), cu influențe-metisaj, sînt predominante. Nu am dat frecvențele deoarece pot fi întîmplătoare, neavînd importanță istorică la nivel de eșantion. Dar acest lucru este totuși explicabil, deoarece Piusa-Petrii era una din porțile de intrare și de schimb comercial a Țării Românești. Piusa Petrii necesită o cercetare

sistematică, în continuare, în anii ce vin, la finalizarea căruia vom prezenta un studiu sistematic comparativ cu necropolele cu care are tangențe.

NOTE

- 1 L. Chișescu, Nicolae Conovici, Radu Lungu, Anca Păunescu și Venera Rădulescu, Cercetări arheologice la Piuș Petrii (Orașul de Floci) jud. Ialomița, în Cercetări arheologice, III, București, 1979, p. 224-228 ; L. Chișescu, Radu Lungu, Teodor Papasima, Petre Vlădick, Venera Rădulescu și Anca Păunescu, Cercetări arheologice în anul 1979 la Piuș Petrii (Orașul de Floci), comuna Glurgeni, jud. Ialomița, în Cercetări arheologice, vol. IV, București, 1981, p. 139-140 ; Laurența Georgescu, Date preliminare antropologice asupra materialului osteologic uman descoperit în necropola I-a de la Piuș Petrii (eșantioanele 1977, 1979, 1980) - comunicare ținută la a XV-a Sesiune anuală de rapoarte arheologice pe țară, Brașov, 26-28 III 1981 - sub tipar.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUE À PIUȘ PETRII (LA VILLE DE FLOCI), DEP. DE IALOMIȚA

Résumé

La 6ème campagne archéologique entreprise sur l'étendue de l'ancienne ville médiévale roumaine, actuellement disparue, "La Ville de Floci" s'est déroulée tout aussi que les autres, en quatre secteurs différents, c'est à dire, Ier secteur : l'église no.1 ; IIe secteur : habitations en torchis sur cadre de bois ; IIIe secteur : les autres complexes et IVe secteur : l'église no.2 et la nécropole.

Dans le Ier secteur ont été identifiées et investiguées les traces d'un atelier (17 m x 5 m) où on travaillait en os et on confectionnait des boutons toujours en os et qu'on peut dater dans la première moitié du XVIIe siècle. C'est le deuxième atelier du genre qui a été investigué ici, puisque le premier a été découvert en 1977 et a été daté à la fin du XVIe siècle.

Dans le IIe secteur ont été investiguées une habitation de surface en torchis sur cadre de bois détruite par un sinistre à la fin du XVIe siècle et un autre atelier pour travailler et confectionner des boutons en os (atelier no.3) dont les dimensions se sont parfaitement conservées (8 m x 3,5 m) et qu'on a pu dater d'après une monnaie dans la deuxième moitié du XVIe siècle.

Au cadre du IIIe secteur on a investigué une habitation de surface du XVIIe siècle, dater à base d'une monnaie turque de l'an 1688 (mangır

émis par Soliman II, 1687-1691). Les fouilles archéologiques ont mis en évidence dans le même secteur une nécropole dont la période de fonctionnement peut être datée à la fin du XVIe siècle et aussi une habitation en torchis du début de XVIe siècle. On a récupéré du matériel céramique formé de plaques décoratives carreaux de poêle, assiettes, pots à l'anse, etc.

Dans le IVe secteur ont été continuées les fouilles dans la nécropole située tout autour de l'église no.2 y existante. A cette occasion, des 82 tombeaux investigués ont été récupérées 50 monnaies des XVe-XVIIe siècles, 12 bagues en argent et bronze, 7 bouclés d'oreille en argent et bronze et d'autres pièces d'inventaire aussi.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig.1.- La Ville de Floci, 1980. Le secteur "Monastère". L'atelier où on travaillait en os(nr.2).
- Fig.2.- La Ville de Floci, 1980. Le secteur "Monastère". La partie ouest de la nécropole no.1.
- Fig.3.- La Ville de Floci, 1980. Le secteur "Monastère". Objets en fer (1-3,8,10),en cuivre (6,9,11),céramique (7) découverts dans l'atelier no.2 où on travaillait en os.
- Fig.4.- La Ville de Floci, 1980. Le secteur "Monastère".Objets en fer (1,4-5,8),plomb (6) os (2-3,7,9),verre (10) découverts dans l'atelier no.2 où on travaillait en os.
- Fig.5.- La Ville de Floci, 1980. Le secteur "Monastère".Objets en fer (1-5) découverts dans l'atelier no.2 où on travaillait en os , en cuivre (6-7) découverts dans les ruines de l'habitation de l'atelier ; en cuivre et verre (8-10) decouvertes dans la nécropole de l'église no.1.
- Fig.6.- La Ville de Floci, 1980. Le secteur "Monastère".Objets en fer (1,4),cuivre (2),os (3) découverts dans l'atelier no.2 où on travaillait en os.
- Fig.7.- La Ville de Floci, 1980. Plan de l'habitation no.11.
- Fig.8.- La Ville de Floci, 1980. Plan de l'atelier no.3 où on travaillait en os.
- Fig.9.- La Ville de Floci. Objets découverts dans le secteur habitations (1-2; 4-5; 7-10) et dans l'atelier no.3 où on travaillait en os (3,6).
- Fig.10.- La Ville de Floci, 1980. Vase en terre cuite (1),applique en argent (2),agrafes en argent (3),XVIIe siècle.
- Fig.11.- La Ville de Floci, 1980. Pot à l'anse, sec.XVII (1a) et le motif decoratif sur le parois extérieur (1b).
- Fig.12.- La Ville de Floci, 1980. Objets découverts dans la nécropole de l'église no.2.

Fig.13.- La Ville de Floci, 1980. Plan des fouilles archéologiques dans le secteur de l'église no.2.

Fig.14.- La Ville de Floci, 1980. La tombe no.150 de la nécropole de l'église no.2.

II. STUDII ȘI NOTE

CONTRIBUȚIE LA CUNOAȘTEREA ECONOMIEI ANIMALE A CULTURII BOIAN ÎN LUMINA MATERIALELOR DE LA CÂSCIOARELE, JUD. CĂLĂRAȘI

de ALEXANDRA BOLOMEY

Cel mai vechi nivel de locuire cercetat prin săpături în punctul "Ostrovel" de la Căscioarele aparține culturii Boian, faza Spanțov². Spre deosebire de nivelele superioare, gumelnițene, degajate integral sau aproape integral (circa 2000 m²)³, nivelul Boian nu a putut fi degajat decât pe o suprafață de circa 230 m² din cauza apelor fostului lac Că-tălu⁴, care înconjurau Ostrovelul și care se infiltrau în depozitele de adâncime, îngreunând sau chiar nepermițând săparea lor. Este firesc de aceea ca materialul osteologic recuperat din nivelul Boian-Spanțov să constituie un eșantion cu mult inferior numeric loturilor din nivelele superioare, și anume numai 338 piese determinate în comparație cu cîteva mii. Stratul propriu-zis se concentrează între - 4,50 și - 3,70 m. Adâncimea cea mai mare de la care s-au recuperat oase de animale este de - 4,15 m. Deasupra adîncimii de - 3,70 m apar materiale Boian în asociație cu fragmente ceramice gumelnițene. Oasele de animale din acest strat de amestec nu au fost luate în considerație în analiza ce urmează.

Deși puțin satisfăcător sub raport cantitativ, eșantionul analizat are o deosebită importanță din cel puțin doua motive: în primul rînd, așezarea de la Căscioarele este printre puținele așezări eneolitice pluristratificate săpate pînă acum în Cîmpia Dunării, permițînd astfel urmărirea evoluției și sub aspectul economiei animale. În tellurile de la Vidra și Gîlna oasele de animale nu au fost adunate; de la Tangfru s-au publicat numai unele date generale⁵, care nu înlesnesc o comparație cu datele analizate în cele ce urmează.

În al doilea rînd, de pe suprafața săpată la Căscioarele s-au adunat toate spărturile și fragmentele de oase, fără nici un fel de selecție în teren (așa cum pare a se fi făcut la Tangfru, căci altfel nu se poate explica raportul inadmisibil dintre numărul de piese și numărul de indivizi apreciat)⁶.

Se pot distinge cîteva trăsături generale ale eșantionului analizat; 1 - varietate redusă în ceea ce privește speciile exploatate, trăsătură întîlnită pînă acum în toate așezările culturii Boian; 2 - diferență cantitativă foarte marcată între resturile de bovine și de celelalte specii (Tabel nr.1), trăsătură prin care se încadrează pe deplin în tiparul neoliticului din Valea Dunării și în mod special al culturii Boian; 3 - repartiție neomogenă a pieselor pe diferitele segmente scheletice, chiar și la speciile cu număr mare de piese (Tabel nr.1); 4 - datorită zaceriilor

chiar și temporar (sezonier) în condiții submerse, majoritatea oaselor sînt acoperite cu o crustă groasă de săruri minerale (probabil din același motiv culoarea lor este brună, dominant închisă, adesea cu pigmentație negricioasă); 5 - oasele întregi sînt o excepție; fragmentele cu extremități întregi sînt rare; nici 15% din material nu este dimensional.

1. CARACTERIZAREA OSTEOARHEOLOGICĂ ȘI FIZICĂ A POPULAȚIILOR ANIMALE.

Populația de bovine. Cele 223 piese osoase provin de la minimum 11 indivizi, apreciați în funcție de criteriile următoare:

- 2 indivizi sub 7-10 luni, indicația de vîrstă fiind dată de două fragmente de pelvis drepte cu oasele componente nefuzionate; există și alte piese prezentînd caractere infantile, printre care o diafiză radială dreaptă cu porțiuni din extremitatea proximală.

- 1 individ în jur de 1 an; dintre oasele ce îi pot fi atribuite este de reținut un radius proximal drept cu trăsături juvenile, de proporții net superioare celui citat anterior;

- 6 indivizi (dintre care 4 femele + 2 subadulti/adulți tineri), recunoscuți după 6 extremități proximale de radius stîng;

- 1 individ, posibil mascul subadult de bour, reprezentat printr-o extremitate proximală de radius drept, fără corespondență dimensională în seria stîngă, cu textură poroasă (v. Tabel dimensional piesa însemnată xx);

- 1 individ reprezentat prin piese dispartate de proporții mari, cu aspect masiv, care intră în limitele dimensionale ale bourului.

Seriile dentare sînt slab reprezentate în eșantionul Bolan de la Căscioarele, așa încît vîrsta animalelor sacrificate poate fi apreciată numai după acele piese ale scheletului postcranian pe care se surprinde momentul concreșterii părților componente, deci, la care limita de concreștere este integral sau parțial vizibilă. Din păcate, într-un eșantion atît de restrîns cantitativ ca cel analizat, asemenea piese vor fi puține. De aceea ele indică cel mult un individ per grupă de vîrstă (Tabel nr.2), fără să avem deplină încredere în caracterul perfect exact al datelor obținute, în sensul că, de pildă, destul de multe oase indică după textură și proporții o vîrstă sub un an, dar nu permit precizarea dacă toate trebuie raportate celor doi indivizi sub 6 luni, sau dacă a fost sacrificial cumva și cel puțin un animal între 6-12 luni ș.a.m.d. De altfel, materialul avut la dispoziție a dat indicii asupra vîrstei a numai 8 indivizi, 3 rămînd neidentificați din acest punct de vedere.

Deoarece rasele primitive sînt mai precoc, se poate admite că la 2 ani bovinele, în orice caz femelele, erau apte pentru reproducere. Conform datelor din Tabelul nr.2, raportul subadult/adult ar fi fost de 3:5 (sau 1:1,66). Fapt foarte important de reținut, din cel 5 adulți a căror vîrstă a putut fi identificată, 4 sînt la vîrsta optimă de reproducere și de productivitate, fie că ne referim la produsele alimentare,

T A B E L nr.1

Repartiția oaselor de mamifere pe specii și segmente în nivelul
Bolan-Spațov

Segmente scheletice	Bovine	Ovis aries	Capra hircus	Ovicaprine	Suine	Cervus elaphus	Capreolus	Equus	Lepus	Canis familiaris
Coarne	8		1							
Neurocraniu	13				3					
Maxilar superior	3									
Dentiție superioară izol.	3									
Mandibulă	21			5	12	1				1
Dentiție inferioară izol.	3									
Scapulă	14	2	1		6			1		
Humerus	13	1		1	8	1				1
Radius	11	4	4							
Ulna	6				9					2
Carpale					1	1				
Metacarpale	13	5		1	5	1				
Pelvis	20				6					1
Femur	12		2		3					1
Tibia	7				4		1			1
Astragal	4					1				
Calcaneu	4				3	1				
Centrotars (-tars)	2					1				
Metatars	9	2	1						1	
Phalanx I ant/post	5/3									
Phalanx II	-									
Phalanx III	3									
Vertebre cervicale	22	(1)			5	1				
" dorsale	13									
" lombare	6									
" sacro-caud.	3									
Metapodii	2				1					
Total	223	15	9	7	65	10	1	1	1	7
			31							
Număr minim indivizi (NMI)	11		6		10	2	1	1	1	4

fie la forța de tracțiune. De altfel, cu excepția animalului de peste 4 ani (care, după cum se va argumenta mai jos, pare a fi fost un mascul de bour matur), în întregul lot de bovine nu există piese care să indice o maturitate avansată (excreșcențe extra-articulare, uzură dentară avansată, eventuale semne de artroză articulară etc.).

T A B E L nr.2

Bovine; vîrsta de sacrificiu

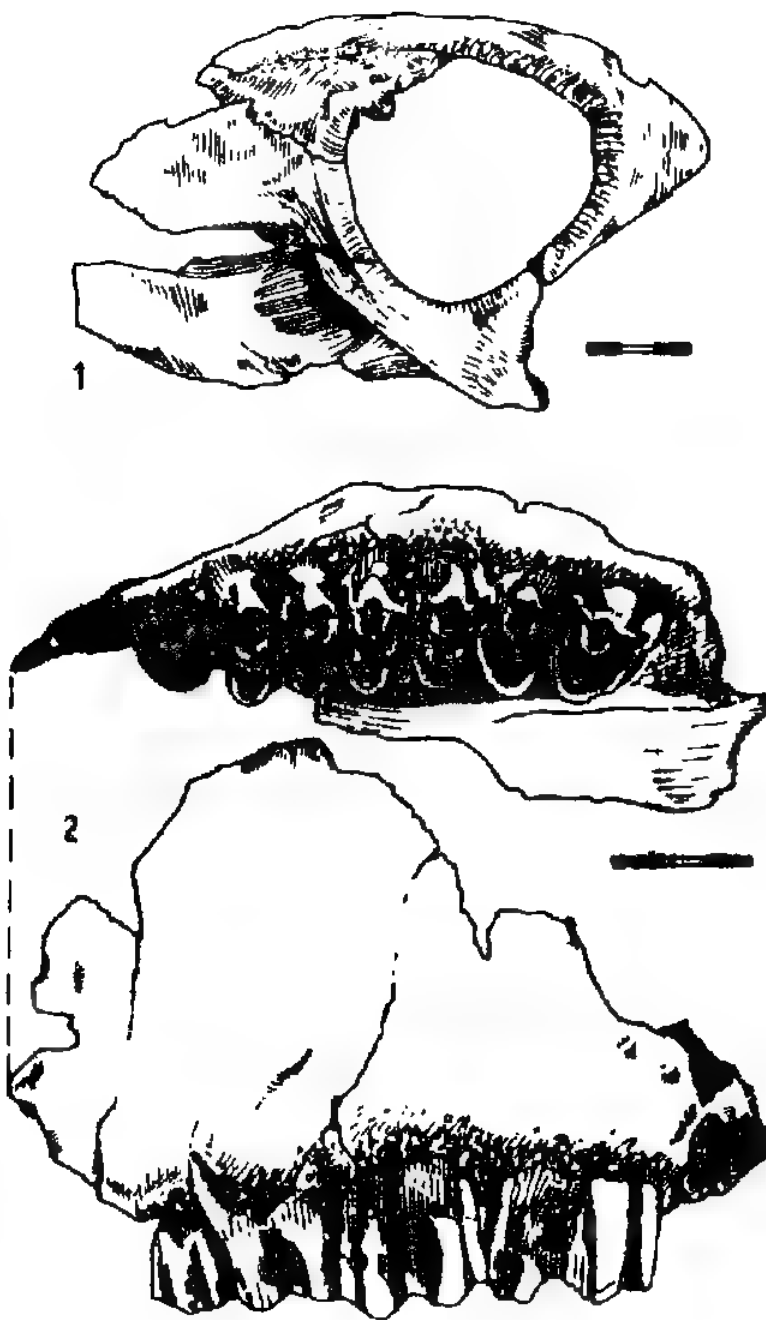
Grupe de vîrstă	NMI	Piese care au dat indicii de vîrstă
0-6 luni	2	Coxale dr.; diafiză humerus neepifizată
6 luni - 1 an	?	
1-1 1/2 an	1	Falanga I cu limita prox.vizibilă; serie dentară sup. cu M ² în erup.sec.M ₃ în erup.I-II.
1 1/2 - 2 ani	?	
2 - 2 1/2 ani	1	Metacarp dist. cu limita vizibilă; tibia " " " "
2 1/2 - 3 ani	1	Serie dent.inf.cu P ₂ -P ₃ în erupție sec.
(3) - 3 1/2 ani	1	Femur proximal cu limita vizibilă
3 1/2 - 4 ani	1	Femur distal cu limita vizibilă; humerus proximal cu limita vizibilă
peste 4 ani	1	Serie dent.inf.cu M ₃ cu uzură avansată

Cele mai obiective criterii de determinare a sexului la bovine le oferă fragmentele de bazin⁷. După indicile date de acestea, sacrificarea reprezentanților celor două sexe se făcea în raport de 200:10⁸.

S-au arătat cu altă ocazie deficiențele tehnicii de distincție între Bos taurus și Bos primigenius⁸. În eșantionul de bovine de care ne ocupăm ne aflăm însă în fața unuia din cazurile extreme - un mascul matur de bovin sălbatic, ușor de recunoscut prin grosimea pereților oaselor și prin proporțiile mari, precum și prin unele trăsături morfologice, care nu se întîlnesc la reprezentanții populației domestice. Acestui individ i-au fost atribuite următoarele piese scheletice:

1 - un fragment distal de tibie stîngă, care se distinge mai cu seamă prin diametrul antero-posterior mare (v.Tabel dimensional, piesa însemnată xx) și prin numeroasele excreșcențe extra și supra-articulare;

2 - un fragment de mandibulă dreaptă cu M₁-M₃. Marginea ventro-dis-

Pl.I.- Bour: 1, fragment craniu cu orbita stîngă; 2, fragment maxilar superior stîng.

tală a regiunii angulare este delimitată lingual de o creastă tăioasă; vestibular, această margine este atât de îngroșată, încât formează o adevărată suprafață oblic-plană. Impresiunea maseteriană este marcată printr-o creastă reliefată, rugoasă, care urcă în sus anterior, terminându-se printr-o umflătură înapoia nivelului M_3 . Bordul alveolar prezintă numeroși spiculi (excreșcențe fine).

3 - M^2 drept izolat, relativ mare, cu smalțul gros și uzură avansată; 4 - fragment de masiv facial cu orbita stîngă. Orbita, deosebit de înaltă, are un contur ovoidal (lung. x înălțime = 63 x 71 mm), în timp ce la restul populației de bovine conturul orbitelor este rectangular, cu colțurile rotunjite (lungime 44-50 mm, $n=3$). Bordul supraorbital este puternic franjurat.

De deasupra nivelului Bolan-Spanțov curat (S.Ş. - 3.45 - 3.70 m) provine un fragment de maxilar superior atîng cu P^4 - M^3 și un fragment posterior de neurocraniu (cu gaura și condili occipitali, basioccipital și regiunea temporală dreaptă). Deși aceste piese nu au fost incluse în cifrele din Tabelul nr.1, există temeluri pentru a le considera că provin de la același animal ca cele din nivelul propriu-zis, și anume; M^2 din seria dreaptă are aceleași proporții și grad de uzură ca și M^2 stîng izolat, fapt ce îl recomandă ca piese perechi din același maxilar superior; maxilarul superior stîng prezintă pe bordul alveolar spiculi similari cu cei observați pe mandibulă, indicînd că ambele maxilare au aparținut aceluiasi individ, fapt necontrariu de gradul de uzură al dentițiilor respective.

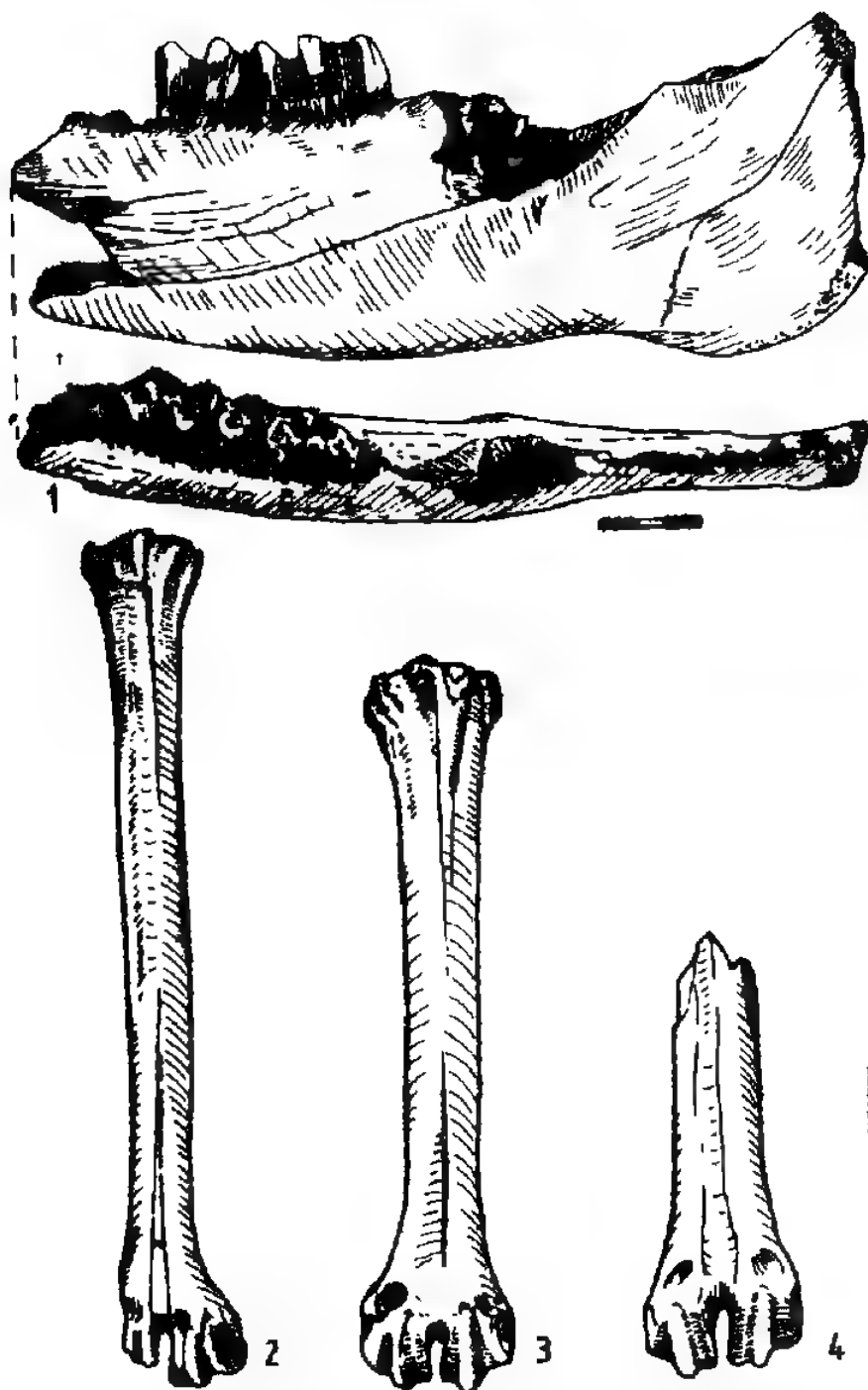
Nu există nici o bază obiectivă pentru a bănuî că toate aceste piese provin de la mai mult de un individ. Dimpotrivă, grosimea compactei oscase se corelează cu gradul destul de avansat de uzură dentară și cu excreșcențele osoase suplimentare, toate pliedînd pentru un animal matur și robust, în timp ce proporțiile pledează pentru talia sa mare (dar necalculabilă prin vreuna din piese).

Cît privește scheletul populației de bovine domestice, pentru o serie de părți (procese cornulare, craniu, segmentele membrului pelvin) eșantionul analizat este deficitar, fie pentru că conține prea puține piese din aceeași categorie, fie că sînt prea fragmentare pentru a oferi o imagine vizuală sau exprimabilă cifric a proporțiilor lor.

În schimb, elementele membrului toracic, chiar dacă nu au fost toate suficient de întregi pentru a permite dimensionarea, înlesnesc reconstituirea unei imagini asupra proporțiilor acestor bovine. Fragmentele distale humerale dau impresia unei populații mici, uniforme, diferențele dimensionale reflectînd doar dimorfismul sexual. Valori ale lățimii trohleei de peste 72-73 mm, corelate cu diametre antero-posterioare medio-distale peste 70 mm, par a indica masculii.

Întreaga serie de radiusuri proximale lasă impresia de lipsă de omogenitate, datorită diferențelor de vîrstă, indicate de porozitate sau compactitate. Piese dimensionabile, toate compacte, dau limite strînse pentru lățimea suprafeței articulare (69 - 73.5 mm; $n=5$). Toate par

Pl.II.- Bour: 1, fragment mandibulă dreaptă; 2, 3, oase; metatars stâng și metacarp drept; 4, capra; metatars distal drept.

a proveni de la femele, ele potrivitându-se de altfel numai cu humerusurile distale atribuite indivizilor de acest sex.

Dat fiind că oasele lungi întregi pe baza cărora se poate calcula înălțimea la greabăn sînt atât de puține, am folosit în acest scop tot materialul avut la dispoziție pentru care există indicii că provine de la populații similare cu cele din nivelul Bolan-Spanțov de la Căscioarele (Tabel nr.3). Din păcate, cu toată această încercare de înmulțire a materialului, nu am obținut rezultate decât pentru sexul femele.

TABEL nr.3

Talia bovinelor în etapele culturale Bolan și Gumelnița A

Stațiune/Nivel	Ose	Lung. maximă	qWZ ¹⁰	Sex	Coef. Metgl- csl ⁹	Talia (mm)	Observații
Vărăști/Bolan-Vidra	Meta- carp	205	452	♀	6.03	1236	Q _L =47.33
Căscioarele/Bolan Spanțov	Meta- tars	215	Rad.329	♀	5.33	1145.9	cu deteriorări
" /Gum.A	Meta- ~~INTA~~	220	Rad.344	♀	5.33	1172.6	
" /Gum. A	Tibia	342	Rad.342	♀	3.45	1179.9	Sub 3 1/2 - 4 ani (epif. prox lipită în lab).
" /Gum. A	Radius	265	546	♀	4.30	1139	Q _L =48.33

Populația de Ovine și Caprine.

În lipsa sanelor cu caractere morfologice necesare, nu au putut fi determinate ca gen următoarele piese: a) fragmentele mandibulare, toate lipsite de ramura ascendentă și de regiunea angulară; b) o diafiză humerală, fără nici o particularitate indicatoare. O infirmă perforație (foramen nutriticum ?) este plasată în jumătatea distală, la limita dintre fața posterioară și cea laterală, poziție care ar plasa întru-cuiva pentru genul Capra. Se pare însă că poziția foramenului este destul de variabilă¹¹; c) jumătatea laterală a unui metacarpian de tip infans.

Totalul materialului de Ovis provine de la minimum trei indivizi, atestați de trei metacarpiene drepte (dintre care unul neepifizat distal, deci sub 1 1/2 - 2 ani). Din lipsa de compactitate a țesutului osos la toate piesele rezultă că toți indivizii sacrificați erau în vîrstă de sub trei ani.

Gracilitatea oilor din neolitic în general a fost adesea subliniată. Ea este confirmată și de materialul analizat cu această ocazie (v. Tabel dimensional). Indicii de gracilitate ai oaselor înregi intră chiar exclusiv în limitele constatate la femele (Tabel nr.4). Dat fiind însă vârstele de sacrificiu tinere, s-ar putea ca vârsta și nu sexul să fie răspunzătoare de valorile mici ale indicilor, cu atât mai mult cu cât nu știm a se fi urmărit raportul între creșterea în lățime și grosime și lungimea oaselor în funcție de vârstă.

Pentru a avea o mai bună imagine asupra înălțimii la greabăn a Ovinelor de la Căscioarele, s-au cuprins în tabel și oasele înregi din nivelul Gumelnița A (Tabel nr.4). Pentru calcularea taliei s-au folosit cei trei coeficienți cunoscuți în literatură (Talkin, Haak¹², Teichert¹³). După cum era de așteptat, rezultatele diferă ușor în funcție de valoarea coeficientului folosit, fără să se înregistreze însă discrepanțe supărătoare. Generalizând, se poate spune că ovinele de la Căscioarele aveau o înălțime ce varia între 52 și 59 cm.

Totalitatea oaselor de Capra înlesnește aprecierea a minimum trei indivizi, având în vedere prezența a 3 radiusuri drepte. În contrast cu cele de ovine, piesele scheletice de caprine apar destul de robuste (mai cu seamă fragmentele de radius și femur). Pe de altă parte, tot în contrast cu ovinele, toate oasele sînt compacte, cu pereți relativ groși, dovadă a sacrificării unor animale de vîrstă matură.

În literatura de specialitate se înfălesc puține date, și acelea disparate, care să furnizeze criterii de apreciere a vârstei și sexului pe materialul scheletic de caprine. În eșantionul analizat există cu siguranță și piese provenind de la un mascul (foarte) robust, atestat printr-un proces corneal stîng deosebit de masiv. Baza sa este destul de deteriorată, așa încît valorile dimensionale sînt numai aproximative: circumferința bazei = (160)mm; diametrul antero-posterior = (62)mm; diametrul transvers = (39) mm. Fața mediană este slab bombată (convexă), bombare ce se accentuează spre vîrf. Marginea frontală este puternic muchiată. Marginea posterioară este rotunjită, fără formarea unei muchii. Fața laterală este plată în vecinătatea muchii frontale, bombându-se mult posterior. Așadar, în secțiune, se realizează un contur, ovoid ușor asimetric și foarte ascuțit la polul anterior. Spre vîrf, conturul ovoid devine tot mai îngust și mai asimetric. Porțiunea păstrată din piesă măsoară 260 mm.

Rezumînd cele expuse anterior, rezultă că materialul de Ovicaprine indică minimum trei indivizi de ovine de vîrstă tînă și minimum trei indivizi de caprine, de vîrstă sensibil mai avansată, ceea ce dă un raport de 1 : 1 între cele două genuri.

Diferența constatată în ceea ce privește vârsta de sacrificiu și numai aceasta, ar putea fi folosită în determinarea fragmentelor mandibulare, foarte deteriorate și arareori cu dentiția completă. Așa cum rezultă din Tabelul nr. 5, patru din cele cinci fragmente provin de la animale între 6-12 luni, și, pe baza raționamentului la nai și s, ar

T A B E L nr.4

Cascioarele: Ovis arles, dimensiunile oaselor întregi și calcularea taliei:

RADIUS

Lungime maximă	143,5
Lățime proximală	30,5
" artic. prox.	29
minimă diafiză	16
" distală	28,5
" artic. dist.	23
$I = \frac{\text{lat. min. diaf.} \times 100}{\text{lungime}}$	11,15
TALIE: $\times 3,96$ (HAAK)	56,82
$\times 4,02$ (TEICHERT)	57,68

METACARP

1. Lungime maximă	106,5 ^x	109,5	111,5
2. Lățime proximal	20,8	19	18,5
3. DAP proximal	15	13	13
4. Lățime maximă diaf.	11,3	11,5	10,5
5. Lățime distal	23,4	21,5	21,5
$I = \frac{\text{lat. min. diaf.} \times 100}{\text{lungime}}$	10,6	10,5	9,4

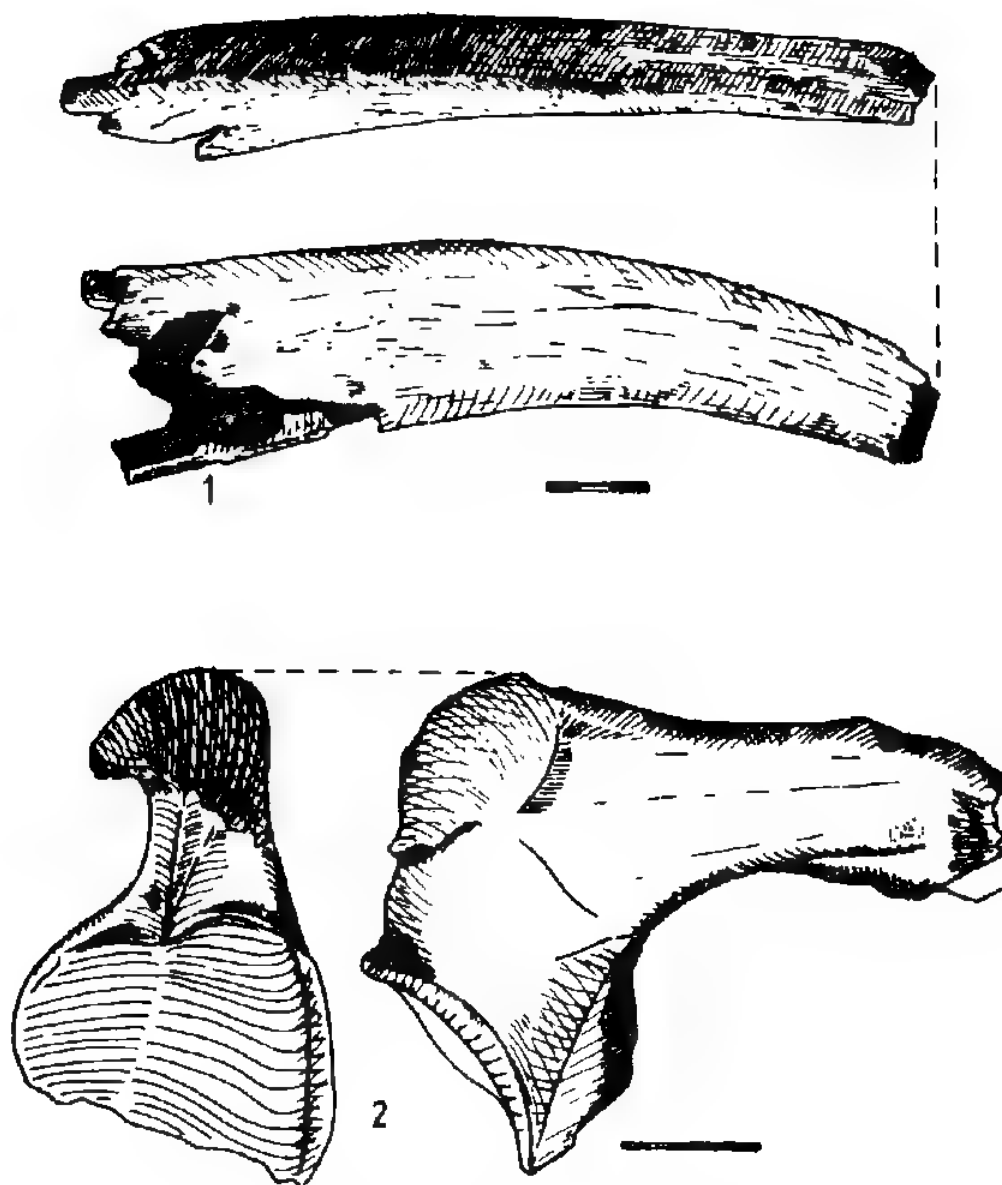
TALIE				$\bar{x}$
$\times 4,85$ (TALKIN, HAAK)	51,65	53,10	54,07	<u>52,94</u>
$\times 4,89$ (TEICHERT)	52,07	53,54	54,52	53,38

METATARS

1.	116	119	120	121	129 ^x
2.	16	16,5	16,8	18	18
3.	17	16	16,5	17	18,3
4.	10	10	9,2	10	10
5.	19	21	-	21,5	-
$I = \frac{4 \times 100}{l}$	8,62	8,40	7,67	8,26	7,75

TALIE						$\bar{x}$
$\times 4,68$ (TALKIN	54,28	55,69	56,16	56,62	60,37	56,62
$\times 4,55$ (HAAK)	52,78	54,14	54,60	55,05	58,69	55,05
$\times 4,54$ (TEICHERT)	52,66	54,02	54,48	54,93	58,56	54,93

^xPieseile notate cu asterisc fac parte din nivelul Boian. Restul din nivelul Gumelnița A.

Pl. III.- 1, Capra: proces cornular stîng (normă frontală și laterală); 2, cal: fragment scapulă stîngă.

putea fi de ovine (trei sînt drepte, corespunzînd astfel numărului minim de indivizi apreciat pe baza metacarpienelor). Fragmentul, indicînd o vîrstă de 4-6 ani, ar fi un reprezentant al caprinelor.

T A B E L nr. 5

Ovicaprine; fragmente mandibulare și aprecierea vîrstei

Dextr/ sin	Dentiție păstrată	Stadiul de uzură după Payne ¹⁴	Vîrsta	D ₄	M ₂	M ₃
d.	alv. D ₂ +D ₄ -M ₁ +alv. M ₂	C	6-12 l.	-	-	-
d.	D ₂ - M ₂	C	6-12 l.		?	-
d.	D ₄ - M ₂ izolați	C	6-12 l.			-
s.	D ₂ - M ₂	C	6-12 l.			-
s.	P ₄ - M ₃	G	4-6 ani			

Populația de Suine.

Prima constatare este numărul de indivizi relativ mare în raport cu numărul pieselor (Tabel nr.1), fapt ce se consemnează frecvent la suine, datorită bunei conservări a fragmentelor maxilare (mai cu seamă mandibulare), care oferă totodată și bune indicii de apreciere a vîrstei (Tabel nr.6). Nu este mai puțin adevărat că, în eșantionul Boian-Spanțov de la Căscioarele, grupul suinelor ni se pare ușor supraprezentat din punct de vedere al numărului minim de indivizi, fapt ce se repercutează în mod defavorabil asupra procentelor bovinelor. Explicația fenomenului rezidă probabil în caracterul eșantionului, parțial reprezentativ în raport cu suprafața locuită.

În condițiile unui lot mic de plese și acelea în mare măsură fragmentare, în condițiile în care majoritatea indivizilor (70%) erau sacrificați înainte de vîrsta de 1 an este greu și ar fi inutil să se comenteze proporțiile individuale și talia populației de suine

Alte specii.

Grupul "alte specii" din figura 1 D înglobează numai cîinii, calul și iepurele, indivizii de cerb și căprior fiind cuprinși în categoria "cervide". Aici ne referim însă la toate aceste 5 specii, atestate prin atît de puține resturi în eșantionul Boian-Spanțov analizat, încît nu merită mai mult de o mențiune. Resturile lor din acest nivel vor contribui în viitor la caracterizarea populațiilor speciilor respective în neo-eneoliticul din regiunea Căscioarele, ele fiind mai bine sau chiar mult mai bine reprezentate în fazele de locuire ulterioare din aceeași stațiune.

Suine: numărul minim de indivizi, criteriile de calculare
a lor și aprecierea vârstei de sacrificiu

NMI	Vârsta	Mandibula dextr/sin	Caracterele dentiției	Observații
1	2-4 luni	sin	D ₄ uzură 0 - I	
2	6-7 luni	dextr+sin ambele cu simfiză	M ₁ erupție III, uzură 0	
4	7-9 luni	sin.	M ₁ uzură I, M ₂ în criptă	1=S. scrofa
1	14-16 luni	sin.	P ₂ -P ₄ erupție secundară	
1	17-21 luni	dextr.	M ₃ erupție I-II	
1	matur	dextr.	P ₂ -P ₄ și M ₃ uzură II-III	Sus scrofa? ♀ după canin

II. ECONOMIA ANIMALĂ ÎN CULTURA BOIAN

Dintre toate culturile neo-eneolitice din România, cultura Boian ar fi cea mai favorizată pentru caracterizarea economiei sale animale, deoarece este singura pentru care din săpăturile efectuate până acum în nouă așezări mai importante, datînd din diverse faze și etaje ale culturii, s-au recuperat și oasele de animale¹⁵. Chiar dacă numai unele loturi de animale sînt semnificative statistic, prin comparare cu acestea și cele mai reduse cantitativ capătă o valoare relativ satisfăcătoare. Pe de altă parte, așa cum s-a mai remarcat¹⁶, ar fi și avantajul că toate aceste așezări sînt localizate în sudul și sud-estul României sub cota de 200 m altitudine, multe în imediata apropiere a Dunării, ceea ce înseamnă un biotop aproape uniform.

Ni se pare însă prematură încercarea de a analiza economia animală în funcție de fazele de dezvoltare ale culturii¹⁷; nu se obțin astfel decât rezultate neconvingătoare prin însăși datele puține pe care sînt clădite, știrbindu-se ceea ce - credem - este una din principalele trăsături ale economiei culturii Boian: unitatea, uniformitatea economiei sale animale.

Scopul propus în lucrarea de față este de a încerca să conturăm această uniformitate, să-i precizăm caracteristicile. Pentru atingerea scopului este necesară urmărirea a minimum trei categorii de date mai mult sau mai puțin independente între ele; pe de o parte, urmărirea raportului cantitativ între speciile cu pondere mai mare în economia animală a neo-eneoliticului în general; pe de altă parte, urmărirea

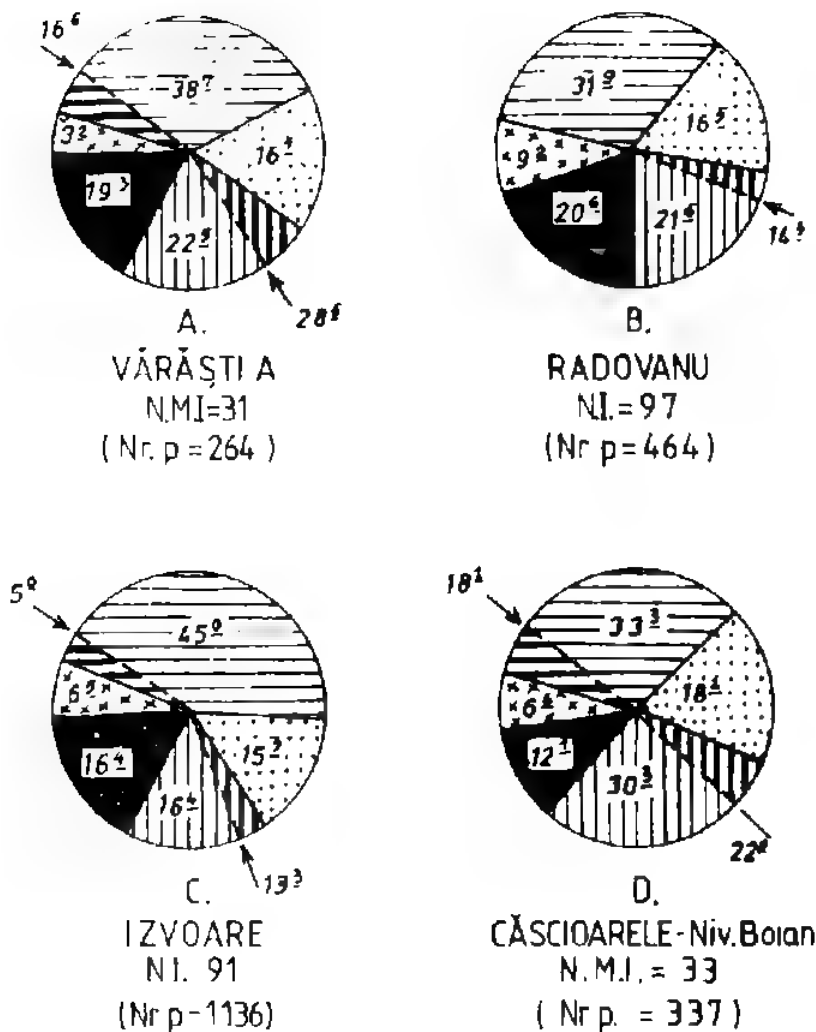

Fig.1. -Raportul între grupele de mamifere cu importanță economică în așezări ale culturii Boian (calculat după NMI sau NI). Hașurile întinse marchează procentul minim de bour și mistreț din totalul de bovine, respectiv, suine.

structurii fizice (dimensionale și, în măsura posibilului, morfologice) a populațiilor acestor specii; în fine, încercarea de a reconstitui modul în care populațiile animale erau gospodărite.

Raportul cantitativ între speciile animale. Am formulat cu altă ocazie părerea că reconstituirea economiei animale din orice etapă preistorică ar trebui să se bazeze pe numărul de indivizi sacrificați și nu pe numărul de fragmente scheletice recuperate¹⁸. Pornind de la raționamentul că scheletul animal conține aproximativ 50-60 oase (fără coaste, elemente dentare, coarne în cazul rumegătoarelor), că într-o așezare preistorică oasele întregi sînt o raritate, înseamnă că, teoretic, cel puțin 100 oase pot proveni de la același individ, dacă el a fost adus întreg și căsăpît în interiorul așezării.

De bună seamă, aprecierea numărului de indivizi (=N.I.) sau a numărului minim de indivizi (=NMI) nu este lipsită de subiectivitate, fapt pentru care se reclamă consemnarea criteriilor după care ei au fost apreciați¹⁹, deși criticarea "metodelor" continuă²⁰ și, de fapt, în ciuda încercărilor²¹, nu se poate vorbi despre o metodă unică folosită de diverși cercetători. Cu toate acestea ni se pare că numărul minim de indivizi sacrificați exprimă oricum mai corect activitatea umană analizată, el fiind totodată și posibilitatea calculării masei de carne furnizate de diferitele specii.

Pe de altă parte, în condițiile nefolosirii cernerii ude (cu jet de apă) în teren, recuperarea materialului osteologic este incompletă, multe dintre oasele mărunte ale animalelor de talie mică și mijlocie (ovicaprino, căprior, carnivore) fiind trecute cu vederea. În cazul analizei pe număr de piese, aceasta defavorizează mult speciile de talie mică și mijlocie, ele apărînd subreprezentate. Deficiența se corectează însă prin aprecierea numărului minim de indivizi, deoarece o asemenea apreciere nu se bazează niciodată pe oasele foarte mărunte (carpene, falange, ureche internă etc.), care riscă mai degrabă să se piardă.

Din păcate, convingerea noastră în ceea ce privește gradul sporit de acuratețe și posibilități de interpretare oferite de procedeul numărului minim de indivizi apreciați ne împiedică să folosim tot materialul osteologic referitor la cultura Boian, deoarece pentru o parte din așezări s-a publicat - desigur, preliminar - numai numărul de piese per specie²². Aceasta ne limitează datele analizei la numai patru așezări (din nouă): Izvoare²³, Radovanu (date parțiale)²⁴, Vărăști A²⁵ și Căscioarele.

Fig.1 exprimă grafic grupele de specii cu valoare economică (alimentară și/sau alte categorii utilitare) în viața comunităților respective: bovine (bour și bou), ovicaprine, suine (mistreț și porc), cervide (cerb și căprior) și grupa "alte specii". Această ultimă grupă conține totdeauna cîinele, al cărui rol în economie nu este lesne de precizat (folosit în alimentație sau nu?, folosit la pază sau simplu tolerat?) precum și specii care pot diferi de la o așezare la alta, dar care, de regulă,

constituie apariții accidentale. Când procentul acestei grupe este mare (peste 25-30%) ei exprima două situații posibile; fie că una din speciile cuprinse în grupă era exploatată în mod susținut și nu accidental, fie că erau omorâte mai multe specii diverse, deși fiecare specie în parte este reprezentată prin numai câțiva indivizi.

În graficele construite (fig.1) izbește constanța proporțiilor (mai precis, limitele apropiate ale valorilor %) în care se exploatau două grupe: cerbul și ovicaprinele. Într-adevăr, după marile fluctuații din neoliticul timpuriu se pare că o exploatare a rumegătoarelor mici în proporție de 14-18% corespundea excidentului efectivului animal de care dispuneau locuitorii așezărilor Boian din Valea Dunării. În ceea ce privește cerbul, după fluctuații similare în etapele cronologice precedente, în Boian indivizii omorâți reprezintă în permanență sub 10%. Cauza acestor procente modeste poate fi diferită: a) lipsa cerbului în regiune; b) incapacitatea de a-l exploata; c) lipsa de interes în exploatarea lui. Către această ultimă alternativă se îndreaptă deocamdată opțiunea noastră, pentru că din sinteza culturii Boian reiese că obiectele din corn de cerb nu sînt numeroase²⁶, iar din punct de vedere alimentar, procentele calculate dovedesc că bovinele, suinele și ovicaprinele erau suficiente pentru asigurarea permanentă a hranei oarșilor.

Grupele bovine și suine sînt aparent fluctuante, iar fluctuațiile lor par corelate. Credem că în orice caz pentru suine fluctuația este aparentă, deoarece prolificitatea mare a speciei și folosul lor exclusiv alimentar, dar cu productivitate crescută (masa cărnii reprezintă 70-90% din greutatea animalului), constituie premise avantajoase pentru o exploatare constantă, pe care o apreciem a reprezenta în timpul culturii Boian 20-25% din totalul animalelor. Nu deținem suficiente date asupra eșantionului de la Izvoarele pentru a încerca să ne explicăm procentul scăzut al porcinelor. În schimb, la Căscioarele, considerăm că grupul este suprareprezentat în raport cu bovinele, datorită caracterului parțial al săpăturilor, ca și datorită faptului că maxilarele de suine se păstrează mai complete, ceea ce favorizează aprecierea vîrstelor de sacrificiu a animalelor și, în consecință, numărul de indivizi sacrificați (v. comparativ Tabelele nr.2 și 6).

Reprezentarea bovinelor oscilează între 30-45%, oscilație pondiționată, după cum s-a mai amintit, mai cu seamă de proporția suinelor.

În așezările analizate grupa "alte specii" conține, alături de oșine, la Izvoarele: iepure, vulpe, pisică sălbatică și dihor (mult oșine; N1-9); la Radovanu: iepure, castor, lăp și urs; la Vărdăși A: celul; la Căscioarele: cal și iepure.

Dintre toate acestea, la Radovanu cei 10 iepuri omorâți denotă o oarecare urmărire a lor (evident, raportînd și la cifrele apreciate pentru specii constant exploatate). Scopul vînzării lor poate fi diferit: îndepărtarea lor ca mari stricători ai culturilor, folosirea cărnii și blănilor, deși exploatarea pentru carne nu este deosebit de rentabilă, dat fiind cantitatea mică de carne/individ.

Așadar, în așezările culturii Boian grupa "alte specii" deține procente variabile (de la peste 10 pînă la mult peste 20), realizate în bună parte prin cîine. Nu se întrevede mai clar conturată relația om-animal în legătură cu aceste specii.

Structura fizică a populațiilor animale.

Există tendința să se considere că structura fizică a populațiilor animale este o chestiune de specialitate strictă a osteologilor. Înca-tabelele dimensionale, descrierea unor caractere morfologice, raportul dintre segmentele scheletice etc. constituie un material informațional de interes mai cu seama paleozoologic, problematica acestui capitol și concluziile sale sînt în egală măsură de interes arheologic, pentru că ele pot reflecta relațiile om-animal.

De-a lungul timpului speciile de mamifere și-au modificat talia, sau proporția dintre diferitele segmente ale corpului, sau numai unele diametre, sub influența unor factori de natură deosebită: oscilații climatice, schimbarea propriilor lor arealuri de răspîndire, intervenție umană directă sau indirectă, factori genetici etc. Nu toate speciile au reacționat la fel sub presiunea aceluiași factor²⁷.

Din datele acumulate pînă în prezent se constată că domesticirea bovinelor, ovicaprinelor și suinelor a influențat scăderea taliei, gracilizarea scheletului, modificări ale formei craniului și coarnelor. Pe alocuri, fenomenul a putut fi continuu, prelungindu-se pe parcursul mileniilor.

În încercarea de a verifica afirmațiile de mai sus, ne-am propus urmărirea comparativă a unor parametri scheletici în diferite etape cronologice ale neo-neoliticului, respectiv: Cîrcea (La Hanuri), etapa culturii Dudești (stațiunea Fărcașul-de-Sus), etapa culturilor Boian (stațiunile Căscioarele și Vîrști A) și Gumelnița A (Căscioarele).

Datele de care dispunem nu sînt foarte numeroase și, deocamdată, numai materialul de bovine a înlesnit o asemenea comparație. Parametrii aleși (lățimea trohleei humerale și lățimea distală metacarpală) ilustrează foarte sugestiv scăderea treptată a ambelor diametre transverse de la etapa cea mai veche spre cea mai nouă, scădere manifestată atît în ceea ce privește limitele de variabilitate, cît și valorile medii²⁸ (fig. 2).

Pornind de la ipoteza că descreșterea acestor parametri reflectează scăderea taliei generale a bovinelor, se pune problema dacă ea este efectul selecției artificiale intenționate a omului sau intervenită independent de voința lui și, indiferent de alternative, în ce măsură micșorarea taliei a fost favorabilă sau nefavorabilă populației animale. Se pare că micșorarea taliei (deci a masei corporale) este avantajoasă populațiilor care trebuie să facă față unor condiții grele de viață (temperatură scăzută, hrană insuficientă etc.). Totodată ea poate reflecta și un fenomen de degenerescență. În stadiul actual al cercetărilor este greu să ne pronunțăm pentru una sau alta din cauze.

Oricum, etapa cronologică a culturilor Boian-Gumelnița A mar-

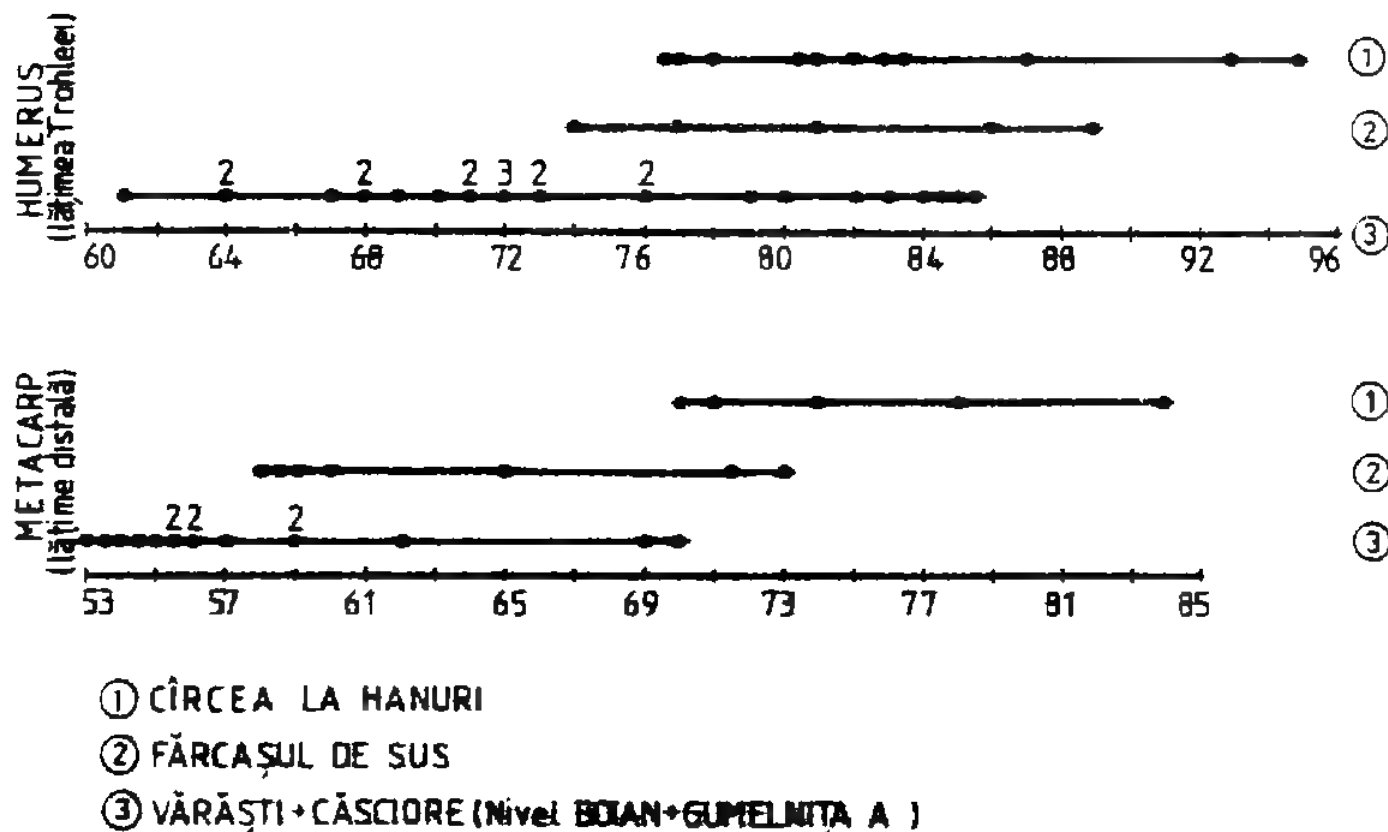

Fig.2. - Evoluția valorii unor parametri ai populațiilor de bovine din Câmpia Română în neolitic timpuriu (1), dezvoltat (2) și eneolitic (3).

chează punctul terminus al procesului de descreștere a taliei bovinelor în neo-neoliticul din Cîmpia Română.

Ar fi interesant de urmărit prin același procedeu ce se întâmplă cu populațiile de ovine. Din puținele date de care dispunem pînă în prezent se desprinde impresia că talia lor nu s-a schimbat în cursul neoliticului. La Cîrcea - La Hanuri²⁹ și Gura Baciului³⁰, precum și la Cîrcea-Viaduct³¹ sînt foarte puține oase de ovine, și mai puține dimensiionabile; ele sînt mici și gracile. În nivelele Bolan de la Căscioarele și Vărăști A oasele păstrează aceleași caractere.

Aceste constatări sînt unul din argumentele pe care ne bazăm în ipoteza după care ovinele au fost aduse, importate ca atare din regiunile circum-mediteraneene.

Relațiile om-suine au îmbrăcat - credem - trăsături particulare, datorită caracterelor ecologice ale acestor animale. Cu alte cuvinte, suinele, fiind mamifere omnivore, sînt totodată ubiquiste, deci capabile de a folosi nișe ecologice variate; aceasta le conferă incomparabil mai multă independență decît rumegătoarelor strict erbivore, independență care a creat relații mult mai laxe om-animal. Așa se explică poate și marea variabilitate morfologică și dimensională a suinelor din neolitic, ceea ce crează mari dificultăți în delimitarea populației strict domestice, aprecierea taliei sale și urmărirea modificărilor intervenite³².

Gospodărirea resurselor animale.

Ambele așezări Bolan din care am prelucrat noi înșine oasele de animale au dezavantajul de a fi fost fie parțial păstrate (Vărăști A), fie parțial săpate (Căscioare). În ce măsură egantioanele de oase recuperate sînt reprezentative pentru gospodărirea animalelor în așezările respective și, deci, și în timpul culturii Bolan este destul de greu de apreciat.

Tabelul nr. 7 prezintă o comparație între cele două așezări în ceea ce privește proporția de imaturi sexuali și maturi sexuali de bovine sacrificiați. Se constată că procentele sînt similare. Sacrificarea a 38-40% din imaturii sexuali al unui efectiv de animale este o proporție rațională³³, dar sacrificarea în proporție de 50-60% a animalelor între 2-4 ani nu este întru totul recomandabilă. Producția de carne la această vîrstă este avantajoasă cantitativ și optimă calitativ. Pe de altă parte însă, sacrificarea femelelor înseamnă stoparea de la reproducere și deci de la înmulțirea progresivă a turmei prin sporul natural. Așadar, sub acest aspect, care trebuie să constituie principala preocupare a unei comunități umane, strategia adoptată de locuitorii de la Căscioarele în etapa cronologică analizată nu pare a fi fost cea mai adecvată.

Consemnam în paginile precedente impresia că s-ar fi folosit strategii diferite de gospodărire a ovinelor și caprinelor: sacrificarea ovinelor sub 3 ani, a caprinelor abia după încheierea procesului de creștere (3 - 3.5 ani), pînă către vîrsta de 6 ani. Materialul nu permite calcularea de procente a grupelor imaturi - maturi. Dar dat fiind pre-

cocitatea maturității sexuale la ovine (circa 8 luni), înseamnă că pînă într-al treilea an de viață oile realizau 2-3 fătări. Aceasta, corelată cu exploatarea moderată în raport cu celelalte grupe de animale, dă indicii favorabile pentru menținerea stocului. În schimb, s-ar părea că producția de carne conta mai mult decît aceea a produselor secundare, în timp ce pentru caprine situația ar fi fost inversă.

T A B E L nr.7

Proporțiile de imaturi și maturi sexuali la bovine. Comparație între două așezări ale culturii Boian.

Grupe de vîrstă	Vărăști A		Căscioare	
	NMI	%	NMI	%
0 - 6 luni	1	40 ⁰	2	37 ²
6 luni - 1 an	1		-	
1 a 2 ani	2		1	
2 - 2,5 ani	2	60 ⁰	1	50 ²
2,5 - 4 ani	4		3	
peste 4 ani			1	12,5

Despre gospodărirea suinelor nu ne vom preocupa în mod deosebit, deoarece prolificitatea (și precocitatea) speciei, comportamentul mai independent al indivizilor, biotopul cu mult lăstăriș și păpuriș în zona inundabilă a Dunării și a lacurilor sale (biotop deopotrivă favorabil populațiilor sălbatice și domestice) înseamnă o serie de factori care nu reclamă norme foarte stricte, pe seama lor, o gospodărire chiar și defectuoasă putînd fi lesne corectată.

Dar suinele sînt cele care oferă, după părerea noastră, o informație interesantă privind modul de viață al comunităților purtătoare ale culturii Boian.

O. Necrasov afirmă: "...prezența porcinelor atestă întotdeauna o viață sedentară, deoarece deplasările dese nu sînt compatibile cu creșterea acestui animal". Constatînd absența resturilor de porcine în stațiunile Boian de la Bogata I-IV, Greaca și Aldeni I, le aseamănă din acest punct de vedere cu așezările culturii Criș din Moldova și Transilvania și lasă să se înțeleagă lipsa de sedentarism a comunităților, atît a celor purtătoare ale culturii Criș, cît și Boian³⁴.

Sedentarismului nu i se opune neapărat nomadismul, ci pur și simplu mobilitatea care, în cazul comunităților preistorice, trebuie privită a fi fost sezoniera și legată de un scop economic. Tocmai pentru complexe de la Bogata, E. Comșa notează: "Existența, pe malul de apus al lacului Gălățulu, a patru gropi de bordeie, în imediata vecinătate a lacului și descoperirea mai ales în pămîntul de umplutură al gropii

bordeului II unei mari cantități de oase de pește, ne face să presupunem că în anumite cazuri, în perioada de vară, unele grupuri mici (probabil familii) părăseau așezările lor și veneau să se stabilească pentru "sezonul de pescuit" pe malul lacurilor, iar în timpul iernii reveneau în așezările lor situate undeva în apropiere" (subl. ns. - A.H.)³⁵

Indiferent de care din anotimpuri este vorba, indiferent dacă pescuitul era cu adevărat sau numai aparent scopul acestor deplasări, sfîrșim convinși să așa se explice absența aulinelor din stațiunile menționate, ele fiind sălașuri sezoniere, legate de o așezare cu caracter permanent. Astfel avem un bun exemplu, documentat de materialul osteologic, de ceea ce va fi fost viața comunităților primitive: alternanța sezonelor de viață "socială", de întrunire a grupurilor întregii comunități și de scindare a acestora în grupuri restrînse, care duceau o viață independentă, fiecare în teritoriul său.

BOVINEI TABEL DIMENSIONAL

SCAPULA

1. Lung.proces.artic.	58	62.3	63	65.2	-	68.5	
2. Lung.cavit.artic.	50	55,6	52	-	(54.5	58	)
3. Lat.cavit.artic.	45	46	42,5	45	(44.6	45.3	)
4. Lung.maximă col	44,6	-	50	-	49.2	49.5	)

HUMERUS

1. Lat.distal.maxim	72.3	74	74	76.8	80.5	81	90
2. Lat. trohlee	71	61	69	71	74	72	82
3. DAP medial al extrem. dist.	68,5	63,5	-	68	72,6	74,6	85.4

RADIUS

1. Lat.maxim extrem.prox.	76.5	77	79.6 ^x	80.6	-	99 ^{xx}	
2. Lat.supraf.artic.prox.	69.2	70	72.5	72.6	73.5	90	
3. Diam.ant.-post.prox.	36	36	39	37	42.5	47	

METACARP

1. Lat.proximal	53	56.7	57.6	49	50	51	54.5	55	56	56
2. Diam.ant-post.prox.	35	36.7	35.7							
(continuare nr.1)	58.5	61.4	66	67						
3. Lat.maxim.dist.	55.5 ^{xxx}	55.7	62	69	53	53.5	54	54.5	54.7	
4. Diam.ant-post.dist.	30.5	30.6	34	35	31	36				
(continuare nr.3)	55	56 ^{xxx}	57	59	59	70 ^{xx}				

PELVIS

1. Lung. acetabul	64	60	71	75,5
2. Inalt acetabul	45	49	-	60,6
3. Gros. marg. ventrală	7	10	-	20
Sex				

TIBIE

1. Lat. dist. max.	55 ^{xxx}	59	69,7	73	85,6 ^{ix}
2. DAP dist. max.	40,7	42	-	49	64
3. Lat. artic.	38,5	41,7	47	51	54

x) Lungime maximă

xx) Bos primigenius

xxx) Limita epifizo-diafizară vizibilă.

N O T E

- 1 Materialul ne-a fost încredințat spre studiu de către conducătorul șantierului Căscioare, prof. Vladimir Dumitrescu, căruiua îi exprimăm și pe această cale călduroasele noastre mulțumiri. Materialul face parte în prezent din colecția osteologică a Muzeului Național de Istorie al R.S. România.
- 2 Vl. Dumitrescu, "Dacia", N.S., XIV, 1970, p.5.
- 3 Idem, SCIV, 16, 1965, 2, p.215.
- 4 Ibidem, 21, 1970, p.5.
- 5 O. Necrasov și S. Haimovici, "Dacia", N.S., III, 1959.
- 6 Ibidem, cf. Tabel nr.3.
- 7 Ute Lemppenau, Geschlechts- und Gattungsunterschiede am Becken mitteleuropäischer Wiederkäuer, München, 1964 (Diss.).
- 8 Al. Bolomey, SCIVA, 1976, 4.
- 9 J. Matolcsi, Z.f. Tierz. u. Züchtungsbiol., 87, (1970), 2, p.89-137.
- 10 qWZ = "quantitative Wertzahl" = valoarea cantitativă caracterizantă mai cu seamă pentru sexul populațiilor de bovine. Se exprimă prin $\sum m_1 - m_7$, în care m_1 - lungimea osului, m_{2-4} = respectiv lățimea proximală, lățimea minimă a diafizei, lățimea distală; m_{5-7} = respectiv diametrul antero-posterior proximal, minim al diafizei și distal. În cazul unor deteriorări ale osului se poate folosi Red qWZ (=formula redusă) = $\sum m_1 - m_4$. cf. idem, p.92-95 și urm.
- 11 J. Boessneck, H.-H. Müller und M. Teichert, "Kuhn-Archiv", 78, 1964, 1-2, p.64.
- 12 D. Haak, Metrische Untersuchungen an Röhrenknochen bei Deutschen Merinolandschafen und Heidschnucken, München, 1965 (Diss.).

- 13 M. Teichert, în A.T. Clason, Archaeozoological Studies, Amsterdam/Oxford, 1975, p.51-67.
- 14 S. Payne, "Anatolian studies", XXIII, 1973, p.281-303.
- 15 O. Necrasov și M. Bulai, VII-è Congrès Intern. des Sc. Anthrop. et Ethnogr., Moscou, 3-10 août 1964, V, 1970, p.550-556.
- 16 E. Comșa, Istoria comunităților culturii Boian, București, 1974, p.61.
- 17 Ibidem, p.56-67.
- 18 Al. Bolomey, "Dacia", N.S., XVII, 1973, p.45.
- 19 H.P. Uerpmann, Arch. Inf., 1, 1972, p.10-25.
- 20 Mai recent vezi S. Payne, în E.S. Higgs ed., Papers in Economic Prehistory, Cambridge, 1972, p.65-82.
- 21 S. Bokányi, Am. J. of Archaeol., 74, 1970, p.291-292.
- 22 O. Necrasov și M. Bulai, op.cit., cf. Tabelele 2 și 4.
- 23 O. Necrasov și G. Gheorghiu, Materiale, IX, (1970), p.91-95.
- 24 O. Necrasov, Materiale, X, 1973.
- 25 Al. Bolomey, "Studii și cercetări de antropologie", 3, 1966, 1, p. 27-34.
- 26 E. Comșa, op.cit., p.79.
- 27 În această privință vezi interesanta discuție din M.R. Jarman and P.F. Wilkinson, în E.S. Higgs ed., op.cit., p.83-96.
- 28 De fapt comasarea datelor din nivelele de locuire Boian și Gumelnița A de la Căscioare s-a făcut numai pentru o mai bună ilustrare grafică a procesului de descreștere a taliei bovinelor. În realitate, din datele de care dispunem, descreșterea pare să se continue și de la Boian la Gumelnița A, dar ea se exprimă prin valorile medii și nu prin limitele de variabilitate, care pot fi mai mari la materialul Gumelnița A decât la materialul Boian.
- 29 Al. Bolomey, SCIVA, 1976, 4.
- 30 O. Necrasov, An. St. Univ. "Al.I. Cuza", Iași, VII, 1961, 2, p. 265-272.
- 31 Al. Bolomey, "Anuarul Muzeului Olteniei", 1, 1980, p.18.
- 32 Se cere notată o impresie a noastră, anume că cercetătorii paleo-osteologi din centrul de la Iași acordă populației domestice limite de variabilitate mult mai largi decât noi înșine. De aici, deosebiri-le de procente în cazul diferențierii mistreț-porc.
- 33 O. Necrasov citează la Radovanu circa 40% resturi de imaturi și la Iavoare 33%, ceea ce este în concordanță cu datele obținute de noi. Nu știm însă dacă se referă la neatingerea vârstei de maturitate sexuală sau a încheierii procesului de creștere.
- 34 O. Necrasov și M. Bulai-Știrbu, "Studii și cercetări antropologice", 2, 1965, 1, p.22.
- 35 E. Comșa, op.cit., p.67.

BONE MATERIAL FROM CASCIOARELE, CALARASI COUNTY:
A CONTRIBUTION TO THE ANIMAL ECONOMY OF THE
BOIAN CULTURE

Summary

The paper has two distinct parts.

The first part contains a description and an analysis of the animal bones from the lowest living floor of the tell at Cascioarele, situated in Muntenia, in the Danube Plain. The floor contained vestiges of material culture assigned to the Boian Culture, fourth, Spanțov, phase (circa 4,000-3,800 B.C.). It was excavated on only 230 sq m. The animal bone sample includes 338 specimens (Table 1), almost two thirds of which come from bovines. Only 4 bovine bones have the structure and size of a mature male aurochs. The age of killing and the criteria of estimating it are given in Table 2. The subadult to sexually adult ratio is 3:5; the sex ratio is 200:107. The bovine population was of small size, with a gracile skeleton.

All the sheep bones have a comparatively loose texture, pointing to killing below 3 years. Actually, sizes and gracility indices are very small (Table 4, specimens marked with asterisk).

In contrast to the sheep bones, goat bones are compact and more robust. This suggests that the shepp were killed at a younger age than the goats, which were kept to the age of 5 or 6, during which time their milk and hair were used.

In terms of MNI suids are slightly over-represented, possibly due to the incomplete excavation of the site. Some 70 were killed in their first year of life (Table 6). A considerable number of boars could be determined only among adult bones.

The deer, roe deer, hare, horse and dog are represented by a few bones.

The second part of the paper contains a brief discussion of the animal economy in the Boian Culture, regardless of its evolutionary stage. The animal remains from 9 sites have been analysed so far. However, some sites yielded quantitatively unsatisfactory samples (Bogata I-IV, Greaca, Aldeni I), while at others (Tangfru) the bones were selected in the field. Only 4 samples are suitable for comparison (fig. 1 A-D). This shows that the exploitation of caprovines and cervids, which had fluctuated widely in the Early (and Advanced) Neolithic, reached stable proportions during the Boian Culture: 14-18% for caprovines and below 10% for cervids. Bovines are constantly prevalent, ranging from 30 to 45%. Their variation is correlated with the level of pig exploitation.

Data on the build of the exploited animals are supplied by bovine remains. They show that bovines in the Danube Plain grew slender along the Neolithic and the beginning of the Chalcolithic. This is evi-

denced by a reduction in the transverse diameters of the limb (particularly of the forelegs), a shortening of the vertebrae etc. It seems that the process came to an end during the Boian Culture and the next chronological phase (Gumelnița A).

Regarding animal husbandry, the following remarks may be made: it seems that the first domesticated animal used not only for meat, but also for byproducts was the goat. That is why goats were killed at an advanced age.

The second remark pertains to the way of life of Boian communities. The absence of the pig from certain sites (Bogata, Greaca, Aldeni) has been interpreted as a proof of "nomadism". On the other hand, pit-dwellings on a lake shore were found to contain almost exclusively fish bones. Their discoverer rightly regarded them as refuse from the "fishing season" of small groups living temporarily away from larger communities. The sites from which pig bones are missing should also be considered as seasonal dwelling places of a permanent settlement.

EXPLANATIONS OF THE FIGURES

Fig.1.—The ratio between species/groups of species based on the MNI or NI sites of the Boian culture. The thick lines show the minimum ratio of aurochs and wild boar to the total N^o of individuals of cattle and pigs, respectively.

Fig.2.—The evolution of some parameters of the cattle populations from the Early Neolithic (1), Developed Neolithic (2) to the Chalcolithic (3) in the Romanian Plain.

Pl.I.—Aurochs: 1, Skull fragment with left orbit; 2, fragment of left upper maxillary.

Pl.II.—1, Aurochs; fragment of right mandible; 2 and 3, sheep; left metatarsal and right metacarpal; goat: right distal metatarsal.

Pl.III.—1, goat; left horn-core (frontal and lateral view); 2, horse; fragment of left scapula.

APLICE DE BRONZ GETO-DACICE CU REPREZENTĂRI ANIMALIERE

de DAN DRĂGUS

În anul 1978 în colecțiile Muzeului Național de Istorie al R.S. România au intrat două piese de bronz cu reprezentări zoomorfe¹. Ambele piese, folosite ca aplice pentru harnașament de cal, provin din descoperiri întâmplătoare.

Una dintre ele, descoperită pe teritoriul comunei Dăbuleni, jud. Dolj (pl. I/1), pe unul din grindurile fostului lac Potelu, este ușor curbată spre margini, având următoarele dimensiuni: înălțimea = 6,4 cm; lățimea = 6,7 cm; grosimea = 0,5-0,6 cm.

Ea redă, printr-un stil zoomorf compozit, două perechi de picioare adosate, dispuse pe același plan, fără însă a diminua imaginea perspectivei, care sînt interpretate în lumina altor descoperiri similare: cînd ghiare de păsăre², cînd copite de animal (erbivor ?)³. Cele două perechi de picioare, fixate pe un suport în ansamblu cilindric, dar despărțit prin incizii curbe în patru segmente, se unesc spre partea centrală a piesei, de unde încep să se contureze două capete stilizate. Cel din partea stîngă reprezintă un cap de păsăre foarte schematic redat. Ciocul, care pornește de sub o prelungire conică, ce reprezintă creșta păsării, este puternic încovoiat, unindu-se cu gîtul. Puternica arcuire a ciocului este evidențiată de o gaură circulară care străpunge piesa. În partea dreaptă este reprezentată, la fel de schematic, figura unui animal, probabil carnivor, cu gura semicirculară și cu nara ridicată. Botul animalului prezintă o perforație circulară. Deasupra liniei imaginare care unește cele două perforații circulare se află o proeminență, puternic reliefată de o incizie circulară, care reprezintă ochiul comun celor două reprezentări descrise.

Pe partea inferioară, sus, se află o cheutoare semicirculară, pentru fixarea piesei de suport.

Piesa a fost obținută prin turnarea bronzului în formă prin metoda "cerii pierdute". Lipsa bavurii caracteristice turnării mano-bivalve, suprafețele piesei argumentează favorabil acest lucru. Piesa nu a fost finisată, prezentînd suprafețele cu porozități caracteristice modului amintit de turnare. Mici incizii orizontale dispuse sub capete probează folosirea numai în această zonă a unui obiect abraziv de genul pilei sau al muchiului unei pietre.

Disponerea reprezentărilor zoomorfe în modul descris mai sus întrunește calitățile unei construcții. Analizînd elementele componente, pe părți, în funcție de atributele legate de funcționalitatea simbolico-magică a decorului, aflăm imaginea unei locuințe de suprafață, cu acoper-

riș înalt în două ape, cît și a celorlalte elemente caracteristice unei construcții de acest tip.

Picioarele pasărilor-animale sugerează cei patru stîlpi-coloane, bine stabilizați pe crepidomă - fundație înaltă, marcată prin șirul de ove mari cu largi undulații de contur.

Capriorn ce continuă stîlpi sînt surprinși împreună cu cernișa și streșina caracteristica, iar la îmbinare definesc frontonul construcției, care are la bază încastrată deschiderea în arcadă cu arhivoltă a intrării înguste ce are pragul pe crepidomă.

Coronamentul edificiului prezintă în vîrf, în continuarea frontonului, grupul de capete pasare-animal carnivor. Ușoarele incizii grupate orizontal sugerează sistemul de prindere al capetelor de construcție în genul "tubului" surprins la piesele de baldachin găsite pînă acum. Credem ca aplica - fiind o podoaba de harnașament, prin importanța decorului, a simetriei lui - ar fi împodobit pectoralul unui cal.

Simbolistica magică a decorului, ajurarea ca modalitate de execuție problemele de elaborare tehnologică, asemănările pe care le au părți din decor cu piese reprezentative ale artei geto-dace⁵ definesc aplica drept o realizare a meșterilor geto-daci în sec.V-IV f.e.n.

Cea de a doua aplica, descoperită după toate probabilitățile într-o localitate din Dobrogea, redă, într-un stil compozit, figuri animale-re (pl.1/2).

Reprezentarea principală este un cerb în poziție de repaos, așezat spre dreapta, cu picioarele adunate sub el. Capul este dat pe spate, cu coarnele dispuse în volute mici pînă aproape de coadă. Botul, de forma mica, susține un cap de rață, cu ciocul așezat pe gîtul animalului. Pe spatele piesei, în centru, se află inelul de prindere pe suport.

Analizînd stilistic, cît și tehnologic piesa o datăm în sec.V-IV f.e.n. și o socotim drept o realizare geto-dacă.

Dimensiuni : înălțime = 4,2 cm ; lățime = 5,7 cm ; grosimea plăcii = 0,4 cm.

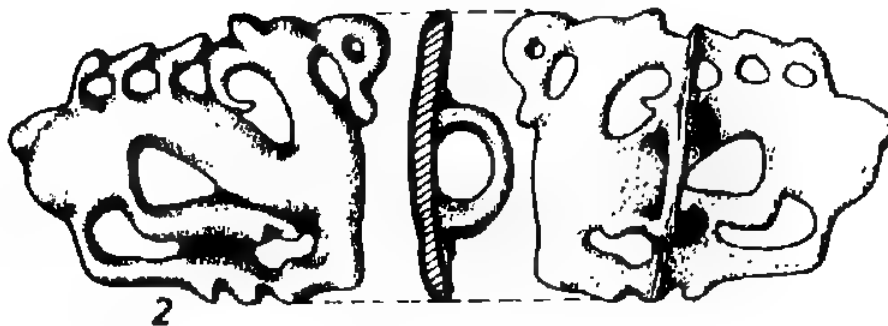
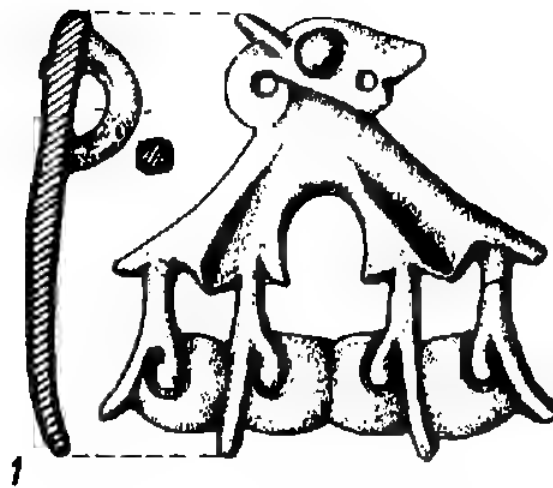
Aplica a fost realizată prin turnare în metoda "cerii pierdute". Nu prezintă urme de finisare, avînd în schimb urme de uzură, în special la veriga de prindere.

Reprezentarea principală, cerbul, o găsim la piesele de același tip din zona carpato-danubiano-pontică⁶ și la cele din aria de influență pregnantă a culturii scitice, descoperite în nordul Mării Negre⁷.

Păsările și capul de rață pe care l-am surprins la piesa noastră cunosc o răspîndire în reprezentările zoomorfe din aria culturii geto-dace⁸, un alt exemplu oferindu-l carul votiv de bronz descoperit la Bujorul⁹.

Remarcăm pentru prima dată în aria culturii geto-dace, prin cele două piese ce fac obiectul studiului nostru, acest sistem compozițional zoomorf : în primul caz, pasarea cu cioc de răpitor și lupul, iar în al doilea caz cerbul cu rață.

Putem afirma cu deplin temei că joncțiunea zoomorfă caracteris-

Pl. I - 1, aplica de bronz de la Dăbuleni, jud. Dolj ;
2, aplica de bronz dintr-o localitate necunoscută
din Dobrogea

tica pînă acum artei stepelor¹⁰ era cunoscută de lumea geto-dacă de parte de zonele de influență scitice, prin meșterii ei, ba mai mult acest mod n-a fost importat din arta scitică, unde de altfel nu înțelnuim acest sistem similar, ci a fost realizat în aria artei geto-dăce ca o nevoie de exprimare artistico-simbolică a spiritualității existente.

Cei ce lucrau metalul nu puteau să-și afirme arta lor, în cazul nostru cea animalier-naturalistă, dacă nu corespundea și realităților existente, ei fiind exponenții spiritualității artistice geto-dăce, cum de altfel erau și cei ce realizau în lemn și os o serie de produse, care, din pucate, nu s-au pastrat pînă la noi, dar asta nu poate însemna că n-au existat.

Pe ceramică, au fost surprinse în ultimul timp¹¹ o serie de deco-rații făcute temeinic înainte de ardere, cu o tematică luată tot din realități curente. Reprezentările de pe vasul descoperit la Dala, a cărei descoperire recentă va face obiectul unui studiu separat, vin - prin prezentarea unei scene de vînătoare cu ajutorul cîinilor - să întreg-easca și ele elementele definitorii ale artei animaliere geto-dăce din sec. V-IV î.e.n.

Pieseile noastre aduc în discuție tema largă a artei geto-dăce, subliniind puterea ei de abstractizare într-un sistem unic, oft și surprin-derea unor elemente noi, definitorii în elaborarea unor piese cu un înalt grad de dificultate. Se poate afirma că procedeul surprins la piesele descrise (turnarea prin metoda "oerii pierdute") este comun și altor piese contemporane lor, elaborate din alte metale, dobîndit prin acumulări interne de tehnologii și nu prin "transferări" din alte zone geografice.

N O T E

- 1 Aplica de la Dăbuleni, jud. Dolj, a fost găsită prin anii 1970-1973 de profesorii I. Cristescu, probabil pe grindul Gîștii al fostului lac Po-telu, într-un punct numit acum Groapa M. Piesa a intrat în colecții-le Muzeului Național de Istorie al R. S. României, cu nr. inv. 131556. Aplica dobrogeana a făcut parte dintr-un mare lot de piese ce a fost transferat Muzeului Național de Istorie de la Institutul de Arhe-ologie din București aparținînd Colecției Academiei; ea provine probabil dintr-o localitate din Dobrogea și are nr. inv. V. 5869.
- 2 B. Goldman, A Scythian Helmet from the Danube, în "Bulletin of the Detroit Institute of Art", vol. 42, nr. 4, 1962, p. 63-67; D. Berciu, Arta traco-getică, București, 1969, p. 54-55, fig. 26-28, p. 57, fig. 32, p. 79, fig. 60, p. 85, fig. 64, p. 91, fig. 66, p. 133-134, fig. 103/4-5; idem, România before Burebista, Londra, 1967, p. 135, fig. 63; idem, Un vas traco-scitic, în "Insemnari arheologi-ce", I, 1941, p. 43, fig. 1/6; Katalog der Ausstellung, Viena, 1934,

- pl. I, nr. 150 ; M. Rostovtzev, Skythien und der Bosphorus, I, 1931, p. 534 ; M. I. Artamanov, The Splendor of scythian Art, New York, 1969 pl. 10, 11, 12, 21, 28, 39 ; I. Rudenko, Kultura Gornogo Altaya, pl. C I.
- 3 D. Berciu, Das thrako-getische Furstengrab von Agighiol in Rumänien, Berlin, 1971, p. 224-227, fig. 119-122, p. 234-235, fig. 132/1, 133/1-2, 134/1-3, p. 255, fig. 138/1 ; I. Artamanov, op. cit., p. 264-265 ; M. Petrescu-Dîmbovița et Dinu Marin, Le trésor de Bălceni (dep. de Iassy), în "Dacia", N. S., XIX, 1975, p. 112-113, fig. II/2 ; A. D. Grach, în SA, 1967, 3, p. 229, fig. 12.
  - 4 V. Pârvan, Getica, București, 1926, p. 21-25, fig. 10, 11, 12, 13.
  - 5 D. Berciu, Arta traco-getică, p. 18-82 ; M. Petrescu-Dîmbovița et Dinu Marin, op. cit., p. 105-123 ; D. Berciu, op. cit., 211-264.
  - 6 V. Pârvan, op. cit., p. 24, fig. 13 ; D. Berciu, op. cit., p. 19-32, fig. 2, 4, 5, p. 51, fig. 18/8, p. 55-59, fig. 29, 30 ; J. Hampel, în AE, XIII, 1893, p. 393, 451.
  - 7 D. Berciu, O descoperire traco-scitică din Dobrogea și problema scitică la Dunarea de Jos, în SCIV, X, 1, 1959, p. 35-36 ; K. Scheffold, Der skythische Tierstil in Sudrussland, în ESA, XII, 1938, p. 46, fig. 51 ; W. Gintler, Das Schwert der Skythen und Sarmaten, Berlin, 1928, pl. 6 b ; D. V. Rosetti, Moștele funerare de la Gurbănești, în Materiale și cercetări arheologice, VI, București, 1959, p. 791, fig. 5/II și 6, p. 795 ; From the Lands of the Scythians Ancient Treasures from the Museums of the U.S.S.R., New-York-Washington, pl. 15, cat. 77, pl. 30, cat. 170.
  - 8 După Gooss, Skizzen, în ASL, XIII, 1876, pl. XI, p. 534, fig. 14 ; J. Hampel op. cit., p. 135 ; V. Pârvan, op. cit., p. 314, fig. 200/1, p. 317, fig. 200/9.
  - 9 C. Boda, Rapoarte la prima Sesiune științifică de comunicări a M. I. R. S. R., București, 17-18 dec. 1973.
  - 10 R. Florescu, H. Dalcoviciu, L. Roșu, Dicționar enciclopedic de artă veche a României, București, 1980, p. 203.
  - 11 În anul 1980 un colectiv de cercetători ai Muzeului Național de Istorie din București, format din Leahu Valeriu și Drăguș Dan, a efectuat săpături arheologice în punctul Dealul Dăii aflat în raza com. Daia j. d. Giurgiu, unde au fost găsite un număr de 5 vase întregi geto-dace îngropate probabil ritual, datate sec. V-IV î. e. n.

APPLIQUES EN BRONZE AVEC DES REPRÉSENTATIONS ANIMALIÈRES

Résumé

Dans les collections du Musée National d'Histoire de la R. S. de Roumanie se trouvent deux appliques qui font l'objet de cette étude étant donné qu'elles présentent la jonction zoomorphe au cadre de

l'art daco-gète.

Les pièces, appliques d'harnais en bronze, réalisées par coulage dans des ateliers locaux aux Ve-IVe siècles av.n.è., soulignent le pouvoir d'abstractisation de l'art animalier dans un système unique, surpris comme tel pour la première fois dans l'aire culturelle daco-gète.

LEGENDE DE LA PLANCHE

Pl.I.- 1. Applique en bronze de Dăbuleni, dép. de Dolj ; 2. applique en bronze provenant d'une localité inconnue de Dobroudja.

NOI DATE PRIVIND NECROPOLA FEUDALA TIMPURIE DE LA FRĂTEȘTI, JUD. GIURGIU

de CONSTANTIN ISACESCU

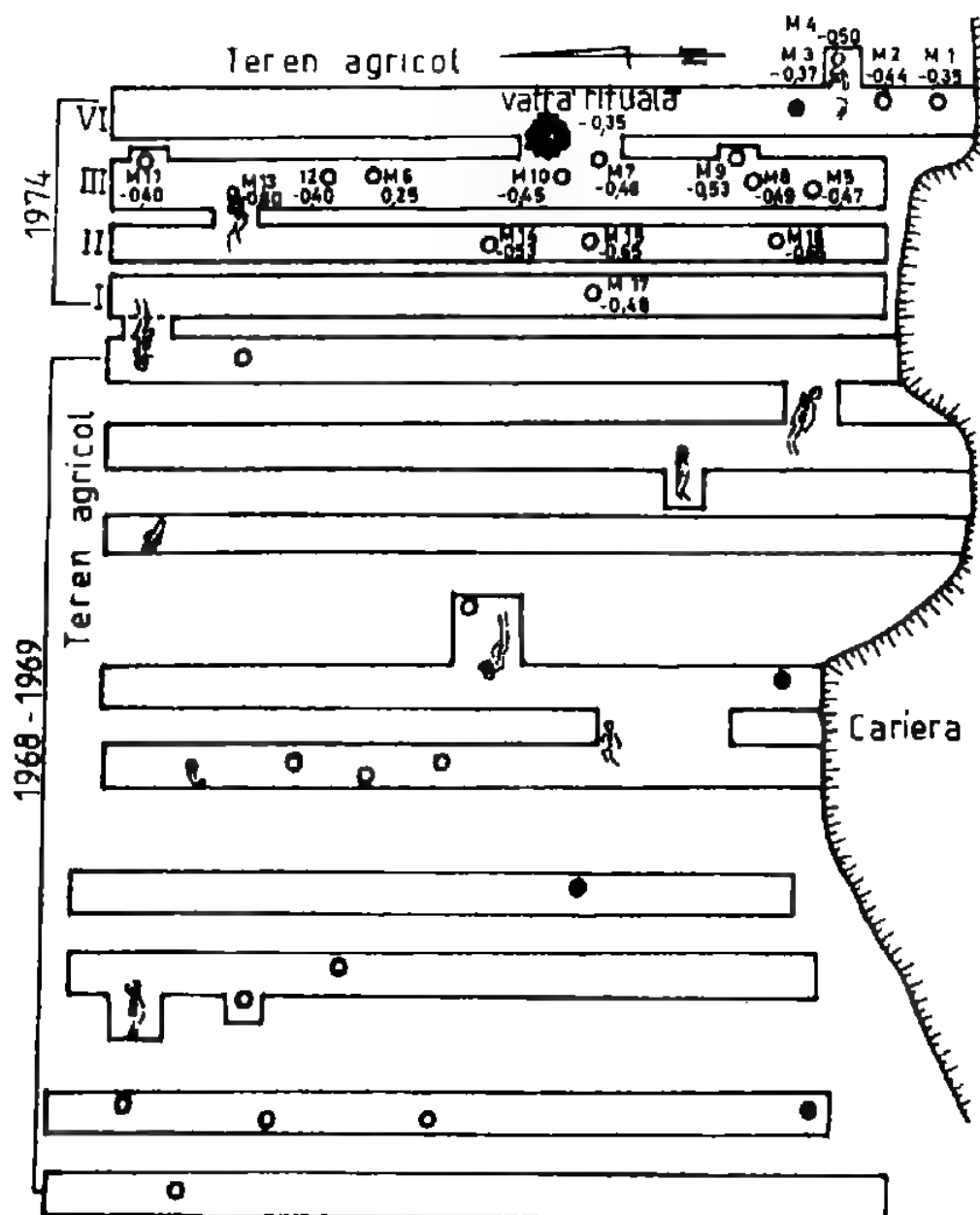
Primele cercetări privind necropola de la Frătești au fost întreprinse în anii 1968-1969 de Institutul de arheologie, prin cercetătoarea Suzana Dolinescu-Ferche¹. Au fost descoperite 22 de morminte, din care 14 morminte de incinerare și 8 morminte de înhumare.

Interpretarea rezultatelor cercetării, cu dese referiri la necropola de la Izvorul, a determinat datarea necropolei de la Frătești în sec. al VIII-lea e.n., contemporană unei faze mai vechi existente la Izvorul. Necropola de la Frătești, situată la 9 km nord de Giurgiu, la limita sudică a terasei înalte a Dunării, trebuie să fi fost mult mai întinsă, după spusele localnicilor, mare parte din ea fiind distrusă de exploatarea unei cariere de lut. Din cauza existenței unor culturi agricole, nu toată zona presupusă a conține morminte a putut fi cercetată în urma acestor campanii arheologice. Cercetarea a fost încheiată de mine în anul 1974, în urma unor săpături de salvare. Pe o suprafață de aproximativ 20 x 5 m au fost practicate patru secțiuni cu lățimea de 1 m, pe toată lungimea suprafeței, cu intervale între secțiuni de 0,40 m, ducând, practic, la cercetarea exhaustivă a zonei. Secțiunile aveau orientarea N-S, perpendiculare pe ruptura terasei, paralele cu secțiunile din campaniile precedente.

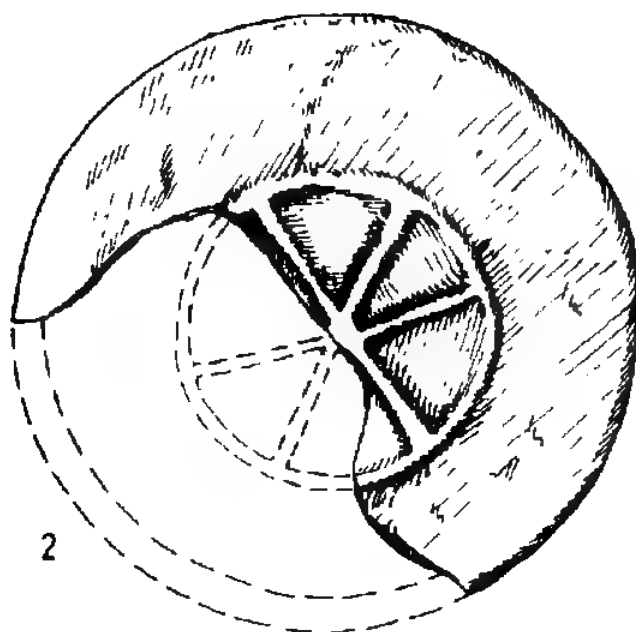
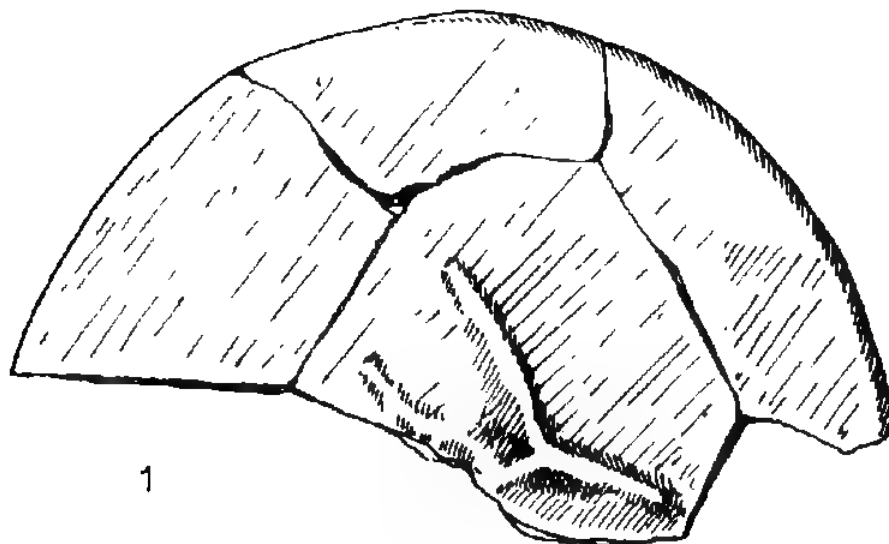
Au fost descoperite 17 morminte, după cum urmează :

- M. 1. Incinerat copil, depus în groapa simplă. Adâncimea gropii era de 0,35 m. Apar oase calcinate și cenușă în foarte mică cantitate. Nu conținea obiecte de inventar.
- M. 2. Incinerat adult, depus în groapa simplă, cu adâncimea de 0,44 m. Oasele calcinate erau în cantitate mare, unele insuficient cremate. Deranjat parțial de lucrări agricole.
- M. 3. Incinerat în urnă depusă în groapa simplă, cu adâncimea de 0,37 m. Urna se afla în poziție verticală, cu o ușoară înclinare spre sud, spartă pe loc și cu un fragment lipsă la gura - datorate lucrărilor agricole. Conținea o cantitate redusă de oase calcinate și cenușă. Vasul este lucrat la roată înceată, din pastă impură, cu nisip grosier și pletricele, de culoare cenușie. Fundul este drept, pereții ușor rotunjiți, gâtul larg, buza evazată și cu marginea rotunjită. Aproape întreg corpul vasului este decorat cu striuri orizontale, trasate neglijent (pl. VI). Dimensiunile sînt l 11,5 cm ; D. max. = 13,2 cm ; D.f. = 8,3 cm ; D.g. 12 cm. Un fragment de la fundul vasului, spart din vechime, lipsește (probabil o spargere rituală). Partea rămasă păs-

- trează parțial o șampilă de olar : un cerc în care este înscrisă o stea cu, probabil, șase brațe (pl.II/2).
- M. 4-Înhumat copil, orientat ENE-VSV. Adâncimea gropii era de 0,50 m. Înhumatul fusese așezat în poziție pe spate, cu capul înclinat spre dreapta, genunchii ușor îndoiți spre dreapta. Se găsea în stare proastă de conservare. Mormântul nu conținea obiecte de inventar.
- M. 5-Incinerat adult în groapă simplă cu adâncimea de 0,47 m. Oase puține, puternic calcinate. În partea de sud a gropii au fost depuse câteva fragmente ceramice, arse secundar, provenite de la un vas-borcan lucrat la roată din pastă cu nisip grosier și pietricele, de culoare brun-cărămizie. Prezintă ca decor striuri orizontale paralele.
- M. 6-Incinerat adult în groapă simplă, cu adâncimea de 0,46 m. Oasele depuse indică, în general, o puternică cremare, cele de la membrele inferioare apar ca insuficient calcinate. Deasupra oaselor, grupate spre peretele de est al gropii, au fost depuse ritual fragmente ceramice, iar spre vest apar urmele unei ofrande de origine animală : un picior de ovină, o mandibulă de porc. Cele câteva mici fragmente ceramice provin de la două vase arse secundar : fragmente de la un vas lucrat la roată din pastă impură, de culoare brună, fără elemente de decor ; fragmente provenind de la un vas-borcan lucrat la roată din pastă cu nisip grosier, de culoare brun-cenușie, cu decor constând din striuri orizontale (pl.IV/2).
- M. 7-Incinerat adult în groapă simplă, cu adâncimea de 0,25 m. Oasele depuse prezintă o insuficientă cremare. Nu conținea obiecte de inventar. Deranjat de lucrările agricole.
- M. 8-Incinerat adult în groapă simplă, cu adâncimea de 0,49 m. Nu conținea obiecte de inventar.
- M. 9-Incinerat adult în groapă simplă, cu adâncimea de 0,53 m. Deasupra oaselor calcinate și așezate, oarecum, de jur împrejurul acestora apar oase de pasăre ca urmare a depunerii unei ofrande.
- M. 10-Incinerat adult în groapă simplă, cu adâncimea de 0,45 m. Deasupra oaselor calcinate, în partea de vest a gropii, au fost depuse ca ofrandă două fragmente ceramice și resturi de origine animală : fragmente de membre și craniu de ovină. Unul din fragmentele ceramice (pl.IV/3), provenind de la fundul unui vas lucrat la roată din pastă cenușie fină, se afla depus peste ofranda animală, cu partea interioară în jos. Al doilea fragment ceramic provine dintr-un vas lucrat la roată din pastă cu nisip grosier, de culoare brună, cu decor constând din striuri orizontale (pl.IV/5).
- M. 11-Incinerat adult depus în groapă simplă, cu adâncimea de 0,40 m. Parțial deranjat de lucrările agricole. La aproximativ 0,50 m nord, la adâncimea de 0,35 m, a fost descoperit un cuțit fragmentar din fier (pl.III/1). A aparținut, probabil, inventarului acestuia, căci la mai puțin de 3 m nu s-au găsit urmele altui mormânt.
- M.12-Incinerat adult depus în groapă simplă, cu adâncimea de 0,40 m. Amestecate cu oasele calcinate și purtând urmele incinerării, apar ca

Pl.I.-Planul săpăturilor.

Pl. II. - Stampile de olar; 1 - fragment de vas din vatra rituală;
2 - urna din M. 3.

inventar : doua cuțite fragmentare din fier (pl.III/2,3) ; cercel din sfrmă de bronz cu ornament spiralat atașat (pl.III/4) ; patru mar-gele din pasta sticloasa, sudate prin ardere (pl.III/6) ; fragment de cupru provenind de la un cercel (pl.III/5).

Mormântul a mai conținut și o ofrandă de animale, cum dovedește prezența citorva fragmente de oase aflate pe latura de est a gropii.

M. 13-Inhumat copil cu orientarea NE-SV, așezat pe spate, ușor încli-nat spre dreapta, cu genunchii ușor îndoiți spre dreapta. Adâncimea gropii era de 0,60 m. Găsit în stare proastă de conservare. Mormân-tul nu conținea obiecte de inventar.

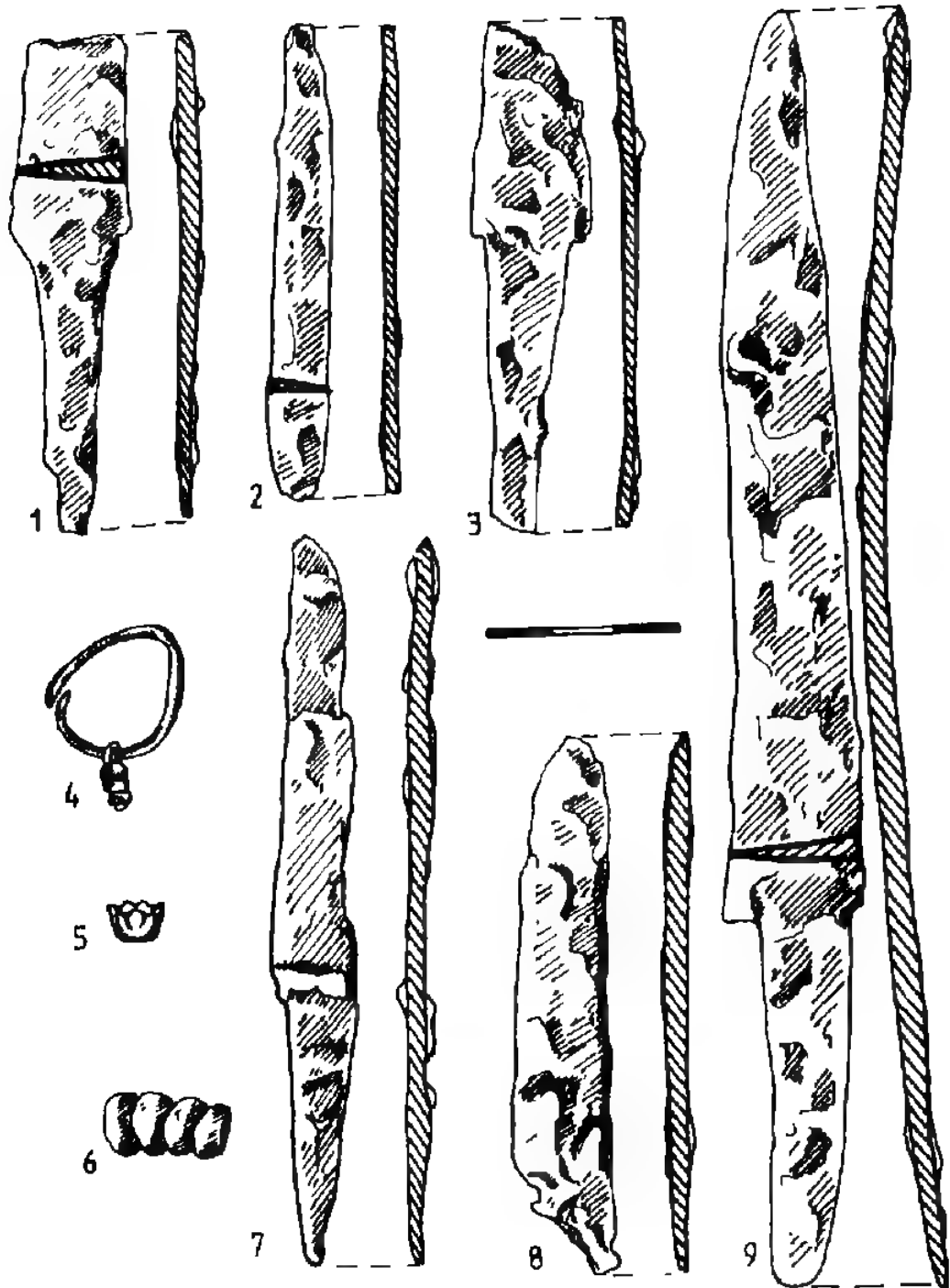
M. 14-Puternic distrus. Oasele calcinate, puține, indică un mormânt de incinerare. Resturile lui au fost găsite pe o suprafață de aproxi-mativ 1m²,cu adâncimea de 0,45-0,53 m. Sînt prezente fragmente pro-venite de la 4-5 vase, aparținînd unor categorii ceramice foarte di-ferite : ceramică brun-cărămizie, cu nisip destul de fin ca degresant, lucrată la roată (pl.V/5) ; ceramică de culoare brună cu nisip grosier ca degresant, modelată cu mîna (pl.V/4) ; ceramică cenu-șie fină lucrată la roată (pl.V/1-3).

M. 15-Incinerat adult în groapa simplă, cu adâncimea de 0,65 m. Ală-turi de oasele calcinate, grupate spre marginea de sud a gropii, se aflau depuse ritual un cuțit de fier (pl.III/7), ofrandă de animale și cîteva fragmente de vase reprezentînd 2 categorii ceramice : cera-mică cărămizie fină, cu decor din striuri orizontale ; ceramică ce-nușie fină.

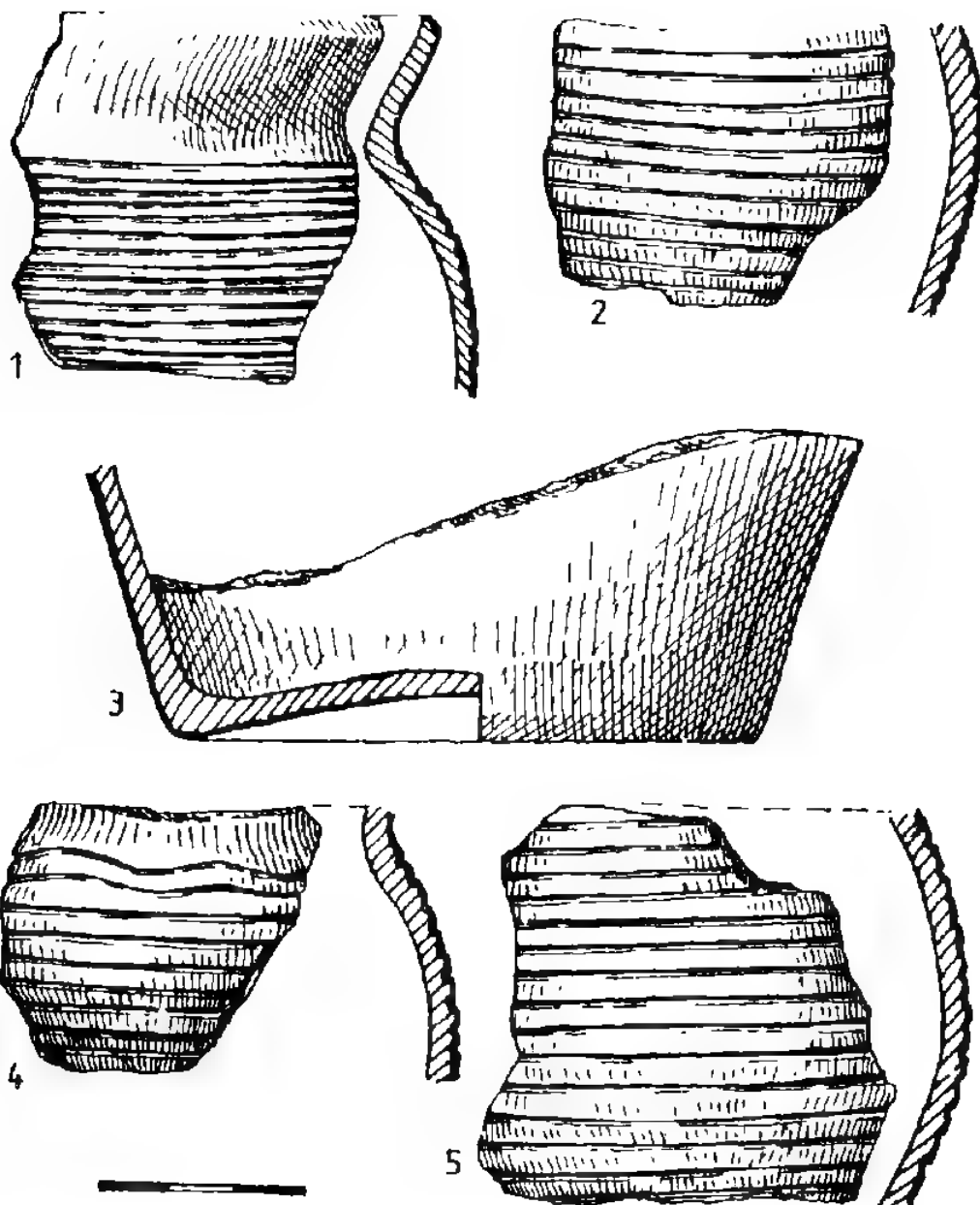
M. 16-Incinerat adult în groapa simplă, cu adâncimea de 0,65 m. Dea-supra oaselor, grupate în partea de sud a gropii, au fost depuse : un cuțit fragmentar din fier (pl.III/8) ; ofrandă de animale.

M. 17-Incinerat în groapa simplă, cu adâncimea de 0,48 m. Deranjat de lucrările agricole. În apropierea oaselor calcinate, la circa 30 cm sud de acestea, a fost găsit un cuțit din fier ce a făcut, foarte pro-babil, parte din inventarul mormîntului (pl.III/9). În imediata apro-piere au fost descoperite și cîteva fragmente ceramice provenind, cred, de la același mormînt². Ceramica aparține categoriilor: brun-cărămizie, lucrată la roată din pastă cu nisip grosier (pl.IV/4); ce-nușie fină lucrată la roată.

La limita de est a zonei cercetate a fost dezvelită o vatră formată din fragmente ceramice dispuse pe o suprafață plană și aproape rotun-dă, cu diametrul de aproximativ 0,85 m. Se afla la adâncimea de 0,35 m, față de 0,40 m - adâncimea gropilor unor morminte de incinerare apropiate, deci sub vechiul nivel de calcare. Fragmentele ceramice provin de la trei vase lucrate la roată, din pastă de culoare brună, ar-să inegal, cu nisip grosier și urme de mică. Sînt decorate cu incizii orizontale sau în val, îngrijit executate. Nu a putut fi întregită decît partea superioară a unui vas. Avea diametrul gurii de 0,22 m, buza e-vazată, cu marginea tăiată oblic spre exterior (pl.V/6). Un fragment provenit de la un fund de vas prezintă parțial o ștampilă de olar

Pl.III. - Inventarul mormintelor de incineratio: 1, cuțit (M.11); 2,3, cuțite; 4,5, cercei; 6, mărgelile de sticlă (M.12); 7, cuțit (M.15); 8, lamă de cuțit (M.16); 9, cuțit (M.17).

Pl. IV. - Fragmente ceramice depuse ca ofrandă la mormintele de incinerare: 1, M.5; 2, M.6; 3, M.10; 4, M.17; 5, M.10.

(pl. II/1). Fragmentele unui vas nu erau grupate, ci amestecate cu celelalte, toate (cu foarte mici excepții) găsindu-se cu partea interioară în jos, inclusiv fragmentele de la fundul recipientelor. Nu s-au găsit oase calcinate, urme de cenușă sau obiecte de inventar. După felul cum sînt dispuse, este sigur ca fragmentele ceramice au fost aranjate astfel și nu rezultate din distrugerea ulterioară a unor morminte. Vatra a servit probabil unei practici rituale inedite la necropolele feudale timpurii studiate pe teritoriul țării noastre³.

În urma acestei extinderi a suprafeței cercetate se pot face unele observații și în privința dispunerii mormintelor. Mormintele de incinerație în groapa simplă, descoperite anterior, apar grupate în partea de nord-vest a zonei cercetate, în timp ce mormintele de același fel, descoperite recent, cu unul din mormintele mai vechi în groapă simplă, aflat în apropiere, formează un al doilea grup în partea de est. Mormintele de incinerație cu urna se afla dispuse în partea de sud a zonei cercetate, în apropierea carierei de lut, a cărei exploatare a dus, după spusele localnicilor, la distrugerea unui mare număr de morminte de acest fel. Mormintele de înhumare nu sînt grupate, ci intercalate celor de incinerație, fără să le suprapună.

Cele două morminte de înhumare au aparținut unor copii. Adîncimea mică a gropii, poziția scheletelor, cu genunchii ușor îndoiți, orientarea aproximativ est-vest, lipsa oricărui inventar sînt caracteristice și ale altor înhumări de copii existente în necropola de la Frătești⁴.

În cadrul unui al doilea rit de înmormîntare, cel al incinerației, distingem trei grupe

- morminte la care oasele calcinate se aflau într-o urnă depusă în groapă simplă (M.3) ;

- morminte la care singure oasele calcinate au fost depuse în groapă simplă (M.1,2,6,8) ;

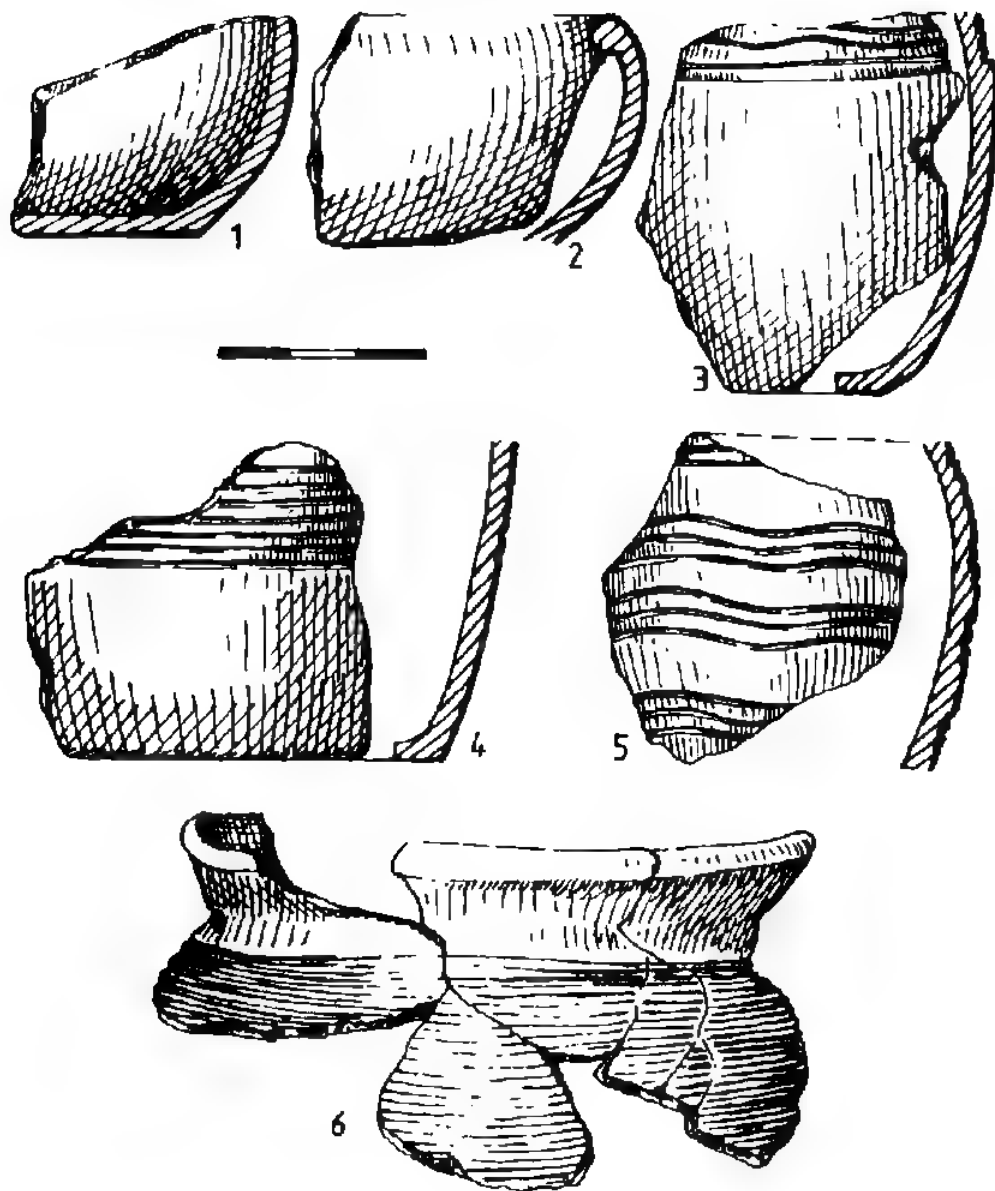
- morminte la care oasele calcinate au fost depuse în groapă simplă însoțite de inventar, depuneri rituale de fragmente ceramice și ofrande de animale (M.5,7,9-17).

Reținem ca aceasta a treia grupă apare cu mare procentaj în cadrul mormintelor de incinerație. Practica rituală, destul de des înfăptuită (10 morminte), a depunerii deasupra oaselor calcinate a unor fragmente ceramice provenind, probabil, din spargerea rituală a unor vase este nou documentată la Frătești, dar prezenta în cadrul practicilor rituale la alte necropole feudale timpurii⁵.

În cîteva cazuri ceramica a fost arsă secundar, probabil pe același rug cu incineratul, fragmente ceramice mici apărînd amestecate cu oasele calcinate.

Cantitatea fragmentelor ceramice și numărul vaselor de la care provin diferă de la un singur fragment ceramic la fragmente provenind de la trei-patru vase (cazul M.14).

În dispunerea ofrandelor, la mormintele de incinerație în groapa simplă nu sînt respectate anumite reguli, cu excepția depunerilor în-

Pl.V.-Fragmente ceramice descoperite în necropola feudală timpurie; 1-5, M.14; 6, vatra rituală.

totdeauna deasupra oaselor calcinate. În cele mai multe cazuri le găsim grupate la marginea gropii.

Inventarul mormintelor este sarac, constînd, în general, dintr-un cuțit de fier, puternic oxidat în urma arderii, aflat, de cele mai multe ori, în stare fragmentară. Nu au fost găsite exemplare îndoite ritual.

Ceramica, cunoscută mai mult sub forma unor fragmente de vase, prezintă elemente suficiente pentru o clasificare generală :

- O prima grupă, preponderentă, cuprinde ceramica lucrată la roata din pastă impură, cu nisip grosier, pietricele, mîcă. Majoritatea sînt arse inegal. Culoarea este brună, cu nuanțe de la brun-cărămiziu la brun-cenușiu. Decorul este reprezentat prin incizii orizontale și în val, neglijent trasate.

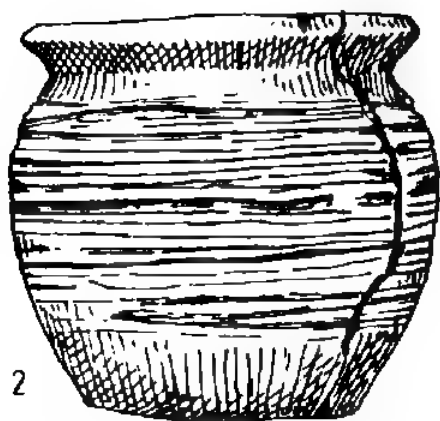
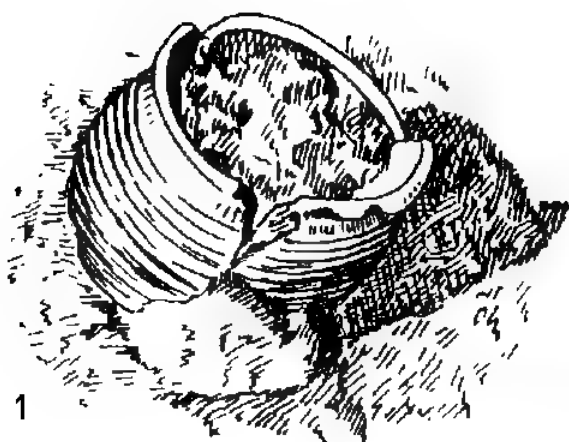
- O a doua grupă o formează ceramica lucrată la roată din pastă cu nisip mai fin ca degresant, cărămizile. Inciziile orizontale și în val sînt îngrijit executate.

- A treia grupă este prezentă prin fragmentele unor vase ceramice modelate cu mîna, din pastă cu nisip grosier și pietricele, cu decor incizat.

- Sporadic apar fragmente de vase din pastă fină, de culoare cenușie, de tip Novli-Pazar. Rar prezintă elemente de decor incizat ; două-trei incizii orizontale și în val trasate pe umărul vasului.

După cum am arătat mai sus, mormintele de incinerare cercetate în anul 1974, împreună cu unul din mormintele identificate în timpul campaniilor precedente, constituie, zonal, o grupă aparte. Rămîne de stabilit dacă această grupare a mormintelor este întîmplătoare, dacă mormintele cercetate în anul 1974 sînt sau nu sînt contemporane celor cunoscute în urma campaniilor precedente, în acest al doilea caz trebuind stabilită succesiunea lor în timp. În urma cercetărilor arheologice din anii 1968-1969, principalele elemente pentru datarea necropolei în sec. al VIII-lea e.n. au fost furnizate de inventarul mormintelor de înmormîntare : ceramica și obiecte de podoabă⁶. Alături de acestea apare grupul mormintelor de incinerare în groapă simplă, ce nu conțineau decît oasele calcinate, morminte databile mai timpuriu⁷ și mormintele cu urna depusă în groapă simplă, de asemenea permițînd o datare mai timpurie, avînd în vedere aspectul ceramicii, cu elemente specifice Ipotești-Clurel-Cîndești⁸.

În grupul mormintelor de incinerare cercetate în anul 1974 sînt prezente și cîteva morminte în groapă simplă, conținînd doar oasele calcinate, dar majoritatea, după cum am mai arătat, o dețin mormintele de incinerare conținînd și depuneri rituale de fragmente ceramice și o-frande de animale - practică rituală frecvent întîlnită în necropolele de incinerare datate în sec. I^v-X. e.n.⁹ La Frătești, aceste morminte pot fi datate cu certitudine, beneficiînd de cele cîteva obiecte de inventar pe care le conțin. De remarcat, în acest sens, este prezența în inventarul mormintului notat M.12, a doi cercei din bronz (pl.III/

Pl. VI. — Urna mormintului 3.

4.5), unul în stare fragmentară. Cercelul păstrat întreg are ca decor spirală din sferă subțire din bronz, atașată la verigă cu o urechiușă, spre deosebire de cel descoperit anterior la Frătești¹⁰, la care spirala făcea corp comun cu veriga. Mormântul mai conținea fragmentul unui cercel cu sferă goală din tablă de bronz. Ambele tipuri își trag originea din tipurile provincial pannonice și sînt databile în sec. al VIII-lea e.n.¹¹. Se stabilește astfel un raport de contemporaneitate cu, cel puțin, mormintele de înhumatie cercetate în campaniile din 1968-1969.

Mărcile de olar, prezente la Frătești doar pe ceramica aparținînd grupului de morminte cercetate în anul 1974, apărute sporadic la izvorul, sînt frecvente în necropolele predominant de incineratie din sec. IX-X e.n. din Dobrogea.

Sînt suficiente elementele ce determină o datare ceva mai tîrzie a grupului de morminte cercetate în 1974, în raport cu grupul mormintelor cunoscute în urma cercetărilor anterioare de la Frătești. De altfel, ultimele considerații privind datarea necropolei de la Izvorul ar putea determina o datare mai timpurie a mormintelor cercetate în 1968-1969¹².

Grupul mormintelor cercetate în 1974, ce se prezintă ca o fază mai tîrzie, determină totodată prelungirea în timp a duratei de folosire a necropolei, respectiv sfîrșitul sec. al VII-lea-sec. al VIII-lea e.n. Lipsa unor probe suficiente nu ne permite să stabilim cu exactitate limitele inferioară și superioară ale duratei necropolei.

Interpretarea rezultatelor cercetării de față nu aduce elemente contradictorii privind atribuirea etnică și încadrarea istorică a necropolei, probleme aprofundat abordate în comunicarea primelor cercetări¹³ și asupra cărora nu este necesar să revin.

Necropola de la Frătești se înscrie, cu o notă de individualitate, în seria necropolelor aparținînd fazei timpurii a culturii Dridu, ca o prețioasă verigă de legătură cu fondul cultural mai vechi din care s-a constituit.

NOTE

- 1 Suzana Dolinescu-Ferche și Mihai Ionescu, La necropole bl-rituelle du VIIIe siècle à Frătești-Giurgiu, în "Dacia", NS, XIV, 1970, p. 419-430.
- 2 Mormîntul avea o poziție izolată, cel mai apropiat (M.15, păstrat, de altfel, întreg) găsindu-se la circa 1,50 m vest.
- 3 Practică rituală inedită în literatura de specialitate, dar, după o informație verbală primită de la cercetătoarea Suzana Dolinescu-Ferche, o vatră asemănătoare a fost descoperită în timpul cercetărilor anterioare de la Frătești.
- 4 Suzana Dolinescu-Ferche, op.cit., p.420.

- Bucur Mitrea, Necropola prefeudală de la Izvorul, în SCIV, 18, 1967, 3, p. 152 - M. 70 ; A. Radulescu-N. Harţuchi, Omititul feudăl timpuriu de la Castelu, Constanţa, 1967, p. 79-80.
- 6 S. Dolinescu-Ferche, op.cit., p. 426, fig. 5/2-3 ; p. 428, fig. 6/1.
  - 7 A. Radulescu-N. Harţuchi, op.cit., p. 95
  - 8 S. Dolinescu-Ferche, op.cit., p. 425, fig. 4/4b.
  - 9 A. Radulescu-N. Harţuchi, op.cit., p. 96.
  - 10 S. Dolinescu-Ferche, op.cit., p. 428, fig. 6/1.
  - 11 M. Comşa, L'influence romaine provinciale sur la civilisation slave à l'époque de la formation des États, în "Romanoslavica", XVI, Bucureşti, 1968, p. 147, 160.
  - 12 Considerând necropola din sec. al VIII-lea e.n. de la Izvorul ca prototip al necropolelor în seria cărora se înscrie şi cea de la Frăteşti, Suzana Dolinescu-Ferche o considera contemporană fa-zei de început de la Izvorul. Extinderea, însă, a cercetărilor l-a determinat pe B. Mitrea să revină asupra datării necropolei Izvorul, prelungind în sec. al VII-lea e.n. începutul ei (B. Mitrea, Necropola din sec. VIII e.n. de la Izvorul, Giurgiu, în Dfiv flle de istorie, Bucureşti, 1978, p. 103-110).
  - 13 S. Dolinescu-Ferche, op.cit., p. 426-430.

NOUVELLES DATES CONCERNANT LA NÉCROPOLE DU MOYEN ÂGE ANCIEN DE FRĂTEŞTI, DÉP. DE GIURGIU

Résumé

Les fouilles de sauvetage effectuées en 1974 à Frăteşti, dans une nécropole datant du Moyen Âge ancien, continuent des fouilles antérieures exécutées par l'Institut d'Archéologie (1968-1969).

Les nouvelles recherches ont identifié 17 tombes de plus 2 sépultures d'inhumation et 15 d'incinération. A cette occasion on a identifié des pratiques rituelles inconnues jusque-là à Frăteşti la déposition d'offrandes animales et de fragments céramiques provenant de vases cassés intentionnellement - pour la majorité des tombes à incinération ; urne cassée pendant le rituel funéraire.

Pour la première fois on a constaté à Frăteşti des marques de potier sur deux vases.

Les objets de l'inventaire des sépultures indiquent le VIIIème siècle de n.è., notamment une phase un peu plus tardive que celle établie par les premières recherches.

En conséquence, la période d'utilisation de la nécropole - avec la réserve dictée par l'insuffisance des preuves - peut être fixée entre la fin du VIIème et pendant le VIIIème de n.è.

- Pl. I - Plan des fouilles.
- Pl. II - Estampille de potier 1, fragment de vase de l'âtre rituel;
2, l'urne de S.3.
- Pl. III - L'inventaire des sépultures d'incinération : 1, couteau (S.11) ;
2, 3, couteaux, 4, 5, boucles d'oreilles ; 6, perles en verre
(S.12) ; 7, couteau (S.15) ; 8, lame de couteau (S.16) ; 9,
couteau (S.17).
- Pl. IV - Fragments céramiques déposés comme offrande dans les sépul-
tures d'incinération : 1, S.5 ; 2, S.6 ; 3, S.10 ; 4, S. 17 ;
5, S.10.
- Pl. V - Fragments céramiques découverts dans la nécropole : 1-5, S.14 ;
6, l'âtre rituel.
- Pl. VI - L'urne de la sépultures no.3.

CONTRIBUȚII ARHEOLOGICE LA CUNOAȘTEREA PRIMULUI LĂCAȘ AL MITROPOLIEI MOLDOVEI: BISERICA MIRĂUȚILOR DIN SUCEAVA

de LIA BĂTRÎNA
și ADRIAN BĂTRÎNA

Cunoscută fiind importanța instituției ecleziastice și a monumentelor ce o adăposteau în desăvârșirea procesului întemeierii statelor feudale românești de sine stătătoare și a afirmării lor pe plan european, ne apare firesc interesul stîrnit în istoriografia românească de problema apariției celei dintîi mitropolii la răsărit de Carpați. Deși în cuprinsul unei bogate literaturi de specialitate au fost dezoțute condițiile interne și internaționale ale înființării mitropoliei Moldovei, de luptei pentru neatîrnare politică și religioasă, o serie de aspecte – precum cele ce privesc vechimea instituției episcopale și apoi metropolitane în Moldova, primul sediu al acestora și cel dintîi alujitori sau cele ce se referă la datarea, precizarea ctitorului și structura lăcașului ce va fi adăpostit instituția amintită – sînt și azi insuficient de bine cunoscute și beneficiază de interpretări diferite datorită tocmai numărului redus de izvoare scrise referitoare la sec. al XIV-lea. Acestea sînt motivele pentru care am încercat să completăm știrile oferite de izvoarele scrise privind sediul primei mitropolii a Moldovei cu cele puse la dispoziție de izvoarele arheologice, cele ce și-au dovedit întotdeauna capacitatea de a contribui la o mai bună conturare a realităților medievale românești. Ca urmare, cu sprijinul Muzeului județean de istorie din Suceava, în luna iulie a anului 1976 s-au desfășurat cercetări arheologice² în jurul lăcașului cu hramul Sf. Gheorghe, denumit și biserica Mirăuților, aflat la nord-est de vestigiile Curții Domnești din Suceava și acceptat în mod unanim a fi deținut, în prima sa formă de existență, funcția de primă catedrală metropolitană a Moldovei.

Cu privire la aspectul inițial al acestui lăcaș, deși este binecunoscută împrejurarea că monumentul a suferit numeroase transformări în cursul existenței sale, ultima datorîndu-se arhitectului austriac Karl Romstürfer la sfîrșitul sec. al XIX-lea³, s-a acreditat ideea că planul poate fi descifrat, cu excepția clopotniței, din analiza actualului cîmărlă⁴. Încă de mai multă vreme, în ceea ce ne privește, am manifestat îndoieli în legătură cu această opinie, pornind de la premisa că lăcașul vechii mitropolii – prin însăși menirea sa de a adăposti un cler numeros și slujbele de încoronare, precum și de a afirma o nouă instituție pe plan local, dar mai ales european – trebuia să dispună de dimensiuni impunătoare. Ori proporțiile și structura actualului edificiu nu corespund cerințelor primei biserici a țării. Astfel stînd lucrurile, urma ca cel puțin o parte din fundațiile primului lăcaș metropolitan să poată fi sur-

prinse pe parcursul cercetărilor, chiar dacă acestea nu au putut fi efectuate decât la exteriorul actualei biserici⁵.

Cele șapte secțiuni plasate pe laturile de sud (S_1, S_2, S_3, S_4) și de nord (S_5, S_6, S_7) ale bisericii (fig. 1) ne-au permis să constatăm de la bun început că ne aflăm în fața unei succesiuni de două monumente ce au cunoscut planuri și structuri diferite și a căror încadrare cronologică a putut fi stabilită. Din rîndul acestora cel dinfii prezintă un interes aparte, chiar dacă, datorită caracterului limitat al cercetărilor, nu s-au putut preciza toate elementele de ordin planimetric.

Atît pe latura de nord, cît și pe cea de sud au putut fi surprinse traseele unor ziduri suprapuse doar parțial de cele ale bisericii actuale. Pe latura de vest s-a putut constata identitatea dintre traseul celor două edificii ce se succed. Zidăria păstrată este reprezentată în general de fundație și în mai mică măsură de elevație. Fundația este zidită cu o deosebită îngrijire din bolovani de piatră legați cu un mortar de bună calitate, deosebindu-se net de cea a edificiului existent ce este realizată prin tehnica turnării. Săpăturile efectuîndu-se pînă sub talpa fundației s-au putut obține date și cu privire la adîncimea și lățimea sa. Dacă adîncimea fundației nu depășește 1,05 m, elevația se păstrează pe o înălțime ce variază între 0,20 și 0,48 m. Lățimea fundației este de 1,54 m, iar cea a elevației cu 10-15 cm mai mică, fapt explicabil dacă se are în vedere împrejurarea că între cele două intervine un decroș.

Cît privește dimensiunile lăcașului identificat, acestea nu pot fi precizate, deocamdată, decât parțial. Astfel lățimea a putut fi stabilită cu exactitate: 12,5 m. În schimb zidurile longitudinale nu au putut fi urmărite pe toată lungimea lor, dar chiar și în această situație observațiile efectuate în extremitatea de nord a S_1 - acolo unde traseul de sud al lăcașului nu mai apare (!), în schimb este prezent M_{32} - ne îngăduie să apreciem că ele nu puteau depăși 19 m, dimensiune ce pare a fi foarte apropiată de cea reală.

Că ne aflăm în fața unui lăcaș de cult, și nu a unei construcții civile, ne-o dovedește și necropola organizată în jurul acestuia. Pe parcursul cercetărilor au putut fi identificate și studiate un număr de 47 de morminte, din rîndul cărora 32 ($M_4, M_5, M_6, M_7, M_9, M_{11}, M_{12}, M_{14}, M_{16}, M_{17}, M_{18}, M_{19}, M_{24}, M_{26}, M_{27}, M_{28}, M_{29}, M_{31}, M_{32}, M_{34}, M_{35}, M_{36}, M_{37}, M_{38}, M_{39}, M_{40}, M_{41}, M_{42}, M_{43}, M_{44}, M_{46}, M_{47}$) aparțin epocii de funcționare a primei biserici, relațiile stratigrafice probînd o atare atribuire. Din cele 32 de morminte, 3 (M_{28}, M_{29}, M_{42}) au aparținut unor copii, iar restul unor adulți. O importanță deosebită prezintă prin poziția sa M_{31} - lăsat de absida de sud a ultimei biserici -, întrucît probează pe de o parte existența unui cimitir și implicit a unui lăcaș de cult anterior actuala biserici, iar pe de altă parte constituie o limită posibilă pentru extremitatea estică a laturii de sud și pentru decroșul de sud-est al primului lăcaș.

Inventarul funerar este prezent în cuprinsul a nouă morminte, precum și în unele umpluturi. Monedele⁶ sînt reprezentate, în ordine crono-

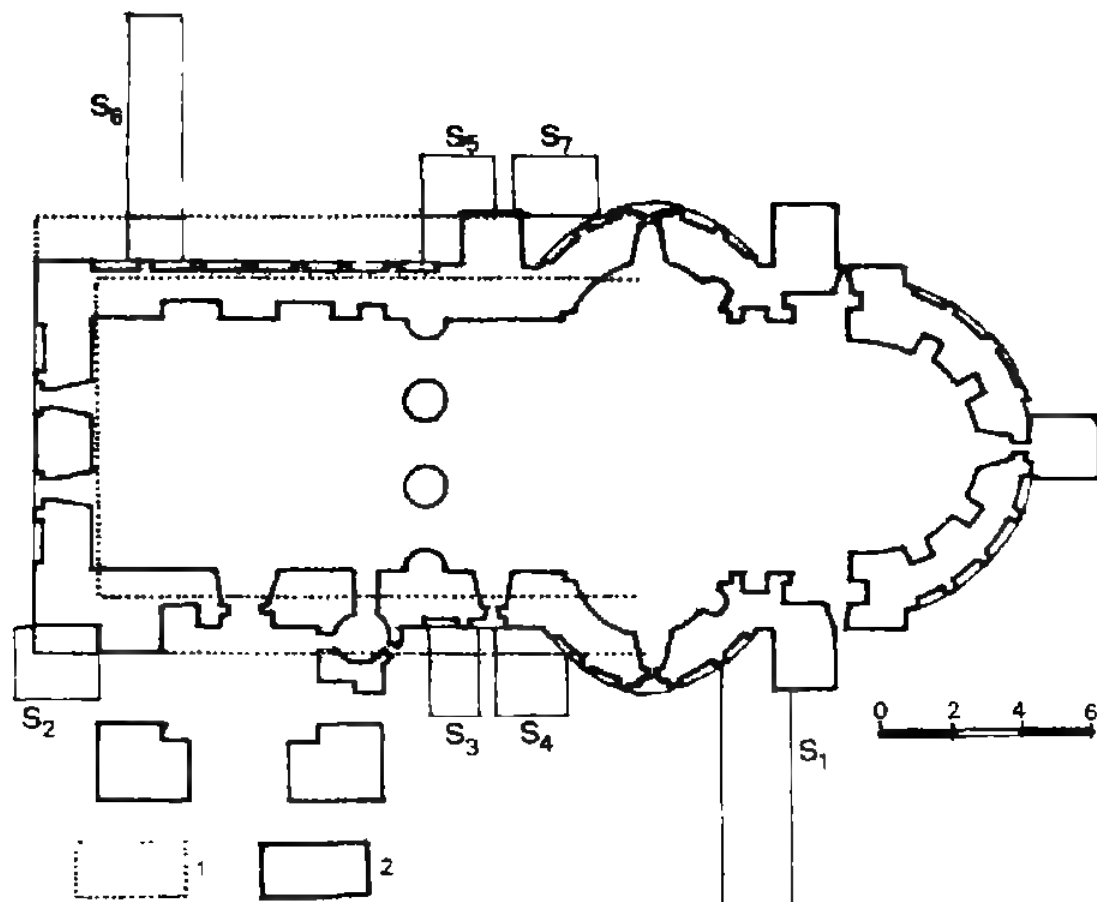

Fig.1.-Biserica Mirăuților-Suceava. Plan general al săpăturilor arheologice; traseul fundațiilor primei biserici (1); traseul celei de a doua biserici (2).

logica, de doi groși de argint emiși în timpul lui Petru I (în M32 și M40, un gros polonez emis de Ioan Albert (1492-1501) și aflat în M4, doi dinari ungurești emiși de Ludovic al II-lea (1516-1526) și de Ferdinand I (1526-1563) și aflați amândoi în M12, un dinar unguresc emis de Rudolf al II-lea (1576-1612) descoperit în M14. Alături de monede au fost descoperite accesoriile vestimentare de felul acelor 8 năsturași globulari (5 în stare fragmentară) aparținând tipului cu baza țesută din M5, a năsturașului de argint din M27 și a celor 7 năsturași globulari (4 în stare fragmentară), tot cu baza țesută, din M35. Din rândul podoabelor poate fi menționată doar o verighetă de argint realizată din sîrmă răsucită, prezentă în M37. Alături de piesele amintite mai sus, din umpluturile gropilor unor morminte au rezultat două calote aparținând tot unor năsturași de argint, precum și două monede, dintre care una este emisă de Frederick Wilhelm de Brandenburg (1620-1688), iar cealaltă de Imperiul Otoman la sfîrșitul sec. al XVI-lea sau începutul celui următor.

O primă observație ce decurge din parcurgerea inventarului monetar este aceea că în intervalul cuprins între sfîrșitul sec. al XIV-lea și mijlocul sec. al XVII-lea prima biserică de la Mirăuți a funcționat neîntrerupt, chiar dacă va fi cunoscut unele acțiuni de refacere. De altfel, existența sa în tot acest interval este explicabilă dacă se are în vedere că moaștele Sf. Ioan cel Nou aduse în Moldova încă de la începutul sec. al XV-lea și adăpostite în biserica metropolitană de la Mirăuți vor continua să rămînă aici pînă în 1589, an în care Petru Șchiopul le-a strămutat în noul sediu al mitropoliei⁷, lăcaș terminat încă din 1522. În stabilirea momentului final al intervalului amintit poate fi adusă în discuție și acea monedă poloneză de la Sigismund al III-lea Vasa (1587-1632), descoperită de arhitectul K. Romstörfer în zidăria celei de a doua biserici⁸.

Dar incomparabil mai importante și pline de semnificație sînt cele două emisiuni monetare ale lui Petru I, aflate în M32 și M40, întrucît ne îngăduie precizări de ordin cronologic cu privire la epoca în care a fost edificat primul lăcaș de la Mirăuți. Acest moment credem că poate fi fixat în vremea domnitorului Petru I, plasînd monumentul în seria celor mai vechi exemplare de arhitectură ecleziastică cunoscute deocamdată pe teritoriul Sucevei. Cît privește ctitorul, acesta nu poate fi decît Petru I - patron al unei creații artistice ce se va afirma curînd în sud-estul Europei -, în vremea căruia se va ridica primul lăcaș de cult de proporții impunătoare de la răsărit de Carpați menit să sporească, în ochii contemporanilor, prestigiul domnitorului și al instituției ecleziastice nou create.

Deși în actualul stadiu al cercetărilor nu dispunem de toate elementele de plan, întrucît nu întrevădem posibilitatea ca într-un viitor apropiat să poată fi obținute date noi cu privire la arhitectura monumentului, vom încerca să sugerăm o ipoteză cu privire la ansamblul formelor sale inițiale, conștienți fiind de riscurile ce le comportă definirea unei construcții numai în funcție de planul ei, și acesta incomplet.

Urmele de ziduri descoperite indica o construcție de o amplasare neobișnuită în raport cu alte lăcașuri ale vremii, lipsită de abside laterale și de contraforți, observații care, dacă ne îndepărtează de o posibilă identificare a sa cu una din structurile întâlnite la binecunoscutele monumente reprezentative contemporane, precum biserica Sf. Nicolae din Rădăuți sau Sf. Treime din Siret, ne permit mai degrabă să bănuim că lăcașul primei mitropolii din Moldova va fi beneficiat de o structură "în cruce greacă înscrisă" de tip complex. Spre o atare ipoteză ne conduce și raportul între dimensiunile construcției - excluzând pe cele ale altarului -, care, în afară de un pronaos îngust, trebuie să fi dispus de o încăpere centrală (naosul) de plan cvasi-pătrat, împărțită de patru stlpi și acoperită de boltiri semicilindrice dispuse cruciform.

Acest tip structural cunoscând o largă răspândire în sec. X-XIV în Imperiul Bizantin și în regiunile puternic influențate de civilizația bizantină, în explicarea opțiunilor clerului ortodox din Moldova pentru un atare model arhitectonic trebuie avute în vedere, în afară de interesul și respectul manifestate de acesta față de arta bizantină - cu toate neînțelegerile existente la un moment dat între biserica Moldovei și patriarhia constantinopolitană -, acele legături pe care ierarhia ecleziastică de la răsărit de Carpați le va fi întreținut cu teritoriile de cultură bizantină provincială. Ori, așa după cum s-a arătat, tocmai legăturile ortodoxiei locale cu lumea balcanică, sîrbească¹⁰, al cărei rol cultural sporește începînd cu prima jumătate a sec. al XIV-lea - în vremea în care Marea Biserică refuză să recunoască patriarhia de la Peć¹¹ -, par să explice, cel puțin într-o anumită măsură, apariția în Moldova a unor structuri arhitectonice de felul triconcului sau de tipul "în cruce greacă înscrisă", precum și a unor modalități de decorație exterioară a monumentelor. Semnificativă ni se pare și împrejurarea că aceleași legături sînt bănuite atunci cînd se încearcă explicarea normelor de organizare a primelor mănăstiri moldovenesti¹² sau a atributului de "serboepiscopos"¹³ dat lui Iosif în 1401 de către patriarhia din Constantinopol¹⁴.

Descoperirile de la Mirăuți prilejuiesc, totodată, repunerea în discuție a unor probleme de istorie ecleziastică a Moldovei, din rîndul cărora se detașează cele ce privesc vechimea instituției episcopale și înființarea ei.

Deși pentru deceniile 7-8 ale sec. al XIV-lea știrile în legătură cu organizarea în forme ierarhice a diocезei de la răsărit de Carpați lipsesc cu desăvîrșire, apariția unei instituții de felul celei episcopale are loc într-un teritoriu în care de mai multă vreme se cunosc unele rînduiri ale bisericii ortodoxe, dacă ar fi să ne reamintim numai de acei "pseudo-episcopi" pomeniți de scrisoarea papei din 14 noiembrie 1234¹⁵. Existența unei mitropolii în Moldova, chiar înainte de Petru I, a fost susținută de unii reprezentanți ai vechii noastre istoriografii¹⁶, invocîndu-se în acest sens un pasaj din cronica lui Grigore Ureche¹⁷, dovedit a fi, însă, o interpolare tîrzie. Imprejurarea că la data refîn-

înființării mitropoliei de Halici (mai 1371) Moldova nu este amintită în rîndul episcopilor sufragane - Helm, Perehisl, Turuy și Vladimir¹⁸ - constituie, așa după cum pe bună dreptate s-a observat¹⁹, dovada că în momentul respectiv la răsărit de Carpați nu se afla vreo episcopie și nici un ierarh, nevoile clerului ortodox de aici fiind satisfăcute de scaunul halician, cu care par a fi fost întreținute raporturi chiar mai vechi. Aceste legături explică, între altele, de ce tocmai la Halici va fi hirotonit Iosif, ceva mai tîrziu - după cum se afirma în 1401 - , drept episcop "al Moldovei"²⁰.

Mențiunea din septembrie 1386 cu privire la înființarea unui scaun metropolitan în Moldova, condus de un mitropolit Teodosie, i-a îndreptățit pe anii autori să fixeze acest eveniment în intervalul anilor 1381-1386²¹ sau 1378-1386²². În fapt, această inițiativă patriarhală, menită să frîneze ofensiva catolicismului polon la răsărit de Carpați²³, nu reușește, Teodosie neputînd păstori din cauza unei hotărîte opoziții autohtone. Pînă la urmă, din inițiativa domnitorului Petru I, la o dată oricum anterioară anului 1391²⁴, vor fi puse bazele unei ierarhii bisericești autonome în frunte cu episcopul Iosif, acțiune ce va genera un îndelungat conflict cu patriarhia constantinopolitană. Deși împrejurările hirotonisirii lui Iosif nu sînt foarte limpezi, credem că poate fi acceptată ipoteza potrivit căreia sfințirea sa a fost făcută pe seama eparhiei Cetății Albe²⁵, argumentelor invocate pînă acum putînd să le alăturăm și un altul. Ne gîndim la atributul de "pseudo-episcopos" cu care apare Iosif în scrisoarea adusă de protopopul Petru din partea patriarhului în mai 1395²⁶, și pus în ultima vreme, pe bună dreptate, pe seama necanonicității sfințirii ierarhului moldovean²⁷. Întrucît nu există nici un temel să ne îndoim de faptul că Iosif va fi fost sfințit de mitropolitul Antonie al Haliciului²⁸ după toate prevederile dreptului canonic - adică de doi arhierei și avînd un sediu stabil recunoscut²⁹ - rămîne de acceptat că nerecunoașterea sa ulterioară de către patriarhia constantinopolitană se datorește unei cu totul alte cauze. Credem că este vorba de pretențiile sale de drepturi arhieresti asupra teritoriului unei alte diocese decât cea în care a fost hirotonisit. Ori din moment ce nu i se recunosc drepturile arhieresti asupra Moldovei, înseamnă că hirotonia sa se va fi produs pe seama unei alte eparhii - evident că din Rusia Mică, în care Antonie avea dreptul să sfințească episcopii -, ce nu poate fi alta decât cea a Cetății Albe, fapt ce explică atitudinea patriarhiei constantinopolitane. Odată cu intrarea Cetății Albe în cuprinsul statului românesc est-carpatic - eveniment ce credem a se fi produs încă la sfîrșitul domniei lui Petru I - inițiativele domniei de creare a unei ierarhii eclesiastice autonome cîștigă în amploare, concretizându-se prin înzestrarea instituției ce trebuia să o reprezinte cu un lăcaș de cult și prin aducerea lui Iosif la Suceava³⁰.

În ultimă instanță, însă, apariția la Suceava a unui lăcaș de cult de mari proporții pentru acea vreme, cu o structură arhitectonică ce pare a fi cea sugerată mai sus, în vremea lui Petru I și în vecinătatea

Curții Domnești a acestuia, nu constituie altceva decât reflectarea pe plan artistic a progreselor din domeniul organizării în formă ierarhică a diocezei de la răsărit de Carpați, a acțiunii de înzestrare a Moldovei cu o ierarhie bisericească autonomă. Astfel privind lucrurile, actul ctitoricesc de la Suceava are în primul rând o semnificație politică, întrucât a dat naștere celui dintâi lăcaș episcopal și apoi metropolitan, sediul instituției ce trebuia să contribuie la desăvârșirea procesului în întemeierii statului feudal de sine statător Moldova și totodată la afirmarea acestuia pe plan european. Chiar dacă, însă, consacrară religioasă a independenței statului, din cauza conflictului destul de îndelungat și a negocierilor cu patriarhia constantinopolitană, a întârziat până la începutul domniei lui Alexandru cel Bun, când o stare de fapt, ce dăinuia de mai multă vreme, a fost sancționată prin recunoașterea lui Ioșif ca mitropolit³, momentul apariției unui lăcaș episcopal tocmai la Suceava, în vremea lui Petru I, are o importanță fundamentală, semnificând ideea de neafirmare politică și religioasă.

NOTE

- 1 N.Dobrescu, Întemeierea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară, București, 1906; N.Iorga, Condițiile de politică generală în care s-au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV-XV, în AARMSI, seria II, t.XXXV, 1913, p.387-411; C.Marinescu, Înființarea mitropoliilor în Țara Românească și Moldova, în AARMSI, seria III, t.II, 1924, p.247-268; V.Laurent, Aux origines de l'Eglise de Moldavie. Le métropolite Jérémie et l'évêque Joseph, în "Revue des études byzantines", Paris, V, 1947, p.158-170; Al.I.Gonța, Mitropoliile și episcopiile ortodoxe moldovene în sec.XV, în "Mitropolia Moldovei și Sucevei" (MMS), 3-4, 1958, p.21-36; S.Porcescu, Ioșif, cel dintâi mitropolit cunoscut al Moldovei, în MMS, 3-4, 1964, p.126-139; R.Theodorescu, Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (sec.X-XIV), București, 1974, p.201-219.
- 2 Cu aproape două decenii în urmă au mai fost efectuate sondaje arheologice în jurul bisericii Miranților, rămase, însă, inedite. Materialele arheologice descoperite cu acest prilej se află depuse la Muzeul județean de istorie din Suceava.
- 3 K.A.Romstörfer, Reconstruction der Miroutz Kirche in Suczawa. Bericht über die Arbeiten im Jahre 1898, în "Vahrsch des Bukowiner Landes - Museums", 1898, p.104-107; idem, Die Restaurierung der Miroutz Kirche in Suczawa, în "Mitteilungen der K.K.Central-Kommission für Kunst und historischen Denkmäler", 1899, p.111-112.
- 4 C.Nicolescu, Arta în epoca lui Ștefan cel Mare, în vol. Cultura moldovenească în vremea lui Ștefan cel Mare, București, 1964, p. 291; I.Caproșu și N.Grigoraș, Biserici și mănăstiri vechi din Moldova

- pîna la mijlocul secolului al XV-lea, București, 1968, p.30.
- 5 Caracterul limitat al cercetărilor a fost determinat de o serie de factori de natură obiectivă.
  - 6 Identificările au fost făcute de cercetătoarea Elena Isăcescu, căreia îi aducem mulțumirile noastre și cu acest prilej.
  - 7 Ioan Bogdan, Cronicile slavo-române din sec.XV-XVI, ed. P.P. Poniștescu, București, 1959, p.162-163; S.Rei, În jurul unei vechi catedrale a Mitropoliei Moldovei din Suceava, în Omagiu lui Ioan Lupăș, București, 1941, p.758.
  - 8 K.A.Romstörfer, Die Restaurierung der Miroutskirche..., p.112.
  - 9 Cu privire la acest tip structural vezi G.Millet, L'école grecque dans l'architecture byzantine, Paris, 1916, p.55 și urm.
  - 10 V.Laurent, op.cit., p.161; N.Dobrescu, op.cit., p.92; S.Porcescu op.cit., p.135-136; R.Theodorescu, op.cit., p.233.
  - 11 V.Laurent, L'archevêque de Peș et le titre de patriarche après l'union de 1375, în "Balkanica", VII, 2, 1944, p.303-310.
  - 12 R.Theodorescu, op.cit., p.234.
  - 13 Ibidem, p.233-234.
  - 14 Hurmuzaki, XIV, 1, nr.69, p.32. Termenul apare în actul de recunoaștere a lui Iosif de către patriarhul Matei din 26 iulie 1401.
  - 15 Ibidem, I, nr.105, p.132.
  - 16 D.Onciul, Teoria lui Roesler, în "Convorbiri literare", t.19, 1885, p.337-339; A.D.Xenopol, Istoria românilor din Dacia Traiană, vol III, București, 1914, p.150 și 256; N.Dobrescu, op.cit., p.76-87; C.Auner, Cîteva momente din începuturile bisericii române, Blaj, 1902, p.105-106; D.Dan, Cronica Episcopiei de Rădăuți, Viena, 1912, p.17-21 și 27.
  - 17 Grigore Ureche Letopisețul Țării Moldovei, București, 1955, p.68.
  - 18 Actul Sinodului din Constantinopol privind reînființarea mitropoliei Haliciului și numirea lui Antonie ca mitropolit în Hurmuzaki, XIV, 1, nr.8, p.9-10; DIR, B, Țara Românească, veac. XIII, XIV și XV, nr.16, p.23.
  - 19 C.Marinescu, op.cit., p.11; Istoria bisericii române, I, București, 1957, p.174 și 176; S.Porcescu, op.cit., p.128; R.Theodorescu, op.cit., p.213-214.
  - 20 Hurmuzaki, XIV, 1, nr.70, p.34.
  - 21 V.Laurent, Aux origines de l'Eglise de Moldavie..., p.163.
  - 22 C.C.Giurescu, D.C.Giurescu, Istoria românilor, 2, București, 1976, p.43.
  - 23 Gh.I.Moisesescu, Catolicismul în Moldova pînă la sfîrșitul secolului XIV, București, 1942, p.105 și urm.; Al.I.Gonța, op.cit., p.23.
  - 24 C.Marinescu, op.cit., p.16; V.Grămadă, Aspecte de viață din trecutul orașului Suceava, în MMS, 10-12, 1957, p.876; Al.I. Gonța, op.cit., p.23; Istoria bisericii române, I, p.179; R.Theodorescu, op.cit., p.214.

- 25 Vezi în acest sens la N.Iorga, Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor, I, București, 1929, p.60; Istoria bisericii române, I, p.179; R.Theodorescu, op.cit., p.216; C.C. Giurescu, D.C. Giurescu, op.cit., p.44.
- 26 Fr.Miklosich, I.Müller, Acta Patriarchatus Constantinopolitani, I, Viena, 1860, nr.488, p.244.
- 27 Deși unii istorici au considerat drept canonică sfințirea ca episcop a lui Iosif (N.Iorga, op.cit., p.61; V.Laurent, op.cit., p.158-170), în ultima vreme (R.Constantinescu, Note privind istoria bisericii române în secolele XIII-XV, în SMDM, VI, 1973, p.188-190)s-a susținut necanonicitatea hirotoniei sale.
- 28 Hurmuzaki, XIV, 1, nr.70, p.34.
- 29 R.Constantinescu, op.cit., p.188.
- 30 Faptul că la 26 septembrie 1387 Petru I prestează omagiu de vasa-litate lui Vladislav Iagiello în fața mitropolitului Chiprian al Kievului (Hurmuzaki, I2, p.295-296) a fost interpretat în sensul inexistenței la acea dată a unui episcop în Moldova (N.Iorga, op.cit., p.47; N.Grigoras, Țara Românească a Moldovei până la Ștefan cel Mare, Iași, 1978, p.47), așa după cum s-a socotit că această realitate "nu implică lipsa unui episcop în Moldova" (N.Dobrescu, op.cit., p.91), întrucât "era firesc ca jurământul să fie făcut în fața unui prelat ortodox din țara suzeranului" (C.Mălinescu, op.cit., p.17). În ceea ce ne privește considerăm explicabilă absența lui Iosif în 1387 de la ceremonia depunerii jurământului, deoarece la această dată pe plan extern nu i se recunoștea calitatea de arhieru pentru Moldova, ci doar pentru eparhia Cetății Albe.
- 31 Hurmuzaki, XIV, 1, nr.69.

CONTRIBUTIONS ARCHÉOLOGIQUES À LA CONNAISSANCE DE LA PREMIÈRE LOCALISATION DE LA MÉTROPOLIE DE LA MOLDAVIE: L'EGLISE DE MIRĂUȚI DE SUCEAVA

Résumé

Les recherches archéologiques effectuées pendant l'été de l'année 1976 autour de l'église de Mirăuți de Suceava, qui est connue comme siège de la première métropole dès le début de l'état féodal centralisé et indépendant, ont permis d'encadrer chronologiquement le monument et obtenir certaines données d'ordre planimétrique. On a pu établir que l'église a été érigée pendant le règne de Pierre Ier et qu'elle a fonctionné ainsi jusqu'au début du XVIe siècle quand on l'a refait complètement. En ce qui concerne l'architecture du monument, les éléments du plan nous suggèrent une structure du type nommé "en croix grecque inscrite de type complexe"

Les données obtenues ont permis aussi l'élaboration de certaines conclusions concernant l'histoire ecclésiastique et le processus de la dotation de l'état féodal centralisé et indépendant de la Moldavie avec une de ses institutions fondamentales.

LÉGENDE DE LA FIGURE

Fig. 1.—L'église de Mirăuți - Suceava. Plan général des fouilles archéologiques; le tracé des fondations de la première église (1); le tracé de la deuxième église (2).

ASPECTE ALE CERCETĂRII ARHEOLOGICE PRIVIND ÎNCEPUTURILE URBANE ALE ȚIRGOVIȘTEI

de GHEORGHE J. CANTACUZINO

Începuturile vieții urbane în Țirgoviște, oraș cu o însemnătate a parte în istoria medievală a Țării Românești, au constituit pentru mulți cercetători o preocupare manifestată fie prin atingerea acestei probleme în studii de caracter general consacrate orașului medieval românesc¹, fie prin lucrări care abordează în mod special aspecte legate de trecutul vechii cetăți de scaun². Pornind de la o analiză a condițiilor istorice specifice ale țărilor române, pe baza unor mărturii documentare, care, în special în ce privește secolul al XIV-lea, nu sînt prea numeroase, cercetarea începuturilor orașului Țirgoviște a beneficiat de rezultatele cercetărilor arheologice care, mai ales în ultimii ani, au dus la acumularea unui volum relativ însemnat de informații. Mai multe campanii de săpături s-au desfășurat în incinta Curții Domnești³, altele s-au concentrat asupra unor ansambluri arhitectonice medievale⁴, altele, în sfîrșit, asupra unor vestigii ale locuirii medievale din diferite puncte ale orașului - cartierul Suseni, Piața centrală etc.⁵, numeroase observații fiind efectuate în timpul săpăturilor prilejuite de lucrările edilitare⁶.

În partea de nord a Țirgoviștei au apărut elemente care dovedesc o locuire în perioada anterioară sec. al XIV-lea⁷. Rămîne în sarcina viitoarelor cercetări obținerea unor date cît mai complete privind această locuire, și cu deosebire așezarea existentă aici în cursul sec. X-XIII. Așezarea sătească de pe malul Ialomiței - situată în condiții geografice favorabile, la limita dintre Subcarpați și Cîmpia Română, acolo unde cursurile Dîmboviței și Ialomiței sînt apropiate, într-o zonă de mare densitate a satelor cu economie complementară, într-un punct favorabil controlului unor importante drumuri comerciale - a cunoscut un proces complex de evoluție, în cursul căreia a întrunit treptat calitățile de tîrg și apoi de oraș⁸. Modalitatea exactă în care s-a desfășurat acest proces rămîne o problemă în atenția cercetătorilor, fiind necesară îmbogățirea datelor arheologice care să constituie temelul generalizărilor teoretice.

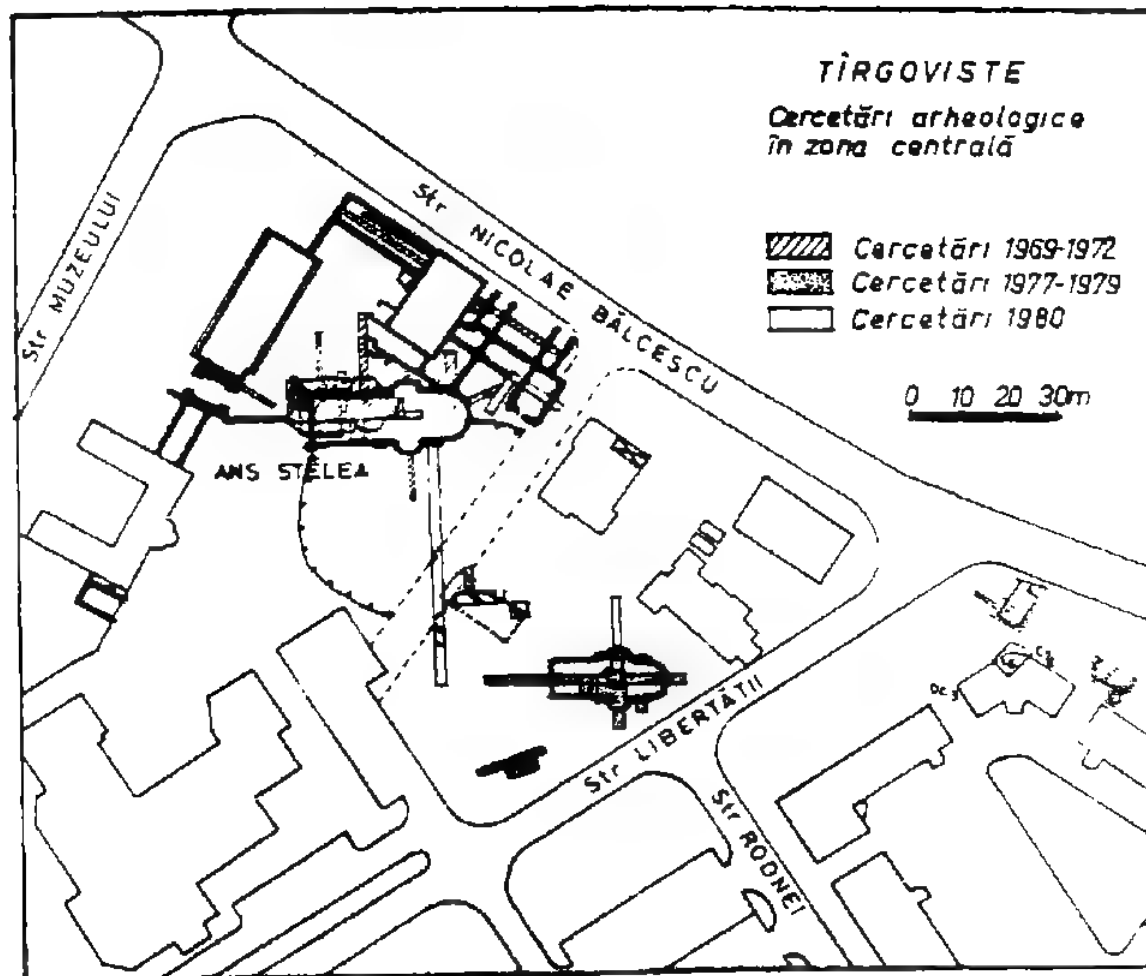
Dezvoltarea așezării de pe malul Ialomiței într-un tîrg, ca urmare a polarizării și specializării elementelor meșteșugărești și a intensificării activității de schimb, a continuat prin evoluția într-o localitate care, către sfîrșitul sec. al XIV-lea, avea trăsături urbane bine constituite. Alegerea Țirgoviștei ca scaun domnesc s-a datorat desigur poziției sale favorabile din punct de vedere geografic, calităților strate-

gie ale locului, dar și gradului de dezvoltare economică pe care ea și atinsese. Calitatea de reședință domnească a determinat o rapidă dezvoltare și înflorire ulterioară a orașului.

Cercetările arheologice au putut aduce până în prezent o serie de date privind atât dezvoltarea meșteșugurilor, cât și stadiul la care ajunsese viața urbană în Tîrgoviște în ultimele decenii ale sec. al XIV-lea și la începutul celui următor. Dezvoltarea și specializarea meșteșugurilor este dovedită direct de descoperirea mai multor ateliere de olari sau a resturilor unor ateliere de fierari - lupe și bucăți de zgură de fier⁹. Numeroasele resturi de locuințe mari de lemn, cu pivnițe, descoperite prin cercetări sau scoase la iveală de lucrări edilitare¹⁰, sînt o dovadă elocventă a dezvoltării vieții urbane în Tîrgoviște în perioada menționată. Locuința cu indiscutabile trăsături orășenești, precis încadrată cronologic, descoperită în zona Curții Domnești, permite concluzia că reședința voievodală a fost ridicată la marginea unei așezări care, după cum s-a remarcat¹¹, atinsese deja stadiul vieții urbane, aflat într-un continuu proces de consolidare. Existența Curții Domnești avea să contribuie la o puternică dezvoltare a orașului¹², fapt reflectat și de izvoarele documentare; menționarea repetată, începînd din 1403, a Tîrgoviștei ca punct de vamă și atestarea explicită a calității de oraș în 1417¹³. Desigur că primul document păstrat care menționează explicit această calitate nu înseamnă și actul de naștere al orașului respectiv. De altfel, chiar din mențiunea lui Johann Schiltberger, care fusese "in den zweien Hauptstätten in der Walachei, die genandt sein Agrisch und Türkolsch"¹⁴, se poate reține și sensul de "oraș de seamă" al termenului "Hauptstadt", nu numai cel de capitală.

Cercetarea arheologică poate aduce - în privința gradului de urbanizare a unei așezări - dovezi referitoare nu numai la o ilustrare directă a gradului de dezvoltare și de specializare a meșteșugurilor și a venitului schimbului de mărfuri, dar și la elemente legate de dezvoltarea urbanistică și arhitecturii. Densitatea locuirii, extinderea așezării, gruparea pe cartiere a diferitelor categorii de orășeni (meșteșugari, grupați pe meserii, negustori, dregători), precum și elementele care sînt legate de viața urbană, de la gradul relativ de confort al locuințelor la diferitele amenajări - conducte de apă, fîntîni, băi publice -, în sfîrșit, fortificațiile orașului -, pot fi mai bine cunoscute datorită cercetărilor arheologice.

Datele obținute pînă în prezent prin săpături, deși încă disparate și susceptibile de a fi mult îmbogățite, pot fi considerate destul de concludente pentru a permite aprecierea stadiului de dezvoltare urbană la care ajunsese Tîrgoviștea în ultimele decenii ale sec. al XIV-lea și în prima jumătate a secolului următor. Așezarea, dezvoltată inițial, în jurul pieței permanente situate în zona actualului cartier Suseni, avînd ca artere principale căile comerciale spre Tîrgșor și Brăila și spre Cîmpulung, avea să se extindă spre sud-est într-un ritm deosebit de rapid, întinderea sa depășise încă la începutul ultimului sfert al sec. al XIV-lea

zona în care avea să se ridice Curtea Domnească, după cum o dovedește locuința cercetată aici în 1976, încadrată cronologic în perioada 1370-1394¹⁵. Este posibil ca acest proces să fi cuprins și înglobarea vreunei mici așezări învecinate. În prima jumătate a sec.al XV-lea întinderea orașului crescuse spre sud-est cu aproximativ 1 km, după cum o dovedesc resturile de locuințe sesizate pe str.N.Bălcescu nr.252, pe pe str.Rodnei și cea cercetată în 1980 pe fosta str. Dr.Marcovici, căreia moneda de la începutul domniei lui Murad II (1421-1451) îi asigură o datare în prima parte a secolului al XV-lea¹⁶.

O grăitoare dovadă a gradului de dezvoltare a așezării este mărimea ei, rezultată din întinderea în suprafață și din densitatea dispunerii locuințelor. În această privință este de ajuns să comparăm Tîrgoviștea din ultima treime a sec.al XIV-lea cu așezarea sătească - bine cunoscută în urma cercetărilor arheologice - de lângă Coconii, a cărei existență a acoperit ultimele două decenii ale sec.al XIV-lea și primele trei decenii ale sec.al XV-lea¹⁷, așezare care în ultima sa fază atinsese acel grad de dezvoltare în care existau premisele transformării în târg. Încă pe la 1370-1380, Tîrgoviștea avea o întindere ce acoperea o suprafață care depășea în lungime 1 km (din cartierul Suseni pînă dincolo de locul în care a fost ridicată Curtea Domnească), iar în lățime cîteva sute de metri, în timp ce întreaga suprafață a promontoriului pe care se afla așezarea cercetată lângă Coconii nu depășea cu mult în lungime și lățime 200-250 m, locuințele ocupînd o suprafață încă mai redusă. Densitatea locuințelor era la rîndul ei destul de mare în Tîrgoviște încă din ultima parte a sec.al XIV-lea și cu atât mai mult la începutul sec.al XV-lea, după cum s-a putut constata prin cercetările și observațiile efectuate în diferite puncte (Plața centrală, str.N.Bălcescu, str.Rapsodiei și Rodnei)¹⁸.

Un alt aspect al urbanisticii Tîrgoviștei medievale poate fi de asemenea discutat în lumina unora din datele furnizate de cercetările arheologice. Observațiile efectuate în diferite zone - atât în cadrul săpăturilor sistematice, cît și prin urmărirea unor lucrări edilitare - au dovedit că încă de la începuturile dezvoltării urbane s-a conturat rețeaua stradală păstrată în cursul întregii istorii a orașului, avînd ca axe principale cele două artere însemnate de circulație care se întretaiau. Centrul economic - piața, viitorul "tîrg de sus" - la care s-a adăugat cel politic, Curtea Domnească erau principalele repere în cadrul orașului, a cărei siluetă urbanistică mai era marcată și de o serie de ansambluri arhitectonice legate de unele edificii de cult.

Extinderea rapidă și creșterea densității locuirii în prima jumătate a sec.al XV-lea, ca urmare a stabilirii la Tîrgoviște a reședinței domnești, a fost scoasă în evidență de cercetările efectuate în 1980 în zona centrală a orașului, care au dovedit că într-o perioadă scurtă aceasta ajunsese să acopere o suprafață considerabilă. Se poate presupune o interdependență între această creștere urbanistică și apariția celei de a doua piețe permanente a orașului, a cărei atestare documen-

tară la începutul sec. al XVII-lea, prin menționarea "tîrgului de sus" și "tîrgului de jos", a fost remarcată¹⁹. Apariția acestuia din urmă trebuie pusă în legătură și cu intensificarea legăturilor de schimb către zona Dunării și București. Rezultatele cercetărilor de pînă acum constituie argumente pentru stabilirea unei vechimi sensibil anterioară sec. al XVII-lea a celei de a doua piețe a Tîrgoviștei, "tîrgul de jos".

Caracteristicile arhitectonice ale locuințelor tîrgoviștene din ultimele decenii ale sec. al XIV-lea și din prima parte a secolului următor sînt și ele concludente pentru aprecierea gradului de urbanizare. Trebuie să ținem seama că în aceeași perioadă locuințele sătești erau în general bordeie (în așezarea de la Coconi acest tip deține exclusivitatea) sau locuințe de suprafață de dimensiuni reduse²⁰. Casele avînd dimensiuni destul de mari, cu pivniță, încălzite cu sobe de cahle, dintre care unele reprezintă realizări remarcabile în acest domeniu²¹, sînt indiscutabil reprezentative pentru gradul de dezvoltare al vieții orășenești din perioada care ne preocupă. Locuințele de lemn sînt în bună măsură caracteristice evului mediu și în ceea ce privește așezările urbane. Locuințe asemănătoare tipologic cu cele din Tîrgoviște sînt cunoscute - dintr-o perioadă mai timpurie - și în orașe din Transilvania²², unde în sec. al XVI-lea clădirile de lemn erau încă, în ansamblu, preponderente din punct de vedere numeric²³. Locuințe de tipul celei din apropierea vîltoarei Curții Domnești pot dovedi caracterul urban al locuirii din Tîrgoviște în ultimele decenii ale sec. al XIV-lea.

De subliniat existența și treptata înmulțire a clădirilor și locuințelor de zid. Dacă pînă în prezent astfel de construcții din sec. al XIV-lea, în afara Curții Domnești, nu ne sînt încă cunoscute, cercetările arheologice atestă - pentru sfîrșitul sec. al XV-lea - existența altor clădiri de zid²⁴, care în veacul următor nu mai constituiau o excepție, reprezentînd încă o dovadă a gradului de dezvoltare urbană a Tîrgoviștei.

Datele pe care cercetarea arheologică le aduce pentru cunoașterea acestor aspecte legate de caracteristicile urbane ale Tîrgoviștei medievale sînt - după cum s-a putut vedea - semnificative, chiar în actualul stadiu al cercetărilor. Trebuie ținut seama de faptul că în privința începuturilor vieții urbane ale Tîrgoviștei așteptările din partea cercetărilor arheologice sînt destul de mari. Vor trebui găsite mai numeroase și concludente dovezi arheologice despre stadiul preurban al Tîrgoviștei, privind tocmai particularitățile așezării sătești și ale etapelor de evoluție a procesului de urbanizare. În privința începuturilor elementelor de viață urbană, cercetările arheologice pot aduce dovezi privind dezvoltarea și specializarea producției meșteșugărești, a schimbului, pot completa și preciza, prin datări mai riguroase, informațiile privind dezvoltarea și extinderea locuirii urbane. Un deosebit interes prezintă datele pe care cercetările arheologice le pot aduce privind elementele de urbanistică ale Tîrgoviștei medievale. Cunoașterea caracteristicilor tipologice ale clădirilor de locuit și ale altor e-

dificu, a dezvoltării rețelei stradale, a diferitelor cartiere ale orașului, numeroase probleme care au răz stat în centrul preocupărilor unor istorici ai arhitecturii, fiind studiate cu metode specifice²⁵, pot căpăta un răspuns prin cercetările arheologice care să dezvolte pe cele efectuate pînă în prezent la Tîrgoviște, aducîndu-și contribuția la o cît mai bună cunoaștere a începuturilor și evoluției vieții orășenești.

N O T E

- 1 Vezi de exemplu P.P.Panaitelescu, capitolul "Orașele" în volumul; V. Costachel, P.P.Panaitelescu și A.Cazacu, Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec.XIV-XVII), București, 1957, p. 411-444 ; St.Olteanu, "Studii", XVI, 1963, nr.6, p.1257-1282; M.D.Matei, "Dacia", N.S., VIII, 1964, p.279-296; P.P.Panaitelescu, Introducere la istoria culturii românești, București, 1969, p.279-291; Dinu C. Giurescu, Țara Românească în secolele XIV-XV, București, 1973; M.D.Matei, SCIVA, t.27, 1976, nr.3, p.368-377; idem, "Revista de istorie", t.33, 1980, nr.3, p.471-486.
- 2 Cf.N.Constantinescu, Cristian Moisescu, Curtea Domnească din Tîrgoviște, ed.a II-a, București, 1969; Cristian Moisescu, "Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă", XLIV, 2, 1975, p.12-14; N.Stoicescu, C.Moisescu, Tîrgoviștea și monumentele sale, București, 1976; E.Fruchter și G.Mihăescu, Archiva Valachica, 8, Tîrgoviște, 1976, p.93-101; G.Mihăescu, E.Fruchter, Valachica, 9, Tîrgoviște, 1977, p.189-195; C.Manolescu, Valachica, 9, 1977, p.319-334; G.Mihăescu, Valachica, 9, 1977, p.521-524; G.Mihăescu, E.Fruchter, "Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă", XLVII, 2, 1978, p.25-35; Cristian Moisescu, Tîrgoviște - orașul și monumentele sale, București, 1979; M.Oproiu, Valachica, studii și cercetări de istorie, 10-11, Tîrgoviște, 1978-1979, p.443-449.
- 3 N.Constantinescu, SCIV, XV, 1964, nr.2, p.225-240, vezi și N.Constantinescu, C.Moisescu, op.cit.; Gh.I.Cantacuzino, Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare, 3, 1969, p.146-150; N.Constantinescu și colab., Raport asupra săpăturilor arheologice din 1976 la Curtea Domnească din Tîrgoviște; N.Constantinescu și C.Ionescu, SCIVA, t.31, nr.1, 1980, p.53-75.
- 4 Gh.I.Cantacuzino, Valachica, 1, Tîrgoviște, 1969, p.61-70; Gh. I. Cantacuzino, G.Mihăescu, C.Moisescu, Studia Valachica, 2, Tîrgoviște, 1970, p.173-178; Gh.I.Cantacuzino, "Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă", XLII, 1, 1974, p.39-42 ; I.Chiocideanu, Scripta Valachica, 4, Tîrgoviște, 1972, p.169-177 ; idem, Chronica Valachica, 5, Tîrgoviște, 1973, p.75-80; idem, Valachica, 9, Tîrgoviște, 1977, p.513-514; P.Diaconescu, Documenta

- Valachica, 6, Tîrgoviște, 1974, p.77-81; Gh.I.Cantacuzino și G. Mihăescu, Cercetări arheologice în zona Pieții centrale a orașului Tîrgoviște (1974), comunicare la Sesiunea științifică a Muzeului județean Dîmbovița, mai 1980, vezi și Documenta Valachica, 6, 1974, p.306; P.Diaconescu, C.Ionescu, Materiala și cercetări arheologice. A XIII-a sesiune anuală de rapoarte, Oradea, 1979, p.353-358.
- 5 Cercetări efectuate în cartierul Suseni de Luciana Oancea în 1972 (Archiva Valachica, 8, 1976, p.55-74), G.Mihăescu în 1977, Luciana și Tiberiu Musca în 1979, 1980, 1981, iar în zona pieții centrale de G.Mihăescu în 1974 (Documenta Valachica, 6, 1974, p.306).
  - 6 Vezi Chronica Valachica, 5, 1973, p.314; Documenta Valachica, 6, 1974, p.308; alte observații efectuate de G.Mihăescu și P. Diaconescu pe șantierele de construcții în 1976-1980.
  - 7 În 1954 au fost găsite în mod întâmplător un fragment ceramic databil în sec. X-XI și două monede divizionare de bronz emise de Ioan I Tzimiskes (semnalate de R.Gioglovan, vezi G.Mihăescu, Valachica, 9, 1977, p.521), iar pe valea Ialomitei, în imediata apropiere a Tîrgoviștei, au fost găsite obiecte de podoabă databile în sec. XI-XIII (L.Oancea, Scripta Valachica, 4, 1972, p.109-130).
  - 8 Vezi Șt.Olteanu, op.cit., p.1278; M.D.Matei, SCIVA, t.27, 1976, nr.3, p.369 și urm.; N.Stoicescu, C.Moisescu, op.cit., p.7-10; G.Mihăescu, Valachica, 9, 1977, p.522. M.Oproiu, Valachica. Studii și cercetări istorice, 10-11, 1978-1979, p.443 și urm., a emis ipoteza dezvoltării Tîrgoviștei din două așezări cu nume diferite, care au cunoscut o dezvoltare independentă în zona Suseni și în cea a "Tîrgului de Jos", între care s-a ridicat Curtea Domnească. Ni se pare mai probabilă o extindere pe măsura creșterii gradului de urbanizare a așezării dinspre zona Suseni, care putea să fi înglobat și micile așezări ce se dezvoltaseră în apropiere.
  - 9 Se pot enumera ateliere de olari în str.N.Bălcescu nr.198, 209, 221 (G.Mihăescu, Valachica, 9, p.522-523) sau pe locul unde avea să fie ridicată biserica Tîrgului - str.I.Heliade Rădulescu nr.2 (I.Chici-deanu, Valachica, 9, p.513-514), precum și luptele și bucățile de zgură de fier, resturi ale unor ateliere de fierari, descoperite în 1974 în punctul ILF și în 1977 în str.Matei Basarab nr.67 (G.Mihăescu, op.cit., p.523).
  - 10 Documenta Valachica, 6, 1974, p.306, 308; N.Constantinescu, C.Ionescu, op.cit., P.Diaconescu, C.Ionescu, op.cit.; Gh.I. Cantacuzino, P.Diaconescu, G.Mihăescu, Cercetări arheologice în zona centrală a orașului Tîrgoviște (1980); L.Musca, T.Musca, Săpăturile arheologice de la Tîrgoviște, cartierul Suseni, comunicări la a XV-a sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1980, Brașov, 26-28 martie 1981.
  - 11 N.Constantinescu, C.Ionescu, op.cit., p.73.
  - 12 Unii cercetători consideră chiar că abia după stabilirea aici a reședinței domnești Tîrgoviștea capătă pe deplin caracteristicile urbane

- (Cristian Moisesescu, "Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă", XLIV, 2, 1975, p.12-13; N.Stoicescu, C.Moisesescu, op.cit., p.8; G.Mihăescu și E.Fruchter, Archiva Valachica, 8, 1976, p.189-195).
- 13 Privilegiul dat de Mircea cel Bătrân negustorilor Hoveni în 1403 - vezi P.P.Pauntescu, Mircea cel Bătrân, București, 1944, p. 102; documentul din 1417-1418 - DRH, B, Țara Românească, vol.I, nr.39.
  - 14 Hans Schiltbergers Reisebuch nach der Nürnberger Handschrift herausgegeben, ed.V.Langmattel, Tübingen, 1885, p.52.
  - 15 N.Constantinescu, C.Ionescu, op.cit., p.67-68.
  - 16 Gh.I.Cantacuzino, P.Diaconescu, G.Mihăescu, op.cit. În aceeași zonă există și urme ale unor locuințe mai modeste, semibordele datate la sfârșitul sec.al XIV-lea sau chiar spre mijlocul acestuia. Se poate pune problema dacă aceste locuințe, aflate la circa 300 m de locul unde existau la acea dată locuințe de evident caracter urban, puteau face parte, cum a presupus M.Oproiu, dintr-o așezare dezvoltată separat de orașul spre marginea căruia se ridica la sfârșitul sec.al XIV-lea Curtea Domnească, sau reprezentau case mai modeste de la periferia orașului.
  - 17 N.Constantinescu, Coconi. Un sat din Cîmpia Română în timpul lui Mircea cel Bătrân, București, 1972, p.66-74. Satul cercetat la Mălcănești cuprindea în timpul lui Mircea cel Bătrân 10-12 case, întinzându-se pe o suprafață de circa 6000 m² (P.I.Panait, SCIV, t.22, 1971, nr.2, p.248).
  - 18 Vezi mai sus nota 10.
  - 19 M.Oproiu, Archiva Valachica, 8, Tîrgoviște, 1976, p.129-133 (care menționează un document din 1616); idem, Valachica. Studii și cercetări de istorie, 10-11, p.444-445, unde autorul susține (vezi mai sus nota 8) ideea unei dezvoltări a Tîrgoviștei din nouă nuclee existente inițial independent. Ni se pare mai probabilă o extindere a așezării pe măsura creșterii gradului de urbanizare, dezvoltare care a determinat și apariția celei de a doua piețe permanente. Caracterul urban al clădirilor din partea de sud este vădit la o dată cu cîteva decenii ulterioară celei din partea de nord a Tîrgoviștei.
  - 20 N.Constantinescu, Coconi, p.35-53; M.Comșa, "Dacia", N.S., XXI, 1977.
  - 21 N.Constantinescu, C.Ionescu, op.cit., p.69-74.
  - 22 În urma cercetărilor arheologice este cunoscută o astfel de locuință, datată în ultimele decenii ale sec.al XIII-lea, la Sighișoara (R.Popa și Gh.Baltag, SCIVA, t.31, 1980, nr.1, p.33-52).
  - 23 P.Niedermayer, Siebenbürgische Städte, București, 1979, p.255-264.
  - 24 Este vorba de beciurile și de resturile unei clădiri descoperite în zona ansamblului Stelea, în 1970.
  - 25 Vezi Cristian Moisesescu, "Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă", XLIV, 2, 1975, p.12-14; Eugenia Greceanu, "Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă", XLIV, 2, 1975, p.30-40; idem, "Revue Roumaine d'His-

toire", XV, 1976, nr.1; idem, "Revue Roumaine d'Histoire", XVIII, 1979, nr.1, p.133-153; Paul Niedermayer, Siebenbürgische Städte, București, 1979; Cristian Moisescu, Tîrgoviște, orașul și monumentele sale, București, 1979, p.9-29; Eugenia Greceanu, Ansamblul urban medieval Botoșani, București, 1981.

ASPECTS DES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES CONCERNANT LES DÉBUTS DE LA VIE URBAINE À TÎRGOVIȘTE

Résumé

Les recherches archéologiques des dernières années ont fourni une quantité significative d'informations concernant les débuts de la vie urbaine à Tîrgoviște, ancienne résidence de la Valachie. Dans la partie nord de la ville ont été découverts des vestiges antérieurs au XIVe siècle. Les futures recherches devront fournir des données plus consistantes sur l'habitat des Xe-XIIIe siècles en cette zone.

L'habitat de Tîrgoviște, résultat du développement d'un ancien village situé près de la rivière de Ialomița, comportait à la fin du XIVe siècle des nettes caractéristiques urbaines. Les recherches archéologiques ont mis à jour des restes des ateliers des potiers et des forgerons. Les nombreux vestiges des demeures en bois, de grandes dimensions, chauffées avec des poêles à carreaux et pourvues de caves, sont à leur tour des éléments de vie urbaine.

Les recherches archéologiques peuvent fournir des informations concernant l'intensité de l'habitat, la répartition des diverses catégories d'habitants dans les quartiers, les éléments d'urbanisme, les fortifications. Une preuve du développement de la vie urbaine à la fin du XIVe siècle est l'extension de la superficie de la localité et la densité des habitations. L'édification de la cour princière a contribué au développement ultérieur de la ville, qui a connue une rapide extension dans la première moitié du XVe siècle. Dès les XVe et XVIe siècles commencent à être érigées des maisons en pierre et brique, connues grâce aux fouilles archéologiques. Le réseau stradal de Tîrgoviște constitué aux débuts de la ville a été conservé durant les siècles suivants.

de GEORGE TROHANI

Recent, prin donația doamnei Zoe Gh.Cantacuzino, Muzeul Național de Istorie al R.S.România a intrat în posesia a numeroase cărți, extrase și însemnări, precum și a unei părți din corespondența purtată de profesorul Gheorghe Cantacuzino (1900-1977) cu diferiți cercetători. Scrisorile, unele primite, altele copii după originalele expediate de profesor, redau în parte intensă și variată activitate desfășurată de prof.Gheorghe Cantacuzino pentru lămurirea unor probleme ne-l frământau. Corespondența, purtată cu români și străini, tratează diferite subiecte din neolitic până în epoca feudală. Ea dovedește încă o dată multiplele preocupări ale regretatului profesor, multe dintre ele fiind concretizate prin articole sau comunicări.

În cele ce urmează vom prezenta, pe probleme, fragmentele mai importante din diferite scrisori aflate în patrimoniul Muzeului Național de Istorie.

I

Înmormântări pe burtă (de decubit ventral). În vederea lămuririi cauzelor ce a determinat înmormântarea a trei personaje, din așezarea neolitică aparținând culturii Boian de la Căldăraru-Cernica, pe burtă, profesorul Gh.Cantacuzino a studiat o vastă bibliografie - lucrări de laborator, arheologie, filozofie, etnografie - și a purtat o intensă corespondență. Rezultatul a fost publicarea catorva articole, ce fuseseră mai întâi susținute drept comunicări în cadrul unor sesiuni științifice:

- "Les tombes néolithiques à inhumation sur le thorax de la nécropole de Cernica (Roumanie) et leur signification dans l'évolution des conceptions funéraires préhistoriques", în Résumé IXth. International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences, Chicago (28 aug.-8 sept.1973), supplément, II, 1973, p.5 (nr. E 1915).

- "Morminte cu schelete așezate pe torace în necropola neolitică de la Cernica și semnificațiile acestui ritual preistoric", în Muzeul Național, II, 1975, p.223-234.

- "Un rituel funéraire exceptionnel de l'époque néolithique en Europe et en Afrique Septentrionale", în "Dacia", N.S., XIX, 1975 p. 27-43.

1. Scrisoare trimisă de I.H.Delargy, din Dublin, Irlanda, la 23 aprilie 1974. Manuscrisă, în limba engleză;

"Scumpe domn,

Scrisoarea dumneavoastră din 18 aprilie mi-a parvenit azi dimineață. Mă grăbesc a vă răspunde.

M-am retras din profesorat de mai bine de doi ani și de asemenea din postul de director al Comisiei Irlandeze de Folclor (1935-1971), acum fiind încadrat în Colegiul Universitar al Departamentului Irlandez de Folclor, Belfield, Dublin 4.

Sînt foarte interesat de subiectul investigației dumneavoastră, dar întrucît nu mai sînt în situația de a întreprinde cercetări, remit scrisoarea succesorului meu, profesor Bo Almqvist (în prezent la Universitatea din Upsala) și-l voi îndemna să urmărească chestiunea semnalată de scrisoarea dumneavoastră prin Departamentul Arheologiei din Universitate și Muzeul Național.

Cu cele mai bune urări,
Al dumneavoastră sincer,
I.H. Delargy
(Profesor emerit)".

2. Scrisoare trimisă de prof.dr. Etta Becker-Donner, directoarea Muzeului de folclor (Museum für Völkereunde) din Viena, la 1 mai 1974. Dactilografiată, în limba germană;

" Prea stimate domnule profesor,

Vă mulțumesc pentru scrisoarea dumneavoastră din 1 mai. Cu regret trebuie să vă spun că instituția noastră, care se ocupă numai de culturile extraeuropene, nu este chiar cea mai competentă ca să răspundă la întrebările dumneavoastră. Voi îndruma scrisoarea dumneavoastră la Muzeul Austriac de Folclor, director dr. Leopold Schmidt, în ale cărui atribuții intră chestiunea și probabil va putea răspunde la întrebările dumneavoastră.

Eu personal sînt americanistă. Printre triburile indiene din America de Sud se întîlnește mai întotdeauna frica de spiritele morților, de cele mai multe ori un răstimp determinat și anume pînă la o sărbătoare a morților, care are loc (eventual pînă la un an) după moartea cuiva și fie pînă la un ritual endocanibalic sau pînă la efectuarea unei a doua înhumări. După moartea unui om se caută întotdeauna să se stabilească de ce a murit, adică dacă a murit fiindcă a contravenit chiar el unui tabu, dacă a căsut victima unui vrăjitor, sau dacă sufletul «i-a fost furat» etc. Cauzele naturale ale morții sînt numirări recunoscute ca atare.

În speranța că și aceste indicații vor prezenta interes pentru dumneavoastră, sînt, cu salutări, a dumneavoastră

Dir. prof.dr. Etta Becker-Donner".

3. Scrisoare trimisă de John G. Neadrig, din Londra, la 8 mai 1974. Dactilografiată, în limba engleză;

"Scumpe profesor Cantacuzino,

Poate aveți cunoștință că cimitirul Bandkeramik timpuriu de la Sengkofen, lângă Regensburg în Bavaria, conține înhumări pe burtă? Acestea pot fi comparate cu mormintele dumneavoastră de la Cernica nr.237 A, 318 și 149, cu toate că au obiecte în morminte. Pentru referințe vedeți Archäologisches Korrespondenzblatt, 3,1973, 399-402.

Cordialmente,

Dr.J.G.Nandriș".

4. Scrisoare trimisă de Richard Haworth, din Dublin, Irlanda, la 27 mai 1974. Dactilografiată, în limba franceză:

"Domnule,

În legătură cu scrisoarea voastră din 17 aprilie, am plăcerea a vă raporta micile rezultate pe care am reușit să le adun pentru problema mormintelor raversate pe care le-ați descoperit în necropola neolitică de la Cernica. Dumneavoastră m-ați întrebat dacă un ritual asemănător a fost constatat în cimitirele celtice, dar regret de a nu fi capabil de a vă spune aceasta din experiența mea personală. În Irlanda, celți au sosit în timpul celei de a doua epoci a fierului și nu s-a găsit nici o necropolă a aceleiași populații, cu excepția cistera morminte izolate cu rămășițele arse.

Dar am trimis o copie a scrisorii voastre unui coleg, un profesor de facultate pentru arheologia celtică la Universitatea din Galway, care trebuie să știe dacă s-a găsit vreodată un astfel de ritual printre mormintele preistorice irlandeze. Până în acest moment nu a găsit.

Pentru celelalte țări am trimis copii ale scrisorii voastre la trei erudiți la Londra. Unul, dr.Brothwell, este specialist în studiul resturilor umane săpate din toate perioadele; al doilea, dr.Hodson, este specialist pentru marile necropole celtice din Europa, și este posibil să-l fi întâlnit pentru că a asistat la organizarea unui congres acum cîțiva ani în România; și al treilea, dr.Nandriș, care se ocupă de civilizațiile neolitice din Europa meridională. Mi-a răspuns că v-a trimis un exemplar dintr-un mormint ca ale dumneavoastră din cultura Bandkeramic.

Finalmente, am citit azi dimineață (în revista "Dorset County Magazine") o descriere de popularizare a săpăturilor dintr-un mare cimitir de la Dorchester, în sudul Angliei, a populației țării în timpul epocii romane. Se pare că aceste înhumări sînt din sec.al IV-lea post și că sînt din partea unei populații încă păgîne, alături de majoritatea cimitirului unde erau înmormîntate primele generații de creștini din oraș. Printre mormintele păgîne s-au găsit două înhumări pe toras, singurele din necropolă cu ornament din sapropelic, importat din Anglia de nord. Aceste descoperiri sînt prea recente pentru a fi deja publicate, dar dacă doriți informații mai exacte asupra acestei descoperiri vă sfătuiesc să-i scrieți directorului săpăturilor dl.Christopher Green.

Primiți vă rog, domnule profesor, expresia sentimentelor mele foarte distinse.

Richard Hawerth".

3. Scrisoare trimisă de S.A.Tekarev, din Moscova, la 26 Iulie 1974. Manuscrisă, în limba franceză. Par avion:

"Domnule și dragă coleg,

Nu-mi este ușor de a răspunde într-un chip exact scrisorii dumneavoastră (din 17/VI), pentru că datele asupra credințelor populare referitoare la vrăjitori, reveniți (stafii) etc. sînt foarte vagi. Voi încerca totuși de a vă comunica ceea ce știu eu înseși.

Există altădată - și există poate încă - la populația slavă orientală credința în morți albi "impuri" (spurcați) - o vagă categorie compusă din grupuri foarte variate de persoane care au murit într-o manieră ne-"naturală": adică sinucigași, asasinați, înecați, morți de alcoolism etc. În această categorie intrau de asemenea copii nenăscuți morți înainte de a fi botezați, și - este cel mai important - vrăjitorii și vrăjitoarele (koldunî, vedîmi - în rusă). Toate aceste grupe de morți "impuri" ce se disting net de oamenii ce au murit de o moarte "naturală" (de boală sau de bătrînețe) erau obiectul unei emoții vagi de frică superstițioasă.

Se atribuia influenței lor nocive tot felul de calamități naturale, în primul rînd seceta, care era dușmanul cel mai periculos al agriculturii ruse de altădată. Anumiți morți "impuri" - în special vrăjitorii - erau capabili, de asemenea, conform credinței populare, de a-și părăsi mormintele în timpul nopții («upiri» - vampir «arej-niki» - cu litere rusești) pentru a face rău celor vii.

Pentru a îndepărta acest pericol se luau măsuri superstițioase, destinate a-l face pe mort inofensiv. Măsura cea mai unitară era aceea de a străpunge cadavrul periculos printr-o țeapă de lemn de plop. Există și obiceiul de a vărsa cîteva găleți de apă pe sau în mormîntul vrăjitorului periculos (sau al oricărui alt mort "impur"); aceasta în special în cazurile de secetă; sau erau scoși din mormînt și aruncați într-o mlaștină ori alurea.

Cît despre obiceiul de a înmormînta corpul vrăjitorului punându-l pe burtă, cu spatele în sus, nu sînt indicații incontestabile, cu toate că se pot găsi cîteva aluzii la un astfel de obicei în izvoarele etnografice.

Studiul cel mai fundamental al obiceiurilor și credințelor referitoare la morți "impuri" este cel al lui D.Zelenin. Este în rusă; D.K.Zelenin, Očerki russkoi mifologii (Petrograd, 1916), (dactilografiat cu litere rusești).

Este imposibil de a obține această carte în librării. Dar cred că o puteți găsi în bibliotecile sovietice din București.

Iată tot ceea ce vă pot spune despre subiectul ce vă interesează.

Primiți, domnule și dragă coleg, expresia considerației mele cea mai înaltă.

S.Tokarev".

6. Scrisoare trimisă de prof.dr.W.Jacobelt, directorul Muzeului de Stat din Berlin (R.D.Germană), la 15 august 1974. Dactilografată, în limba germană:

"Stimate domnule coleg !

La întrebarea dumneavoastră din 29.7.74 cu regret vă comunic că nu pot să vă dau informații precise, fiindcă în domeniul uzanțelor mortuare nu sînt un specialist. Am cercetat însă literatura referitoare și cred că pot să vă spun că în Germania nu a existat uzanța de a înhuma cadavrele pe burtă. Că și aici a stăpînit o credință în vampiri este de la sine înțeles și despre aceasta găsiți (știri) în Manualul superstițiilor la rubrica "Nachseher" (devoratorii de după), p.815 și 819.

V-aș sfătui să vă informați în regiunile slave, fiindcă acest obicei pare să fi fost slav. Mai departe v-aș recomanda să consultați cercetătorii austrieci, și înainte de toți pe prof. Leopold Schmidt... Întrucît el cunoaște mult material din regiunile de contact germano-slave.

Regret de a nu putea da un răspuns mai detaliat, sper însă că indicațiile mele vă vor putea ajuta mai departe.

Cu salutări colegiale.

Prof.dr.W.Jacobelt.

Director".

7. Scrisoare trimisă de consilier prof.dr.Leopold Schmidt, directorul Muzeului austriac de folclor din Viena, la 26 august 1974. Dactilografată, în limba germană:

"Prea stimate domnule coleg,

Doamna consilier prof.dr.Etta Becker-Donner mi-a remis scrisoarea dumneavoastră din 1 mai 1974, prin care întrebați în legătură cu mormintele în care morții sînt așezați pe burtă.

După cercetarea literaturii relative pot să afirm că așezarea morților pe burtă în spațiul de limbă germană, atît la cei de confesiune catolică, cît și la protestanți, este necunoscută. Expunerile competente nu vorbesc nimic despre aceasta. Mă refer la:

Paul Sartori, Sitte und Brauch (Obiceiuri și uzanțe), vol. I Die Hauptstufen des Menschendaseins (Treptele principale ale existenței umane), Leipzig 1910, p.123 și urm., apoi mai ales articolul lui Paul Geiger, Begräbnis (Înmormîntarea), în Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens (Dicționarul superstițiilor germane), vol. I, Berlin, 1927, p.976 și urm.

Aș vrea în același timp să nu exclud că înmormîntări de oameni învotați ar fi putut să aibă loc în condiții care să constituie o deviere

de la condițiile normale. Numai că asemenea cazuri par să nu fi pătruns pînă acum în literatură.

Cu deosebită stimă al dumneavoastră
Consilier prof.univ.dr.Leopold Schmidt
Director".

8. Scrisoare trimisă de George E.Mylonas, din Vechiul Falir, Grecia, la 5 noiembrie 1974. Manuscrisă, în limba engleză:

"Scumpe profesor Cantacuzino,

Vă rog să scuzați întârzierea răspunsului meu la amabila dumneavoastră scrisoare din 17 octombrie, motivată de a mea absență din Atena pînă ieri. După cîte știu, și după cîte cunosc și asistenții mei, nici o înhumare pe burtă aparținînd neoliticului și perioadelor timpurii a epocii bronzului nu a fost găsită în Grecia. Acest tip de înhumare este foarte interesant, dar, din păcate, el nu este cunoscut în Grecia.

Cu cele mai bune urări și mulțumiri pentru scrisoare,
Sincer al dumneavoastră
George E.Mylonas
Membru al Academiei din Atena".

9. Scrisoare trimisă de Chr.Vakarelski, din Sofia, la 16 noiembrie 1974. Dactilografiată în limba franceză. Trimisă "par avion":

"Domnule profesor,

Vă rog să binevoiți a lerta marea întârziere cu care răspund amabilei dumneavoastră scrisori.

Atît cît știu din munca mea de pe teren cît și din folclor, la bulgari nu există obiceiul sau vreo legendă de a înmormînta morții punîndu-i pe burtă întinsă din cauza faptelor rele față de alți locuitori ai comunității sau considerați răspunzători de anumite calamități naturale: incendii, inundații etc.

La noi există numeroase practici, foarte larg răspîndite în toată țara, pentru a izgoni vampirii - astfel ca: deschiderea mormîntului și străpungerea corpului mortului cu o țepă sau cu un fier înșălăcit la roșu; tăierea capului și punerea lui între picioarele sale; îndesarea unui cui în craniu etc.etc. Dar practica întoarcerii corpului și punerea pe burtă întinsă nu există (vezi Chr.Vakarelski, Bulgarische Volkskunde, Berlin, 1969, p.239-240, 303).

După cîte știu se întoarce mortul presupus a fi un vampir (în afară de români, după cum enunțați în a dumneavoastră scrisoare) și la slovaci (vezi B.Bednarik, Príspevok k phrebnym vykom slovenského ľudu, "Narodopisný sborník", Turčiansky/Sv.Martin, 1939, p.54-68; J.Mjartan, Vampirske povery v Zemplíne, "Slovenský národopis", I, 1953, Bratislava, p.107-134).

Imi este imposibil de a menționa ceva bibliografie de la noi, cînd problema n-a fost studiată pînă în prezent de către etnologii noștri.

Având în vedere foarte marea diversitate de practici care există la noi, ca și în lumea întreagă, și a cărei idee fundamentală este împiedicarea ființei presupuse de a ieși din mormânt, găseam că omul primitiv n-a fost departe de ideea că punând corpul pe burta întinsă - adică în poziția inversă - va face mai dificilă scularea sa, fiindcă atât timp cât a fost culcat pe spate, se scula și ieșea din mormânt pentru a-i înspăimînta pe cei vii. Astfel, ideea domnului profesor de a lega practicile care există la români, de a înmormînta (sau de a întoarce) corpurile strigolilor și vampirilor punându-le pe burta întinsă, cu înmormîntări asemănătoare arhaice îmi pare foarte posibilă.

Vă rog să primiți, domnule profesor, expresia distinselor mele considerații și salutările mele cordiale.

Chr.Vakarelski".

10. Scrisoare trimisă de prof.dr.Otto Zerries, de la Muzeul de Stat pentru Folclor din München, la 27 mai 1975. Dactilografiată în limba germană:

"Prea stimate domnule profesor,

Scrisoarea dumneavoastră din 1 mai adresată domnului dr. Lommel nu a putut să-i parvină, întrucât domnul dr.Lommel se află în concediu până la sfârșitul lunii iunie.

Aș dori totuși să vă dau un răspuns provizoriu, în măsura în care lucrul mi-ar fi posibil ca locuitor al dînsului. La cele trei întrebări ale dumneavoastră pot să vă răspund ca americanist următoarele:

Indienii Jivaro din Ecuadorul de Est întorc cadavrul unui dușman omorât pe burtă, pentru ca spiritul răzbunării ce iese pe gură să fie împiedicat să evadeze, căci el are misiunea de a-l urmări pe omorât. Este foarte posibil ca asemenea reprezentări să stea la baza ritualului de înfumare cercetat de dumneavoastră. În ceea ce privește Oceania și Australia, urmează să așteptați răspunsul dr.Lommel. În ceea ce privește populațiile germanice nu vă poate spune nimic nici dr. Lommel, fiindcă de folclorul european ne ocupăm prea puțin. De aceea trebuie să vă trimit la prof.Kretzenbach de la Universitatea din München (...). Poate v-ar da informații și domnul director general dr. Kriss-Reitenbach de la Muzeul Național al Bav[ariei] ... De altfel, v-aș recomanda să așteptați răspunsul definitiv din partea domnului dr. Lommel.

Cu salutări amicale al dumneavoastră

Prof.dr.Otto Zerries, conservator al Landului".

11. Scrisoare trimisă de Gh.Camascuino lui D.Ya.Teleghin, din Kiev, la 24 aprilie 1974 cu avionul.Ciorăă manuscrisă:

"Stimate coleg,

Doresc de mult să vă întâlnesc și am sperat să vă văd în 1971 la Belgrad, la Congresul VIII Internațional de Preistorie.Nădăjduiesc

să revin în U.R.S.S. și să trec și pe la Kiev, dar nu pot ști când.

Am continuat în fiecare an cercetările arheologice de la Cernica, unde în necropolă s-au găsit până acum 370 morminte și săpăturile vor fi terminate în curând. Am început redactarea monografiei privind această necropolă.

Printre descoperirile din necropola de la Cernica vă aduc la cunoștință că au fost degajate trei morminte cu nr. 149, 237 A și 318 conținând fiecare câte un schelet așezat pe torace și pe burtă, având părțile dorsale vizibile, precum se arată în fotografia scheletului nr. 318. Două dintre schelete (nr. 149 și 318) aveau extremitățile tibilor secționate în momentul înmormântării. Nici un mormânt nu conținea vreun obiect depus.

Un schelet culcat pe torace și burtă a fost găsit și într-un mormânt al culturii Gumelnița din România.

Cercetările, pe care le-am făcut, au arătat că acest mod de înmormântare este un act ritual, destul de rar practicat, dar atestat în câteva culturi neolitice din Europa.

Vă rog să binevoiți a-mi scrie asupra acestei probleme, răspunzând la chestiunile următoare:

1) Dacă ați găsit prin cercetările făcute în cultura Nipru-Donet morminte individuale având câte un schelet așezat pe torace; în caz afirmativ vă rog a-mi scrie câte morminte de acest fel s-au găsit, în cimitirele căror localități, și câte morminte de orice categorii cuprindeau în total acele cimitire ?

2) S-au găsit în mormintele cu scheletele situate pe torace și diverse obiecte depuse; în acest caz, rog a arăta ce fel de obiecte ?

3) Există vreun studiu publicat în U.R.S.S. cu privire la schelete înmormântate pe torace și burtă ? În caz afirmativ, rog a-mi semnala titlul, autorul și data lucrării sau revista în care a fost publicată, cu data ei.

4) Rog a-mi scrie dacă asemenea înmormântări pe burtă sînt cunoscute și în alte culturi neolitice ori din epoca bronzului în U.R.S.S.

Vă rog mult să binevoiți a-mi trimite informații cu privire la aceste probleme și chestiuni...

Totodată vă rog să-mi scrieți numele și adresa unui etnograf și folclorist sovietic, care să fie priceput și să cunoască bine problemele de etnografie ale poporului rus și ucrainean.

În așteptarea răspunsului d-voastră, vă rog să primiți, stimate coleg Teleghin, expresia sentimentelor mele emicale.

Prof.dr.Gh.Cantacuzino".

12. Scrisoare trimisă de D.Ya.Teleghin, din Kiev, la 18 mai 1974, lui Gh.Cantacuzino. Dactilografată, în limba rusă;

"Mult stimat coleg,

Am primit scrisoarea dumneavoastră. Vă mulțumesc ! La întrebările dumneavoastră nu pot răspunde decât în parte.

1. În cultura Nipru-Donet înhumările pe burtă practic nu există. Acest fel de ritual nu le era cunoscut. În alte culturi din epoca neolitică el este, uneori, întâlnit. Am informații despre înhumări pe burtă în patru morminte ale culturii ceramicii cu alveole și cu pieptănul din raionul Volga-Oka, și anume: Kubenino - 3 morminte, Ciornaia Gora - 3, Karavaiha - 1, Pamfili - 1 ș.a. De obicei aceste morminte nu posedă inventar în afara podobabelor. Date despre aceste înhumări sînt publicate de O.N.Bader, Arheologicheskie raboty v derevne Iazfko, "Antropologicheskii jurnal", nr.2, 1931), A.Ia.Briusov (Očerki po istorii plemen Evropeiskoi cisti S.S.S.R. v neoliticheskuu epohu, M.1952) ș.a. Nu demult am cules materiale în problema înhumării în epocile primitive; articolul "Ob osnovnykh pozitsiakh pogrebenii pervobitnoi epokhi Evropeiskoi cisti S.S.S.R." se află sub tipar. Va apare, vi-l voi trimite. Acum vă trimit alăturat ultima mea monografie despre cultura Srednestogovsk. Acolo sînt înhumări șezînd. Vă rog mult să transmiteți un exemplar lui Vladimir Dumitrescu.

În ceea ce privește un etnograf, care să cunoască vechile obiceiuri, la Kiev nu cunosc.

Vă doresc toate cele bune !

Cu respect, dr.Teleghin D.Ya."

13. Copia dactilografiată în limba română a scrisorii lui Gh. Cantacuzino, din 3 noiembrie 1974, către D.Ya.Teleghin din Kiev.

"București, 3 noiembrie 1974.

Mult stimată coleg,

Ca răspuns la scrisoarea mea prin care v-am cerut informații privind înhumarea pe torace în culturile neolitice din U.R.S.S. ați avut bunăvoința a-mi trimite ca răspuns unele date referitoare la acest ritual în U.R.S.S. Vă mulțumesc mult pentru deosebita dv.amabilitate.

Cu privire la informațiile pe care ați binevoit a mi le comunica, îmi sîmpin unele greutăți în utilizarea lor, deoarece nu avem în bibliotecile din România cele 2 studii indicate de dv., adică studiul lui O.N.Bader, publicat în "Antropologicheskii jurnal" nr.2, 1931 și studiul lui A.Ia.Briusov, Očerki po istorii evropeiskoi cisti S.S.S.R. v neoliticheskuu epohu, Moscova, 1952.

În lipsa acestor publicații, nu am la dispoziție unele date necesare, de aceea sînt nevoit a vă scrie și a vă ruga să binevoiți a-mi trimite cîteva informații suplimentare.

1. Deoarece nu am găsit pe hărțile existente în București niciieri menționate punctele geografice: Kubenino, Ciornaia Gora, Karavaiha, Pamfili, pe care mi le-ați indicat și în care s-au găsit morminte avînd schelete așezate pe torace, vă rog stăruitor a-mi arăta printr-o scrisoare poziția acestor localități sau puncte geografice, indicîndu-mi la ce distanță se află fiecare din ele față de un oraș sovietic din apropiere și anume în ce parte (sud, nord, est sau vest) față de acest oraș.

2. În titlul studiului lui N.O.Bander, indicat de dv., este menționat satul Iazkovo pe care nu l-am găsit pe hărți și sînt nedumerit dacă este o localitate deosebită, cuprinzînd și alte morminte de același fel, sau este numai o comună centrală de care depinde unul din punctele geografice mai sus-amintite.

În privința mormintelor avînd schelete așezate pe torace, pe care mi le-ați semnalat în scrisoarea dv., rog stăruitor a-mi indica sexul și orientarea flecturii schelet, cît și felul și numărul podoabelor sau altor obiecte depuse în fiecare din cele 3 morminte găsite la Kubenino, din cele 3 morminte aflate la Ciornaia Gora, apoi într-un singur mormînt descoperit la Karavaiha și într-un alt mormînt găsit la Pamfili.

4. Rog a-mi scrie dacă toate aceste morminte de la Kubenino, Ciornaia Gora, Karavaiha, Pamfili aparțin aceleiași culturi neolitice caracterizată prin ceramică decorată cu adîncituri și cu pleptene și de asemenea dacă această cultură aparține perioadei neoliticului vechi, neoliticului mijlociu sau neoliticului recent.

Vă rog mult să binevoiți a avea amabilitatea de a-mi comunica aceste informații, pe care le voi folosi într-o lucrare deja pregătită privind înbumușia pe torace în Europa centrală, orientală și sud-orientală. Vă voi trimite un exemplar din acest studiu îndată după publicarea sa. Acum v-am trimis un extras din Comunicarea pe care am prezentat-o în 1968 la Congresul VIII Internațional de studii antropologice, ținut în Japonia la Tokyo și Kyoto, comunicare care a avut un deosebit răsunet, deoarece premiată pentru prima dată 3 morminte de femei decedate în timpul nașterii, găsindu-se oasele fătusului în bacia. Aceste morminte au fost găsite sub conducerea mea în necropola de la Cernica și reprezintă descoperiri extrem de rare în cadrul epocii neolitice.

În așteptarea răspunsului dv., vă rog să primiți, mult stimat coleg, salutările mele amicale și mulțumirile mele.

Prof.dr.doc.Gh.Cantacuzino

Membru al Academiei de Științe Sociale și Politice din România".

14. Scrisoare trimisă de D.Ya.Teleghin din Kiev, la 3 ianuarie 1975. Dactilografată, în limba rusă;

"Adînc stimat coleg !

Ca o completare, la informațiile anterioare pe care vi le-am trimis despre înmormîntările pe burtă din epoca neolitică, pot adăuga următoarele;

1. La Karavaiha, în raionul Ciurorîs, reg.Vologda, unde s-au găsit 7 morminte, unul conținea un schelet culcat pe burtă (cu fața în jos).

Briusov A.Ia., Karavaevskii mogilnik i stolanka, Trudî OIM, XV, M, 1941; Gherasimov M.M., Vosstanovlenie lița po cerepu, Moscova, 1955, p.345; Briusov A.Ia., Očerki po istorii plemen..., Moscova, 1952, p.35.

2. Pentru așezarea de la Pamfili, două schelete prost păstrate,

unul pe burtă. Gherasimov M.M., op.cit., p.383.

3. Pentru Ciomna Gora de pe râul Pra, la nord de Riazan.Necropola este probabil post-neolitică, s-au găsit circa 30 grupi de morminte, printre care un mormânt colectiv (27 schelete). Morm(întul) 24 (schelet) pe burtă în poziție chiruită ou încheieturile mâinii la cap. Aceste date le am din raportul lui I.K.Țvetkovej. Veni de asemenea cu legerea privind bazinul râului Oka în epoca pietrei și bronzului, M.(os-cova),1970.

4. Necropola de la Iazskovo se află pe râul Iahroma lângă orașul Kalinin.

Cred că am răspuns astfel la toate întrebările dumneavoastră. Vă doresc mult succes și o cât mai grabnică apariție a lucrării dumneavoastră.

Cu multă stimă D.Ya.Teleghin".
(pe verso, seria de mînă) "Despre Kubenino se poate citi în "Sovetskaja arheologija", V, 1940 - M.E.Foss, "Stolanka Kubenino", p.39, trei morminte ce vă interesează".

15. Scrisoare trimisă de Michel Dewez, de la Universitatea din Liège (Belgia), la 3/9/(19)76", în limba franceză:

"Domnule,

Ca răspuns la scrisoarea dumneavoastră din 1/8/76, vă adresez câteva fotocopii ale fildeşurilor sculptate în doi lobi provenind din aurignacianul de la Spy și baghete din fildeş din magdalenianul de la Brillenhöhle. Procedul de fabricare constând în amenajarea baghetelor de fildeş sau de os prin creștări opuse și apoi fracturarea baghetelor în gîtuire pentru a obține pendants cu doi lobi sau pendants simple pare răspundînd în mai multe culturi din paleoliticul superior occidental. Se găsește astfel în solutreanul din Franța și în magdalenian, spre exemplu la Laugerie-Basses (cf.Girot și Massénet, Les stations de l'âge du Renne dans les Vallées de la Vézère et de la Corrèze, Paris, 1900, pl. LXXIX, fig.13 - pendants cu doi lobi separați printr-o gîtuire).

Cred că este vorba din pornire de un procedeu tehnic destul de generalizat, în orice caz la sfîrșitul paleoliticului superior cînd este înfîințat chiar în industria litică. Procedul constă în reducerea grosimii unui material prin creștări opuse pentru a fractura apoi mai ușor. În ceea ce privește baghetele de fildeş, procedul era deja folosit în aurignacian. Fragmentarea se poate opri în stadiul în care rămîn doi lobi, pentru că gîtuirea forma un șanțuleț ce permitea suspendarea printr-o legătură. În alte cazuri, obiectele cu doi lobi erau totodată fracturate pentru a se furniza două "atîrnători", care trebuiau atunci să fie perforate.

În ceea ce privește înhumările de corpuri întinse pe burtă, nu cunoșc în Belgia, aș fi bucuros de a primi publicația dumneavoastră privind acest ritual.Vă mulțumesc dinainte.

Cu sincerele mele salutări, M.Dewez".

Correspondența purtată reflectă însă și alte aspecte ale preocupărilor prof. Gh. Cantacuzino, ale spiritului său "enciclopedist". Astfel, într-o scrisoare adresată, la 15 noiembrie 1970, prof. M.E. Bâstani Pârisi de la Facultatea de Litere din Teheran, cere lămuriri asupra unor aspecte din viața economică a Persiei medievale (producerea și prețul mătăsii) (16).

În cele ce urmează ne vom mărgini însă numai la corespondența privind epoca romană, menționând mai întâi, cu titlu informativ, scrisoarea lui Mordechai Ghilon din Tel Aviv, care are însă un pur caracter administrativ - eventuala publicare a comunicării prezentată în cadrul Congresului internațional al Limesului de la Mamaia din 1972.

17. Scrisoare trimisă de Nicolae Gostar, din Iași, 13 septembrie 1960. Manuscrisă:

"Mult estimate tovarășe profesor,

Vă rog să mă scuzați că vă răspund cu atîta întârziere, fiind extrem de ocupat cu obligațiile la Facultate.

1. Săpăturile și cercetările la Barboși și Șendreni s-au efectuat în vara anului 1959, luna iulie, începînd cu ziua de 15 și toată luna august.

2. Din cercetările noastre pe locul castrului, nu s-a putut stabili data exactă, adică anul cînd a fost construit.

3. Cea mai veche monedă, aflată la noi, datează de la Claudiu I și a fost aflată la circa 2,50 m adîncime, în agger, în cel mai vechi nivel roman, care suprapune cel dacic. O monedă mai veche, de la Agrippa, se cunoaște din literatură, dar fără să se știe nivelul în care a fost găsită. Inscripția cea mai veche e cea de la Traian, publicată în CIL III. Alta, inedită, descoperită de noi, este de la Hadrian. Restul sînt publicate. Țiglele șampilate sînt: LEG V MAC, COH II MATT 6 (retrograd) și CL FL M.

4. Nu se poate afirma cu certitudine în ce perioadă a fost construit castrul. Avem însă indicii după care s-ar putea presupune că cea mai veche fază de pămînt a castrului ar putea fi anterioară domniei lui Traian; dar deocamdată nu se poate afirma cu certitudine.

5. În ce privește fazele de construcție e sigur că a avut o fază de pămînt, care a suferit unul sau mai multe (?) incendii și cel puțin o refacere, urmînd apoi o fază de piatră, cînd castrul a fost lărgit. Deoarece partea castrului cercetată de noi a suferit mult în trecut, zidul de incintă fiind ridicat, nu s-a putut urmări evoluția castrului de piatră. Un mare incendiu apoi, care a distrus mult, mai ales în interior, a suferit castrul în timpul domniei lui Gordian III sau Filip Arabul, mai tîrziu însă Filip Arabul, după cum ne îngăduie să presupunem monetele acestuia aflate într-un puternic strat de cărbune și cenășă.

6. Păreră noastră e că acest castru a putut fi părăsit fie pe

timpul lui Gallienus, Claudius Gothicus sau, mai târziu, la
 Ultima monetă, aflată de noi la 0,35 m adâncime, este
 la Gallienus. Sub Constantin I, sau mai curând încă sub
 construiește numai un turn poligonal, în jurul căruia s-a găsit
 din prima jumătate a sec.IV. Din literatura mai veche (fîla nr. 2,
 rotată 3) se cunoaște apoi, ca provenind de pe Gherghina,
 Gherghina), o monetă de la Maximianus, altele de la Constant
 mașii lui și alta de la Honorius (sau Arcadius, nu-mi ad

Toate acestea față de. Le veți putea afla din textele
 trimis de noi pentru Materiale și Cercetări Arheologice, care
 știu, se găsește la tov. Matroșenco.

Cu cele mai alese sentimente de respect,
 Nicolae Gostar".

16. Scrisoare a prof. Gh. Cantacuzino către Gheorghe
 din Craiova, trimisă la 6 iunie 1976. Manuscrisă²:

"Stimate domnule Popilian,

La constătuirea, pe care am avut-o cu tov. acad. prof.
 Stefan Pascu, președinte al secției de Istorie și Arheolog
 mlei R.S.R., s-a discutat situația lucrărilor arheologice
 mileniul î.e.n., adică acele care pot aduce o contribuție
 șterea etapelor de formare a poporului român și care sînt
 teren, putînd fi redactate și publicate.

Ne-am gîndit că în această categorie pot intra și unele
 care le ai în pregătire. - Academia R.S.R. se interesează în spe
 rezultatele obținute prin cercetările arheologice de la Locuș
 Dolj, unde ați săpat o necropolă dacică existentă în
 unde există și o așezare din această epocă.

Deoarece tov. acad. Ștefan Pascu are intenția de
 sprijinul pentru terminarea și publicarea cercetărilor arheologice
 Locușteni, el m-a rugat să-ți scriu și să cer unele informații,
 să i le comunic cînd el va reveni în București. De aceea te
 volesti s-mi comunica prin scrisoare de urgență următoarele date:

1) În ce stadiu se află acum săpăturile din cimitirul de
 steni, cîte morminte și de ce fel (înhumăție sau incinerăție)
 găsite și cîte au fost studiate de d-ta ? Cîte mai rămîn de

2) Sînt toate aceste morminte ale dacilor sau există și
 ale coloniștilor romani ?

3) În ce stadiu sînt cercetările privind așezarea antea
 steni ? Cîte locuințe au fost degajate pînă acum ? Sînt toate
 există și locuințe romane ?

4) Cronologie cum încadrați necropola și așezarea de la
 steni ?

5) Aveți deja o lucrare în elaborare cu privire la necropola
 așezarea din acest loc ? Cînd puteți avea această lucrare de

dactată și pregătită pentru tipar ?

6) Tov.acad. Ștefan Pascu dorește să aibă aceste informații pentru a putea aprecia sprijinul științific și material, pe care să-l acorde pentru această cercetare și pentru publicarea rezultatelor obținute.

7) Dacă mai aveți și o altă lucrare în elaborare, care ar solicita un sprijin, rog să o indicați în răspunsul ce-mi veți trimite, cu condiția ca ea să privească probleme ale formării poporului român.

Cred că este în interesul d-tale să folosești această conjunctură destul de favorabilă, încât te rog a-mi răspunde de urgență la problemele menționate.

Te rog să primești salutările mele cordiale.

Profesor dr.docent Gh.Cantacuzino".

19. Scrisoarea lui George Popilian către Gh.Cantacuzino. Manuscrisă. Expediată expres.

"Craiova, 23 iunie 1976.

Stimate domnule profesor,

Vă răspund cu mare întârziere deoarece scrisoarea dv. nu m-a găsit acasă. De abia aseară m-am întors de pe șantier.

Am fost plăcut surprins de cele scrise de dv., de aceea mă grăbesc să vă răspund.

La Locusteni am terminat de săpat necropola din sec.II-III și am făcut numai mici sondeaje în așezare, care se întinde pe circa 20 hectare. De notat că sub necropola și așezarea daco-romană mai există urme din epoca neolitică (Cris), epoca de tranziție (Cernavoda III, Celei, Coșofeni), epoca bronzului (Verbicioara), Hallstatt (Basarabi) și Latène.

În momentul de față sînt într-un stadiu destul de înaintat cu redactarea unei monografii a necropolei. Aș putea preda lucrarea la tipar la sfîrșitul anului acestuia. Aș fi foarte bucuros să fiu ajutat să public cît mai repede și în bune condițiuni această necropolă, care prezintă atît interes. Pentru a vă lămurii mai bine vă trimit alăturat și o copie după rezumatul comunicării pe care o voi face la Congresul de tracologie.

Într-un stadiu destul de înaintat mă aflu și cu monografia necropolei de la Su-(filă nouă)cidava, unde am săpat aproape 500 morminte din sec.II-IV. Sper să o termin la sfîrșitul anului viitor.

În ultimii ani am fost nevoiți - eu și cu Nica - să săpăm și două așezări din sec.al VI-lea e.n. (Ipotești-Cîndești), una la Craiova și alta la Gropșani, un sat situat la cca 15 km nord de Balș. La Craiova am descoperit patru locuințe, iar la Gropșani șapte. Săpăturile din ambele așezări continuă.

Cred că toate acestea vor interesa pe cei în drept. Trebuie însă să menționez că de cînd am fost transferat la muzeu munca de cercetare se face din ce în ce mai greu, fiind solicitați și de alte activități.

Ar fi bine să se intervină într-un fel pentru a ne crea condiții de a ne continua cercetările pe care le-am început când funcționam la Baza Academiei din Craiova.

Eu vă mulțumesc foarte mult pentru amabilitatea dv.

Vă rog să primiți respectuoasele mele salutări.

G. Popilian".

III

Inmormântări feudale cu antebrațele pe umeri. Descoperirea, în necropola feudală de la Căldăraru-Cernica și Cățălu-Cascioarele, a unor morminte cu unul sau amândouă antebrațele pe umeri a pus numeroase întrebări. Pentru a stabili dacă acest fapt este ceva întâmplător sau un obicei, care se întîlneste la bogomili, profesorul Gh. Cantacuzino a purtat o amplă corespondență cu diferiți cercetători din țară (în special cu Flaminu Mirju, directorul Muzeului din Cîmpulung Muscel) și străinătate. În același timp a fost redactată și o comunicare prezentată la al XIV-lea Congres Internațional de Studii Bizantine ce a avut loc la București în 1973.

Pornind de la acest tip de înmormîntare, profesorul Gh. Cantacuzino s-a preocupat și de alte aspecte legate de istoria bogomililor, de interferențele acestei erezi cu cea a catharilor din sudul Franței.

Tot aici este cazul să menționăm existența și a altor scrisori sau note referitoare la alte aspecte ale istoriei evului mediu.

20. Notă manuscrisă Gh. Cantacuzino:

"Profesorul Antonievici din Cracovia a cercetat capela veche de la Vișnița lângă Cracovia. Aci s-au găsit fundațiile unei capele în formă de mică navă fără abside laterale, cu intrarea dinspre vest și alături fundațiile unei camere anexă. După Antonievici aceste construcții au suprapus o altă construcție patrulateră, care conturează un baptisterium exterior din piatră (?). Baptisterium a precedat cu puțin construcția capelei în formă de navă, care după Antonievici datează din a doua jumătate a sec. al IX-lea e.n. El o atribuie unor misionari trimiși de Methodiu și Cyril pentru a creștina pop(ulația) slavă din Polonia sudică. Această creștinare s-a făcut în sec. al X-lea e.n. în jurul Cracoviei, unde se afla capela de la Vișnița, care este cea mai veche (capela) creștină din Polonia. Antonievici și V. Szafranski cred că este vorba de creștinarea după ritul ortodox bizantin.

Menționăm că creștinarea oficială a pop(ulației) din Polonia s-a făcut mai târziu, adică în 966 e.n., sub regele Meško și Boleslav cel Îndrăzneț, deci în a doua jumătate a sec. al X-lea e.n."

21. Informații date, la 25/II/1970, de Helena Zoll-Adamikova.

» 1) Pînă în sec. al X-lea triburile slave din Polonia erau păgîne și practicau ritul incinerăției.

2) În sec. al X-lea triburile slave, în majoritate, au fost convertite la creștinism, în special în timpul domniei regelui Boleslav cel Viteaz.

După această convertire au existat în Polonia medievală două categorii de cimitire creștine, anume:

I. Cimitire create în jurul bisericilor catolice și care au următoarele caracteristici: 1) au scheletele orientate cu capul spre vest și cu privirea spre est; 2) mormintele cuprind adeseori sicrie de piatră sau sarcofagi; 3) mormintele conțin o mică cantitate de ofrande și acestea sînt de calitate inferioară. Se poate chiar susține că procentul scheletelor avînd ofrande indică dacă cimitirul respectiv aparține unei biserici sau a fost amenajat în afara zonei unei biserici.

Cimitirele din jurul bisericilor sînt deci mai sărace, avînd mai puține ofrande; mai puțin de 50% din mormintele lor au ofrande. Din contră, cimitirele mai îndepărtate de bisericile catolice au în majoritate ofrande multe și variate; 4) în cimitirele din jurul bisericilor catolice, nu se găsesc arme, cuțite sau unelte, ci numai catarama, multe monede și uneori podoabe (cercei, inele).

II. Cimitirele mai îndepărtate de bisericile catolice au următoarele caracteristici, în Polonia medievală: 1) scheletele au privirea spre vest sau spre est după sexe; numai cîteva schelete au în axă privirea spre nord sau spre sud. Toate femeile au capul spre vest și privirea spre est, pe cînd bărbații, în majoritate, sînt înmormîțați cu capul spre est și cu privirea spre vest; 2) Peste 70% din morminte conțin ofrande variate, adică oase de animale, arme, cuțite, unelte și uneori podoabe. Uneori au fost depuse obiecte ca: lunule, dinți de animale, colți de mistreți, adică obiecte legate de concepții religioase și magice.

III. În cimitirul slav de la Novi Bazar, orientarea scheletelor este în general, cu capul spre vest și cu privirea spre est.

IV. La triburile slavilor balți de est, locuind în jurul localității Letgalea din Estonia, unde populațiile erau păgîne, toate femeile sînt înmormîțate cu capul spre vest și cu privirea spre est, iar bărbații au capul spre est și privirea spre vest.

V. În Polonia medievală cimitirele din sec. X-XII e.n. sînt toate de înhumăție, aparținînd celor două categorii de necropole mai sus arătate. Nu mai existau atunci în Polonia morminte cu incinerăție.

VI. La triburile slave din Pomerania, ritul incinerăției a persistat și mai tîrziu, încest se găsesc morminte de incinerăție chiar în primul sfert al sec. al XII-lea.

VII. În Polonia medievală, obiectele de factură creștină sînt foarte rare în cimitirele din sec. X-XII e.n. S-au găsit cruci creștine numai în unele morminte de episcopi, abaji sau preoți.

VIII. În privința introducerii creștinismului în Polonia, Helena Zoll-Adamikova arată că s-au susținut două păreri opuse de învățații

poloni, și anume: a) creștinismul ar fi fost introdus din apus, prin misionari trimiși de la Roma, care au convertit pe regele Boleslav cel Viteaz și au adus, începând de la 966 e.n., creștinarea triburilor slave din Polonia; b) creștinismul ar fi fost mai întâi introdus din regatul Moraviei Mari prin discipoli ai lui Metodiu, în sec.al X-lea, în partea sudică a Poloniei. Această părere este criticată de Helena Zoll-Adamikova, deoarece nu s-au găsit urme arheologice doveditoare care să indice o stăpânire sau o influență a Moraviei Mari asupra Poloniei Sudice.

IX. Prof. W. Antoniewicz, în lucrarea: Recenti scoperte d'arte preromanica e romanica a Wislica in Polonia, studiu publicat de Academia Polacca de scienze e lettere, Biblioteca di Roma, conferența 13, a susținut că la Vislica a existat o biserică creștină de origine bizantină pe baza descoperirii unei cristelnițe de piatră (Baptisterium) și unei cupe de metal. Însă Helena Zoll-Adamikova a criticat această opinie și susține că aceste obiecte sînt de origine romanică și că biserica de la Vislica a fost catolică, creată de misionari sau preoți veniți de la Roma.

X. În cimitirele medievale din Polonia este importantă problema copiilor. S-a putut dovedi că în multe din aceste cimitire copiii erau îngropați la mică adîncime, în stratul de humus de la suprafața solului. Această concluzie a fost stabilită de cercetătoarea polonă M. Miskiewiczowa, în lucrarea privind cimitirul de la Ponirowska, în districtul Pielnów, publicată în "Rozprawy zesposu Badán nad Polkim Sredniowieczem UW i PW", vol.IV, 1967, p.95-139 (= Disertațiuni ale colectivului de cercetători al evului-mediu de la Universitatea și de la Politehnica din Varșovia). În lucrare s-a stabilit că în acest cimitir 30-40% sînt morminte de copii, dintre care circa 70% au fost amenajate la mică adîncime în stratul de humus al solului.

De asemenea J.Gassowski, în lucrarea sa privind cimitirul de la Sandomierska în districtul Sandomier, publicată în "Wiadomości Archeologiczne", vol.XIX, 1953, p.80-92, arată că s-au găsit puține morminte de copii și că acestea erau amenajate la mică adîncime, lângă suprafața solului.

Apoi cercetătorul ceh Jan Eisner, în manualul de arheologie slavă (Kukorét Slowanski Archeologie), editat în limba cehă, ediția I, 1966, Praga, arată la p.358 că în general mormintele de copii ai slavilor erau amenajate aproape de suprafața solului.

V.Sikulova, Mährische Gräberfelder aus der jüngeren Burgwalzeit, studiu în limba germană, în revista cehă "Pravek vychodni Moravy", vol.I, 1959, p.88-162, pomeneste mormintele de copii situate în cimitirele din Moravia aproape de suprafața solului.

XI. În cimitirele din Polonia datînd din sec.XI-XII e.n. antebrațele sînt întinse de-a lungul trupului, în proporție de 70% sau îndoit și așezate pe abdomen indiferent de sexe, iar cîteodată sînt îndoit și așezate pe piept.

În cimitirele din jurul bisericilor catolice au fost observate mai multe antebrațe depusse pe abdomen.

Mormintele din cimitirele mai timpurii ale Poloniei medievale au antebrațele întinse de-a lungul trupului. Acest obicei s-a păstrat în sec. XI-XII e.n. Astfel, un abate polon din a doua jumătate a sec. al XI-lea e.n., al cărui trup este cuprins într-un sarcofag ornamentat cu o cruce, are antebrațele întinse de-a lungul trupului.

În anul 1118 e.n., episcopul Maurus a fost înmormântat în catedrala Wawel din Cracovia, în Polonia, cu brațele întinse de-a lungul trupului.

XII. Un autor bizantin, Johannes din Claudiopolis, care a trăit în sec. al XI-lea e.n., și un mitropolit din Kiev, Niceforos I, au criticat pe creștini că ei îngroapă morții cu antebrațele întinse de-a lungul trupului ca și evreii și nu după obiceiul creștin de a avea antebrațele îndoit, încrucișate, așezate pe clavicule. Aceste două izvoare au fost utilizate și în studiul lui W. Dziewulski, indicat la p.2 (la sfârșit) din lista de lucrări selecționate în bibliografia întocmită de Helena Zoll-Adamikov. Acest autor polon menționează și pe un autor rus de la începutul sec. al XX-lea, care a pomenit primul din aceste izvoare.

XIII. În cimitirele aparținând culturii Bielo-Brdo și în cimitirele din Moravia Mare antebrațele scheletelor sînt îndoit și ridicate spre bărbie, adică apropiate de partea de sus a trupului.

XIV. În monografia intitulată Vechiul Kiev a învățatului sovietic Karger se arată că mormintele din Kiev, datînd din sec. al IX-lea și al X-lea e.n., au antebrațele întolde spre bărbie sau îndoit și așezate pe piept ".

22. Scrisoare trimisă de prof.Gh.Cantacuzino către Helena Zoll-Adamikowa din Cracovia. Dactilografată. Concepută pe 29 iunie 1971, în limba română, tradusă apoi în limba germană și expediată pe 7 iulie 1971, recomandat, cu avionul:

"București, 29 iunie 1971 (7 iulie 1971).

Stimată doamnă,

Am primit cu plăcere interesanta dv.carte cu privire la mormintele de înhumatie din Polonia mică în perioada medievală timpurie, și vă mulțumesc mult pentru bunăvoința arătată. Lucrarea dv., bine documentată și expusă cu claritate, prezintă rezultate noi, deosebit de utile pentru cercetarea cimitirelor medievale din centrul și din estul Europei. Îmi este de mare folos pentru cercetările pe care le am în curs privind cimitirele medievale din România și cimitirul medieval de pe teritoriul comunei Cernica, pe care l-am descoperit prin săpăturile arheologice.

Doresc să păstrez, prin corespondență, legătura cu dv. și să vă trimit extras din comunicarea pe care o pregătesc și care reprezintă o primă etapă în cercetarea mormintelor medievale din țara noastră.

Vă adresez încă o stăruitoare rugămintă într-o problemă despre care am vorbit împreună, cînd ați stat în București.

Am nevoie ca să binevoiți a-mi comunica datele exacte privind în-

formațiile procurate de autorul bizantin Johannes din Claudiopolis și de mitropolitul Niceforos I din Kiev, care au criticat depunerea în morminte a morților creștini cu antebrațele și cu mâinile întinse de-a lungul trupului și au recomandat așezarea antebrațelor îndolite și încrucișate pe piept sau pe abdomen. Vă rog să binevoiți a-mi comunica referințele exacte din lucrările în care acești autori au arătat această situație și au dat această recomandare.

Totodată, amintesc că în convorbirea noastră din București ați menționat, în lista bibliografică prezentată, un studiu al autorului polon W. Dziewulski, editată în limba polonă în 1964 și intitulată: Postępy chrystianizacji i proces lutowiacji poganstwa w Polacie wczesnofeudalnej (Răspândirea creștinismului și dispariția păgânismului în perioada feudală timpurie din Polonia) (sec. X e.n.).

Vă rog mult să binevoiți a avea amabilitatea de a-mi procura și trimite, ..., acest studiu de care am neapărată și urgentă nevoie.

.....

Prof.dr.G.Cantacuzino

Membru titular al Academiei de Științe Sociale și Politice

Membru al Institutului de Arheologie".

23. Scrisoare trimisă de prof.Gh.Cantacuzino către I. Hîncu din Chișinău. Dactilografiată. Trimisă la 19 noiembrie 1971 cu trenul, recomandat - cf. unei însemnări cu creionul făcută de expeditor:

"București, 18 noiembrie 1971.

Stimate tovarășe Hîncu,

La înfîlnirea noastră în cadrul Congresului XIV de studii bizantine, în septembrie 1971, în București, mi-ați comunicat că ați găsit, prin săpăturile executate pe teritoriul Republicii Moldovenești din U.R.S.S., un număr de morminte, care conțin schelete omenești, cu antebrațele ridicate pe omoplați. Mi-ați cerut unele informații în legătură cu aceste morminte.

Am arătat, în comunicarea mea, în limba franceză, prezentată la 10 septembrie a.c. la congresul amintit, că pe teritoriul României s-au descoperit pînă acum, prin săpături arheologice, 45 de morminte de acest fel, care se pot data din sec.al XIII-lea pînă în sec. al XVIII-lea și care au fost găsite în patru zone deosebite: teritoriul și împrejurimile Bucureștiului, teritoriul și vecinătatea orașului Cîmpulungul-muscelean, partea de sud a Moldovei și partea de sud a Banatului. Toate aceste morminte se referă la credincioși eretici, aderenți ai bogomilismului.

În privința mormintelor descoperite de dv. în Republica Moldovenească, vă rog să binevoiți a-mi comunica printr-o scrisoare: a) în ce locuri s-au găsit aceste morminte și în ce raport, în fiecare loc, față de totalul mormintelor din acel cimitir; b) care este datarea atribuită acestor morminte; c) dacă s-au găsit în aceste morminte un coșciug

sau eventual alte obiecte depuse, precum pot fi podoabe de fier, cupru, argint sau aur, monede, vase, unelte, obiecte casnice etc; d) vă rog să-mi comunicați dacă, în afară de scheletele avînd ambele antebrate aduse spre omoplați, ați găsit și schelete avînd un singur antebraț în aceeași poziție, iar celălalt adus pe abdomen sau pe piept și dacă în asemenea morminte s-au găsit coșciugo și obiectele mai sus arătate, deposite.

Primind aceste date, aș putea să vă dau îndrumări suplimentare pentru cercetările dv.

În așteptarea răspunsului dv., vă rog să primiți salutările mele colegiale.

Prof.dr.docent Gh.Cantacuzino..."

24. În scrisoarea de mai sus, prof.Gh.Cantacuzino a primit o scrisoare în limba română, manuscrisă:

"Stimate tovarășe profesor,

Vă rog să mă scuzați că vă răspund la scrisoarea dumneavoastră cu întârziere. Am fost în deplasare.

În legătură cu tipul de morminte ce vă interesează vă pot comunica următoarele date:

În lucrarea mea Limbari - srednevekovni mogilnik XII-XIV vekov v Moldavii" (cu litere rusești), editată în 1970 la Chișinău, sînt menționate 13 astfel de morminte. În carte sînt descrise 96 de morminte, însă în total pînă acuma au fost găsite 100 morminte.

Din cele 13 morminte, 11 au o mîină pe abdom(en), iar alta adusă lîngă barbă sau omoplat, și anume:

mormîntul nr.89, p.34	mormîntul nr.57, p.37-38
" 27, p.34-35	" 63, p.38
74, p.35	" 70, p.38
95, p.35	" 84, p.38
28, p.35-36	" 44, p.38
30, p.36	

În lucrare sînt toate datele în legătură cu cele găsite în morminte.

Au mai fost găsite 2 morminte: nr.79, p.38 (din aceeași carte), cu antebratele aduse spre omoplați, și nr.73, p.48, cu antebratele lîngă barbă.

În alt cimitir al aceleiași așezări de lîngă satul Hansca, cimitirul se datază în sec.X-XII, au fost găsite 4 morminte de tipul ce vă interesează. Două din ele, cu nr.30 și 50, au cîte o mîină pe abdomen, iar alta adusă spre omoplat. În ele n-au fost găsite coșci(u)guri și obiecte. Alte 2 morminte au antebratele aduse pe piept lîngă barbă (nr.36 și 66).

În mormîntul nr.36 au fost găsite resturile unui vas de lut. Fragmentele vasu(lu)i au fost găsite în umplutura mormîntului, deasupra capului. În mormîntul nr.66 au fost găsite 2 cataramă de fier și un cuțitaș tot de fier.

În acest cimitir, care a fost numit, după denumirea locului, "Căprăria", au fost descoperite 75 de morminte. Tind să editez acest cimitir în cursul anului 1973.

Morminte de acest tip au fost descoperite de P. P. Bîrnea (verso f.) în cimitirul Orheiului medieval. Cimitirul a fost săpat în cursul anului trecut și materialul încă n-a fost prelucrat. Vă puteți adresa direct lui tov. Bîrnea, pe aceeași adresă ca și a mea, și el vă va comunica datele necesare.

Tov. profesor, vă rog să-mi trimiteți și mie articolul dv. despre mormintele de acest tip, când va apare.

Cu stimă I. Hîncu".

25. Scrisoare trimisă de Daniel Rochette din Bruxelles, la 24 noiembrie 1971. Manuscrisă, în limba franceză:

"Domnule profesor,

Am primit cu bine frumoasele dumneavoastră broșuri-studii privind mândriturile. Vă mulțumesc.

O să relansez un profesor al universității din Bruxelles, domnul Lamure, pentru ca să accelereze demersurile în vederea venirii voastre.

Vă trimit aici alăturat o mică notiță asupra unel din cele mai mari păduri din Belgia, situată la marginea orașului Bruxelles.

Această pădure este plămînul cetății noastre poluate.

Ea este un vestigiu al marii păduri galice.

Studiarea ei este foarte importantă pentru a studia situația economică și socială a regiunilor noastre în epoca feudală.

Sper că sănătatea voastră este bună și vă urez mult succes, poate și în Belgia.

Bien au vous; omagiile mele.

D(aniel) Rochette".

(este vorba de broșura-extras din "Cahiers bruxellois", t. XI, fasc. I și II, p. 1-12 - "Que savons-nous de l'exploitation de la forêt de Soignes au XVe siècle ?").

26. Scrisoare trimisă de René Nelli, secretar general al publicației "Folklore, revue d'ethnographie méridionale" din Carcassonne - Franța, la 10 iunie 1976. Manuscrisă, în limba franceză:

"Stimate profesor,

Am primit cu bine remarcabilul dumneavoastră studiu și vă mulțumesc foarte mult. Ceea ce spuneți mi se pare deosebit de important. Vă trimit, ..., probe pe care le-am regăsit, ale prefeței mele la traducerea franceză a lui (Iordan) Ivanov, două fotografii și un număr din Folklore, în care este vorba de stelele discoidale de la Lavalette.

Aceasta răspunde la întrebarea dumneavoastră 1. Dar nu pot a-

firma că oranta cu mîna ridicată este... cathară. Îndoiala subzistă. Si în același timp, de altfel, la toate monumentele asemănătoare atribuite dualismului cathar.

2) Stelele discoidale cu cruce, cu brațele egale (desen) aparțin unui tip foarte vechi de cruce solară. Dar nimic nu se opune ca ele să fi fost adoptate (filă nouă) de cathari, care respingeau crucea latină; (desen: spînzurătoare), dar nu crucea groacă (simbol al lui Christ solar sau: Christ purul spirit) - nici, în consecință, toate formele de "rozase" (desen), inclusiv crucea "zisă de Toulouse" (desen) (poate de origine manicheană (din orient). - Aceste rozase figurează pe stelele jugoslave (Bosnia) și crucea greacă (desen), pe stele bulgare, dar, atît printre semnele bosniace și bulgare, cît și printre stelele cathare, imposibilitatea de a le data cu exactitate interzice de a le atribui, cu toată certitudinea, catharilor sau bogomililor.

3) Imposibil de a data aceste stele (franceze). Ele aparțin artei "populare", care nu ascultă de cronologie. Sînt stele iberice (proto-istorice, ibere, romane ... , sînt altele din secolele XIII, XIV, XV...). Am văzut la Carcassonne o stea discoidală (versoul primei file, numerotat 3) datată în 1654 ! (cf: stelele germanice descoperite Karl Azzola, în Hessa, Germania federală).

4) Tradiția stelei discoidale depășește cu mult aria Gască. Sînt aceleași stele în Suedia și în Maroc (unde ele sînt berbere, arabe, e-vreiești; aparțin tuturor secolelor). Cathari au putut împrumuta stela discoidală vechilor iberi; ipoteza unui împrumut bascilor este inutilă și puțin probabilă. (Nici un raport între cele două etnii, bască și occitană).

5) Anexarea catharismului de către ideologia nazi-hitleristă este o IMPOSTURA. Este scriitorul german Otto Rahn (cărula, de altfel, i-am tradus lucrarea Luzifers Hofgesind) care a inventat această ... poveste. Catharii n-au fost nici odată anti-semiți. Ei nu recunoșteau zeul evreu Jehovah și Vechiul-Testament (ca și bogomilii), dar nu se poate numi aceasta anti-semitism !! Ei credeau de altfel în Christos, care este un evreu și el. Și problemele de rasă (rasa este înscrisă în materie, în corpul satanic) n-aveau nici o importanță pentru ei (vezi p. 4) (versoul filei a doua, numerotat 4) cartea lui Michel Angeber, de care sîmi vorbești: Hitler et la tradition cathare, n-are nici o valoare științifică.

Este exact că în 1941-1943, Otto Rahn și ofițeri germani, au explorat grottele cathare din Sabarthes (regiunea Ariège). Ei căutau, se pare, runes (cele mai vechi vestigii ale rasei ariene) (?). Ei căutau de asemenea Graalul pe care Otto Rahn îl credea păstrat la Montségur (Ariège). Totul este fals ! Nu este nici un raport între catharism și runes, sau între cathari și Graal ! (pe margine: Graalul din romanele Graal-ulul, sec. XIII).

Este exact că Otto Rahn, totuși, a descoperit numeroase semne cathare și obiecte. Nu știu ce au devenit. Otto Rahn a fost împușcat de

naziști. Este posibil ca să fi descoperit și obiecte vizigote (se descoperă peste tot în miază-zi, și chiar la Montségur).

Credeți, stimate domn, în sentimentele mele foarte amicale și devotate, René Nelli".

Prin prezentarea tuturor acestor scrisori primite sau trimise de prof.Gh.Cantacuzino sperăm să fi contribuit la o mai bună cunoaștere, eventual chiar să fi dezvăluit unele aspecte inedite ale unor descoperiri arheologice atât de la noi, din țară, cât și din străinătate.

Totodată, sperăm ca, într-un viitor nu prea îndepărtat, eventuala publicare și a corespondenței aflate la Arhivele Statului din București să aducă noi date la clarificarea unor noi aspecte ale cercetării arheologice și istorice românești și străine.

N O T E

- 1 Un alt lot de cărți, circa 3000 volume, a fost donat Muzeului de Istorie a Municipiului București, iar majoritatea însemnărilor și a corespondenței a fost donată Arhivelor Statului din București.
- 2 Originalul obținut și consultat prin bunăvoința destinatarului.
- 3 Corespondența se referă însă la amănunte și cereri de desene și fotografii, de aceea nu o redăm în prezentele pagini. Ea datează din perioada 1969-1972.

PAGES DE LETTRES, PAGES D'ARCHÉOLOGIE

- La correspondance du prof. Georges Cantacuzino -

Résumé

Récemment, par la donation de Mme Zoe G.Cantacuzino, le Musée National d'Histoire de la R.S.de Roumanie a reçu une partie de la correspondance du prof.Georges Cantacuzino (1900-1977).

Les lettres, reçues ou les copies de celles envoyées, nous montrent un côté de l'activité du professeur. La correspondance, avec des savants roumains et étrangers, traite différents sujets à partir du néolithique jusqu'à l'époque féodale.

La présentation des lettres - seulement les fragments les plus intéressants - est faite par problèmes: I. enterrement sur le thorax, II. l'époque romaine, III. enterrements féodaux avec les avant-bras sur l'épaule et références sur les cathares.

À travers cette correspondance on espère avoir apporté des nouvelles données sur quelques découvertes archéologiques de Roumanie ou de l'étranger.

CUPRINS

	<u>Pag.</u>
FLORIAN GEORGESCU - Introducere	V
I. RAPOARTE DE SĂPĂTURI	
EUGENIA ZAHARIA, DOINA GALBENU, ZOLTAN SZEKELY - Săpăturile arheologice de la Arlușd, jud. Covasna.....	3
DAN MONAH, ȘTEFAN CUCOS, DRAGOMIR POPOVICI, SILVIA ANTONESCU - Săpăturile arheologice din tell-ul cucutenian Dealul Ghindaru, com. Poduri, jud. Bacău.....	9
DRAGOMIR POPOVICI, NICOLAE URSULESCU - Șantierul arheologic Preuțești "Cetate", jud. Suceava.....	23
OSTACIII BUZDUGAN - Săpăturile arheologice din anul 1980 de la Giurcani, jud. Vaslui.....	29
AUGUSTIN ULANICI - Săpăturile de la Valea Iașului, jud. Argeș..	37
VALERIU LEAHU - Săpăturile arheologice efectuate la Dala.....	43
ALEXANDRU OANCEA - Săpăturile arheologice de la Petrișoru-Racovițeni, jud. Buzău	53
GEORGE TROHANI - Săpăturile arheologice din com. Valea Argovei, jud. Călărași	59
GEORGE TROHANI, TRAIAN ZORZOLIU - Cercetările arheologice din com. Nicolae Titulescu, jud. Olt.....	65
RAVIU PETCULESCU, ALEXANDRU TOMA NEMOLIANU, RUXANDRA ANASTASIU - Săpăturile arheologice din castrul Micla (com. Veșel), jud. Hunedoara	73
BOGDAN FILIPESCU - Săpăturile arheologice de la Fierbinți-Malu Roșu, jud. Ialomița	77
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA, ION VATAMANU - Cercetările de la Netezi, jud. Neamț	83
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Cercetările arheologice de la Curtea de Argeș.....	95
LUMINITA MUNTEANU - Date arheologice referitoare la Mănăstirea Partoș, jud. Timiș	109
VENERA RĂDULESCU, GHEORGHE CALOTOIU - Cercetările arheologice de la Polata, jud. Gorj	119
LUCIAN CHIȚESCU, TUDOR PAPASIMA, PETRE VLĂDILĂ, VENERA RĂDULESCU, ANCA PĂUNESCU - Cercetările arheologice de la Puaa Petrii (Orașul de Floci), jud. Ialomița.	129

LAURENȚIA GEORGESCU - Date preliminare antropologice asupra materialului osteologic uman descoperit la Piua Petrii (1979-1980).....	159
---	-----

II. STUDII ȘI NOTE

ALEXANDRA BOLOMEY - Contribuție la cunoașterea economiei animale a culturii Boian în lumina materialelor de la Căscioarele, jud.Călărași.....	169
DAN DRĂGUȘ - Aplice de bronz geto-dacice cu reprezentări animaliere	195
CONSTANTIN ISĂCESCU - Noi date privind necropola feudală timpurie de la Frătești, jud.Giurgiu.....	201
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Contribuții arheologice la cunoașterea primului lăcaș al mitropoliei Moldovei; biserica Mirăuților din Suceava.....	215
GHEORGHE I.CANTACUZINO - Aspecte ale cercetării arheolo- gice privind începuturile urbane ale Tîrgoviștei.....	225
GEORGE TROHANI - Pagini din scrisori, pagini de arheologie. Din corespondența prof.Gheorghe Cantacuzino.....	235

SOMMAIRE

	<u>Page</u>
FLORIAN GEORGESCU - Introduction.....	XI
I. RAPPORTS SUR LES FOUILLES	
EUGENIA ZAHARIA, DOINA GALBENU, ZOLTAN SZEKELY - Les fouilles archéologiques d'Ariuşd, dép. de Covasna.....	3
DAN MONAH, STEFAN CUCOŞ, DRAGOMIR POPOVICI, SILVIA ANTONESCU - Les fouilles archéologiques du tell appartenant à la culture de Cucuteni au point nommé "Dealul Ghin- daru", commune de Poduri, dép. de Buzău.....	9
DRAGOMIR POPOVICI, NICOLAE URSULESCU - Le chantier archéologique de Preuteşti-Cetate, dép. de Suceava.....	23
COSTACHI BUZDUGAN - Les fouilles archéologiques de l'année 1980 de Giurcani, dép. de Vaslui.....	29
AUGUSTIN ULANICI - Les fouilles de Valea Iaşului, dép. de Argeş.....	37
VALERIU LEAHU - Les fouilles archéologiques effectuées à Daia.....	43
ALEXANDRU OANCEA - Les fouilles archéologiques de Petri- şoru-Racoviţeni, dép. de Buzău.....	53
GEORGE TROHANI - Les fouilles archéologiques de la commune Valea Argovei, dép. de Călăraşi.....	59
GEORGE TROHANI, TRAIAN ZORZOLIU - Les recherches ar- chéologiques de la commune Nicolae Titulescu, dép. de Olt.....	65
LIVIU PETCULESCU, ALEXANDRU TOMA NEMOIANU, RUXANDRA ANASTASIU - Les fouilles archéologiques du camp romain de Micia (commune de Veşel, dép. de Hunedoara)..	73
BOGDAN FILIPESCU - Les fouilles archéologiques de Flămbin- ţu-Malu Roşu, dép. de Ialomiţa.....	77
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA, ION VATAMANU - Les re- cherches de Netezi, dép. de Neamţ.....	83
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Recherches archéologiques à Curtea de Argeş.....	95
LUMINIŢA MUNTEANU - Données archéologiques concernant le Monastère de Partoş, dép. de Timiş.....	109
VENERA RĂDULESCU, GHEORGHE CALOTOIU - Les recher- ches archéologiques de Polata, dép. de Gorj.....	119

II. ETUDES ET NOTES

ALEXANDRA BOLOMEY - Contribution à la connaissance de l'économie animale de la culture Boian à la lumière des matériaux de Căscioarele, dép. de Călărași.....	169
DAN DRĂGUS - Appliques en bronze avec des représentations animalières	195
CONSTANTIN ISĂCESCU - Nouvelles dates concernant la nécropole du moyen âge ancien de Frătești, dép. de Giurgiu	201
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Contribution archéologiques à la connaissance de la première localisation de la Métropole de la Moldavie; l'église de Mirăuți de Suceava	215
GHEORGHE I. CANTACUZINO - Aspects des recherches archéologiques concernant les débuts de la vie urbaine à Tîrgoviște	225
GEORGE TROHANI - Pages de lettres, pages d'archéologie - la correspondance du prof. Georges Cantacuzino.....	233

CONTENTS

	Page
FLORIAN GEORGESCU - Introduction	XIX

I. EXCAVATION REPORTS

EUGENIA ZAHARIA, DOINA GALBENU, ZOLTAN SZEKELY - Excavations at Ariuşd, Covasna county.....	3
DAN MONAH, ŞTEFAN CUCOŞ, DRAGOMIR POPOVICI, SILVIA ANTONESCU - Excavations at the Cucuteni-tell at Dealul Ghin- daru, com.Poduri, Bacău county.....	7
DRAGOMIR POPOVICI, NICOLAE URSULESCU - The Archaeo- logical site at Preuţeşti "Cetate", Suceava county....	23
COSTACHI BUZDUGAN - The 1980 Excavations at Glurcani, Vaslui county.....	29
AUGUSTIN ULANICI - Excavations at Valea Iaşului, Argeş county.	37
VALERIU LEAHU - The Archaeological Excavations at Dala.....	43
ALEXANDRU OANCEA - The Archaeological Excavations at Pe- trişoru-Racoviţeni, Buzău county.....	53
GEORGE TROHANI - The Archaeological Excavations at Valea Argovei, Călăraşi county.....	59
GEORGE TROHANI, TRAIAN ZORZOLIU - Archaeological Re- searches at com.Nicolae Titulescu, Olt county.....	65
LIVIU PETCULESCU, ALEXANDRU TOMA NEMOIANU, RUXANDRA ANASTASIU - The Archaeological Excavations at Micia Castrum, Veşel, Hunedoara county.....	73
BOGDAN FILIPESCU - The Archaeological Excavations at Fier- binţi-Malu Roşu, Ialomiţa county.....	77
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA, ION VATAMANU - The Ar- chaeological Researches at Netezi, Neamţ county.....	83
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Archaeological Survey at Curtea de Argeş	95
LUMINIŢA MUNTEANU - Archaeological Data on Partoş, Mo- nastry, Timiş county	109
VENERA RĂDULESCU, GHEORGHE CALOTOIU - The Archaeo- logical Researches at Polata, Gorj county.....	119
LUCIAN CHIŢESCU, TUDOR PAPASIMA, PETRE VLĂDILĂ, VENERA RĂDULESCU, ANCA PĂUNESCU - The Archaeological Researches at Pîua Petrii (Oraşul de Floci), Ialomiţa county.....	129

II. STUDIES AND NOTES

ALEXANDRA BOLOMEY - Bone Material from Căscioarele, Călărași county: A Contribution to the Animal Economy of the Bolan Culture.....	169
DAN DRĂGUȘ - Geto-Dacian Bronze Appliqués with Animal Engravings.....	193
CONSTANTIN ISĂCESCU - The Latest Data about the Early Feudal Necropolis at Frătești, Giurgiu county.....	201
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Archaeological Data about the First Settlement of the Metropolitan Church in Moldova: "Mirăușilor" Church at Suceava	215
GHEORGHE I. CANTACUZINO - Aspects of Archaeological Researches Regarding the Urban Beginnings of Tîr- goviste.....	225
GEORGE TROHANI - Pages of Letters, Pages of Archaeology From Prof. Gh. Cantacuzino's Correspondence.....	235

І. ДОКЛАДЫ И РАСКОПКИ

ЕВГЕНИЯ ЗАХАРИЯ, ДОЙНА ГАЛБЕНУ, ЗОЛТАН СЗЕКЕЛИ - Археологические раскопки в Ариуше уезд Ковасна	3
ДАН МОНАХ, ШТЕФАН КУКОШ, ДРАГОМИР ПОПОВИЧ, НИКОЛАЙ УРСУЛЕСКУ, Археологические раскопки в "телл" кукутенские Деалул Гиндару, село По-дурь, уезд Бакау	9
ДРАГОМИР ПОПОВИЧ, НИКОЛАЙ УРСУЛЕСКУ - Археологические раскопки Прэучешти "Замок" уезд Сучава	23
КОСТАКИ БУЗДУГАН - Археологические раскопки в 1980 году в Чиурнанах уезд Васлуй	29
АУГУСТИ УЛАНИЧ - Раскопки в Валя Яшулуй уезд Ардуша	37
ВАЛЕРИУ ДЕАХУ - Археологические раскопки сделаны в Дая	43
АЛЕКСАНДРУ САНЧЕА - Археологические раскопки в Петришору - Раковицени уезд Бузэу	53
ГЕОРГИЙ ТРОХАНИ - Археологические раскопки в селе Валя Арговей, уезд Калараш	59
ГЕОРГИЙ ТРОХАНИ, ТРОЯН ВОРЗОЛИУ - Археологические раскопки в "наотре" Мигия (село Вецел) Хунедора	65
БОГДАН ФИЛИПЕСКУ - Археологические раскопки в Фиербинц Малу Рошу уезд Яломица	77
ЛИЯ БАТРИНА, АДРИАН БАТРИНА, ИОН БАТАМАНУ - Исследования в Нетезь уезд Неамцу	83
ЛИЯ БАТРИНА, АДРИАН БАТРИНА - Археологические исследования в Куртя де Ардуш	95
ЛУМИНИЦА МУНТЯНУ - Археологические данные что касается Манастиря Партош евда Тимм	109
ВЕНЕРА РЭДУЛЕСКУ, ГЕОРГИЙ КАЛОТОИ - Археологические исследования в Полата уезд Горж	119
ЛУЧИАН ГИЦЕСКУ, ТУДОР ПАРАСИМА, ПЕТРЕ ВЛАДИЛА, ВЕНЕРА РЭДУЛЕСКУ, АНКА РЭУНЕСКУ - Археологические исследования в Пиуа Петрии (Орашул де Флоч) уезд Яломица	129
ЛАУРЕНЦИЯ ГЕОРГЕСКУ - Предварительные антропологические данные над человеческим остеологическим материалом, науденным в Пиуа Петрии (1979-1980)	159

АЛЕКСАНДРА БОЛОМЕЙ - Контрибуция в познании живот-	
ной экономики в культуре Боян в свете материалов	
найденных в Кэшиноареде уезд Кэлэраши	169
ДАН ДРЭГУШ - Накладка (накладной орнамент) гето-	
даков в изображении животных	195
КОНСТАНТИН ИСАЧЕСКУ - Новые данные в отношении	
раннего феодального некрополя найденного в	
Фратештьях уезд Джурджу	201
ЛИЯ БАТРИНА, АДРИАН БАТРИНА - Археологические вне-	
сения в отношении познания первого училища	
митрополией Молдавии: церковь Мираучилор в	
Сучаво	215
ГЕОРГИЙ И.КАНТАКУЗИНО - Виды археологических	
исследований в отношении начала урбанизации	
Тырговиштей	225
ГЕОРГЕ ТРОХАНИ - Страницы из писем, страницы	
археологии. Их корреспонденции профессора	
Георгия Кантакузино	235

INHALTSVERZEICHNIS

	Seite
	V
FLORIAN GEORGESCU - Einleitung	
I. AUSGRABUNGSBERICHTE	
EUGENIA ZAHARIA, DOINA GALBENU, ZOLTAN SZEKELY- Archäologische Ausgrabungen Ariușd, Bezirk Covasna...	3
DAN MONAH, STEFAN CUCOȘ, DRAGOMIR POPOVICI, SILVIA ANTONESCU - Archäologische Ausgrabungen aus Cucuteni Hügelsiedlung bei Dealul Ghindaru, Poduri, Bezirk Bacău.....	9
DRAGOMIR POPOVICI, NICOLAE URSULESCU - Die archäolo- gische Ausgrabungsstelle Preușesti "Cetate", Bezirk Suceava.....	23
COSTACHI BUZDUGAN - Die archäologische Ausgrabungen 1980, Giurcani, Bezirk Vaslui.....	29
AUGUSTIN ULANICI - Die archäologische Ausgrabungen Valea Iașului, Bezirk Argeș.....	37
VALERIU LEAHU - Archäologische Ausgrabungen Daia, Bezirk Giurgiu	43
ALEXANDRU OANCEA - Archäologische Ausgrabungen Petri- șoru-Racovițeni, Bezirk Buzău	53
GEORGE TROHANI - Archäologische Ausgrabungen Valea Argo- vei, Bezirk Călărași	59
GEORGE TROHANI, TRAIAN ZORZOLIU - Archäologische Forschungen bei Gem. Nicolae Titulescu, Bezirk Olt..	65
LIVIU PETCULESCU, ALEXANDRU TOMA NEMOIANU, RUXANDRA ANASTASIU - Die archäologische Ausgrabungen in Kastell Mică, Gem. Vețel, Bezirk Hunedoara.....	73
BOGDAN FILIPESCU - Archäologische Ausgrabungen Fierbinți- Malu-Roșu, Bezirk Ialomița.....	77
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA, ION VATAMANU - Archäolo- gische Forschungen bei Netezi, Bezirk Neamț.....	83
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Archäologische Forschun- gen bei der Siedlung Curtea de Argeș, Bezirk Argeș..	95
LUMINIȚA MUNTEANU - Archäologische Daten über die Kirche von Partoș, Bezirk Timiș	109
VENERA RĂDULESCU, GHEORGHE CALOTOIU - Archäologische Forschungen bei Polata, Bezirk Gorj	119

LUCIAN CHITESCU, TUDOR PAPASIMA, PETRE VLĂDILĂ, VENERA RĂDULESCU, ANCA PĂUNESCU - Archäologische Forschungen bei Piuș Petrii (Orașul de Floci), Bezirk Ialomița	129
LAURENȚIA GEORGESCU - Anthropologisches Vorbericht Über die ausgegrabenen menschlichen Knochen Piuș Petrii (1979-1980).....	159

II. STUDIEN UND BEMERKUNGEN

ALEXANDRA BOLOMEY - Beiträge zum Kenntnis der Tieröko- nomie der Bolan Kultur von den Materialien aus Căș- cioarele, Bezirk Călărași.....	169
DAN DRĂGUȘ - Geto-Dakische Einlegearbeiten aus Bronze mit tiergestaltigen Figuren.....	195
CONSTANTIN ISACESCU - Neue Daten über die Nekropolis aus dem Frühfeudalismus bei Frățești, Bezirk Giurgiu	201
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Archäologische Beiträge zum Kenntnis der ersten Siedlung der erzbischöfli- chen Kirche aus Moldau die Kirche "Mirăușilor" bei Suceava	215
GHEORGHE I. CANTACUZINO - Anblicke über die archäolo- gischen Forschungen betreffs der städtischen Anfänge bei Tîrgoviște-Siedlung.....	225
GEORGE TROHANI - Brief - und Archäologieseiten Aus dem Briefwechsel Professors Gheorghe Cantacuzino.....	235

SUMARIO

FLORIAN GEORGESCU - Introducción.....	Pág. XXV
---------------------------------------	-------------

I. INFORMES SOBRE LAS EXCAVACIONES

EUGENIA ZAHARIA, DOINA CALBENU, ZOLTAN SZEKELY - Las excavaciones arqueológicas de Ariuşd, dep. de Covasna	3
DAN MONAH, ŞTEFAN CUCOŞ, DRAGOMIR POPOVICI, SILVIA ANTONESCU - Excavaciones arqueológicas en el tell pertene- ciente a la cultura de Cucuteni del punto llamado Dealul Ghindaru, pueblo de Poduri, dep. de Bacău.....	9
DRAGOMIR POPOVICI, NICOLAE URSULESCU - Las obras arqueológicas de Preuţeşti "Cetate", dep. de Suceava..	23
COSTACHI BUZDUGAN - Las excavaciones arqueológicas del año 1980 de Giurcani, dep. de Vaslui.....	29
AUGUSTIN ULANICI - Las excavaciones de Valea Iaşului, dep. de Argeş.....	37
VALERIU LEAHU - Las excavaciones arqueológicas hechas a Daia.....	43
ALEXANDRU OANCEA - Las excavaciones arqueológicas de Petrişoru-Racoviţeni, dep. de Huzău.....	53
GEORGE TROHANI - Las excavaciones arqueológicas del pueblo de Valea Argovei, dep. de Călăraşi.....	59
GEORGE TROHANI, TRAIAN ZORZOLIU - Las investigaciones arqueológicas del pueblo de Nicolae Titulescu, dep. de Olt	65
LIVIU PETCULESCU, ALEXANDRU TOMA NEMOIANU, RUXANDRA ANASTASIU - Las excavaciones arqueológicas del campo romano de Micia (pueblo de Veşel) dep. de Hune- doara	73
BOGDAN FILIPESCU - Las excavaciones arqueológicas de Fierbinţi, Malu Roşu, dep. de Ialomiţa.....	77
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA, ION VATAMANU - Las inves- tigaciones de Netezi, dep. de Neamţ	83
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Las investigaciones arqueo- lógicas de Curtea de Argeş.....	95
LUMINIŢA MUNTEANU - Datos arqueológicos concernientes al Monasterio de Partoş, dep. de Timiş.....	109

VENERA RĂDULESCU, GHEORGHE CALOTOIU - Las investi- gaciones arqueológicas de Polata, dep. de Gorj.....	119
LUCIAN CHIȚESCU, TUDOR PAPASIMA, PETRE VLĂDILĂ, VENERA RĂDULESCU, ANCA PĂUNESCU - Las investigacio- nes arqueológicas de Piuș Petrii (la Ciudad de Floci) dep. de Ialomița	129
LAURENȚIA GEORGESCU - Datos preliminares antropológicos concernientes al material osteológico humano descu- bierto a Piuș Petrii (1979-1980).....	159

II. ESTUDIOS Y NOTAS

ALEXANDRA BOLOMEY - Contribuciones al conocimiento de la economía animal de la cultura de Boian a la luz de los materiales de Căscioarele, dep. de Călărași.....	169
DAN DRĂGUȘ - Apliques de bronce geta-dacios con representa- ciones animales.....	195
CONSTANTIN ISĂCESCU - Nuevos datos concernientes a la necrópolis feudal anciana de Frățești, dep. de Giurgiu.	201
LIA BĂTRÎNA, ADRIAN BĂTRÎNA - Contribuciones arqueoló- gicas al conocimiento de la primera sede de la iglesia metropolitana de Moldavia; la iglesia de Mirăuți de Suceava	215
GHEORGHE I. CANTACUZINO - Aspectos de la investigación arqueológica concerniente a los comienzos de la urbanidad en Tîrgoviște	225
GEORGE TROHANI - Páginas de las cartas, páginas de la arqueología. De la correspondencia del profesor Gheorghe Cantacuzino.....	235